

**T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

Yüksek Lisans Tezi

**RÂHİB BABA'NIN CEZÂRETÜ'L-HÜKEMÂ'SI
(İNCELEME-METİN)**

**Taha Erdem GEZE
2315061056**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Osman ÜNLÜ**

Bandırma 2025

**T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

Yüksek Lisans Tezi

**RÂHİB BABA'NIN CEZÂRETÜ'L-HÜKEMÂ'SI
(İNCELEME-METİN)**

**Taha Erdem GEZE
2315061056**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Osman ÜNLÜ**

Bandırma 2025

ETİK BEYAN
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (27/06/2025)

Taha Erdem GEZE

ÖZET

RÂHİB BABA'NIN CEZÎRETÜ'L-HÜKEMÂ'SI (İNCELEME-METİN)

Taha Erdem GEZE

Râhib Baba'nın *Cezîretü'l-Hükemâ* adlı eserinin tespit edilen tek nüshası Konya Koyunoğlu Şehir Müze ve Kütüphanesinde 15039 Envanter Numarası ile kayıtlıdır. Klasik Türk edebiyatı çerçevesinde değerlendirilebilecek olan *Cezîretü'l-Hükemâ*, İslam tasavvuf düşüncesi ve elkimya (simya) odağında kaleme alınmış gazel ve kıt'a-ı kebiirelerden oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında *Cezîretü'l-Hükemâ*'nın çeviri yazılı metninin hazırlanması ve incelemesi yapılarak alan yazına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışma; “Râhib Baba'nın Hayatı ve Eseri”, “Cezîretü'l-Hükemâ'nın İncelenmesi” ve “Cezîretü'l-Hükemâ'nın Çeviri Yazılı Metni” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Râhib Baba'nın tespit edilebilen tek eseri olan *Cezîretü'l-Hükemâ* ışığında hayatı ve kişiliği hakkında elde edilen bilgi ve tespitler üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde *Cezîretü'l-Hükemâ*; nazım tekniği, üslup ve muhteva açısından incelemiştir. Üçüncü bölüm ise nüsha tavsifi, nüshanın imla özellikleri ve çeviri yazılı metinden oluşmaktadır. Çalışma sonucunda Râhib Baba'nın 17. yüzyılın ikinci yarısından önce hayatta olma ihtimalinin zayıf olduğu ve muhtemelen Bektaşiliğin Babagân koluna müntesip elkimya (simya) ile ilgilenen bir derviş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Râhib Baba'nın *Cezîretü'l-Hükemâ* adlı eserinin çeviri yazılı metni hazırlanmış, inceleme sonucunda aruz vezni ile kaleme alınmış rumuzlarla örülü elkimya (simya) ve tasavvuf konulu şiirlerden oluşan bir eser olduğu saptanmış ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler. Klasik Türk edebiyatı, tasavvuf edebiyatı, Râhib Baba, *Cezîretü'l-Hükemâ*, elkimya (simya).

ABSTRACT

RAHİB BABA'S CEZİRETÜ'L-HÜKEMA (TEXTUAL ANALYSIS -TRANSCRIBED TEXT)

Taha Erdem GEZE

The only known copy of Râhib Baba's work, *Cezîretü'l-Hükemâ*, is housed in the Konya Koyunoğlu City Museum and Library, registered under Inventory Number 15039. Situated within the tradition of classical Turkish literature, *Cezîretü'l-Hükemâ* comprises ghazals and *kıt'a-ı kebire* (qit'a-i kebira), with a thematic focus on alchemy and Islamic Sufi thought. This study aims to contribute to the field of Turkish literature by providing both a transcription and a textual analysis of the manuscript. The thesis is organized into three chapters: "The Life and Work of Râhib Baba", "Textual Analysis of *Cezîretü'l-Hükemâ*," and "Transcribed Version of *Cezîretü'l-Hükemâ*". The first chapter offers hypotheses regarding the life and character of Râhib Baba—about whom no biographical information could be found in available sources—based on evidence derived from the manuscript itself. The second chapter analyzes the manuscript in terms of poetic technique, stylistic features, and thematic content. The final chapter includes a description of the manuscript, an overview of its orthographic features, and the fully transcribed text. The study concludes that it is unlikely Râhib Baba lived before the second half of the 17th century. He was likely a dervish with an interest in alchemy, possibly affiliated with the Babagân branch of the Bektashi order. The transcribed version of *Cezîretü'l-Hükemâ* has been prepared, and the textual analysis reveals it to be a work comprising poems on alchemy and mysticism, composed in the aruz meter, embellished with the symbols, and presented here for scholarly use.

Keywords: classical Turkish literature, Turkish literature, sufi literature, Râhib Baba, *Cezîretü'l-Hükemâ*, alchemy.

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatının beslendiği kaynaklarından biri olan bâtnî ilimler şairlerin kaleminden çeşitli imgeler hâlinde beyitlere yansımış, bâtnî ilimlere ait unsurlar zamanla mazmun niteliği kazanmıştır. Bu ilimlerden biri olan elkimya (simya) ortak kaynaklardan beslenmeleri ve sahip oldukları benzerlikler sebebiyle İslam tasavvuf düşüncesini etkilemiş, tasavvuf simgeciliğine çeşitli terim ve kavramlarla dâhil olmuştur. Bu nedenle çoğu klasik Türk edebiyatı metninde elkimyaya dair unsurlar tasavvuf düşüncesi vasıtasıyla vücut bulmuştur.

Eserindeki bilgiler doğrultusunda 17. yüzyılın ikinci yarısından önce hayatta olma ihtimalinin zayıf olduğu tespit edilen Râhib Baba, Bektaşî meşrep tasavvuf düşüncesi ve elkimya ilmi alanlarına ait sembolizmi girift şekilde kullandığı şiirlerini *Cezîretü'l-Hükemâ* adlı eserinde toplamıştır. *Cezîretü'l-Hükemâ*'nın elkimya ve Alevî-Bektaşî metinlerinin şifreli ve sembolik diliyle kaleme alınması ve tek nüshaya sahip olması metnin hazırlanması ve incelemesinde güçlük teşkil etmiştir. Bu doğrultuda tespit edebildiğimiz elkimya ve tasavvufla ilgili kavram ve semboller inceleme kısmında ele alınarak değerlendirilmiş, yegâne nüshada bulunan tahribat ve müstensih kaynaklı problemler ise Râhib Baba'nın üslubu gözetilerek metin tamiri yöntemiyle aşmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte olası hatalara karşılık araştırmacılara kolaylık sağlamak adına metnin tıpkıbasımına ekte yer verilmiştir. Özgün bir değer taşıdığına inandığımız metnin hazırlanmasıyla bu tür rumuzlu metinlerin çözümüne katkı sunmak, Râhib Baba ve eseri *Cezîretü'l-Hükemâ*'yı alan yazınına kazandırmak amaçlanmıştır.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince engin ilmî birikimleri ve etik anlayışlarıyla bana yol gösteren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Osman Horata'ya, Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz'a ve Dr. Öğr. Üyesi Fazile Eren Kaya'ya minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Danışman hocam Prof. Dr. Osman Ünlü'ye teşekkür ederim. Destekleriyle her zaman yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Bu tez Türk Dil Kurumu bursu desteği ile hazırlanmıştır.

Taha Erdem GEZE

Bandırma, 2025

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖN SÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. RÂHİB BABA’NIN HAYATI VE ESERİ	5
İKİNCİ BÖLÜM.....	10
2. CEZİRETÜ’L-HÜKEMÂ’NIN İNCELENMESİ	10
2.1. NAZIM TEKNİĞİ	10
2.1.1. Nazım Şekilleri.....	10
2.1.1.1. Gazel	10
2.1.1.2. Kıt’a-ı Kebire	12
2.1.1.3. Diğer Nazım Şekilleri	13
2.1.2. Ahenk Unsurları	15
2.1.2.1. Vezin	15
2.1.2.1.1. Zihaf	17
2.1.2.1.2. İmale.....	19
2.1.2.1.3. Med	21
2.1.2.1.4. Sekt.....	23
2.1.2.1.5. Vasl-ı Ayn	23
2.1.2.1.6. Ses Türetme, Hece Düşmeli Ünlü Ulaması ve Tahfif.....	24
2.1.2.2. Kafiye ve Redif	24
2.1.2.2.1. İç Kafiye.....	25
2.1.2.2.2. Kafiye Kusurları.....	25
2.1.2.2.3. Redif.....	29

2.2. MUHTEVA.....	36
2.2.1. Elkimya (Simya) ve Tarihî Seyri	38
2.2.2. Elkimya ve Tasavvuf.....	44
2.2.3. Cezîretü'l-Hükemâ'da Elkimya ve Tasavvuf.....	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	76
3. CEZÎRETÜ'L-HÜKEMÂ'NIN ÇEVİRİ YAZILI METNİ	76
3.1. Nüsha Tavsifi	76
3.2. Nüshanın İmla Özellikleri	77
3.3. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem.....	82
3.4. Çeviri Yazılı Metin	84
SONUÇ	240
KAYNAKÇA.....	242
EKLER	250
EK- 1: Şekil Özellikleri	250
EK-2: Tıpkıbasım	257

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1** : Gazellerin kafiye harflerine göre adetleri
- Tablo 2** : Kıt'a-ı kebirelerin kafiye harflerine göre adetleri
- Tablo 3** : *Cezîretü'l-Hükemâ*'daki nazım şekillerinde kullanılan vezinler ve oranları
- Tablo 4** : *Cezîretü'l-Hükemâ*'da kullanılan kafiye çeşitleri ve kullanım oranları
- Tablo 5** : *Cezîretü'l-Hükemâ*'da redif çeşitleri ve kullanım oranları

KISALTMALAR

Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
CH	: <i>Cezâretü'l-Hükemâ</i>
DH	: <i>Divân-ı Hikmet</i>
ss.	: Sayfa Sayısı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TEES	: Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü
TEİS	: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı, yüzyıllar boyunca çeşitli kültürel, dinî, felsefî ve estetik birikimlerin birleşmesiyle şekillenmiş, kaynak bakımından son derece zengin ve çok katmanlı bir edebî geleneğe sahiptir. Bu gelenekte İslamiyet, tasavvuf düşüncesi, felsefe, tarih, Arap ve Fars edebiyatları, yerli halk kültürü, medrese ilimleri ve bâtını ilimlere dair bilgiler önemli rol oynamıştır. Bu çok yönlü kaynak yapısı, klasik şiirde derin anlam katmanlarının ve sembolik anlatım tekniklerinin gelişmesine olanak sağlamıştır.

İslami kaynaklar içerisinde Kur'an ve hadis başta olmak üzere peygamber kıssaları ve mucizeleri, şer'î kaideler, fıkıh, akait gibi İslam'ın zahirî ilimlerinin yanı sıra İslam felsefesi ve tasavvuf düşüncesiyle ilişkili şekilde gelişmiş bâtını ilimler de yer almaktadır. Elkimya (simya), cifr, reml, ebced, kıyafet ilmi ve astroloji gibi bâtını ilimler sahip oldukları hususi kavramlar sebebiyle klasik şiirin ifade dünyasına başka bir perspektifle yeni mazmunlar, semboller kazandırmıştır. Elkimyanın klasik Türk edebiyatı metnindeki tezahürü daha çok İslam tasavvuf düşüncesi vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Elkimyaya dair çeşitli teknik kavramlar sembol olarak tasavvufî düşüncede varlık göstermiş, yüzyıllar boyunca kullanılan bu semboller edebî metinlerde mazmun olarak kullanılmıştır. Elkimya, bu bağlamda hem fiziksel maddeyi dönüştürme sanatı hem de insanın manevî tekâmül sürecini temsil eden bir semboller bütünü olarak tasavvufî söylemin parçası olmuştur.

Klasik Türk şiirine kaynaklık eden düşünce ve inanç sistemleri odağında kaleme alınmış birçok müstakil manzum eser bulunmaktadır. Örneğin elkimya gibi bâtını ilimlerden kabul edilen kıyafet ilmine dair *Kıyafetnâme* adı altında pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu tür metinlere kıyasla elkimya konulu müstakil eserlerin nadir olduğunu söylenebilir. Elkimya âlimi Cabir b. Hayyan'ın (ö. 200/815) Cıva-Kükürt kuramı etrafında şekillenmiş olan Âşık Paşa (ö. 733/1332)'nin 83 beyitlik *Risâle-i Kimyâ* adlı eseri Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış ilk manzum elkimya eseridir (Uzunkaya, 2018). Bununla birlikte Müellif-i Cedid, Fâzıl Ali Bey isimleriyle anılan İznikî Ali Çelebi'nin (ö. 1017/1608), elkimya alanında çoğunluğu mensur olan ve Arapça kaleme alınmış kırka yakın eseri bulunmaktadır. Bu eserler içerisinde *Divân-ı Hikmet*'i tertip ve içerik açısından önem arz etmektedir. Gazel ve kıt'a-i kebire nazım şekillerini kullanılarak

huruf-ı teheccî üzere tertip edilen eser üzerine çalışma yapan Aydın (2020:25) “Bu eser hakikatte bir şairin şiirlerini bir araya getirdiği edebî kategoride klasik dîvân olmayıp, hermetik felsefeye dair bir metin statüsünde, simyasal birtakım işlemlerin şiir formunda kaleme alındığı düzene sahiptir.” tespitinde bulunmuştur. Bununla birlikte mutasavvıf kimliğe sahip olan Ali Çelebi, *Divân-ı Hikmet*’inde elkimya ile ilgili unsurları tasavvufi vechiyle ele almıştır. Râhib Baba’nın *Cezîretü’l-Hükemâ*’da herhangi bir isim zikretmeksizin Ali Çelebî’nin *Divân-ı Hikmet* adlı eserinden bir gazel ve bir kıt’a-ı kebireye yer vermesi ve aynı nazım şekillerini kullanması dikkat çekicidir. Araştırmalarımız sonucunda zikredilen şairlerin eserlerinin dışında muhtevâsı elkimya ilmi odağında oluşturulmuş başka müstakil esere rastlanılmamıştır. Yazma eser kütüphanelerinde elkimyaya dair müellifi meçhul pek çok risale bulunmaktadır. Müellifi bilinen metinler nadir olmakla birlikte, bu metinler üzerine yapılan çalışmalar da oldukça kısıtlıdır. Bu durumda, elkimyanın “gizlilik” esasına dayanması ve metinlerin çoğunlukla sembolik bir dille kaleme alınmış olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Yalnızca ehline ayan olması gayesiyle manzum/mensur kaleme alınan elkimya metinlerinde şifreli ifadeler, semboller ve çok yönlü okumaya müsait bir üslup kullanılagelmiştir. Bu doğrultuda elkimya ilmiyle alakalı metinlerinde kullanılan dil, muhtevâyı anlamlandırma aşamasında güçlük teşkil etmektedir. Bununla birlikte özellikle mutasavvıf müelliflerce kaleme alınan eserlerde tasavvuf düşüncesine ait metaforların elkimyaya dair kavramlarla birlikte kullanılmasıyla anlatımdaki sembolizm çift yönlü ve girift bir hâl almaktadır. Bu tür metinlerden biri olarak değerlendirilebilecek olan *Cezîretü’l- Hükemâ*, Bektaşî bir sufi olan Râhib Baba’nın elkimya ve tasavvuf simgeciliğini bir arada kullandığı şiirlerini ihtiva etmektedir.

Bu çalışmanın amacı *Cezîretü’l-Hükemâ*’nın çeviri yazılı metnini ortaya koymak ve eseri nazım tekniği ve muhteva bakımından incelemektir. Eserin yalnızca Râhib Baba’nın şiir ve düşünce dünyasını değil, aynı zamanda Bektaşî geleneğinin bîatını yorum anlayışını ve elkimyanın tasavvufi tekâmül ile ilişkisini yansıtmaları bakımından kıymetli olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklarda hayatı hakkında bilgiye ulaşılamayan Râhib Baba’nın çalışmamıza konu olan eserinden hareketle 17. yüzyılın ikinci yarısından önce hayatta olma ihtimalinin zayıf olduğunu tespit edilmiştir. Bu ihtimal, eserin kaleme alındığı dönem hakkında

erişilebilen tek bilgidir. Bununla birlikte yazmada eserin telif ya da tensih tarihi hakkında bir bilginin olmaması metnin kurulması aşamasında Türkçe eklerin yazımında güçlüğü sebep olmuştur. *Cezîretü'l-Hükemâ*'nın çalışmamıza kaynaklık eden nüshası Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesinde 15039 Envanter Numarasıyla kayıtlı olup tespit edilebilen tek nüsha özelliğini taşımaktadır. Eserin başka bir nüshanın olmaması ve elde olan yegâne nüshada müstensih kaynaklı olabileceği düşünülen yazım hataları ve dikkatsizliklerle birlikte yer yer tahrif olmuş okunaksız kısımların mevcudiyeti metnin neşri ve incelemesinde güçlük teşkil eden bir diğer husustur. Bu bağlamda karşılaşılan güçlükler, “3.3. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem” başlığında belirtilen uygulamalar çerçevesinde aşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte eser muhtevasında Bâtîni telakkilerle şekillenmiş Bektâşî meşrep tasavvuf düşüncesi ve elkimya geleneğine ait remiz ve sembollerin girift şekilde yer alması, kapalı ve anlaşılması güç bir üsluba sebebiyet vermiştir. Bu hususa ek olarak Râhib Baba'nın veznin hassasiyeti sebebiyle beyitleri tertip ederken anlamı nakıs bırakacak şekilde kelime ve eklere yer vermediği ve söz dizimsel olarak eksik yapıyla ifadeler kullandığı görülmüştür. Eserde mevcut olan bu tür muğlaklıkların, çalışmanın “2. Cezîretü'l-Hükemâ'nın İncelenmesi” başlığı altında tespit edilebilen hususların incelenmesiyle açıklığa kavuşturulmasına gayret edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde kaynaklarda hakkında bilgi bulunamayan Râhib Baba'nın tespit edilebilen tek eseri olan *Cezîretü'l-Hükemâ*'sı ışığında hayatı ve kişiliği hakkında elde edilen bilgiler ve bu bilgiler tarafından desteklenen önermeler üzerinde durulmuştur. “Cezîretü'l-Hükemâ'nın İncelenmesi” adlı ikinci bölümde “2.1 Nazım Tekniği başlığı” altında CH'de bulunan şiirlerin nazım şekilleri tespit edilerek bilgi verilmiştir. Ardından şiirler, “2.1.2. Ahenk Unsurları” başlığı altında vezin, kafiye ve redif çerçevesinde incelenerek bu doğrultuda elde edilen bilgiler ışığında “2.2 Üslup Özellikleri” başlığı kapsamında Râhib Baba'nın ve *Cezîretü'l-Hükemâ*'da gözlemlenen üslubu üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Şekil yönünden yapılan incelemelerin ardından eser muhteva açısından ele alınmıştır. “2.3. Muhteva” başlığında manzum klasik Türk edebiyatı metinleri araştırmalarında kullanılagelen muhteva inceleme yöntemlerinden farklı bir yol izlenmiştir. Öncelikle CH'de bulunan harf remzi ve eser muhtevası hakkında genel çerçevede bilgi verilmiştir. Ardından “2.3.1. Elkimya (Simya) ve Tarihî Seyri” başlığı altında CH'nin muhtevasında önemli yer tutan elkimyanın; kaynakları, tarihî seyri ve düşünce sistemi hakkında bilgi verilmiş, sonrasında “2.3.2.

Elkimya ve Tasavvuf’ başlığı altında elkimyanın İslam tasavvuf düşüncesi ile ilişkisine değinilmiştir. Mezkûr başlıklar altında değerlendirilen bilgiler doğrultusunda “2.3.3.Cezîretü’l-Hükemâ’da Elkimya ve Tasavvuf” adlı başlıkta CH’de tespit edilebilen elkimyaya dair sembol ve unsurlar -mevcutsa- tasavvufî vechiyle birlikte maddeler hâlinde incelenmiştir. “3.Cezîretü’l-Hükemâ’nın Çeviri Yazılı Metni” adlı üçüncü bölümünde ise öncelikle “3.1. Nüsha Tavsifi” başlığı altında eserin tek nüshanın nitelikleri hakkında bilgi verilmiştir. Ardından “3.2. Nüshanın İmla Özellikleri” başlığında nüshada dikkat çeken imla hususiyetleri hakkında tespitlere yer verilmiştir. “3.3. Metnin Kurulmasına Takip Edilen Yöntem” başlığında ise çeviri yazılı metnin oluşturulmasında uygulanan tercih ve uygulamalar maddeler hâlinde sıralanmıştır.

Çalışma kapsamında *Cezîretü’l-Hükemâ*’nın çeviri yazılı metni hazırlanıp inceleme ve tespitlerde bulunulmuş ve elde edilen sonuçlar araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. RÂHİB BABA’NIN HAYATI VE ESERİ

Klasik Türk Edebiyatı, Tekke-Tasavvuf Edebiyatı ve Halk Edebiyatı alanlarında kaleme alınan biyografik eserler ve antolojiler başta olmak üzere tarafımızca taranan kaynaklarda¹ hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Râhib Baba’nın hayatı ve şahsiyeti ile ilgili sınırlı bilgiler, şimdilik tek eseri olarak değerlendirebileceğimiz *Cezîretü’l-Hükemâ*’ya dayanmaktadır. Râhib Baba, mezkûr eserinde Râhib, Ruhbân, ve Rehbî mahlaslarını kullanmıştır. Bu mahlaslar içerisinde Râhib, CH’de bulunan 56 adet şiirin 44’ünde bulunmasıyla en sık kullanılan mahlas niteliğindedir. Râhib ve Ruhbân mahlaslarıyla birlikte Baba ünvanının kullanıldığı altı şiir bulunmaktadır. Rehbî mahlasını ise yalnızca bir gazelinde kullandığı gözlemlenmiştir.

Râhib’in yaşamış olabileceği yüzyıl hakkında *Cezîretü’l-Hükemâ*’da bulunan veriler; onun İznikî Ali Çelebi’nin ait olan ve mahlas beyti bulunmayan iki şiire -Ali Çelebi’yi ve şiirlerin bulunduğu *Divan-ı Hikmet* adlı eserini zikretmeksizin- eserinde yer vermesi ve Nakşî Ali Akkırmanî ile Gaybî’ye olan nazireleridir.

İznikî Ali Çelebi’nin ölüm tarihi hakkında muhtelif bilgiler bulunmakla birlikte tarihler 17. yüzyılın başlarına işaret etmektedir. (Aydın, 2020: 3-4 ; Gür, 2016:12). Ali Çelebi’nin *Dîvân-ı Hikmet*’inin tespit edilen en eski nüshası ise 1009/1601 tarihlidir (Gür, 2016:12; Uzunkaya 2018: 212).

Bununla birlikte *Cezîretü’l-Hükemâ*’da “Taḥmîs-i Naẓîre-i Nakşî Gazel” başlığı altında bulunan ancak son bendinin ilk mısraında Nakşî’nin mahlasının bulunması sebebiyle tahmisten farklı ve son mısraında Râhib mahlasının bulunmasıyla da taştir olarak değerlendirilemeyen bir şiir bulunmaktadır. Bu şiir incelendiğinde sahip olduğu kelime kadrosu, mazmunlar ve iktibaslar yönüyle *Nakşî Ali Akkirmânî Dîvânı*’nında

¹ Taranan kaynaklar hakkında bk. Berat Açıl vd, “Biyografi Kaynakları” **Tenkitli Neşir Kılavuzu**, İSAM:2022, ss.136-147.; A.Yılmaz Soyuer, **19. Yüzyılda Bektaşılık**, İzmir, Akademi Kitabevi: 2005. ; Bedri Noyan Dedeababa, **Bütün Yönleriyle Bektaşılık ve Alevîlik**, 3. Cilt, Ankara, Ardıç Yayınları: 2000; Bedri Noyan Dedeababa, **Bütün Yönleriyle Bektaşılık ve Alevîlik**, 4. Cilt, Ankara, Ardıç Yayınları: 2000; Bekir Karadeniz, Ali Cem Akbulut, **Alevi- Bektaşî Şairleri 7**, Bursa, Kara Mavi Yayınları: 2016 ; İsmail Özmen, **Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi**, Ankara, Kültür Bakanlığı:1998 ; Şükrü Elçin, **Akdeniz’de ve Cezâyir’de Türk Halk Şâirleri**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 1988 ; **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <https://teis.yesevi.edu.tr/> (05.09.2024) ; **Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü**, <https://tees.yesevi.edu.tr/> (05.09.2024).

bulunan aynı redifli gazelle benzerlik göstermektedir (Atik, 2003:202). Ölüm tarihi 1066/1655 olan Nakşî Ali Akkırmanî'nin *Dîvân*'ının tespit edilebilen en eski tarihli nüshası ise 1083/1672 tarihli (Atik, 2015:131).

Nazire olduğu belirtilen “Taḥmīs-i Naẓīre-i Murabba^c-i Ğaybiyā” başlıklı dört mısralı bentlere sahip şiirin son bendinde ise Gaybî mahlası bulunmaktadır. Tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda yapılan araştırmalar sonucunda iki adet Gaybî mahlaslı şair tespit edilmiştir. Bu şairlerden ilki, hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan ve tek eseri olan tarih manzumesinden dolayı 17. yüzyılda yaşadığı düşünülen Gaybî'dir. Diğeri ise 17. yüzyıl tasavvufî Türk edebiyatının önemli isimlerinden Sun'ullah Gaybî'dir. Miladi 1676 yılında vefat ettiği düşünülen Sun'ullah Gaybî'nin *Dîvân*'ında *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bulunan şiire rastlanılmamıştır ancak mezkûr şiir, üslup ve muhtevası açısından Sun'ullah Gaybî'nin şiirleri ile benzerlik göstermektedir. Örneğin *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bulunan 58 numaralı “sendedür” redifli gazel ile Sun'ullah Gaybî'nin aynı redifli gazeli kelime kadrosu ve ahenk unsurları açısından hemen hemen aynıdır (Kemikli, 1998:276). Nazireden öte olan bu benzerlik, tahmis olduğu belirtilen mezkûr şiirde atıfta bulunulan şairin Sun'ullah Gaybî olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda Râhib Baba'nın 17. yüzyılın ikinci yarısından önce hayatta olma ihtimalinin zayıf olduğunu söylenilebilir.

CH'de bulunan beyitlerden hareketle Râhib Baba'nın Bektaşî olduğu anlaşılmaktadır:

Ol kim muḥibb-i ʿarîfân evlād püser peygamberân

Ḥayder nesil Bektâşiyân dîzârını gel gör hele (50/44)

Bektaşilik, tarihî süreç içerisinde Çelebiyân ve Babagân olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Bu ayrılık Hacı Bektâş-ı Velî'nin mücerret olup olmaması hususundaki ihtilaflarla doğrudan ilişkilidir. Çelebiler, Hacı Bektâş-ı Velî'nin biyolojik soyunun devam ettiğini ve kendilerinin bu soydan geldiklerini; Babagân kolu ise Hacı Bektâş'ın mücerret yaşayıp vefat ettiğini iddia etmişlerdir. Bu nedenle Çelebiler “Bel evladı”, Babagân kolu ise “Yol evladı” olarak tanımlanmıştır (Gökbel, 2019:104,183-184). Râhib'in aşağıdaki beyitleri onun Babagân koluna mensup olduğunu göstermektedir:

Ḥayder nesil yoldan gelen belden degül ibni fülân

Kâmil kişi ol kim bulan ebrârını gel gör hele (50/32)

Kâmil o kim insân olan belden degül yoldan gelen

Uğrunda Hâk kurbân olan çoçlarını gel gör hele (50/60)

Râhib'in birkaç şiirlerinde mahlası ile birlikte "Baba" ünvanını kullandığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra eser nüshası "Cezîretü'l-Hükemâ-yı Râhib Baba" şeklinde başlıklandırılmıştır. "Baba, Bektaşiliğin Babagân kolunda mürşitlik aşamasına gelmiş, tekkede düzenlenen törenleri ve tekkenin iç işlerini yöneten dervişe; diğer Bektâşî ve Alevîlerde ise tarikat önderlerine verilen addır" (Özmen, 2023:29). Râhib'in Baba ünvanını bu bağlamda kullandığını destekler nitelikte beyitleri bulunmaktadır:

İtmez kabûl hergiz hemân şûretde şol kâfir olan

Şâhib-hüner Râhib Babañ zât-perest şādân kamu (25/43)

Bir yol gider sende saña döndür yönün zâtdan yaña

Ėam çekme gel Râhib Baba güçlük degül âsân saña (2/15)

“Ömrinde bir kılmak kazâ farzdan be-cidd farzı edâ

Hâcet ise kıl iktidâ işte imâm Ruhbân Baba (5/11)

Râhib, şiirlerinde; "püser", "nev-civân", "kavm eri/insanı", "cân" gibi ifadeler kullanarak taliplik ve dervişlik yolunda olanlara öğütlerde bulunmuştur. Sözünün dinlenmesini ve doğru şekilde anlaşılması gerektiğini pek çok beyitte dile getirmiştir.

Şol nuţkuma gel tut kulağ hâcet ise al bir sebak

Câh-ı belâ kılsun uzak zâta iriş ilgâr kamu (24/29)

Gel pendümi hüd bîşnevî öğren ulûm-ı ma'nevî

Mübrem nükât hem meşnevî menşûr olan bürhâna bak (16/9)

Be-her mübrem işi âsân idüp tefsîr vü hem i'âlân

Güzel fehm it sözi ey cân n[e]-vechi kıldum işmârı (37/16)

Elâ ey kavm insânı sözümünden mağz-ı Kur'ânı

Haber al 'ilm-i pinhânı nükât-ı remz-i 'irfânı (36/1)

Yukarıdaki bilgi ve beyitlerden hareketle Râhib'in manevi tekâmül yolunda belirli mertebeye ulaşmış bir derviş kimliğine sahip olduğu ve Baba ünvanıyla bir Bektaşî tekkesinde irşat faaliyetlerinde bulunmuş olabileceği ifade edilebilir.

Râhib'in mahlas tercihi dikkat çekicidir. Bu tercihi hakkında kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir ancak eserinden yola çıkıldığında iki ihtimal öne çıkmaktadır.

Bektaşîler, özellikle Balkanlar gibi Osmanlı İmparatorluğunun uç bölgelerde etkin olmaları sebebiyle Hristiyan toplumla etkileşim hâlinde olmuş ve kolonizasyon süreci kapsamında ortak kültürler ve benzer ritüeller ortaya çıkarak iki kesimin de inanç sisteminde yer edinmiştir (Aslan, 2024:154). Folklor araştırmacısı Vahit Lütfi Salçı, “*Türkleşmiş Hristiyan Bektaşî Şairler*” adıyla bir dizi şair tespit etmiş ve şairlerin Hristiyan kimliklerine değinmiştir. Bu şairlerin mahlasları incelendiğinde ise Hristiyanlıkla alakalı olmadıkları gözlemlenmektedir (Salçı, 2004). Râhib Baba'nın mahlas tercihleri bu çerçevede değerlendirilebilir ancak kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.

Mahlas tercihinine yönelik bir diğer ihtimal ise *Cezîretü'l-Hükemâ*'nın muhtevasında önemli yer teşkil eden elkimya ilmi ile alakalıdır. Elkimya ilmi, Antik Mısır'da ruhban sanatı olarak bilinmektedir. Bununla birlikte İslam dünyasının ilk elkimya âlimi olan Hâlid ibn Yezid'in (ö. 85/704) bu ilmi Morienus adlı bir rahipten öğrendiği kabul edilmektedir: “Morienus'un sembolik bir kişilik olması olasılığı yüksek olmakla birlikte bu ifade Yunan-İskenderiye dönemindeki kültürel geleneğin, Hristiyanlığın ilk dönemine ardından da İslâmiyete aktarıldığının göstergesidir” (Priesner, 2012:41). *Cezîretü'l-Hükemâ*'da içerisinde iki şiirin bulunduğu İznikî Ali Çelebi'nin *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserinde Râhib Morienus ve Emevî Emiri Hâlid'e yer

verilmiş, Morienus yalnızca Râhib ünvanı ile şiirde kullanılmıştır:

“Râhib öğretmeyeydi zer’-i zeheb

Hâlid olmazdı feylesof-ı ‘Arab” (Aydın, 2020: 124).

Bu bilgiler ışığında Râhib Baba’nın mahlasını Morienus’a istinaden seçmiş olma ihtimali bulunmakla birlikte eldeki veriler kesin bir yargıda bulunmak için yeterli değildir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. CEZÎRETÜ'L-HÜKEMÂ'NIN İNCELENMESİ

2.1.NAZIM TEKNİĞİ

Bu bölümde *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bulunan şiirler nazım şekilleri ve ahenk unsurları başlıkları altında nazım tekniği açısından incelenecektir. Bununla birlikte EK-2'de *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bulunan şiirlerin; sıralaması, varak aralığı, beyit adeti, nazım şekli, kafiye çeşidi, iç kafiye mevcudiyeti, redifi, vezni ve kafiye harfleri hakkında bilgiler içeren tablo araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

2.1.1. Nazım Şekilleri

Cezîretü'l-Hükemâ'da 34 gazel, 22 kıt'a-ı kebiyle birlikte “Taḥmīs-i Nazīre-i Nakṣī Gazel” başlığı altında bulunan ancak son bendinin ilk mısraında Nakṣī'nin mahlasının bulunması sebebiyle tahmisten farklı ve son mısraında Râhib mahlasının bulunmasıyla da taştir olarak değerlendirilemeyen ve aynı şekilde nazım şekli hakkında kesin bir yargıda bulunamadığımız “Taḥmīs-i Nazīre-i Murabba'-i Ğaybiyā” başlıklı dört mısralı bendlere sahip iki şiir bulunmaktadır.

2.1.1.1.Gazel

Cezîretü'l-Hükemâ'da mevcut 34 gazel, eserin tümünde olduğu üzere elkimya ve din-tasavvuf konularını ihtiva etmektedir. “Yâ Resûlallah”, “Yâ Habîballah” ve “Yâ Nebîallah” rediflerine sahip olan 29, 30, 31, 32 ve 33 numaralı gazeller na't türündedir. Hz. Muhammed'e övgü, Peygamber'den şefaath ve yardım talebi üzerine kaleme alınmıştır. Bununla birlikte na't türündeki 29 numaralı gazelin mahlas beytinin sonrasında iki beyit daha bulunmaktadır. İçerik açısından herhangi bir farklılık arz etmemesiyle bu iki beyit müzeyyel gazel özelliği göstermemektedir. Aynı durum “-dan garaz” redifli 14 numaralı gazelde de gözlemlenmektedir. Mahlas beytinin ardından gelen iki beyitte eserin ismi zikredilmektedir:

Nāmını kıldum kitābuñ *Cezîretü'l-Hükemā*

Fehm olunmak çün me'ânî kayd u imlâdan ğaraž (14/12)

Her ʿuqad-ı müşkilātuñ ħall olunmak isteyen

Menba^c-ı ħikmet-i ejder merd-i dānādan ğaraž (14/13)

Bu beyitler gazellerin tertibinde müellif tarafından bilinçli şekilde yerleştirilmiş olabilir.² Bununla birlikte müstensih hatası nedeniyle sonradan eklenmiş olmaları ihtimali de söz konusudur.

Eserde bulunan gazellerin 17'sinde iç kafiye ve iki eşit parçaya bölünebilen aruz vezinlerini kullanılmıştır. Bu nedenle musammat gazel olarak değerlendirilebilecek niteliktedirler (Saraç, 2019:365). Gazeller muhtelif beyit sayılarına sahiptir; en kısası 5 ve en uzun 85 beyitten oluşmaktadır.

Cezîretü'l-Hükemâ'da bulunan 7 numaralı 12 beyitlik gazel İznikî Ali Çelebi'ye aittir. *Divân-ı Hikmet* adlı eserinde bulunan gazelin mahlas beyti yoktur (Aydın, 2020:161-163).

Gazellerin kafiye harfi incelendiğinde hurûf-ı hecâdan 14 harf bulunduğu gözlemlenmiştir. Aşağıdaki tabloda gazel adetleri ve kafiye harfi gösterilmektedir.

Tablo 1. *Gazellerin kafiye harflerine göre adetleri*

Gazel Adeti	Kafiye/Redifin Son Harfi
8	ه
6	ر
5	ا
3	ى
2	م, ن

² İpekten (2002:18), gazelerde mahlas beytinden sonra makta' beytinin bulunduğu örneklerin varlığından bahsetmiştir: "tahallüs beyti makta' beyti olabileceği gibi maktadan önceki beyitler de olabilir." Bu hususa benzer şekilde Râhib, makta' beytinden iki beyit önce mahlas beytine yer vermiş olabilir.

1	ت, ب, ز, ص, ق, ك, ل, و
---	------------------------

Gazelerde kafiye harfi tercihleri üzerine çalışma yapan Akkaya (1996:21), şairlerin en çok “ى” , “ز” ve “و” harfleriyle gazel yazdığını tespit etmiştir. Tabloda görüldüğü üzere *Cezîretü'l-Hükemâ*'daki gazellerdeki harf tercihleri Akkaya'nın tespitini doğrular niteliktedir. Bu hususun *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bulunan kıt'a-i kebireler için de geçerli olduğu söylenilebilir.

Cezîretü'l-Hükemâ 'nın tertibinde gazel ve kıt'a-ı kebireler 45. şiire dek birkaç istisna hariç genel olarak huruf-ı hecâ sırasına uygunluk göstermektedir. Ancak 45. şiirden sonra tamamen düzensiz bir sıralama gözlemlenmektedir.

2.1.1.2.Kıt'a-ı Kebire

Cezîretü'l-Hükemâ 'da kıt'a-ı kebire nazım şekliyle yazılmış 22 şiir bulunmaktadır. Kıt'a-ı kebireler tamamı elkimya ve din-tasavvuf konuları üzerine kaleme alınmıştır. Muhtelif beyit sayılarına sahip olan kıt'a-ı kebirelerin en uzununu 54, en kısası ise 11 beyitten oluşmaktadır.

Mahlas beyti bulunmayan 9 numaralı 23 beyte sahip kıt'a-ı kebire İznikî Ali Çelebi'ye aittir ve *Divân-ı Hikmet* adlı eserinde bulunmaktadır. (Aydın, 2020:154-155). *Cezîretü'l-Hükemâ*'daki Ali İznikî'ye ait bu kıt'a-ı kebire haricindeki tüm kıt'a-ı kebirelerde musammat gazele benzer şekilde iç kafiye mevcut olup eşit iki parçaya bölünebilen aruz vezni kullanılmıştır.

Kıt'a-ı kebirelerin kafiye harfi incelendiğinde hurûf-ı hecâdan 9 harf bulunduğu gözlemlenmiştir. Aşağıdaki tabloda gazel adetleri ve kafiye/rediflerinin son harfi gösterilmektedir.

Tablo 2. *Kıt'a-ı kebirelerin kafiye harflerine göre adetleri*

Kıt'a-ı kebire	Kafiye/Redifin Son Harfi
9	ى
3	ه

2	ا, ت, و
1	ق, ن, ل, ر

Gazel bölümünde belirtildiği üzere kıt'a-ı kebirler, gazellerle birlikte karışık şekilde tertip edilmiştir.

Diğer nazım şekillerine geçmeden belirtmek gerekir ki *Cezîretü'l-Hükemâ*'da gazel ve kıt'a-ı kebir nazım şekillerinin kullanılması klasik Türk edebiyatı şairlerinin nazım şekli tercihindeki genel temayülüne benzerlik göstermektedir: İpekten (2002:281), nazım şekillerinin kullanımına yönelik yaptığı istatistiksel çalışma sonucunda en çok gazel ve -kıt'a-ı kebirler de dâhil olmak üzere- kıt'a nazım şekillerinin şairlerce tercih edildiğini tespit etmiştir.

2.1.1.3.Diğer Nazım Şekilleri

“Taḥmīs-i Naẓīre-i Nakṣī Gazel” başlığı altında bulunan 55. şiir dikkat çekicidir. Tahmis olarak adlandırılmasına rağmen son bendinin ilk mısraında Nakṣī'nin mahlasının bulunması sebebiyle tahmis olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Ayrıca son bendinin son mısraında Rāhib mahlasının bulunması sebebiyle taştir nazım şekliyle de uyum sağlamadığı gözlenmektedir. (Saraç, 2019: 443; Aça vd.,2012: 243).

Göñüller burcına bülbül olupsun **Nakṣiyā** bir gül

Açılmış göneden nāṣī ḥaz[ā]n irmez ki bir sünbül

Müheyyādur saña [a]ncaḳ rikābında zihī düldül

Gülistān-ı ma'ārifde senüñ nāmuñ olu[r] bülbül

Hemān medḥinde kim **Rāhib** velī lāl-i zebān söyler (55/7)

Aynı şiirde ilk sırada bulunması gereken “aaaa” şemasıyla kafiyelenen bendin 3. sırada olması bu tutarsızlığın müstensih hatasından kaynaklı olması ihtimalini destekler niteliktedir:

Sunū'āt ḥālını yārā bize bir bir 'ayān söyler

Terākibden hezār-fenni vel[ī]kin rāyegān söyler

Debistân-ı tezâd içre ‘aref dersin beyân söyler

Tezâd-ı hod degül âgâh anı andan nihâ[n] söyler

Zebânı kaç^e olan hâme derûnundan yazan söyler (55/1)³

Örnek bentlerde görüldüğü üzere tahmis edildiği belirtilen gazel “söyler” rediflidir. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’nde Nakşî mahlasına sahip yedi şair tespit edilmiştir (TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr>).⁴ Mezkûr şairlerin günümüze ulaşan eserlerinin taranması sonucunda “söyler” redifli tek gazele *Nakşî Ali Akkirmânî Dîvânı*’nında rastlanmıştır. *Nakşî Ali Akkirmânî Dîvânı*’nında bulunan 39. numaralı “söyler” redifli gazel⁵; sahip olduğu ahenk unsurları, kelime kadrosu, mazmunlar ve iktibaslar açısından *Cezîretü’l-Hükemâ*’da bulunan gazele benzerlik göstermektedir (Atik, 2003:202).

Bu bilgiler doğrultusunda “Taḥmîs-i Naẓîre-i Nakşî Gazel” başlıklı 55. şiirin nazım tekniği açısından tutarsızlıklara sahip olduğu ve bu durumun müstensih hatasından kaynaklı olma ihtimalinin bulunduğu ifade edilebilir.

Bir diğer tahmis olduğu belirtilen şiir “Taḥmîs-i Naẓîre-i Murabba⁶-i Ğaybiyâ” başlıklı şiirdir. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’nde Gaybî mahlasına sahip iki şair tespit edilmişti. (TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr>). Bu şairlerden birisi Türk tasavvuf edebiyatının önde gelen şairlerinden olan Sunullah Gaybî’dir. Diğeri ise hakkında

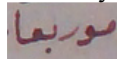
³ Bu şiir çeviri yazı bölümünde şiirin ilk bendi olarak düzenlenmiştir.

⁴ Tespit edilen şairler: Nakşî, Abdülkâdir (ö. 1878-79 veya sonrası); Nakşî, Ahmed Efendi (ö.?).; Nakşî, Ali (Akkırmanî) (ö. 1655); Nakşî, Çıkrıkçı Şeyh Mustafa Efendi (ö. 1757); Nakşî, İbrahim Efendi (ö. 1702-1703); Nakşî, Nakşî Mustafa Ağa (ö. 1754); Nakşî, Şeyh Nakşî Mustafa Dede Efendi (ö. 1853-54).

⁵ Atik (2003) tarafından hazırlanan *Nakşî Ali Akkirmânî Dîvânı*’nında bulunan 39. Gazel:

“1. Eyâ sen sanma kim senden bu güftârı dehân söyler
Veyâ terkîb olan ‘unsur yahûd lahm-ı zebân söyler
2. Seni ol saña bildürmek murâdın kâd idüp Mevlâ
‘Anâsırdan giyüp bir ton yüzünden tercemân söyler
3. Yaratdı cümle eşyâyı özin setr eyleyüp anda
Göründi niçe biñ yüzden velî kendi nihân söyler
4. Olar kim bilmedi nefsin ‘arefdan almayup dersin
Degildür Hakk’a ‘ârifler özin bilmez yalan söyler
5. Kimiñdür bunca cünbüşler kimindür nutk iden gevher
Öziñden olmaduñ ‘ârif ki senden özge kân söyler
6. Hayâl-i zıl yeter ‘ibret görünen hayme-i tende
Degildür nutk iden sûret derûnuñda devrân söyler
7. *Sekâhüm Rabbühüm* hamrın içen ‘âşıklar ey Nakşî
Olurlar bî-mekân anlar mekândan lâ-mekân söyler” (202).

⁶ Başlıkta bulunan bu kelime tamir edilmiştir:

herhangi bir bilgi bulunmayan ve yalnızca bir tarih manzumesi kaleme aldığı tespit edilen Gaybî'dir. "Taḥmīs-i Nazīre-i Murabbaʿ-i Ġaybiyā" adlı şiir çerçevesinde *Sun'ullah-ı Gaybî Divânı*'nı taranmış ancak benzer bir şiire rastlanılmamıştır (Kemikli, 1998). Dört mısralık yedi bendden oluşan şiirin kafiye düzeni "aBaB, cccB, dddB"⁷ şeklindedir. Şiir, sahip olduğu bu kafiye düzeniyle şarkı özelliği göstermektedir (Saraç, 2019: 431). Mütekerrir murabbadan tek farkı ise ilk bendinde tekrarlanan mısranın çapraz şekilde bulunmasıdır. Başlıkta murabba' olarak adlandırılması bu nedenle olasıdır.

Ḥ^vāb-ı gâfletden özi bîdār olanlar Ġaybiyā

Şehr-i vaḥdet içre dā'im ʿayn-ı rûyet-dîd-hā

Özden özge ġayr[ı] görmez ʿayn-ı şābit Râhibā

ʿUḳde-i ḥāllūñ ḥelāl it virdūñ olsun yā şabūr (56/7)

Yukarıda verilen ilgili şiirin son bendinde görüldüğü üzere Râhib'in mahlası mütekerrir mısranın bir öncesindeki mısrada bulunmaktadır. Bu hususlar; Gaybî mahlaslı bir şair tarafından Türk edebiyatında nadir görülen mütekerrir gazel⁸ nazım şekliyle kaleme alınmış bir şiire Râhib tarafından terbi' nazım şekline uygun şekilde mısra aralarına birer beyit eklenmesiyle şarkı nazım şekli hâline getirilmesi ihtimalini düşündürmektedir. Bu ihtimalin dışında müstensihden kaynaklı bir hatanın olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

2.1.2. Ahenk Unsurları

Bu bölümde *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bulunan şiirler ahenk unsurları açısından incelenecektir.

2.1.2.1. Vezin

Râhib Baba, *Cezîretü'l-Hükemâ*'da farklı bahirden yalnızca dört adet vezin kullanmıştır. Bu vezinler ve kullanıldıkları şiir sayısı ile kullanım yüzdeleri aşağıdaki

⁷ Büyük harfler nakarat olarak adlandırılan tekrarlanan mısraları göstermektedir.

⁸ Kurnaz ve Çeltik (2011:75), ilgili çalışmalarında mütekerrir gazel başlığı altında gazelerde ikinci mısranın aynen tekrar ettiği örnekler olduğunu belirtmişler; Âdile Sultan ve Kadı Burhaneddin'e ait örnek şiirlere yer vermişler ve çok nadir rastlanıldığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte Ahmet Suzî (ö.1830)'ye ait bir mütekerrir gazel bulunmaktadır ayrıca *Cezîretü'l-Hükemâ*'daki gazel ve kıt'a-ı kebirlerde kullanılan birçok redifin *Ahmet Suzî Divânı*'nında da bulunması bu ihtimali destekler niteliktedir (Ulusoy, 2004: 80-81).

tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. *Cezîretü'l-Hükemâ*'daki nazım şekillerinde kullanılan vezinler ve oranları

Bahirler	Vezinler	Gazel	Kıt'a-ı Kebire	Diğer Nazım Şekilleri ⁹	Toplam Şiir Sayısı	Vezinlerin Kullanım Yüzdesi
Hezec	Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	13	8	1	22	%37,93
Rezec	Müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün	4	13	-	17	%29,31
Remel	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	14 ¹⁰	1 ¹¹	1	16	%27,59
Münserih	Müfte'îlün fâ'ilün müfte'îlün fâ'ilün	3	-	-	3	%5,17

Cezîretü'l-Hükemâ'da bulunan vezinler ait oldukları bahirlerin en sık kullanılanları olmakla birlikte yapı bakımından incelendiğinde dört vezinden ikisinin yeknesak ve birisinin almasıık yapıda olması dikkat çekicidir. Bu yapıdaki vezinlerin tef'ileleri arasındaki tertip ve uygunluk dinleyicilerce oldukça hissedilir niteliktedir.

⁹ “Diğer Nazım Şekilleri” başlığı altında incelenen nüshada tahmis olduğu belirtilen şiirleri ifade etmektedir.

¹⁰ Bu gazellerin içerisindeki 7 numaralı gazel Ali İznikî'ye aittir.

¹¹ Bu 9 numaralı kıt'a-ı kebre Ali İznikî'ye aittir.

Şafak (2000:191), yeknesak ve almasıık vezinlerin bu özelliğine işaret eder: “...yüksek heyecan ve coşku, bu monotonluğu aşabilmekte, çok canlı hisleri ifadeye müsait olan bu vezinler, bu tarz şiir söyleyenlerce daha fazla tercih edilmektedir. Nitekim sufi şairlerin özellikle coşkulu gazellerinde söz konusu vezinleri, diğer şairlerden çok daha fazla oranda ve çeşitlilikte tercih ettikleri görülmektedir.” *Cezîretü’l-Hükemâ*’nın tasavvufi muhtevası ve Râhib Baba’nın sufi bir şair olması bu hususu destekler niteliktedir. Kullanılan vezinlerin neredeyse dörtte üçünün yeknesak ve almasıık yapıda olması bu bağlamda değerlendirilebilir.

Râhib Baba’nın aruz veznine olan hâkimiyeti hakkında fikir yürütebilmek adına *Cezîretü’l-Hükemâ*’da bulunan aruz tasarrufları aşağıda başlıklar hâlinde örnekler çerçevesinde incelenmiştir.

2.1.2.1.1. Zihaf

Çalışmanın çeviri yazılı metin bölümünde zihaf gerektiren uzun ünlü, nüshadaki imlaya uygun şekilde transkribe edilmiş ve *eğik (italik)* yazılarak gösterilmiştir. Genel çerçevede değerlendirildiğinde *Cezîretü’l-Hükemâ*’da pek fazla zihafa rastlandığı söylenemez, 1220 beyitlik eserde tespit edilebilen zihaf sayısı 34’tür.

Zihafların belirli kelimelerde sürekli görülmesi dikkat çekicidir. Örneğin “teşvîş” kelimesi tüm eserde altı kez kullanılmış ve her birisinde uzun i (î) sesinde zihaf yapılmıştır. Aynı şekilde “dîv” kelimesi tüm eserde üç kez kullanılmış ve bunların ikisinde ek almasıyla birlikte uzun i (î) sesinde zihaf yapılmıştır. Bu durum Râhib’in mezkûr kelimelerin Türkçe söyleyişini esas aldığına işaret etmektedir:

Mürşid gerek üstâd kişi ref^e eylesün her teşvîşi

Dünyâ ile uhrâ işi mânend-i zer îmân budur (10/12)

Nefsün *dîvi* ejder mişâl rûhuñ za‘if çün bî-mecâl

Birleşdürüp kıl i‘tidâl düşvâr ola âsân saña (48/33)

Ayrıca kimi zihaflar son hecesinde uzun ünlü bulunan kelimenin, ardından gelen ünsüzle başlayan kelimeye ulanması ile sahip olduğu uzun ünlünün kısaltılması şeklinde yapılmıştır.

Dervîş olan er kişi kalmayıser teşvîşî

Halk ile olmaz işi hâzreti hâkâ[n] olur (11/3)

Bu durum kusurdan ziyade Türk şairlerin aruz tasarrufu olarak değerlendirilebilir (Aksoyak, 2008: 68; Kaplan, 2019: 284).

Bununla birlikte zihaf uygulamasının “ma°nî”, “rûzî”, “civânî”, “nûrânî” gibi uzun i (î) ile biten kelimelerin son seslerinde sıklıkla yapıldığı gözlemlenmektedir:

Bu sözler ma°nîsi Qur°ân bilür yüz biñde bir insân

Sözi özden kılup mîzân °alâmet yâ Resûlallâh (31/18)

Rûzî-i ferdâ hisâb görmeye aşlâ °azâb

Olsa şefî° dört kitâb şöhreti sulţân olur (11/6)

Diğer-gûna hevâ tebdîl idüp ilkâ anı ta°cîl

Olur civânî bir iklîl döner tağyîr ü eţvârı (37/3)

Żiyâ-yı şad-hezâr °ayâr şu°â°-ı murğ-veş tayyâr

Zihî nûrânîdür seyyâr ider pervâz ki her câda (26/3)

Bu tür zihaf uygulamasının kusur olmadığını gösteren çalışmalar mevcuttur: Örneğin, Saraç (2022:565), beş adet önde gelen divan şairi örnekleminde yaptığı çalışma kapsamında bu hususa dikkat çeker: “Divan şairlerinin, kelime sonlarındaki uzun i seslerini kısalttıkları görülmektedir. Yapılma sıklığı bunun bir kusur olarak görülmediğine delalet etmektedir”.

Bunlarla birlikte tespit edilebilen diğer bazı zihaf kusur olarak addedilebilir türdendir, birkaç örnek:

Suyuñ aşlı hayât âbı **â**buñ aşlı dahı kevşer

Nedendür şol lebüñ garrâ haber virgil o mecrâdan (22/8)

Hayırdan çıkup olma ‘āşî tüt pendini hāşşu’l-hāşî

Dilden gide ‘unşūr paşî ‘ayne’l-yaķın cānān gözet (6/19)

Nāmını kıldum kitābuñ Cezîretü’l-Hükemā

Fehm olunmaķ çün me‘ānî kayd u imlādan ğaraż (14/12)

Cezîretü’l-Hükemā’daki zihaf uygulamaları genel olarak değerdendirildiğinde birçoğunun kusurdan ziyade Türk şairlerinin aruz tasarrufları doğrultusunda gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir.

2.1.2.1.2. İmale

Cezîretü’l-Hükemā’da imale uygulaması Türkçe kelimelerde ve bilhassa son eklerde görölmektedir:

Kemāl ehlî için kıymet Hudā vechüñ virir ücret

Budur nācî olan ümmet be-her ‘usrî zafer peydā (1/4)

Anuñ-çün kim izî özden olur ĩmā özi sözden

Olup āzād be-her yüzden bu silkî hep kıranlardur (13/1)

Mādām senî ahsen şanem hāķ eylemiş ol pür-himem

Cehlüñ senüñ neymiş dimem fikr eyle var pinhānı bul (18/1)

Cümle eşyā vāşıl olmaķ-çün döner kırmaz saña

Bi’z-żarūrî bildüler çün Hāķ vişālî sendedür (58/3)

Senden saña kıl bir huzūr tā kılmaya hergiz kışūr

Maķbül ola yevmü’n-nüşūr ikrārı gel gör hele (50/16)

Dü ‘ālemde Hudā ‘izzet ider dā‘im zihī devlet

İrişmiş-kim aña himmet erenler Hâk ‘ināyâtı (42/11)

Âdem olan zāt-ı Hümā kabır-ı hayât hem dā‘imā

Şāni‘ ile cilve-nümā eyler tekellüm bī-zebān (21/12)

Örneklerde görüldüğü üzere imaleler çoğunlukla Türkçe kelimelerdeki “ى” başta olmak üzere “s”, ve “l” imlasıyla sonlanan eklerde mevcuttur. Bu hususla ilgili Saraç (2019:525), “...imla harfî olan ye’lerin imalesi eskiden beri belirgin bir kusur olarak görülmemektedir.” ifadesini kullanır. Bu tespiti ek olarak Pala (2000) ve Kaplan (2019); Türkçe kelimeler Osmanlı elifbası ile yazılırken ünlüleri karşılayan imla harflerinin (ا , و , ى) Türkçenin sessizleri gibi kabul edilebileceğini ve bu seslerin aruz gereği uzun okunabileceğini belirtirler. Râhib Baba’nın bu tür imaleleri özellikle kelime sonlarında tercih etmesi onun vezne dair hassasiyetini de gösterir niteliktedir.

Bununla birlikte *Cezîretü’l-Hükemâ*’da imalelerin özellikle tamlama kesrelerinde ve atıf vavlarında bulunduğu gözlemlenmektedir.

Nâr-ı cahīm itmez eşer Tübāleyin müşmir şecer

Tuḥm-ı necât ekmiş biçer eşcâr ile aḥcâr kâmu (24/11)

Kulle-i şadr-ı semā lâne-i murğ-ı Hümā

Ehline ol reh-nümā himmeti her ân olur (47/1)

‘Âkil ü dānā sözi ma‘n[î] yü âyet yüzi

Hâkka ki toğrı özi hikmeti Kur‘ân olur (11/5)

Vuşlat durur her bir demî bezm-ı huzûr ‘ayn-ı cemi

Râkid durur derd ü gamı gâfil degül bîdâr kâmu (24/34)

Aruz tasarrufları çerçevesinde şairlerce sıklıkla kullanılan bu imaleler, kusur olarak değerlendirilmemiştir (Kaplan, 2019:283; Saraç, 2019: 525).

Cezîretü'l-Hükemâ'da Arapça ve Farsça kelimelerde yapılan ve aruz kusuru olarak addedilen imale tercihi sayıca azdır. Bu imale örnekleri aşağıdaki beyitlerde gösterilmiştir:

Devlet ü dārātı bākī dü cihāndur her biri

Zāt-ı Hākla enbiyā ez-cümle kılmış ihtirām (19/5)

Nāmını kıldum kitābuñ *Cezîretü'l-Hükemā*

Fehm olunmağ çün me'ānī kayd u imlādan ğaraž (14/12)

Olar çün hīç kalem ašlā günāh-ıla şevāb sākıt

Nedendür °afv olur lā-büd haber vir çün ü çerādan (22/24)

Bu fen ehlince hep ma'lūm gerek menşūr dahı manzūm

Degüldür °ārif-i mektūm bilenler Hākķı kemāhī (45/3)

Zirā°at itdügi cevher biter ol °arzda çün hep zerr

Dü °ālemde yüz-i dilber biçenler buldı refāhı (45/9)

2.1.2.1.3. Med

Med, tercihten ziyade yapılması mümkün olduğu hâlde yapılmaması kusur olarak addedilen bir aruz uygulamasıdır. Özellikle içinde uzun ünlü bulunan ve ünsüzle biten hecelerde med yapılmasına zorunluluk olarak görülmüştür (Köksal, 2009: 79). *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bu tür medli hecelerin görmezden gelindiğini gösterir örnekler bulunmaktadır:

Cümle ervāh zāt-ı Hākda kudretince hişşedār

Oldığınca bizde bunda rāzī olduk kısmete (28/1)

Üstād gerek kılsun habīr cān perdesin aç yā emīr

Senden saña olsun esīr nefsün kıla tahzīr hā (3/14)

Nefīs rūḥdan degül ayrı şakın şanma anı ğayrı

Gerek yeri ve hem bahri iden tahrīk edvārı (37/14)

Râhib Baba bu durumdan kaçınmak adına çoğu zaman medli hecelerin ardından sesli bir harfle başlayan kelime tercih ederek ulama yoluna gitmiştir. Ayrıca yek ahenk ve almasıık yapılı vezinlere sahip -bu bağlamda musammat niteliği bulunan- şiirlerde mısra ortası, mısra sonu olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu tür beyitlerde mısra ortasında bulunan medli heceler medli olarak kabul edilmemekte ve med yapılmaması kusur olarak görülmemektedir (Saraç, 2022: 564). Râhib Baba'nın bu hususa dikkat ettiği gözlemlenmektedir:

Ḥakāyıkca olan esrār hicābuñ ref̄ ider ey yār

Tecellī Ḥaḳ şaçup envār o lebden mest bu arada (26/2)

Uḳde-i ḥallūñ helāl kılmış olan pür-kemāl

İrmez [ana] hīç zevāl ḥākim-i devrān olur (47/7)

Uḳaduñ bendine Ḥallāḳ nihād itmiş yedi ırmaḳ

Lebinden aḳ kızıl berrāḳ yüzi şuyı-durur Sübhān (56/7)

Cezîretü'l-Hükemâ'da diğerk bir vezin uygulaması olan med hususunda dikkat çeken husus; 3 numaralı gazeldeki medli hece kullanımıdır:

Fi'l-i tezād ḥikmet bilen Ḳur'ān özi tefsīr hā

Nutḳumca gör revnaḳ viren luṭf-ı kerem iksīr hā (3/1)

Zihî ʿummān durur ancak tezād ʿilmi muğlak

Kim [ol] bahre dilā mutlak ʿalan gelsün bu meydāna (53/9)

2.1.2.1.6. Ses Türetme, Hece Düşmeli Ünlü Ulaması ve Tahfif

Cezîretü'l-Hükemâ'da vezin gereği yapılan ses türetme, hece düşmeli ünlü ulaması ve tahfif uygulamaları çeviri yazılı metin bölümünde imla ile gösterilmiştir. Tahfif uygulamasının nadir kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ses türetme ve hece düşmeli ünlü ulamasının ise genellikle aynı kelimelerde uygulandığı gözlemlenmiştir.

Ḳavm-ı hâcerden gayr hep ins içre çok kelb oğlu kelb

Murdâr nef(i)s ten leb-be-leb ʿolmuş ʿoḳar insân gözet (6/5)

İrince himmet-i üstâd dev(i)rden ḥod olur âzâd

Bu ḳavm içre budur muʿtâd ḥaber vir zât-ı vâlâdan (22/22)

ʿilmi ʿazîz fiʿli temiz cevher ʿolu ḥikmet ken(i)z

Luṭfı lezîz kendi ʿazîz meslekleri pîrân ḳamu (25/33)

İnâyet Ḥaḳ k'ola ḡâlib yürür ḥükmüñ be-her cānib

Velî senden saña Rāhib ḳılınca bir sefer peydâ (1/13)

Ḥürî ile ḡilmân nevvâr sâḳî olup Kevşer şunar

Dil bahresi ḳaynar taşar edvârını gel gör hele (50/73)

2.1.2.2. Kafiye ve Redif

Cezîretü'l-Hükemâ'da bulunan şiirlerin kafiye açısından çeşitlilik arz ettiği söylenemez. Genellikle aynı harfler çerçevesinde yapılan kafiyeler tekraren kullanılmıştır. Kafiye çeşitleri ve oranları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4. *Cezîretü'l-Hükemâ*'da kullanılan kafiye çeşitleri ve kullanım oranları¹²

Kafiye Çeşitleri	Kullanılan Şiir Sayısı	Kullanım Oranı
Mürdef	40	%70,18
Mücerred	13	%22,81
Mukayyed	1	%1,75
Müesses	-	%0,00
Yalnızca Redif kullanılan	3	%5,26

Tabloda görüldüğü üzere en çok mürdef ve mücerred kafiye kullanılmıştır, mukayyed kafiye ise yalnızca birer kez kullanırken müesses kafiye tercih edilmemiştir. Bu durum klasik Türk edebiyatı şairlerinin kafiye kullanım tercihleri ile paralellik gösterir: “Divan şairleri en fazla mürdef kafiye kullanmışlardır ... Daha sonra ise mücerred kafiye gelir. Mukayyed ve müesses kafiye birbirlerine yakın oranlarda ve çok az kullanılmıştır.” (Saraç, 2019:591).

2.1.2.2.1. İç Kafiye

Cezîretü'l-Hükemâ'da iç kafiye kullanımı dikkat çekmektedir. Eşit iki parçaya bölünen vezinlerle birlikte tercih edilen iç kafiyeler, gazel ve kıt'a-ı kebirelere musammat özelliği kazandırmıştır. *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bulunan 58 şiirin 38'inde iç kafiye mevcuttur.

2.1.2.2.2. Kafiye Kusurları

Cezîretü'l-Hükemâ'da kelime çerçevesinde yapılan kafiye tekrarı olan îtâ-yı celî örneklerine çok nadir rastlanmaktadır:

Ẓāhirā gör Ḥaḳ-erenler nuṭḳını <bī-semer> i'lān ider

Ol degül-kim ʿibreti **erkān** olan añlar bizi (41/22)

¹² Bu tabloya 57 numaralı “Taḥmīs-i Naẓīre-i Murabbaʿ-i Ğaybiyā” başlıklı şiir dâhil edilmemiştir.

Akl u fikrũ māverāsından giçer kim Hāk yolu

Ol huzũr-ı bezm-i Hāk **erkān** olan añlar bizi (41/26)

İşbu kavmi ğayrılar görmez velī ehli bilür

Hod yüzinde mihr-veş lem‘ān ider **tuğrā-yı** ‘ışk (15/39)

Tıfl-ı ‘ışk her demde ter tāze civān bīkr-i perī

Her anda biñ şūret nev[°]ā gösterür **tuğrā-yı** ‘ışk (15/40)

15 numaralı gazelden alınan örnekte tekrar edilen kafiye kelimesinin peşi sıra gelmesi müstensih hatasından kaynaklı olabileceğini düşündürmektedir. Râhib Baba’nın, kafiye tekrarı kusuru yapmamak adına aynı kafiye kelimelerine sahip beyitler arasına uzun aralıklar bırakmaya dikkat ettiği gösterir nitelikte örnekler de mevcuttur:

Elā ey kavm insānı sözümde mağz-ı **Ḳur‘ānı**

Haber al ‘ilm-i pinhānı nükāt-ı remz-i ‘irfānı (36/1)

Nefis rühla gerek ülfet yed-i üstād ile vuşlat

Bu hikmetde hezār kudret yazar Hāk mağz-ı **Kur‘ānı** (36/24)

Örnek beyitlerde görüldüğü üzere kafiye kelimesini 22 beyit arayla tekrar etmiştir.

Gizli kafiye tekrarı olarak tanımlanan Îtâ-yı hâfî olarak değerlendirilebilecek kusurlara ise daha sık rastlanılmaktadır. Bu durum Farsça ek olarak kullanılabilecek olan “-ân” sesleri yapılmış mürdef kafiyeeye sahip şiiirlerin sayıca fazla olmasıyla ilişkilidir:

Hāk vechini anda nihān kıldı gözüm nuṭkum inan

Pinhān degül va’llāh ‘ayān görmiş olan **merdān** budur (10/2)

Şun‘ī gider Hākuñ yolu vuşlat ider togrı kuli

Cevher tolu sağı solı Hâk leşkeri **pîrân** budur (10/5)

Zâtı huzûr meydân gören ‘unşur-tezâd erkân süren

İkrâr-ı Hâk mîzân viren kâmil olan **merdânı** bul (18/9)

Ġarb-ile şarḳ hûkmüñ revâ yüzler sür[e] hep ḥâk-i pâ

Nâmuñ olur zât-ı Hümâ ‘Anḳâ-yı zât **pîrânı** bul (18/12)

Örneklerde görüldüğü üzere iki şiirde de kafiye-i şâyetgân 3 beyit arayla yapılmıştır.

Göñül şâhiblerüñ tekrîm (...) zâta iden tekrîm (?)

Bilürsen kıl [anı] ta‘zîm Hudânuñ ol **naḳargâhı** (45/8)

Kim oldur nüşâ-i ekber sözi kibrît özi aḥmer

Dil-i dâñâ olan Hâk er ziyâret kıl o **dergâhı** (45/13)

Bu beyitlerde ise Farsça -gâh eki ile kafiye tekrarı söz konusudur.

Cezîretü’l-Hükemâ’da tekraren kullanılan belirli kafiye sesleri nedeniyle aynı kelimelerin farklı şiirlerde sıklıkla kafiye olarak kullandığı gözlenmektedir. Örneğin “-ân” sesi ile yapılmış mürdef kafiye sahîp toplam 40 şiirin 12’sinde “merdân” kelimesi kullanılmıştır. Benzer şekilde “-âr” sesleriyle yapılmış mürdef kafiye 9 şiirin 7’sinde “esrâr” kelimesinin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu husus kelimelerin farklı şiirler çerçevesinde kullanılması sebebiyle kusur olarak görülemez fakat kafiye tasarrufları ve üslup açısından dikkate değerdir.

Cezîretü’l-Hükemâ’da ikfâ kusuru örnekleri nadiren bulunmaktadır:

Müşmir olan ol berg-i ter mazḥardur ol ism-i beşer

Her dem-be-dem tâze biter irmez aña aşlâ **ḥazân** (21/14)

Rabbüm bize kılmış kerem deyrü'l-beķa vechü'l-ķarem

Her dem-be-dem zātü'ş-şanem tırmaz tıpar Rubān **Babañ** (21/15)

Aynı şekilde “ن” ve “ك” harfleri çerçevesinde iç kafiye de ikfâ gözlemlenmiştir:

Hall eyleseñ ʿaķduñ **peşīn** āsān olur her bir **işūñ**

Ķālden kile içūñ **ısuñ** tīmārını gel gör hele (50/10)

Ayrıca bu beyitlerin imlasında müstensih tarafından kafiye gözetilerek harflerin yanlış yazıldığı da gözlemlenmiştir.

Çok sık olmamak kaydıyla kafiyenin gerçekleştiği sessiz harften önceki harekelerin yani ünlü sesin farklı olmasıyla meydana gelen ikvâ kusuru örnekleri de mevcuttur:

Riʿāle (?) özge bir seyrān zuhūr eyler **bir er** peydā

Sülūkunca velī ʿirfān olur bir pür-**hüner** peydā (1/1)

Beden içr[e] ʿazīm zulmet nef(i)s rûḥdur viren ʿillet

Devāsın kıl bula şıḥḥat olur pür-nūr **naẓar** peydā (1/7)

Kāmil kişi levḥden baķar **ḥikmet** olur ār[ā]mgehi

Dil ʿarşına çıķmış yazar **rüyet** olur ār[ā]mgehi (52/1)

Ķırķlardan ol Ḥaķ leşkeri şemş-i ḥaķīķat aḥteri

Necmü'n-nebī hep Müşterī **fıtrat** olur ārāmgehi (52/5)

Bununla birlikte iç kafiye de çerçevesinde yapılan ikvâ kusuru örneğini de mevcuttur:

İnce gider gāyet bu **yol** Ḥaķ şehrine eyler **duḥūl** <duḥūl>

Mürsel velī bunda **uṣūl** taʿlīm olur hep nāgehān (21/10)

Cezîretü'l-Hükemâ'da yukarıda bahsedilen kusurlar haricinde adı konulmayan kafiye kusurları (Uyûb-ı Gayr-ı Mülakkaba-i Kâfiye) da bulunmaktadır. Örneğin 15

beyitten oluşan “+da” bulunma hâl eki redifli kıt’a-ı kebirenin iki beytinde redif yok sayılarak son sesleri “de” olan Farsça kelimeler kullanılmıştır:

Elâ ey tâlib-i hikmet hezâr-fenden gerek hîdmet
“Ulûmuñ kenzini hâzret açup birer mu‘ammâda (26/1)

Su‘âlince ‘amel kârı hisâbuñ hîd görüp bârı
Hayât-ıla be-tekrârı idüp maḥsûb ol âzâde (26/8)

Bu ‘ilmüñ ehline merhûn ṭabâyi‘ fen olup maẓmûn
Teẓâd fî‘li aña maḥrûn gerek aḥfâ vü âmâde (26/9)

Aşağıdaki örnekte ise matla’ beytinin ilk mısraında redif varken kafiye bulunmamaktadır. Bu durum müstensih hatası olarak düşünülüp “miş(i)li” kelimesi “mişâli” şeklinde tamir edilirse eğer bu -redd-i matla’ yapılmaksızın- îtâ kusuruna neden olacaktır. Hâliyle şiir kafiyesine göre incelendiğinde kıt’a; redifi sayesinde kavuştuğu kafiye düzenine göre ise gazel görünümündedir.

Her dü ‘âlem hikmetüñ ancak **mişilli** sendedür
Ferd u câmi‘ sensin âyâ Hâḫ kemâl[i] sendedür (58/1)

Her dü ‘âlem rûhı sensin ismüñ â‘zam Râhibâ
Zâhir u bâṭn ‘âleminüñ çün mişâli sendedür (58/5)

2.1.2.2.3. Redif

Cezîretü’l-Hükemâ’nın neredeyse tamamını müreddef şiirler oluşturmaktadır. Mevcut 58 şiirin 48’inde redif kullanılmıştır. Râhib Baba, şiirlerinde ahenk sağlamak için kafiye den ziyade redifi kullanmıştır. Bu durum klasik Türk edebiyatı şairlerinin genel tutumu ile benzerlik gösterir. Divanlarda “müreddef” olarak adlandırılan redifli gazeller, redifsiz gazellerden sayıca daha fazladır

Kullanılan rediflerin özelliklerine göre; ek, kelime ve ek + kelime şeklinde üç grup

hâlinde sayısal çerçevede incelendiği tablo aşağıda sunulmuştur:

Tablo 5. *Cezîretü'l-Hükemâ*'da redif çeşitleri ve kullanım oranları

Redif Türü	Kullanılan Şiir Sayısı	Kullanım Oranı
Kelime/Kelimeler	24	%50
Ek	13	%27
Ek+Kelime ¹³	11	%23

Tabloda görüldüğü üzere en çok kelimeler ile oluşturulan redif türü kullanılmıştır. Bu tür rediflerden bazılarının farklı kafiyelerle birlikte birden fazla kez kullanıldığı gözlemlenmiştir. Örneğin “kamû” redifi, “-âr” ve “-ân” sesleri ile kafiyeleştirilerek iki farklı kıt’a-ı kebirede kullanılmıştır. Aynı durum “gözet” ve “sana” redifleri için de geçerlidir. Bununla birlikte “olur” kelimesinin üç farklı gazelde redif olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda *Cezîretü'l-Hükemâ*'da kullanılan rediflerin çeşitlilik arz etmediğini söylenebilir.

Redifleri oluşturan kelime ve ekler incelendiğinde eserin muhtevası ve Râhib Baba'nın tebliğî üslubunu destekler nitelikte oldukları gözlemlenmiştir. Örneğin “gözet”, “olan aňlar bizi” “-an gelsün bu meydâna” “-ını gel gör hele” “-a bak” gibi redifler kullanıldıkları şiirlerde anlamları doğrultusunda ortak bir düşünce zemini oluşturmuştur.

Cezîretü'l-Hükemâ'da kafiye bulunmadığı, yalnızca rediflerle ahengin sağlandığı şiirler mevcuttur. Bu tür kafiyesiz şiirlerle ilgili makalesinde Çeltik (2023:46) “Divanlarda, az da olsa, kafiyesiz yazılan şiirler tespit edilmektedir. Şairler bu kafiyesiz şiirlerinde, kafiye zorunlu olduğu için, mısraların sonuna birer redif ekleyerek şiiri kafiyeli gibi göstermişlerdir.” tespitinde bulunmuştur. *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bulunan 58 şiirin 3'ü bu özelliğe sahiptir; 14 beyitten oluşan 13 numaralı gazel sıfat fiil eki “-an” ve çokluk eki “+lar”dan mürettip “-anlardır” redifinin her beyitte farklı bir fiile getirilmesiyle kaleme alınmıştır:

¹³ 15 numaralı gazelde tekrar eden izafet kesresi ek olarak varsayılmış ve bu gruba dâhil edilmiştir.

Bu kavmün fiṭratı ancak ḥaḳīkātde **toğanlardur**

Cinānuñ zīneti el-Ḥaḳ leṭāfetle **uçanlardur** (13/1)

Benzer şekilde 19 beyitlik 27 numaralı kıt'a-ı kebirede ahenk yalnızca “Allah” kelimesi ile yapılan Arapça tamlamalarla sağlanmıştır:

Belāḡat kavmini bir bir taṣavvufla gerek ta^cbīr <ta^cbīr>

Ḳulaḳ tutḡıl idem tefsīr bütün bī-ṣavt **alīmallāh** (27/1)

Lisān-ı ḥāl-ile iṣmār ider ʿālemde her bir kār

Gerek eşyā ile devvār tekellüm eyler ol **va'llāh** (27/1)

Bu iki şiirde beyitler boyunca redifler anlamca bir farklılık göstermezken “-an gelsün bu meydāna” redifiyle ahengin sağlandığı üçüncü şiirde birkaç beyitte redifin bozulduğu gözlemlenmiştir. 27 beyitlik 53 numaralı gazelin 5 beytinde redife ait olan “-ān” sesleri sıfat fiil eki anlamının dışında bir takım Arapça ve Farsça kelimelerin son sesleri olarak kullanılmıştır:

Hümā-yı zāt-ı firdevsī **tutan** gelsün bu meydāna

O kim tennūr-ı Ḳaḡnūsī **uçan** gelsün bu meydāna (53/1)

Şunūʿāt kār-ı ebdānı terākib fenn-i sübhānı

Bilenler ḡayd u erkānı o **cān** gelsün bu meydāna (53/6)

İdenler kāmili peyrev özünden Şānı^ci bişnev

Degül ḡayri ol **nev-civān** gelsün bu meydāna (53/23)

Bozunca kim beden saḡfı irer Ḥaḳḳuñ o dem luṭfı

Ḳılan pervāz o kim ʿaṭf-ı **inān** gelsün bu meydāna (53/25)

Bu durumun 27 beytin yalnızca 5’inde görülmesi ve sadece redifin kullanıldığı kafiyesiz iki şiirin daha bulunması sebebiyle 54 numaralı gazel de redifli kafiyesiz şiir olarak değerlendirilmiştir.

ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Râhib Baba'nın sanatkârane söyleyişten uzak tebliğ edasının hâkim olduğu bir üsluba sahip olduğu söylenilebilir. Edebî sanatlardan ziyade ahenk unsurlarına önem veren Râhib, muhtevası gereği elkimya ve tasavvufla alakalı remizlerle örülü şiirlerinde nasıl söylediğinden ziyade ne söylediğine dikkat etmiştir:

Hekîmâne her âşârı tabâyi'eden şol aḥbârı

Me'ânî 'ilm ü işmârı yazan gelsün bu meydâna (53/21)

Ahenk hassasiyeti ve fikrini aktarma arzusu arasında kalan Râhib, kimi zaman düşüncesini beyit olarak şekillendirmekte zorlanmış ve vezin kaygısıyla kelimelerde mana gereği olması gereken eklere yer vermemiştir.

İlm-i 'amâ deryâ mişâl 'aql-ı beşer irmek muḥâl

Ḳılmış olan 'aḳdi ḥelâl ḥıffet olur ârāmgehi (52/22)

Örneğin yukarıdaki beyitte mana açısından “akl-beşer” terkinin vasıta eki alarak “insan aklıyla ulaşmak” şeklinde olması gerekirken vezin gereği bu ek kullanılmamıştır.

Ol zaman-kim cümle ervâḥ ṭurdıḡı dem şaff şaff

Bezm-elest bir cām ile mestân olan añlar bizi (41/23)

Bu beyitte ise “bezm-i Elest” terkinin mana gereği bulunma hâli eki alması gerekirken vezin kaygısı ile kullanılmamıştır.

İzz ü ḳudret ḥikmetinden toptolu deryâ gibi

Zerresinden dad alan irmeḡ memât yaşar müdām (20/19)

Benzer şekilde yukardaki beyitte “dad alan” öbeği için yönelme hâli eki gerekirken eke yer verilmemiştir.

Bir diğer husus ise kimi beyitlerde manayı nakıs bırakmamak adına vezne mugayir şekilde fazladan kelime/kelime öbekleri eklemesidir. Eklenen bu kelime/kelime öbeklerinin beyitte kullanılan veznin tef'ilesine uygun olması Râhib'in vezin hassasiyeti hakkındaki tespitimizi destekler niteliktedir.

<Ey gönül gel> ḥalk-ı 'âlemden ayır sen kendini 'alâ gözet

Kim ne cevherden sirişte olduḡuñ bālâ gözet (8/1)

Ḳadrinüñ terfîcine mûcib nedür bilseñ dedem

Ol-sebebden cümle maḥlûḳ şânına <**ḳılmaḳdadur**> çün ihtirām (20/11)

Yukarıdaki iki beyit “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıyla kaleme alınmıştır. Beyitlerde “fâ’ilâtün” tef’ilesine uygun vezne sahip fazladan bir kelime ve kelime öbeği vardır.

Terākibde hezār ‘aḳdi bilüp ḥall eyleyen ‘ārif

<**Ḥayātında**> olur tebyîz ṭabāyi° kim sevādı yā Resûlallāh (29/5)

“Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün” kalıbı ile yazılmış yukarıdaki beyitte ise aynı şekilde bir tef’ilenin fazla olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte Farsça “-veş” son ekini kimi zaman vezin gereği terkip şeklinde kullanmış ve nüshada “ى” harfi ile göstermiştir.

Deryā-yı-veş emvāc atar ṭālîblere dürler şaçar

Her dem-be-dem leyl ü nehār bā-emr-i Ḥaḳ bi’l-iḳtizā (5/2)

Ḥaḳḳa özüñ işmarlayan **‘anḳā-yı-veş** uçar hemān

Uçup gezer ṭayyü’l-mekān şāhib-kemāl seyrān ḳamu (25/26)

Bu durum med yapılması mümkün olmayan kelimelere Farsça “-veş” eki gelmesi durumunda görülmektedir.

Ahenk unsurlarına olabildiğince dikkat gösteren Râhib Baba’nın vezin hususundaki hassasiyeti kafiye için de geçerlidir. Şiirlerinin büyük çoğunluğunda iç kafiye de kullanan Râhib’in kafiye-i teng nedeniyle kimi zaman kelimeleri tahrif ettiği gözlemlenmektedir:

Anı ḥall eyleyen meftûn dü ‘ālemde olur mecnûn

Cemālullāh o cā medfûn ziyā-i şems **sitārāy** (35/7)

Farsça sitāre kelimesini kafiye için tahrif edilmiştir.

Ḥudā rengi ile hem-renk olanlar cümlesi bî-şek

Tezād şûrî ile âhenk iderler haşr u **neşrāy**ı (35/17)

Kā'inātuñ cevheri âdemdür ancaḳ bī-gümān

Āsumān-ı burc-ı dilde encüm u **mihrāy**ı bul (51/19)

Neşr ve mihr kelimelerinin sonlarına kafiye adına uzun a (ā) sesi için elif harfi eklenmiştir.

Râhib'in üslubunda dikkat çeken bir diğer husus ise bazı kelime öbeklerinin tekraren kullanılmasıdır. Bu durum sahip olduğu kelime kadrosunun darlığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak şiirlerini irşat ve tebliğ amacıyla kaleme aldığı göz önünde bulundurulduğunda bu tekrarlı söyleyişin tembihat olarak değerlendirilmesi de mümkündür.

Derd ehline derd[dür] devā eczāsı ḥod hep māsivā

İhyā-i māt ol mā-cerā ḥāzıḳ hekīm Loḳmānı bul (18/19)

Derd ehline derddür devā şabr eyle ḥod bul sen şifā

Ḳılḡıl güzār ḥavfü'r-recā rü'yet ola Raḥmān ḳamu (25/9)

Āsān ide her bir işin **taṭhīr ola içüñ ṭısuñ** [22a]

Bulsun selāmet hem başuñ vuşlat için erkānı bul (18/15)

Ādem demüñ ögreñ peşīn bitsün nihāyet her işin

Taṭhīr ola içüñ ṭısuñ itsün pesend cānān ḳamu (25/21)

Râhib, deyim ve vecize gibi kültür öğelerine ait unsulara şiirlerinde yer vermiş bununla birlikte günlük konuşma diline yaklaşan ifadeler kullanmıştır:

Aḳlı bütün fikri mezīd Hızra yiter rāhı resīd

Rızḳ-ı kesīr yevm-i cedīd ‘adl içre kim iḥsān budur (10/24)

Arapça asıllı olan ve “Yevmün cedīdün rızkun cedīdün” veya “yevm-i cedīd rızk-

ı cedîd” şeklinde kullanılan vecizeyi Râhib Baba’nın değiştirerek kullanması dikkate değerdir (Yılmaz, 2008: 961).

Bi’l-cümlesi nûrû’l-‘uyûn Hâk rāhına hem reh-nümûn
‘Ahde **ķavī** hep da‘imûn şoĥbetleri bürhān ola (44/3)

Bir söz diyem **ķıldan ķıla** sensin-kim ol zāt-ı Hümā
Nüh perr açup senden saña seyrān idüp zātuñ hemān

Her tende kim biñ [bir] künüz Ķur‘ān özi söyler rumüz
‘Ālim olan **şıķmaz omuz** kāmīl ‘ayār iz‘āna baķ (16/24)

Râhib’i yer yer konuşma diline yaklaştıran bir diğer husus ise kullandığı hitaplardır:

Bunuñla hem nice eczā olur ‘aķd-i güher icrā
Budur iklīl **gözüm** zīrā sözüm añla ķıl ezhānı (36/10)

Nefs-ile rūĥ bir er arar bi’l-fi‘l anı ķılmış şīķār
Elbet **ķuzum** bir ķārı var her varını gel gör hele (50/53)

Râhib’in beyitlerinde elkimya ve tasavvufa ait kalıplaşmış simgecilik haricinde sanatlı bir söyleyişe rastlanmaz. Râhib’in üslubunda mana ile ilgili sanatlar ikinci plandadır. Manadan ziyade ahenge hizmet eden tekrar, iştikak gibi sanatlar üslubunda dikkat çeker:

Hem dedemdür **hem** babamdur **hem** ninemdür **hem** anam
Öz içinde özge oldur ĥālet-i kübrā-yı ‘ışk (15/41)

Zihī ĥikmet **zihī** ķudret **zihī** ‘izzet **zihī** devlet
Tükenmez ol ‘azīm ni‘met gerek ferdā gerek ĥālā (54/14)

Vaşatda nokta-i sevdâ ğarīb ağreb zihî peydâ

Anuñ hikmetleruñ ferdâ görürsin şekl-i âşârı (39/13)

2.2.MUHTEVA

Cezîretü'l-Hükemâ'da bulunan şiirlerin ortak muhtevası Hermesçi hikmete, Gnostisizm ve Yeni Platonculuk felsefelerine dayanmaktadır. Birbirlerini etkilemiş olan bu üç düşünce/öğreti sistemi; İhvân-ı Safâ risalelerinin, İslam tasavvuf doktrininin ve bazı mezheplerin teşekkülünde büyük etkiye sahiptir. Gölpınarlı (2020:124), bu etkinin özellikle Bâtınî mezhep ve fırkaların doğuşunda doğrudan rolü olduğunu belirtir: “Bâtınîlik, eski Hint-İran dinleriyle Sâbilîğin ve Yunan felsefesinin İslâmîleşmesinden başka bir şey olmayan Hükemâ mesleğinin katışımından meydana gelmiştir”. Bâtınîlik aynı şekilde İslam tasavvufunu da etkilemiştir. “Kalenderî, Hayderî, Bâbâî, Melâmetî gibi Şii tarikatlar, Rum Abdalları denen zümre sonunda bütün bunları temsil ederek meydana çıkan Bektâşilik, Erdebil ocağına bağlanan ve Safevîleri meşru hükümdar, hatta İmâm değilse bile İmâm'ın mümessili tanıyan Alevîlik Bâtınî inançları benimsemişlerdir.” (Gölpınarlı, 2020: 134). Bu bâtinî inanç ve düşünceler *Cezîretü'l-Hükemâ*'nın muhtevasını oluşturan elkimya ilmi ve Bektaşî meşrep tasavvuf düşüncesinin kaynağı niteliğindedir.

Cezîretü'l-Hükemâ, Rahib Baba'nın tasavvuf düşüncesi ve elkimya ilmi alanlarına ait sembolizmi girift şekilde kullandığı ŝiirlerinden oluşturmaktadır. Bu iki unsur haricinde herhangi bir ladinî içeriğe rastlanılmamaktadır. Râhib Baba, tasavvuf düşüncesini konu edindiği şiirlerinde elkimya ilmine ait terim ve kavramları sembol olarak kullanmış ve beyitlerini elkimya ve tasavvuf çerçevesinde çok yönlü okumaya müsait kelime ve imajlar doğrultusunda tertip etmiştir. Beyitlerin bu girift yapısı, klasik Türk edebiyatı alan yazınında kullanılagelen muhteva inceleme metotlarına uygunluk sağlanmamaktadır. Bu nedenle muhteva incelemesi, CH'de bulunan elkimya ilmi ve tasavvuf düşüncesi odağında gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda elkimya ilminin tarihi seyri ve teşekkülü hakkında bilgi verilmiş, ardından CH'de tespit edilebilen elkimyaya ait terim, kavram ve semboller -eğer mevcutsa- tasavvufi vechiyle birlikte incelenmiştir.

Elkimya ilmi ve Bektaşiliğin ortak noktası “gizlilik” esasına sahip olmalarıdır. Elkimya, Antik Mısır’a uzanan kökenlerinden beri gizli tutulmuş, metinler yetkin olmayan kişilerin anlamaması için remizler ve şifreler kullanılarak kaleme alınmıştır (Priesner, 2012:34). Aynı şekilde Alevî-Bektaşî metinleri de diğer tasavvufî metinlerin sembolik dilinden farklı olarak kendine özgü çeşitli remizler içermektedir. (Günşen, 2007). Râhib Baba, bu iki katmanlı sembolizm çerçevesinde kaleme alınmış beyitlerinde elkimya ilminin gizlilik esasını tekraren dile getirir:

Bu fennüñ kârını ihfâ içün erzel olur dānā

Muḥālîf söz ile gūyā olur gāhî mişālâtı (42/51)

Bu fenni ehline iḥbār ide gelmiş bütün ebrār

Şedefden ḥikmet-i envār saçılsun nuṭḡ-ı eş‘ārı (37/7)

İlk beyitte elkimya ilminin işlemlerini gizlemek adına âlimlerinin rezil duruma düştüğünü ve aykırı sözler ile gerçekleri gizlediğini belirtir. Bir diğer beyitte ise bu ilmin evliyalarca/faziletli kimsece ehline öğretilerek süregeldiğini ifade eder.

Nuṭḡumda var pek çok dürrer bilmez anı her bir beşer

Ehli bilür kim pür-hüner nazmında hep eş‘ārını (43/11)

Bir başka beyitte Râhib, sözünün kıymetli bilgiler içerdiğini ancak bunu yalnızca marifet sahibi, hünerli kişilerin anlayabileceğini söyler.

Bu ‘ilmüñ ma‘nîsi muḡlaḡ lisān-ı ḥāl ile muṭlaḡ

Civār-ı ḥāmeden el-ḥaḡḡ berīdir nuṭḡ-ı Ruhbānī (36/31)

Yukarıdaki beytinde ise elkimya ilminin manasının muḡlaḡ olduğunu belirten Râhib Baba, tasavvuf düşüncesine işaret ederek bu ilmin ancak “hâl dili” ile kavranabileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte sözlerinin kaleminden uzak olduğunu dile getirerek açıklamaya ve anlamlandırmaya müsait olmadığına işaret etmektedir.

Cezîretü’l-Hükemâ’da kelime çerçevesinde yapılan sembolizm dışında harf remzine de rastlanmaktadır. Toplam 41 beyitte görülen ve “ق” veya “ف” harfi olduğu düşünülen remizin beyitlerdeki kullanımı vezin çerçevesinde değerlendirildiğinde ilk hecesi açık, diğeri kapalı olmak üzere iki heceye sahip bir kelimeye işaret ettiği gözlemlenmektedir. Aşağıdaki beyitte mevcut olan iç kafiye, gizlenen kelimenin son

hecesinin uzun i sesi (î) olma ihtimaline işaret etmektedir.

Aḥsen şıfat âdem dost bâğınun ḡonce gülî

Her dem öter cān bûlbûlî şeydā-yı-veş efgān saña (48/31)

Literatürde bu tür şifreleme yönteminin daha çok Hurufî metinlerinde kullanıldığı bilinmektedir (Usluer, 2009). *Cezîretü'l-Hükemâ*'nın bulunduğu el yazmasının içerisinde de Hurufî metni olan Muhîtî Dede'nin *Kısmetnâme*'sinin ilk üç beyti bulunmaktadır (Usluer, 2016:9). Bu beyitlerde Fazlullah-ı Hurufî'ye (ö. 796/1394) işaretle “Fazl” kelimesi için “ف”¹⁴ remzi kullanılmıştır. *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bulunan harf remzine oldukça benzemesine rağmen yukarıda bahsedilen ses özellikleri dolayısıyla aynı remiz olmadığı düşünülmektedir.

Çeşitli anlam çerçeveleri içerisinde 41 beyitte kullanılan remzin, elkimya ilmiyle alakalı tasavvufî/bâtını bir şahsiyet ya da kavram olması muhtemeldir. Aşağıdaki beyitlerde kâf ilmi, kimyâ, iksîr kelimeleri remizle birlikte zikredilmekte ve remizle işaret edilen şahıs/kavram Allah nurunun boyası olarak vasıflandırılmaktadır:

Bu kâf ʿilmi durur kimyâ kim andan mürdeler ihyâ

 bî-vakt be-her eşyâ vir[e] esmâr u ezmânî (36/2)

Budur bil mâye-i iksîr hem muhtaşar taʿbîr

Şu Keyvânî ider taḥmîr o şıbg-ı nûr-ı Yezdânî (36/11)

Remzin geçtiği tüm şiir ve beyitler incelenmiş ancak remizin ne olduğuna dair kesin bir yargıya ulaşılamamıştır.¹⁵

2.2.1. Elkimya (Simya) ve Tarihî Seyri

Elkimya (simya)¹⁶; metallerin transmutasyonu, imitasyonu ve altın yapımıcılık

¹⁴

¹⁵ Remzin geçtiği şiir ve beyit/bentler: (22/2), (22/20), (23/4), (25/42), (27/4), (27/14), (27/19), (29/4), (29/9), (30/2), (30/5), (30/28), (30/29), (31/2), (31/10), (34/10), (34/14), (35/9), (35/10), (36/2), (36/7), (36/11), (36/17), (37/12), (38/4), (41/24), (42/4), (42/40), (42/43), (44/4), (45/12), (48/31), (51/9), (53/9), (53/23), (54/8), (54/19), (54/20), (55/2), (58/2).

¹⁶ Simya, sihir tekniklerinden tılsım türüne verilen addır, ilm-i sagir ve ilm-i esrarü'l-huruf olarak da adlandırılmıştır (Levend, 1984:195). “İlk Çağ ve Orta Çağ kimyası günümüz Türkçesinde genellikle simya kelimesiyle karşılanıyorsa da bu kullanım yanlıştır ve doğrusu “eski kimya” veya Batı dillerindeki imlâyî hatırlatacak şekilde “elkimya” olmalıdır.” (Dölen, 2002:26).

zanaatı olmasının yanı sıra nefsi dönüştürme sanatıdır (Sezgin, 2008: 97; Burkhardt, 2017: 29). Tarihî seyri boyunca elkimya, mistisizm ve metafizik ile daima ilişki olarak manevî bir dönüşüm amacını da ihtiva etmiştir. Geleneksel elkimya öğretisi, esas itibarıyla manevi dönüşümün tamamlanmasıyla elde edilen ruhani güçleri kullanarak tabiat âleminde istenilen yönde bazı tasarruflarda bulunmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda dönüşüm ile ulaşmak istenilen mükemmel form, madenler için altın iken söz konusu birey olduğunda manevi tekâmülünü tamamlamış olan kâmil insandır.

Elkimyanın temel konusu olan insan ve madenler, antik çağlardan itibaren gök cisimleri ve yeryüzüyle ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu nedenle elkimya, yalnızca maden ve insan üzerine yoğunlaşmamış, amacı gereği tabiat ve dolayısıyla kozmoloji bilgisini ve tüm bunları çatısı altına alan felsefe/hikmeti gerekli kılmıştır. Bu gereklilik elkimyanın, geleneksel bilimlerin en kapsamlı alanlarından biri olarak teşekkül etmesine neden olmuştur (Guénon, 1999: 82).

Arkaik toplumların metalurji faaliyetleri çerçevesinde şekillenen inanç, mit ve ayinleri onların metallere ve metalleri işleyen zanaatkârlara -özellikle demircilere- kutsiyet atfettiklerini göstermektedir (Eliade, 2011:30). Bu kutsiyet tarihsel süreç boyunca devam etmiş ve elkimya ilminin gelişiminde etkili olmuştur. İlahi sanat olarak tanımlanan elkimyanın bir disiplin olarak ortaya çıkışı ise Mısırlı rahiplere dayandırılmaktadır (Burkhardt, 2017: 22 ; Tez, 2016: 10; Priesner, 2012: 15). İlk Çağ Mezopotamya ilmî ve kültürel birikimine hâkim olan Antik Mısır rahipleri ruhsal tekâmül süreçlerinin yanı sıra tapınakların bakımı ve süslenmesiyle de yakından ilgilenmişlerdir. Bu rahipler, tapınaklar için el sanatlarıyla değerli taş, maden ve boyaları işleyerek eserler üretmişler ve bu doğrultuda orijinal ham maddeyi kullanmaksızın sahte izlenimi vermeyen kopyalar üretmekte ustalaşmışlardır. Üretim yöntemlerini gizli tutan rahiplerin oldukça değerli olan erguvan rengini ham maddesiz üretebildikleri bununla beraber taş ve madenleri altın veya gümüşle kaplayabildikleri bilinmektedir. Priesner (2012:15), Mısırlı rahiplerin bu husustaki yetkinlikleri ve elkimya ile ilişkisini şöyle ifade eder:

“...Simya, Mısırlıların "boyama sanatının" -zira sadece doğadaki renklerin kopyalanması değil, aynı zamanda değerli metallerin ve taşların taklit edilmesi de öncelikle bir boyama işlemi olarak kabul ediliyordu- antikçağ sonlarında Helenistik döneme ait felsefeyle bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkmıştı. Özellikle Aristo'nun element öğretisi, gnostisizm, Platonculuk ve Yeni-Platonculuğun etkileri, simyadaki madde kuramının

şekillenmesinde rol oynamıştı.”

Antik Mısır’ın M.Ö. 332 yılında Büyük İskender tarafından fethedilmesi ve İskenderiye kentinin kurulması, elkimya ile birlikte pek çok ilmin gelişim sürecinde önem arz etmiştir. Büyük İskender’in Mısır fethinden dokuz yıl sonra ölmesiyle Helenistik Ptolemaios Krallığı’nın hâkimiyeti altına giren Mısır, bu dönemde Antik Yunan’dan olağanüstü derecede göç almaya almıştır. Ptolemaios Hanedanlığı, çevreye dağılmış ve himayesiz kalan Yunan filozof ve âlimlerini İskenderiye’ye toplayarak himaye etmiştir. Liman kenti olmasının sağladığı kolaylıkla çeşitli uygarlıklardan pek çok âlimin ve ilmî metnin buluşma noktası hâline gelen İskenderiye, döneminin en büyüğü sayılan kütüphanesiyle antik ilimlerin başkenti ve dünyanın düşünsel merkezi hâline gelmiştir. Helenistik Dönem İskenderiye’si bu bağlamda birçok düşünce/inanç sisteminin uzlaştığı nokta olarak kabul edilirken Hermetik düşüncenin ve bu doğrultuda kaleme alınan metinlerin doğduğu yer olarak değerlendirilir (Kılıç, 2021:175).

İskenderiye’nin kozmopolit ortamının etkisiyle Mısır dinî motiflerini ve Tevratı, Zerdüşti, Stoacı, Platoncu, Yeni-Platoncu, Pythagorascı ve Gnostik birçok tema içeren Hermetik metinler elkimyanın temel kaynaklarını oluşturmaktadır (Kılıç, 2021: 95). Bu konuda Nasr (2011: 227), tespit edilen en eski İskenderiye elkimya metinlerinin Bizans Dönemi’nde Grekçe kaleme alındığını belirtir ve bu metinler içerisinde Hermetik Külliyyatın önemine işaret eder: “Hermetik Külliyyat, ismini Mısır Tanrısı Hermes Trismegustus’tan alır; simya müellifleri ve genelde Orta Çağ felsefesi açısından İdris olarak bilinir (Arapçada). Bu külliyyat, Bizans’ın yanı sıra Arap ve Latin simyasının da en önemli kaynaklarını barındırır...”. Bu metinlerin kimler tarafından kaleme alındığı hakkında kesin bir yargıya varılamasa da umumiyetle Mısır tanrısı Thot (Hermes), Panapolisli Zosimos, Tyanalı Apollonios, Mendesli Bolos/Bolos Demokritos, Kleopatra, Maria, Agathodaimon’a atfedilmektedir (Nasr, 2011: 227; Dölen, 2002). Milattan sonra 642 yılında Arapların İskenderiye’yi fethi, elkimya da dâhil olmak üzere İslam ilmî ve felsefî geleneğinin şekillenmesinde etkili olmuştur: “İslam, İskenderiyeli şarihlerin yorumları da dahil hemen hemen tüm Aristo külliyyatını, Eflatun’un kozmolojisini, İskenderiye’nin ve onun uyduları durumunda olan Pergamon gibi yerlerin önemli bilimsel başarılarının çoğunu ve Yunan biliminin Pisagorculuk ve Hermetizm ile alakalı olan daha

çok batını kollarını da tevarüs etmiştir.”¹⁷ (Nasr, 1995: 110) Bu tevarüsün tercümeler yoluyla gerçekleştiği kabul edilmektedir¹⁸. Elkimya’nın kaynakları hakkında ilgili çalışmasında Sezgin (1989:30-119), bizzat Hermes’e ve Hermetik sayılabilecek bütün şahsiyetlere (Panapolisli Zosimos, Tyanalı Apollonios vd.) atfedilen ve tercüme olduğu düşünülen birçok Arapça eser tespit etmiştir. Bu tür hermetik metinlerin Arapçaya tercüme çalışmalarının elkimya ilminin İslam dünyasındaki öncüsü olarak kabul edilen Emevî Emiri Hâlid b. Yezid’in (ö. 85/704) hamiliğinde gerçekleştiği kabul edilmektedir. *El-Fihrist* adlı eserinde İbn Nedim (ö. 385/995), Hâlid b. Yezid’i elkimya metinleriyle birlikte İslam tarihindeki tercüme faaliyetlerini başlatan kişi olarak tanımlar:

“Halid b. Yezid b. Muaviye’ye Mervan oğullarının filozofu denirdi. Faziletli, gayretli, ilmi seven bir kişiydi. Kimya ilmiyle uğraşmak aklına geldi. Mısır’da oturan, Arapça konuşan Yunan felsefecilerinden bir grubun yanına getirilmesini istedi. Onlara Yunanca, Kıptça kimya kitaplarını Arapçaya tercüme etmelerini emretti. İslam tarihinde bir dilden başka bir dile yapılan ilk tercüme budur.” (İbn Nedim, 2019: 786).

Tercümelerin yanı sıra kaynaklarda Halid b. Yezid’in Hristiyan bir keşiş olan Rahib Morienos (Meriyânus/Marianos) tarafından elkimya üzerine eğitildiği belirtilmiştir¹⁹:

“Meriyânus, İskenderiyeli kimyacı Stephanos’un öğrencisidir ve Suriye’ye gelerek bu birikimini Emevîlerin Humus valisi Hâlid b. Yezid’e aktarmıştır. Bizanslı sofist filozof ve âlim Stephanos, 640’ta başlayan Müslüman fetihlerinden önce İskenderiye’deki Olympiodorus okulunun son temsilcilerinden birisi olarak değerlendirilir.” (Karakuş ve Hacıismailoğlu: 2023: 1166)

Halid b. Yezid ve Rahib Morienos’a nispet edilen pek çok elkimya metni bulunmaktadır. (Sezgin, 1989: 110,125-126). Halid b. Yezid’e nispet edilen veya hamiliğinde tercüme edilen metinler, Arapça elkimya literatürünün oluşmasında öncülük etmiş ve İslam dünyası elkimya geleneğinin oluşmasına kaynaklık etmiştir.

Arap ve İslam tarihinin ilk elkimya âlimi olarak kabul edilen Halid b. Yezid’in İmam Cafer-i Sadık’ı (ö.148/765) da etkilediği düşünülmektedir. Sezgin (1989:129),

¹⁷ İslam tarihinde bu gelenek aynı zamanda Sabiiler olarak da bilinen Harranlılarca da Müslümanlara ulaştırılmıştır (Nasr, 1995: 110).

¹⁸ J. F. Ruska, ilk dönem hermetik elkimya metinlerinin Araplar tarafından bizzat kaleme alındığı düşünülmektedir ancak Fuat Sezgin, S.H. Nasr vd. araştırmacılar bu metinlerin tercüme olduklarını kabul etmektedir.

¹⁹“Râhib Baba Hayatı ve Eseri” başlığı altında Rahib’in mahlasının incelendiği kısımda bu husus ele alınmıştır.

çeşitli kaynaklara istinaden İmam Cafer-i Sadık'ın Halid b. Yezid'in halasının oğlu olması nedeniyle Halid'in elkimya üzerine kaleme aldığı/tercüme ettirdiği metinlere aşina olması ihtimalinden bahsetmektedir.²⁰ Bâtını ve ilahi ilimlerin kutbu ve taşıyıcısı olarak kabul edilen İmam Cafer-i Sadık'ın elkimyayla ilgilendiğine dair rivayetler mevcuttur:

“Ca'fer es-Sâdık'ın tabii ilimler ve özellikle kimya konusunda geniş çalışmaları bulunduğu, nitrik asit ve kezzap ile tuz ruhunun karışımından meydana gelen ve altın eritmeye mahsus bir sıvı olan “aqua regia”yı (el-mâû'l-melikî, kral suyu) keşfettiği ve kimya konusundaki bilgilerini kabiliyetli gördüğü öğrencisi Câbir b. Hayyân'a öğrettiği yaygın rivayetler arasındadır” (Öz, 1993:2)

Cafer-i Sadık'a nispet edilen elkimya eserleri olsa da ona ait olup olmadığı hususunda ihtilaf mevcuttur ancak İslam dünyasının en büyük elkimya âlimi kabul edilen Cabir b. Hayyan'ın (ö. 200/815) Cafer-i Sadık'ı hocası olarak kabul etmesi bu ihtimali destekler niteliktedir.²¹

Cabir b. Hayyan²² geliştirdiği Mizan ve Cıva-Kükürt teorileriyle başlı başına bir elkimya okulu ve otoritesi olarak kabul edilmektedir. Kendisinden sonra yetişmiş Ebu Bekir Razî (ö. 313/925), Ebu'l-Kasım Irakî (ö.580/1184), Aydemir Oğlu Ali Cildekî (ö.743/1342-762/1360) gibi büyük elkimya âlimlerinin hepsi Cabir b. Hayyan'ı üstat olarak kabul etmiş ve eserlerinden yaralandıklarını belirtmiştir. Cabir, yalnızca İslam dünyasında değil Batı'da da elkimyanın en büyük üstadı olarak kabul edilmiş ve “Geber” adıyla tanınarak eserleri tercüme edilmiştir.

Cabir öncülüğünde çoğu Arap-İslam âlimi madenlerin dönüşebileceğine inanmıştır. Cabir'in ardından önde gelen elkimya âlimlerinden olan Ebu Bekir Razî (ö. 313/925) Mizan kuramını reddetmiş ancak Cıva-Kükürt kuramını benimseyerek bu

²⁰ Bu iki ismin ölüm tarihleri göz önüne alındığında tanış olma ihtimalleri zayıf olarak değerlendirilebilir ancak Cafer-i Sadık'ın Halid b. Yezid'in valiliğini yaptığı Humus şehrine seyahat ettiği kaynaklarda ifade edilmektedir (Karakuş ve Hacıismailoğlu: 2023: 1170).

²¹ Kimi araştırmacılar Cabir b. Hayyan M.749 yılında Kufe şehrine geldiğini ve bizzat Cafer-i Sadık'tan eğitim aldığını belirtmektedir. Kimi araştırmacılar ise Cabir b. Hayyan'ın eserlerine atfen Cafer-i Sadık'ı hocası olarak kabul ettiğini düşünmektedir. Ancak elkimya tarihinin önemli isimlerinden 14. yüzyılda yaşamış olan Aydemir Oğlu Cildekî'nin iki ismi de üstadı olarak zikretmesi ve elkimya geleneğinin Şîî âlimler etrafındaki teşekkülü Cabir b. Hayyan'ın İmam Cafer-i Sadık'la ilişkisini doğrular nitelikte olduğu söylenebilir (Kahya, 2020: 71-72; Harmarneh, 1982: 75-76; Taslimi, 1954: 47-48).

²² Cabir b. Hayyan'ın çok sayıda eseri olması onun Hermes gibi belli bir fonksiyon ve bakış açısı doğrultusunda yazılmış metinlerde adının kullanılmasına işaret etmektedir. Nasr bu hususta Cabir'in adını kullanan bir cemiyet veya tarikatın olabileceği ihtimaline değinmektedir (Nasr, 2011: 247). Tez (2016:111) ise bu bağlamda İhvan-ı Safa'nın elkimya ve kozmoloji ile ilgili çalışmalarında Cabir'den yararlandığını ve “Cabir Külliyyatı”na çok sayıda risale eklemiş olabileceklerini ifade etmiştir.

ikiliye bir üçüncüsünü daha eklemiş; cıva-kükürt-tuz şeklinde ilksel element üçlüsü kuramını geliştirmiştir. Bununla birlikte yeni bir madde sınıflandırması ortaya koymuştur (Principe, 2013: 62-64). Razî, üstadı olarak gördüğü Cabir'den farklı olarak elkimyanın bâtını yönünü reddetmiş ve sembolik boyutunu görmezden gelerek modern kimyaya yakın bir anlayış benimsemiştir. Bu nedenle Razî, “simya”dan kimyaya geçişin öncüsü olarak kabul edilmektedir (Nasr, 2011: 257). Razî'nin ardından eserleriyle Arap-İslam elkimya literatüründe İbn Ümeyl (ö.350/961), Tuğrâî (ö. 515/1121), Ebu'l-Kâsım Irâkî (ö.580/1184-85) ve Aydemir Oğlu Ali Cidekî (ö.743/1342-43/ö.762 (1360-61) isimleri öne çıkmaktadır. Bu isimler Râzî'nin aksine sembolik-mistik geleneği sürdürmüş ve Cabir ekolünün temsilcileri olarak değerlendirilmişlerdir.

Osmanlı elkimya geleneği Arap-İslam elkimyasını miras almış ve Cabir başta olmak üzere mezkûr müelliflerin eserleri merkezinde gelişmiştir. Âşık Paşa (ö. 733/1332)'nin *Risâle-i kimyâ* adlı eseri Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış ilk manzum elkimya metinlerinden biri olarak değerlendirilebilir. *Risâle-i kimyâ*, Cabir'in Cıva-Kükürt kuramı çerçevesinde kaleme alınmıştır. Bununla birlikte Osmanlı literatüründe elkimya üzerine kaleme alınmış muhtelif eserler tespit etmiştir:

“Eşrefoğlu Rûmî, Kamerü'l-akmâr fî keşfi'l-esrâr (Mevlânâ Müz. nr. 2794/9) isimli eserini; Bostanzâde Mustafa Efendi (ö. 1561) ise, Necâtü'l-ahbâb ve tuhfetü zevî'l-elbâb'ı "eskilerin" dediği eserlerden istifade ederek yazdı (İ.Ü., nr. AY, 6081). Kanûnî döneminde İstanbul'a gelen Tunuslu Muhammed Mağûş, Risâle fî Sana' isimli eserini telif etti (Hacı Mahmûd, nr. 6225/23). Ünlü tabib Dâvûd Antâkî, Cafer Sâdık'a nispet ettiği eserlerden hareketle Minhâc el-vusûl adlı eserini kaleme aldı (Arkeoloji Müzesi Ktp. nr. 563).” (Fazlıoğlu, İslam Düşünce Atlası, <https://islamdusunceatlası.org/fazil-ali-bey/360> Erişim 12/10/24).

Osmanlı elkimyasının en büyük temsilcisi olarak kabul edilen İznîkî Ali Çelebi (Fazıl Ali Bey) (ö. 1017/1608), mutasavvıf kimliği ve sembolik diliyle hermetik elkimya geleneğini devam ettirmiştir ve bu alanın en üretken isim olarak değerlendirilmektedir. Merve Nur Gür (2016:17-22) ve Fahriye Aydın'ın (2020:6-17) ilgili çalışmalarıyla İznîkî Ali Çelebi'nin çoğunluğu Arapça olmak üzere 42 eserini tespit edilmiştir. Eserlerinde Cabir, Cildekî, Razî'yi üstad olarak zikretmiş ve onların eserlerinden yararlanmışlardır. Çalışmamızın “Râhib Baba'nın Hayatı ve Eseri” bölümünde belirtildiği üzere Râhib Baba'nın İznîkî Ali Çelebi'nin *Dîvân-ı Hikmet* adlı elkimya konulu manzum eserinden iki şiirini kendi eseri olan CH'nin içerisine alması İznîkî Ali Çelebi'nin elkimya

alanındaki bilinirliğini göstermektedir. İznikî'nin ardından Osmanlı elkimya geleneği tıbb-ı cedid akımının da etkisiyle Bursalı Ömer Şifaî (ö. 1155/1742), Ali Münşî (ö. 1146/1733) ve Başhoca İshak Efendi (ö. 1836) ile bâtinî yönünden ve sembolik dilinden aşamalı olarak sıyrılır ve günümüz kimyasına geçiş süreci başlar (Aydın, 2016: 113).

2.2.2. Elkimya ve Tasavvuf

Elkimya, Antik Mısır'a uzanan kökenleri itibarıyla daima kutsal kişilikler, dinsel mistisizm, görsel deneyimler (sanrılar) ve büyü gibi kavramlarıyla ilişkilendirilmiş, yaratılışın sırlarını ihtiva etmesiyle ilahî sanat/ilim olarak tanımlanmıştır (Priesner, 2012:33). İlahî sanat olan elkimya üzere çalışan sanatkârın kendi nefsini olgunlaştırması, dönüştürmesi veya yeniden doğuşu zarurî ve nihaî hedef olarak görülmektedir. Nasr (2011:225), odak noktası ruh ve ruhun dönüşümü olan manevi elkimya ve metaller başta olmak üzere maddelerin dönüşümünü inceleyen zahirî elkimya ayrımı yapmış ve bu ayrıma göre elkimya âlimlerini; “manevi dönüşümü konu edinenler”, “zahirî dönüşümü konu edinenler” ve “zahirî dönüşümleri manevi dönüşümle destekleyenler” şeklinde üç grupta değerlendirmiştir. Bu manevi tekâmülû amaçlayan vechiyle elkimya, İslam başta olmak üzere pek çok tek tanrılı dinin bâtinî/mistik âlemine çeşitli vasıtalarla girmiştir. (Burkhardt, 2017:24-29).

Elkimyanın İslam tasavvuf düşüncesine eklemelenmesinde ilk dönem sufilerinden Zünnûn-ı Mısırî (ö.245/859) ve İhvan-ı Safa risaleleri etkin rol oynamıştır. Câbir bin Hayyan'ın talebesi olan Zünnûn-ı Mısırî, tasavvuf düşüncesine elkimyanın manevi vechini ilk yerleştiren kişi olarak kabul edilmektedir (Kuşunluoğlu, 2014:614). İslam tasavvuf düşüncesinin otoritesi kabul edilen ve kendisinden sonra gelen mutasavvıfların düşünce dünyasının şekillenmesinde oldukça etkili olan İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) elkimya ilminin temelini niteliğindeki Hermetik düşünce ve Antik Yunan felsefesini konu edinen İhvân-Safa risalelerinden yararlandığı belirtilmektedir:

“İbn Arabî'nin ve onun gibi tasavvufî düşüncelerine felsefî bir renk kazandıran -daha doğrusu felsefelerine tasavvufî bir renk kazandıran-Müslüman sûfilerin, sistemlerinin birçok unsurunu İhvân-ı Safâ Risalelerinden aldığını tespit etmek zor değildir. Bu sûfiler özellikle kaynağı Yeni Eflântunculuk olan ve “İhvân”ın Grek, Fars ve Hristiyan kökenli farklı ekollerden bir takım ilginç unsurları eklediği fikirlerin büyük kısmını bu Risâleler'den almışlardır.” (Çetinkaya: 2005:209)

İbnü'l-Arabî, *Fütûhat-ı Mekkiye*'sinde Kimya-yı Saadet adlı bir bölüm kaleme almıştır. Bu bölümde mistik elkimya geleneği doğrultusunda sembollerle örülü şekilde kaleme aldığı şiirlerine yer vermiş; dört nitelik, mizan ve Cıva-Kükürt kuramlarını tasavvufi şekilde yorumlamıştır. İbnü'l-Arabî'ye göre, madenlerin dönüşümle altın hâline gelmesi gibi, insan da manevi dönüşüm aracılığıyla Allah'ın Hz. Âdem'e bahsettiği halifelik makamına ulaşmalıdır (İbn Arabi, 2020:59-110). Bu bağlamda Nasr (2011:228) elkimyanın nihai hedefinin "ilk insanın hâline (Hz. Âdem) ya da Cennet hâletine ulaşmak" şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde Bâtıniliğe ve Yunan felsefesine karşı fikirleriyle bilinen Gazzâlî (ö. 505/1111) dahi elkimya ile tasavvufun arasında sembolik ilişki kurarak *Kimyâ-ı Saded* adlı eserinde bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Bakır ve pirinci kırmızı altın yapan maddi kimya zor ele geçtiği gibi, insanlık cevherlerini hayvanî bulanıklardan arıtıp melekler safiyetine erıştiren, onu altın gibi paslanmaz ve devamlı yapan mücadele kimyası da zor elde edilir. Bu kitaptan maksad hakikat ilâcının ecza ve birleşimini okuyucularına kolaylıkla açıklamaktır...Çünkü diğer kimyaların değer ve itibarı, bakır ve pirinci paslanmaktan koruyup onlara geçici hayatta bir miktar safiyet vermektir. Bu kimya ise bizzat büyük nimetlerin ve ebedî hayatın sebebidir." (Gazzâlî, 2004:10)

Elkimya ve İslam tasavvufunun aynı kaynaklardan beslenmesinin yanı sıra benzer şekilde manevi tekâmülü amaçlamadıkları söylenebilir. Hatta kimi araştırmacılar ve âlimler elkimyanın metal veya madenlerle ilişkisini insanın tekâmül sürecinin yalnızca bir temsili olduğunu ifade eder: "Eski kimyacılar göre madenlerin dönüşümü (ve bu arada suni olarak altın elde etme) basit bir gösteriden öteye gitmez. Esas amaç bizzat o simyacıyı dönüştürmektedir. Yıllarca süren tecrübeler sırasında elde edilen maddî neticeler, ruhî plandaki tekâmülün kesin sonucudur ancak." (Kılıç, 2021:163-164). Benzer şekilde İbn Ümeyl, elkimyanın maddi yönünün olmadığını, kullanılan terim ve kavramların sembolden ibaret olduğunu belirtir:

"Filozoflar, insanlığa hüküm ettiği ve tüm rütbelerin üzerinde oldukları sırada sanat ilminin (elkimyanın) en görkemli ilim olduklarını biliyorlardı ... Sonra yumurta, saç, safra, süt, meni, pençe, tuz, kükürt, demir, bakır, gümüş, cıva, altın ve çeşitli hayvanlar ve bitkiler gibi şeyler hakkında birçok kitap yazdılar. Ardından kitaplarını sokaklara ve insanların toplandığı yerlere dağıttılar. Bu, insanların [elkimya hakkındaki kitapları] bulup yoğun bir şekilde arzulamaları içindi. Ama sonra insanlar bu kitapları, bu şeylerin açık anlamlarına göre kopyalayıp dağıtır, mallarını israf eder ve ruhlarını mahvederlerdi..." (Starr, 2009: 73)

Bu bilgiler doğrultusunda denilebilir ki elkimya ait maddi terim ve kavramlar -kimi elkimyacı ve âlimelere göre başlangıçtan itibaren- zamanla elkimyacının manevi tekâmül sürecine ait unsurlar için kullanılan semboller hâline gelmiş ve tarihî süreç içerisinde sahip oldukları benzerlikler doğrultusunda İslam dini çerçevesinde yeniden yorumlanarak tasavvuf düşüncesinin simgeciliğine dahil olmuştur.

2.2.3. Cezîretü'l-Hükemâ'da Elkimya ve Tasavvuf

Bu bölümde örnek beyitler çerçevesinde CH'de tespit edilebilen elkimyaya dair sembol ve unsurlar -mevcutsa- tasavvufi vechiyle birlikte başlıklar hâlinde incelenecektir.

Elkimya (Kâf ilmi)

Râhib Baba, eserin genelinde ve özellikle elkimya dair beyitlerinde sembollerle perdelediği kapalı bir söylem kullanmakla birlikte doğrudan kimyayı zikrettiği beyitler de kaleme almıştır.²³

Nükât-ı hikmetüñ şehri kerâmet yâ Resûlallâh

Lisân-ı hâl-ile cārî feşâhat yâ Resûlallâh (31/1)

Bu şehriñ kavmini ihyâ iden sensün bütün zîrâ

Zihî iksîr ²⁴ kimyâ kemâlet yâ Resûlallâh (31/2)

Yukarıda verilen na't türündeki gazeline ait beyitlerde Râhib Baba, “Ben, ilmin şehriyim, Ali kapısıdır” hadisine telmihte bulunur (Yılmaz, 1992:40). Hâl dilinin geçerli olduğu hikmet sözlerinin şehrinde peygamberden kerâmet ve fesahat dileyen Râhib bir sonraki beytinde peygamberin bu şehrin kavmini ihya ettiğini ifade eder ve harf remzinin bulunduğu mısradaki iksir²⁵ ve kimya kelimelerini kullanarak peygamberden kemâlet diler. İksir, beyitte tekâmül yolunda mürşid-i kâmilin müride olan inayeti anlamında kullanılmıştır. Râhib Baba bu bağlamda mutasavvıflarca mürşid-i âzam olarak kabul edilen Hz. Muhammed'den insân-ı kâmil olma yolunda yardım dilemektedir.

Bu ʿilmüñ hikmeti deryâ hezārân mürdeler ihyâ

²³ Beyitler için bk. (31/2), (36/2), (31/9), (36/2), (36/5), (37/21), (56/8).

²⁴ remiz

²⁵ İksir için bk s.65-67

Misi altun iden kimyā ihālet yā Resūlallāh (31/9)

Benzer şekilde Râhib Baba yukardaki beytinde elkimya ilminin hikmetinin çokluğunu denize benzetir ve bu ilmin ölüleri diriltecek kudrete sahip olduğunu ifade eder. Ardından elkimyanın temel pratiği olan altına dönüştürme işlemine binaen insan-ı kâmil altınla sembolize eder ve peygamberden dönüşüm talep ederek insan-ı kâmil olma arzusunu dile getirir.

Râhib Baba, harf remzi bulunan aşağıdaki beytin ilk mısraında elkimya ilminin kaf ilmi oluşunu belirtir. İlm-i kaf, Râhib Baba'nın belirttiği üzere elkimya için kullanılan adlardan birisidir (Şentürk, 2025:85).

Bu kâf ʿilmi durur kimyā kim andan mürdeler ihyā

bī-vaḳt be-her eşyā vir[e] eṣmār u ezmānı (36/2)

Bir başka beytinde “ilm-i kaf”a işaretle elkimya ve din arasında ilişki kurarak “amelde mezhebi kafi” ibaresiyle elkimyayla ilgilenenlere seslenmektedir:

ʿAmelde mezhebūñ kâfi nezāketle bil inṣāfi

Tefennünle kıl elṭāfi bulunsun vezn-i mîzānı (36/5)

Aynı beyitte elkimyacılar a nezaket, insaf, tefennün ve letafet gibi güzel ahlaka dair huylara sahip olmaları gerektiğini tebliğ eder böylece mizan ölçüsünün bulunacağını belirtir. Râhib Baba, “vezn-i mîzân” terkihiyle Cabir’in dört nitelik (sıcaklık, soğukluk, kuruluk, yaşlık) düşüncesi üzerine temellendirdiği mizan teorisine işaret etmektedir. “Pratik manada tabii niteliklerin nicelik diliyle ifadesi anlamına gelen mîzan, her cismin klasik fizikte kabul edilen dört unsurunun oranını tespit ederek bu cismin terkihini yenilemeyi amaçlayan teoridir. Câbir’in sisteminde de bu nazariyenin kabulü ile elkimyacı, cisimde hâsıl olan bütün değişimleri yönlendirebilir.” (Taşkiran Çankaya ve Mamadov, 2022: 236). Râhib Baba beyitte tasavvuf düşüncesi çerçevesinde müridin insan-ı kâmil mertebesine ulaşması adına güzel ahlakla ahlaklanmasını gerektiğini belirtmekle birlikte elkimyaya dair unsurlara işaret ederek elkimyacının mürid gibi manevi tekâmül adına ahlaklanması gerektiğini böylece maddede arzuladığı dönüşümü sağlayacak ölçülere (bilgilere) ulaşabileceğini ifade eder.

Elkimya ile ilgili şahıslar

Cezîretü'l-Hükemâ’da elkimya ilmiyle alakalı şahıslara rastlanmaktadır. Râhib

Baba aşağıdaki beytinde Cabir, Cildekî ve Findiriskî'yi zikretmektedir. Kendisinden önceki beyitle birlikte değerdendirildiğinde Râhib Baba'nın elkimya ile ilgilenen ve bu yolda başarı elde etmiş bir zümreden bahsettiğı anlaşılmaktadır. Bu kâmil kimselerden oluşan zümreye Kırkların²⁶ teveccüh gösterdiğini bununla birlikte bu kişilerin nefis ve ruhları arasındaki dengeyi sağlayarak tekâmüllerini tamamladığı ve ikametgahlarının kızıllık olduğunu ifade eder. Kızıllık, elkimya pratiğinde iksiri elde etmeden önce müşahade edilen renktir ve işlemin kusursuz şekilde tamamladığına gösterir niteliktedir (Priesner, 2012:26). Bu bağlamda Râhib Baba, elkimya pratiğine işaretle bu kişilerin manevi tekâmüle ulaştığını ifade eder. Bir sonraki beyitte ise bu kimselerin Findiriskî gibi insanlık kavmine bey olduğunu, Cabir ve Cildekî gibi başarıya ulaştıklarını ifade eder:

Ol zümre-i kâmil zevât kırklar ider hüd iltifât
Nefs-ile rûh kılmış sebât humret olur ârāmgehi (52/19)

İns kavminün çün ol begi olmuş olur Findiriskî
Câbir gibi hem Cildekî nuşret olur ârāmgehi (52/20)

Cabir bin Hayyan, elkimyanın İslam dünyasında teşekkülü ve gelişimi hususunda oldukça önem arz etmektedir. Geliştirdiğı Cıva-Kükürt ve Mizan teorileriyle kendisinden sonra gelen âlimleri etkilemiş hemen hemen her elkimyacı kendisini üstadı olarak kabul etmiştir. Cabir'in şöhreti ilim sınırlarını aşarak edebiyata da yansımış, elkimya ilmi odağında tertip edilen beyitlerde kendisine yer verilmiştir, örneğın Neş'et (ö. 1222/1807) bir beytinde şairlik yeteneğini üzerine kendisini aşkın Câbir'i ve şiirindeki manaları ise iksir olarak tanımlamıştır: "İksîr-i maânî ile ben Câbir-i aşkım / Sanma sühanım lâf ile dârû-yı tarâmûn" (Onay, 2009: 452).

Aydemiroğlu Cildekî ise Câbir'in ardından İslam dünyasında kaleme alınan en büyük elkimya külliyyatının müellifi olarak değerdendirilmektedir. Elkimya geleneğini devam ettirerek sembolik bir dille kaleme aldığı 26 adet eseri olduğu belirtilen Cildekî, Câbirin takipçisi olarak maddedeki dönüşümün manevi tekâmül olmadan gerçekleşmeyeceğini savunmuştur (Akkaya, 2024: 26). Corbin (2014: 331-32),

²⁶ Kırklar, tasavuf geleneğinde dünyayı ellerinde tutan kırk velidir, görünmez kabul edildikleri için nedenle gayb erenleri şeklinde de adlandırılırlar (Mélıkoff, 199:47).

Cildekî'nin eserlerine dayanarak onun elkimya ilminin bâtını vechini İsnâaşeriyye inancı doğrultusunda yorumladığını belirtir.

Râhib Baba'nın beyitte zikrettiği diğer bir isim olan Mir Findiriskî (ö. 1050/1640-41) ise İran Safevî Döneminin meşhur âlim ve mutasavvıflarındandır. Bâtını düşüncenin merkezlerinden kabul edilebilecek olan Hindistan'a giderek bir süre orada yaşamını sürdüren Findiriskî; Zerdüştlük, Budizm ve diğer Hint inançlarını yakından tanımış ve etkilenmiştir (Anay, 1996: 109-110). Muhtelif konularda eserleri mevcut olmakla birlikte elkimya üzerine kaleme aldığı Farsça risaleleri bulunmaktadır. Halk tarafından Findiriskî'nin elkimyanın sırlarına vâkıf olduğuna ve bu yolla doğaüstü güçler kazanarak ölümsüzlük elde ettiğine inanılmış bu nedenle cenazesinin rahatsız edilme ihtimaline karşılık önem olarak demir tabutla defn edilmiştir (Namazi Esfahani, 2003:70).

Cabir, şöhretiyle şiir dilinde elkimyanın temsilcisi olarak yer edinmiştir ancak beyitte anılan diğer iki isim olan Cildekî ve Findiriskî'ye edebî metinlerde pek sık rastlanılmamaktadır. Bu iki isim daha çok elkimya ehli arasında bilinen ve ilgili alana hâkim kimselerin eserlerinde adı geçen âlimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Râhib Baba'nın elkimya alanında dair sahip olduğu birikime işaret etmektedir.

Dört Nitelik (Tabâyi')

Elkimya amacı gereği kozmogoni bilgisi gerektirmektedir. Elkimya âlimleri - özellikle Cabir ve takipçileri- amaçladıkları madde dönüşümünü gerçekleştirebilmek amacıyla varlığın temellerine dayandırdıkları kuramlar ışığında çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Râhib Baba da bu doğrultuda Cabir'in varlık felsefine işaret eden beyitler kaleme almıştır²⁷.

Cabir'e atfedilen ve metinlerinin temelini oluşturan elkimya düşüncesi Aristoteles'in dört unsuruna (toprak, su, hava, ateş) benzer şekilde geliştirilen dört nitelik (sıcak, soğuk, kuru, nemli) teorisidir. Cabir, arkhenin²⁸ dört nitelik (tabâyi') olduğunu savunmuştur. "Câbir için ezeli bir şekilde cereyan eden varlığa geliştire ilk rol ilksel ve

²⁷ Beyitler için bk. (4/1), (15/1), (15/8), (15/9), (15/12), (15/13), (15/33), (15/56), (16/21), (17/7), (17/16), (19/12), (26/9), (26/15), (27/4), (27/6), (29/5), (34/5), (37/10), (37/19), (42/12), (42/18), (44/12), (50/7), (53/21), (54/15).

²⁸ "Antik Yunan felsefesinde, her şeyin kendisinden varlığa geldiği ilk töz, maddî neden ya da ilke (...) bir dizide ilk olan, kaynak, ilk neden ya da ilke anlamına gelir." (Cevizci,1999:77)

niteliksel olan unsurlarıdır ki bunlar sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve nemlilik. Daha sonra bu niteliksel unsurlar dışsal faktör olan kozmik ve ezeli nitelikteki hareket ve sükûnun etkisiyle mezc olmakta ve çeşitli ürünleri meydana getirmektedirler.” (İzci, 2020:104) Bu teoriye göre maddeler mezkûr dört niteliğin farklı oranlarda terkiibinden var olmuştur ve bu niteliklerin maddelere uygulanan çeşitli kimya işlemleriyle saf hâlde elde edilebileceği düşünülmektedir. Örneğin nemli ve soğuk niteliğine sahip suyun, kükürt gibi kuvvetli kuru niteliğine sahip bir maddeyle damıtılması sonucunda nem niteliğini kaybedeceğini böylece yalnızca soğuk niteliğinin elde edilebileceği düşünülmektedir. Elkimyadaki asıl amaç bu nitelikleri ayırıp yalıtımak ve sonrasında dönüştürölmek istenen maddede eksik nitelikleri tamlayarak mükemmel oranı sağlayacak olan iksiri elde etmek adına bu dört niteliği saf ve dengeli hâlde birleştirmektir. Cabir bu dört niteliği “tabâyi” olarak adlandırmıştır (Çankaya ve Şen, 2023: 40-41).

CH’de Cabir’in nitelikler teorisinin tezahürü pek çok beyitte gözlemlenmektedir. Râhib Baba, aşağıdaki beyitte; yıldızlar, yer, gökle havanın yaş ve kuru hikmetinden meydana geldiğini belirtmektedir. Râhib, yaş ve kuru terkiibiyle nitelikleri (tabâyi’) tümünü kast etmektedir. Nitelikler için yalnızca yaş ve kuru terkiibini tercih etmesinin nedeni bu terkiibin deyim niteliğinde olması ve mecazen “her şey” anlamına sahip olmasıdır. Ayrıca ratb u yabis, tasavvufî çerçevede En’âm Suresi 59. ayete²⁹ iktibas niteliği taşımaktadır.

Cevher-i encüm semâvât u zemîn ü hem hevâ

Ratb u yâbis hikmet[in]den zâhir oldu bi’l-kuvâ (4/1)

Bir başka beytinde ise aynı şekilde yaş ve kuru terkiibini kullanarak Cabir’in tabâyi’ teorisine paralel şekilde evrende bulunan her şeyin niteliklerden meydana geldiğini belirtir:

Ratb u yâbisden tekevvün eyleyen her bir zuhûr

Ecrinüñ da’vâ idince rûzî-i ferdâ-yı ıışk (15/56)

Aşağıdaki beyitte ise ‘akd kelimesinin elkimya terimi olarak kaynaştırmak, terkip

²⁹ Gaybın anahtarları yalnızca O’nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah’ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz’da) olmasın. En’am Suresi, 59. Ayet.

etmek anlamları göz önüne alındığında beyitte geçen ‘ukde kelimesinin mürekkep madde/cisim anlamına geldiği söylenilebilir (Levend,1984:192). Cabir’in felsefesine göre her varlığın dört nitelikten mürekkep olduğu düşünüldüğünde beyitte dört niteliğin cisimleri yöneten vezirlere teşbih edildiğini söylemek mümkündür.

Her ‘ukdede kim dört vezîr kılmış cülûs şevket-haşîr (?)

Her cisme çün anlar müdür mücib hayât ebdâna bak (16/21)

Nitelikler teorisine göre dört nitelik etken (sıcak-soğuk) ve edilgen (yaş-kuru) şeklinde birbirlerine zıt iki çiftten oluşmaktadır. “İkisi içsel ve ikisi dışsal olmak üzere dört nitelikte meydana gelen her bir maddenin içsel ve dışsal nitelikleri mutlak surette birbirinin zıddıdır. Örneğin altının içsel nitelikleri soğuk ve kuru, dışsal nitelikleri de sıcak ve nemlidir.” (Aydın, 2006: 325). Bu düşünce doğrultusunda Râhib Baba, niteliklerin zıtlığını çeşitli bağlamlarda beyitlerinde ele alır. Aşağıdaki beytinde nitelikler feninin sembolik şeklinde aktarılmasından dolayı bu ilminin ehline özgü olduğunu belirtir ve maddelerin tezaat niteliklerin birleşmesi sonucu meydana gelmesine binaen bu ilmin “tezaat fili” ile ilişkili olduğunu ifade eder:

Bu ‘ilmüñ ehline merhûn tabâyî° fen olup mazmûn

Tezâd fi’li aña maḳrûn gerek aḥfâ vü âmâde (26/9)

Aşağıdaki beyitte ise istiare yoluyla üstada benzettiği yaratıcının meydana getirdiği tabayî (nitelikler) kilisesinde sıcak-soğuk ve kuru-nemli olmak üzere birbirlerine zıt olan niteliklerin işe hazır keşişler olarak bulunduklarını ifade etmektedir. Klasik Türk edebiyatı çerçevesinde kilise anlamındaki deyrin, dünya için kullanılan bir mazmun olması göz önüne alındığında beytin anlamı dünyadaki her cismin bu niteliklerin sayesinde var olduğunu şeklinde yorumlanabilir:

Tabâyî° deyrini üstâd idince bî-sütûn icâd

İçinde leşker-i ezdâd miyân-best[e]-i zünnârı (34/5)

Râhib Baba niteliklerin zıtlığını ve evrenin yaradılışını pek çok beyitte tasavvufi bağlamda da ele almıştır. Örneğin aşağıdaki beytini, mutasavvıflarca oldukça önem atfedilen “Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım” kudsi hadisi odağında kaleme almıştır (Yılmaz, 1992: 91). Mezkûr hadisdeki “istedim” (ahbebtü) kelimesi muhabbet kökünden geldiği için aşk/sevgi,

Tanrı'yı âlemin zuhuru tahrik eden ilke ve varlığın nedeni olarak değerlendirilmiştir (Izutsu, 2020: 190). Bu bağlamda Râhib Baba beytinde, her şeyin aşkın emri doğrultusunda zıt niteliklerin eylemleri sonucunda var olduğu ifade etmektedir:

Peydâ olan eşyâ hezâr kâr-ı tezâd her bir diyâr

Bâ-emr-i ʿışk eyler güzâr izhârını gel gör hele (50/7)

Bir diğer beyitte ise aynı anlam çerçevesinde varoluşa sebep olan Tanrı'nın zatına olan aşkı, molla olarak tasvir edilmiş ve aynı zamanda âlemin zuhuru hükmeden zıtlıkların müftüsü olarak tanımlanmıştır:

Kâr-ı ʿâlem hikmetince hüküm ider kim ser-te-ser

Müftî-i ezdâd-fendür lâ-cerem mollâ-yı ʿışk (15/9)

Tasavvuf düşüncesinde müridin amacı manevi tekâmülünü tamamlayarak insan-ı kâmil mertebesine erişmektir. Bu mertebeye ulaşmak adına gerçekleştirilen nefis tasfiyesi çerçevesinde müridin mâsivâyı olan ilişkisini kesmesi gerekmektedir (Gökbel, 2019:565). Dünya ve dünyaya ait olan her şey anlamına gelen mâsivâ, Cabir'in teorisine göre niteliklerin terkihi sonucunda oluşmuştur; bu bağlamda Râhib Baba aşağıdaki beytinde mâsivâyı, niteliklerin gölgesinin karanlığı olarak tanımlamıştır. Ardından bu karanlıktan kurtularak insan-ı kâmil mertebesine erişmek isteyenlerin beyitte Hz. Ali'ye istiare olarak yer verdiği “arşan”a ihtiyacı olduğunu ifade ederek tekâmül yolunda rehber/mürşidin gerekliliğini belirtmiştir:

Zulmet-i zıll-ı şabâyi° kim ihâta eylemiş

Kim hâlâş olmak için bir şab°-ı ter arşan gerek

Örnek beyitlerde görüldüğü üzere Râhib Baba, Cabir'in dört nitelik teorisinden etkilenmiş ve beyitlerinde elkimya, varlık felsefesi ve tasavvuf bağlamında dört niteliği konu edinmiştir. Bu beyitlerde özellikle niteliklerin zıtlığı, mevcudatın oluşumu ve varoluşun tasavvufi yorumu üzerinde durmuştur.

Cıva-Kükürt ve Ruh-Nefs

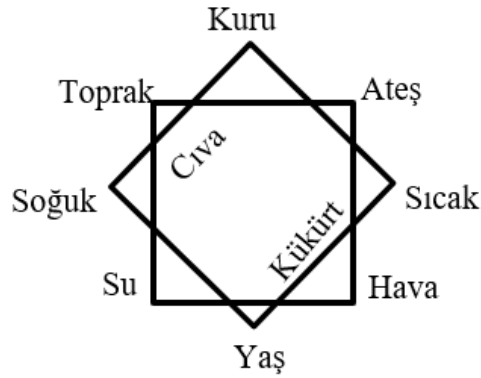
Dört nitelik teorisiyle birlikte Cabir; kökeni Aristoteles, Zosimos ve Tyanalı Apollonios'a dek uzanan Cıva-Kükürt kuramını da geliştirmiş ve Arap-İslam elkimya geleneğinin temel konularından biri olmasında etkili olmuştur. “Arap simyasına göre dört

karakter (ya da nitelik), iki temel cevher ya da ilke olan kükürt ile cıvayı oluşturmak üzere çeşitli oranlar hâlinde birleşir. Ancak bu iki ilke aynı adı taşıyan kimyasal maddelerle karıştırılmamalıdır. Bundan öte, simyada kükürt ve cıva kozmik düzeyde eril ve dişil ilkelere karşılık gelir.” (Tez, 2016:109). İlgili çalışmalarında Çankaya ve Şen (2023:53-54) Cabir’in Cıva-Kükürt kuramını şu ifadelerle açıklar:

“Aristoteles’e göre dünyanın merkezinden yayılan iki “salıntı” vardır. Bu salıntılardan biri kuru ve dumanlı, diğeri yaş ve buharlıdır. Bu salıntılar yeraltında yoğunlaşarak taşları ve mineralleri meydana getirirler. Cıva-kükürt kuramının izleri daha sonra Zosimos’ta (3-4. yy.) ve sözde Belînūs³⁰’un *Kitābu Sirri’l-Ḥalīka* adlı eserinde görülür. Zosimos’a göre metaller iki parçadan oluşur: “beden” (sōma) adını verdiği uçucu olmayan bir parça ve “ruh” (pneuma) adını verdiği uçucu bir parça. İnsanın bireyselliği ve kişiliğinin bedende değil ruhta bulunması gibi metaller de kendilerine özgü doğalarını ve kimliklerini sōma’larından değil pneuma’larından alır. Ruh, metale rengini ve diğer belirli özelliklerini verir, beden ise tüm metallerde aynıdır. Zosimos bedeni sıvı metal cıva ile bir tutar. Cābir’in sıklıkla başvurduğu önemli bir kaynak olan *Sırru’l-Ḥalīka*’daki cıva-kükürt teorisi, Cābir’de görüldüğü gibi tüm metallerin cıva (Aristoteles’in yaş salıntısına karşılık gelir) ve kükürt (dumanlı salıntıya karşılıktır) olarak adlandırılan iki ilkenin bileşikleri olduğunu ifade eder. Bu iki ilke yeraltında yoğunlaşır ve çeşitli metalleri meydana getirmek için farklı oranlarda ve saflık miktarlarında birleşir. Kükürt ve cıva, toprakta “büyüyen” metallerin “babası” ve “anası” olarak bu “oluş ve bozuluş” dünyasının temel biyolojik animizmini ifade ediyordu.” (Çankaya ve Şen, 2023: 53-54).

Cabir, Cıva-Kükürt teorisini elkimya doktrinini temellendirdiği dört nitelik teorisine uygun ve ilişkili şekilde geliştirmiştir. Aşağıdaki şekil bu iki teorinin ilişkisi gösterir niteliktedir:

³⁰ Grek filozofu Tyanalı Apollonios’un klasik İslam literatüründeki adı.

Rahib Baba aşağıdaki beyitlerinde dört nitelik (tabâyi') ve cıva-kükürt teorisini cinsel simgecilik çerçevesinde ele almıştır:

Tabâyi' hikmetüñ işi biri erkek biri dişi

Bunu bilmek gerek kişi inâş-ile zükürâtı (42/18)

Bu devrûñ hep budur kârı aña emr eyleyen Bârî

İki erkân ile cārî ruṭûbetle ḥarârâtı (42/22)

Ruṭûbet çün dişi âlet ḥarâretdür aña ḥâcet

Mülâkatı ğarîb ğâyet olup mûcib maṭârâtı (42/23)

Râhib Baba, niteliklerin -ve madenlerin- meydana gelmesinde Aristoteles'in yaş salıntısına karşılık gelen cıva ve dumanlı salıntısına karşılık gelen kükürt kavramlarını cinsel simgecilik kullanarak erkek ve dişi olarak tanımlamış ve mezkûr salıntılara benzer şekilde bu iki unsuru yaşlık (rutubet) ve sıcaklık (hararet) olarak ifade etmiştir.

Zahiri elkimyanın temelini oluşturan cıva-kükürt teorisinin iki ana unsuru olan cıva ve kükürt; bâtinî (manevi) elkimya literatüründe ruh ve nefsin sembolü olarak kabul edilmekte ve bahsedildiği üzere eril ve dişil niteliklerle vasıflandırılmaktadır:

“Dört temel doğayı oluşturan elementler, hem her türlü senteze

direnen zıt bir karaktere hem de bu sentezi mümkün kılan bir tamamlayıcılığa sahiptir. Hem kükürt hem de cıva, yani erkek ve dişi ilkeler, ortak yüce arketiplerine ulaşmaya çalışırlar. Bu nedenle, birbirlerine çekilirken aynı zamanda birbirlerinden uzaklaşma eğilimindedirler. Erkek ve kadının, kükürt ve cıvanın, ruh ve nefsin, İlahi Eylem ve Evrensel Doğa'nın birliği -ki bunların hepsi varoluşun çeşitli seviyelerinde hareket eden aynı kozmik ilkeleri ifade eder- tüm kozmik kutuplulukların kaynaklandığı aşkın modelin imgesini yeniden oluşturur. Mineraller âleminde altın, diğer tüm metallerin arzuladığı bu ilkelerin mükemmel evliliğini simgeler” (Nasr, 1968: 253)

Elkimya geleneğinin temel kavramlarından olan kimyasal evlilik, düalizm ve cinsel simgecilik çerçevesinde kükürt-cıva, ruh-nefs, güneş-ay gibi muhtelif unsurlar hâlinde vücut bulmuş ve elkimyanın merkezî sembolü olmuştur. (Burckhart,2017:151; Crosland, 2022:16) Nasr'ın belirttiği üzere cıva ve kükürtün evliliğinden (uyumu ve birleşiminden) en kıymetli maden olan altının meydana gelmesi gibi ruh ve nefsin evliliği de insan-i kâmilî doğurmaktadır. Râhib, hiçbir beyitte cıva veya kükürdü zikretmez ancak sembolik dili ve tasavvufi vechiyle nefis ve ruh düalizmini kullanarak bu kurama işaret eder³¹. Râhib Baba, ruh ve nefsi konu edindiği beyitlerin hemen hemen hepsinde iki kavramı da birlikte ele alır ve beyitlerinde “tenkih”, “tezvic”, “izdivac” ibareleriyle elkimya geleneğinin temel sembolüne paralel şekilde bu iki unsurun evliliğinin yani dengeli uyumunun gerekliliğini vurgular. Örneğin aşağıdaki beytinde bu kimyasal evliliğe işaretle erkek ve kadını evlendiren ve nefisle ruh arasında mükemmel dengeyi elde elden kimselerin, tasavvufî ıstılahatta “mürşid-i kâmil”e atfolunan iksir nitelikli nazara sahip olacağını belirtir:

Ẓeker üñsâ ile tezvîc nef(i)s rûhla iden temzîç

Dü ‘âlemde bulur tervîç olur iksîr her nigâhi (45/2)

Bir diğer beytinde ise bu evlilikten dünya hakanının doğacağından bahsetmektedir.

³¹ Beyitler için bk. (1/7), (2/9), (2/10), (3/9), (3/14), (3/18), (3/22), (3/23), (4/5), (4/6), (6/5), (6/16), (6/18), (8/3), (8/4), (10/7), (10/8), (10/9), (10/18), (10/19), (10/21), (10/25), (14/3), (14/5), (14/7), (15/31), (15/51), (16/11), (16/18), (16/20), (16/27), (17/16), (18/7), (18/8), (18/11), (18/13), (18/18), (19/1), (19/8), (19/12), (19/13), (19/14), (20/21), (21/6), (21/7), (21/11), (24/7), (25/1), (25/5), (25/7), (25/18), (27/7), (30/8), (35/9), (36/22), (36/23), (36/24), (36/28), (37/13), (37/14), (38/7), (40/2), (43/3), (44/5), (44/16), (44/18), (45/2), (45/10), (45/11), (45/17), (45/18), (45/28), (48/6), (48/17), (48/18), (48/32), (48/33), (50/53), (50/74), (52/19).

Mutasavvıflar, Bakara Suresi 30. ayete³² istinaden insan-ı kâmilî Allah'ın dünyadaki halifesi olarak değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda nefs ve ruh imtizacını sağlayan kişinin Allah'ın dünyadaki halifesi olan insan-ı kâmil mertebesine erişeceğini ifade eder.

Şābit gerek nefsūñ işi rūhı aña vir ey kişi

Tezvîc olunca ol dişi bir tıfl toğar hākān cihān (21/6)

Benzer bağlamda nefsle ruhun imtizacının Allah'a ulaşma yolunda zenginliğin kaynağı olarak tanımlamaktadır:

Nefse otağ nāzik beden rūh-ile hōd işbāt iden

Tezvîc idüp Hākka giden şervet ile sāmān budur (10/9)

Râhib Baba, nefs ve ruh imtizacını çeşitli elkimya terim ve sembolleriyle de beyitlerinde ele almıştır. Aşağıdaki beytinde nefs ve ruhun aynı potada eritilmesi ile oluşacak altından manevi aşkın sikkесinin basılacağını ifade eder:

Pūte-i ıışık içre nefsūñ rūhla kim kal ide

Zerr olunca kim başār ol sikke-i zībā-yı ıışık (15/51)

Bir başka beytinde ise kimyevi manada renklerin sabitlenmesinden bahseden Râhib, nefs ve ruhda bulunan renkleri sabitleyen yani boya elde eden kimseleri kâmil insan olarak tanımlamaktadır:

Nef(i)s rūhda olan elvān anı işbāt iden ihvān

Odur kâmil dinen insān şevāb olmaz hem günāhı (45/10)

İslam âlimleri ve mutasavvıflar arasında nefs ve ruhu birbirlerinden ayrı birer kavram olarak kabul edenler olduğu gibi bu kelimeleri müteradif olarak kullanan da mevcuttur³³. Nefs; benlik, ruh, can, kulun kötü huyları ve çirkin vasıflarının mahalli olan cism-i latif olarak tanımlanmıştır (Kâşânî, 2015: 557-558; Uludağ 2012:274). Benzer şekilde ruh; can, nefs, mücerret insan latifesi şeklinde anlamlandırılmış (Kâşânî, 2015:

³² Hani rabbın meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah “Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim” buyurdu. (Bakara 2/30.)

³³ Ayrıntılı bilgi için bk. Taşçı Yıldırım, E. “İbn Sînâ'da Ruh-Nefs Kavramı ve Ruh Kasidesi Bağlamında Ruhun Bedenle Olan Münasebeti”. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* (Güz 2020-2): 671-692.

274; Uludağ 2012:298). Bektaşî bir sufi olan Gâmizî Ali Baba, *Tercüman-nâme* adlı eserinde bu iki kavramı ayrı şeklide ele alır ve hayatın var olabilmesi için ruh ve nefsin birlikteliğinin gerektiğini şu sözlerle açıklar:

“Ve’l-hâşıl zamānîñ nefha-i kemāline müsta‘îd olup nefse muşāhhib olan eşyā vücūda qarîn olur. Nitekim insānda nefis ile rūh dinür ve cismiñ hayâtı anlarıñ maḥabbetiyle kemāl bulur ve vücūdıñ her cānibine hükmleriyle (95b) ḥākimlerdir. Ve ikisi şey’-i vāḥid olmağın egerçi vücūdıñ bir tarafında igne topruğı kadar bir maḥallinde rūh olup da nefis bulunmamış olsa ol maḥalle kâbil-i hayāt mümkün olmaz ve fāsîd olur. Ve egerçi nefis mevcūd olup da rūh bulunmaya, ḥaḳ olsa gene hayātı mümkün olmaz, fesāda qarîn olur.” (Erden, 2021:173).

Benzer şekilde ilgili eserinde Ceylan (2007: 268-269); nefis, ruh ve beden arasındaki ilişki üzerine şu ifadelerle yer verir:

“...rūh, Rabbânî bir nefes ve nûrânî bir lâtifedir. Gönül tahtında vücūd iklimlerinin hükürânı ve şühūd âlemlerinin fâtihi olan rūh-ı sultânî dört unsurun imtizâc ettiği beden tahtında Hak Teâlâ’nın emâneti ve halîfesidir... Hem günahkârlığa ve hem de Allâh’tan çok korkmaya kâdirdir... Onun fitratını düzeltmesi nefse düşkünlüğü kendi zâtında yok ederek işreti Allâh korkusuna çevirmek ve kâbileyyetini bozması ise bu durumu devam ettirerek sefâhat mertebesine indirmektir. İnsan vücūdunda bulunan bir çok melekenin menşei aslında rūhtur. Fakat rūhun bedenle olan ilgisi nisbetinde nefsin değişik halleri (merâtib-i etvâr) ortaya çıkıp çeşitli isimlerle adlandırılmıştır.”

Râhib Baba benzer şekilde nefis ve ruhu ayrı birer kavram olarak değerlendirmektedir. Aşağıdaki beyitlerinde insanın canlı bir varlık olmasının ruh ve nefsin beden üzerinde hâkimiyetleriyle mümkün olduğu ve birbirinden farklı olan ruh ve nefsin imtizâç hâlinde bulunmasının bireyin tekâmül sürecinde öneme sahip olduğunu dolaylı şekilde aktarır:

Nefs-ile rūh kayd-ı ebdân içre hükmi ber-devām

Kim anuñla ḥayy olupdur cism-i insān ey hümām (19/1)

Muhtelifdü[r] birbirinden imtizâc-ı ḥikmeti

Mümteziç olsa bulurdi şāhib-i ten ihtimām (19/2)

Bahsedildiği üzere tasavvuf ehlince nefsin muhtelif mertebeleri olduğu kabul

edilmektedir. Etvâr-ı seb'a (merâtib-i etvâr) olarak adlandırılan nefsin yedi mertebesi (emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziyye, zekiyye/kâmile) ilgili Kur'ân ayetlerine atfen isimlendirilmiştir. Sufilerin, manevî tekâmül süreci çerçevesinde nefislerini terbiye etmesi gerekmektedir. Râhib Baba, birçok beyitte etvâr-ı seb'a'ı çeşitli şekilde tanımlamakta ve nefis terbiyesine işaret etmektedir. Aşağıdaki beytinde yedi sıfat olarak adlandırdığı nefis mertebelerinin terbiyesi hususunda sözlerinin önemine dikkat çekmektedir:

Hallu'l-ıuqâd her bir nükât fehm eyleyen kıldı şebât

Nefsindeki seb'a's-sıfât tahvîl ide etvârını (43/3)

Bir başka beytinde ise kâmil kimselerin nefis terbiyesiyle ahiret hayatında kurtuluşa ereceğini belirtir:

Nefsindeki seb'ü's-sıfât tebdîl ide kâmil zevât

Qabr-i hayât ba'de'l-memât yârân-ı ııık peymân ola (44/18)

Râhib Baba, nefis terbiyesi hususunda mutasavvıflarca manzum veya mensur pek çok eserde zikredilen Hz. Muhammed'in Tebük seferi sonrasında söylediğı rivayet edilen "Küçük cihaddan (savaş) büyük cihada (nefisle mücâhede) döndük." hadisine ıktibasta bulunduğı beytinde nefsiyle mücâhade ettiğı için istiare yoluyla gazi olarak adlandırdığı müşşid-i kamilin rehber edinilmesi gerektiğini belirtmiştir:

Nefsüñle kıl ekber cihâd aşluñ olan gevher nejâd

Kılsun melekler inkıyâd gâzî-i nâm zî-şanı bul (18/8)

Mutasavvıflar nefsi; köpek, ejderha, yılan, cehennem gibi çeşitli unsurlara benzetmişlerdir (Uludağ, 2006: 528; Şentürk, 2020:69). Râhib Baba'nın da aşağıdaki beyitlerinde nefsi mezkûr unsurlardan ejdere benzettiğini ve nefis terbiyesini cehennem imajı çerçevesinde ele aldığı görülmektedir:

Nefsüñ dîvi ejder mişâl rûhuñ za'if çün bî-mecâl

Birleşdirüp kıl i'tidâl düşvâr ola âsân saña (48/33)

Tabh eyleyüp nefsi necât tebdîl gerek seb'â's-sıfât

Nâr-ı cahîm içre sebât kılgıl gözüm noksân budur (10/7)

Râhib Baba, nefsi daimî olarak kötülüklerin kaynağı olarak görmemektedir. Bu hususta Hücrîvî' nin (ö. 465/1072 [?]) “Öte yandan ne kadar kötü olursa olsun nefsi ıslah ve terbiye edip disiplin altına almak ve eğitilmiş nefisten âhiret amelleri için yararlanmak mümkündür. Aslında temiz olmayan köpeğin eğitilmiş olduğu takdirde tuttuğu av temiz ve helâl olması gibi eğitilmiş ve disiplin altına alınmış nefis de öyledir.”(Uludağ, 2006:528) ifadelerini Râhib Baba'nın aşağıdaki beyitte nefsin dönüşümünü köpek ve arslan teşbihleri çerçevesinde ele almasını açıklar niteliktedir:

Bir iş gerek işden katı olsun Burak ruhuñ atı

Arslan ola nefsüñ iti her câda kim sultân budur (10/21)

Râhib Baba'nın yukarıdaki beyitlerde olumsuz manada ele aldığı nefsin, kalbi suflî şeylere celbeden ve kötü fiillerin kaynağı olarak kabul edilen etvâr-ı seb'anın ilk mertebesi olan nefs-i emmaredir. Bununla birlikte Râhib Baba, muhtelif beyitlerinde etvâr-ı seb'a'nın manevi doyuma erişilen ve bâtını ilimlerin keşf olunduğu mertebesi olan nefs-i mutmainne'i konu edinmiştir³⁴. Râhib, aşağıdaki beyitlerinde “mutmainne” mertebesine erişmek gerektiğini belirtmiştir.

Mağz-ı Qur'ân kâmil insân olduğu hiç şek degül

Mutma'inne ırgüriser şâhib-i zî-cân gerek (17/22)

Bu bağlamda CH'de nefis, tamamıyla kötülüklerin kaynağı olarak değil çeşitli mertebeler çerçevesinde terbiye edilmesiyle ruhla birlikte kurtuluşa aracı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Râhib Baba, mutasavvıfların nefis terbiyesi hususunda sıklıkla

³⁴ “Eğer nefis doğruluğun doğruluğuna yönelir, kendisine İlâhî kalp sükûneti iner, İlâhî cömertlik feyzinin nefhaları kendisine sürekli yinelenir, Allah'ın zikri ile tatmin olur, ilâhî mârifetle sükûn bulur ve melekî ufkun en yükseğine uçarsa kendisine nefs-i mutmainne denir...Eğer nefis güçleri ve ordularıyla beraber bir muharebe, bir savaş, bir sürüşme ve çekişme içinde olursa; bu savaş tarafların bir lehine bir aleyhine dönmekteyse; bazen güç nefsin eline geçiyor, bazen güçlerin eline geçiyorsa; nefsin hali düz bir çizgide seyretmiyorsa; nefis bazen akıllar tarafına gidiyor, böylelikle mâkulleri alıyor ve itaatte sebât ediyorsa; bazen de kendisine güçler egemen oluyor ve böylece dört ayaklı hayvanların menzillerinin çukuruna düşüyorsa bu nefis, nefs-i levvâmedir.” (Bedirhan, 2013:123-124)

kullandığı hadis olduğu iddia edilen “ölmeden evvel önce ölünüz” düşüncesine telmihte bulunur (Yılmaz,1992:128). Bu bağlamda nefsin katlinin gerekmediğini, önemli olanın nefsin ruhla imtizacı olduğunu ifade etmektedir:

Nefs-ile rūḥuñ imtizāc kılmak gerekdür izdivāc

Ḳatli degüldür ihtiyāc sağlam işi kıldum beyān (21/7)

CH’de nefis ile ruhun birlikteliği ve uyumunun manevi tekâmül yolunda oldukça önemli olduğunu belirten beyitlerinin sıklığı oldukça dikkat çekicidir. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere nefis ve ruh kavramları beyitlerde çoğunlukla birlikte ele alınmıştır. Bu durum Râhib Baba’nın elkimyanın temel sembolü olan kimyasal evliliği ve cıva-kükürt kuramını tasavvufi şekilde ele almasıyla ilişkilidir. Bu tespiti destekler nitelikteki bir diğer husus, İslam tasavvuf düşüncesinde genellikle nefis terbiyesinin öncelenmesine karşın Râhib Baba’nın tekâmül sürecinde nefsin ruhla ilişkisini uyum ve birliktelik temelinde ele almasıdır.

Teknik Terimler

Râhib Baba, elkimyanın laboratuvar alanına ait unsurlarına şiirlerinde yer vermiştir. *Cezîretü’l-Hükemâ*’daki pek çok beyitte elkimyanın zanaat yönünü oluşturan teknik terim ve kavramlara ve bunlara işaret eden rumuzlara rastlanmaktadır. Bu husus Râhib Baba’nın yalnızca elkimyanın tasavvufa yönelik bâtını yönüyle ilgilenmediğini, kimya işlemleri hakkında da bilgi sahibi olduğunu gösterir niteliktedir.

Bu terimlerinden en sık kullanılanı hall ve akddir³⁵. Latince literatürdeki karşılığı “solve et coagula” olan “hall ü akd”; çözme ve kaynaştırma, eritme ve katılaştırma anlamlarına gelmektedir (Uzunkaya, 2018: 224; Aydın, 2020: 104). Kalıplaşmış olan bu tabir, maddeyi parçalara ayırarak saf ve dengeli şekilde yeniden birleştirme anlamına sahiptir. Elkimyanın özü mahiyetindeki hall u akd, *Cezîretü’l-Hükemâ*’da pek çok beyitte yer almaktadır.

Martin (2009: 37), elkimya metinlerinde vecize hâline gelmiş kelimelerin yoğun kullanıldığını belirtir ve bu vecizelerin en meşhurlarından birinin çözdür ve katılaştır (hall

³⁵ Beyitler için bk. (3/6), (4/5), (6/7), (4/6), (5/6), (14/13), (16/19), (16/21), (17/18), (20/12), (20/14), (21/4), (21/8), (22/18), (22/21), (24/15), (22/18), (24/15), (24/17), (24/19), (24/20), (28/1), (28/2), (29/5), (31/24), (36/10), (36/14), (39/8), (41/8), (43/3), (47/7), (48/25), (49/13), (50/10), (49/15), (52/6), (52/22).

ü akd) olduğunu ifade eder:

“Bu deyişlerin bazıları yaygın olarak bilinmektedir ve simya fikriyatına sarıh, özlü bir anlatım kazandırır. Bunlardan belki de en ünlü olanları "aşağıda olan yukarıdadır" ve ‘çözdür ve katılaştır’ dır ... ‘Çözdür ve katılaştır’ sözü ise laboratuvar pratiğine gönderme yapar, bilindiği gibi simya laboratuvarlarında maddeler önce çözdürülmekte ve ardından tekrar katılaştırılmaktadır.”

Konuk (2004:397) ise ilgili eserinde İbnü'l-Arabî'nin elkimya kavramlarını sembol olarak kullandığı tasavvufi şiirlerini şerh ettiği kısımda hall u ‘akdi de zikreder: “İmdi sen kimyâ-yı atîk mûcibince civayî eczâ-yî lâzime ile tahlîl edip taktîr, sahk, tas'îd, teşvîd, teşmî, ta'fîn, hall ve akd amelîyyâtını icrâ ederek onu sâfvet hâline râm ettiğin vakit...” 397)

Hall u akd, klasik Türk şiirinde de elkimyanın temel işlemi olarak varlık göstermiştir. Örneğin Nâbî, *Hayriyye*'sinin oğluna elkimya ilminden uzak durması gerektiğini tembihlediği faslında elkimyacıların gece gündüz hall ve ‘akd işlemiyle meşgul olduklarını ifade eder: “Hâll u ‘akda çalışur şâm ü seher / Ki bula dest-res-i şems ü kamer” (Kaplan, 2018:180). Benzer şekilde Neccâr-zâde Rıza, “Riyâzet pûtesinde kendüñi kâl eyledüñ ammâ / Hevâ-yı hall ü akd-i kîmyâdan geçmedüñ gitdüñ” beytinde hall ü âkdi aynı manada kullanmıştır (Özdemir, 1999:326).

Hall ü akd, elkimyaya ait bir terim olmakla birlikte sahip olduğu “çözüm-düğüm” anlamıyla farklı şekillerde yorumlamaya müsaittir. Râhib Baba, eserinde bu tür çok yönlü okumaya müsait ibareleri -ilgili kısımda açıklandığı üzere ratb u yâbis gibi- özellikle tercih ettiği ve sıklıkla kullandığı gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda hall ü akd öbeği “bir zorluğun giderilmesi” anlamıyla kullandığı beyitlerde dahi elkimya ilmine dair anlamı göz önünde bulundurmıştır:

“Uğde-i hallüñ helâl kılmış olan pür-kemâl

İrmez [ana] hiç zevâl hâkim-i devrân olur (47/7)

Örneğin yukardaki beyit ilk bakışta kâmil kişinin zorlukları aşarak dünyada egemen olacağı şeklinde anlamlandırılabilirken elkimyacı manasına gelen hakîm kelimesiyle -felsefe taşının bir diğer adı hacrû'l-hükemâdır- hall ve akd'in kimyasal pratik anlamı göz önüne alındığında beytin elkimya ve tasavvuf çerçevesinde çok yönlü okumaya müsait şekilde tertip edildiği gözlemlenmektedir. Benzer şekilde Râhib Baba

aşağıdaki beytinde kişinin nefsinin aşk potasında eritmesiyle “hall ü akd”in sırrının çözüleceği ve o kişinin tasavvufi ıstılahatta en yüksek olgunluk aşaması olan istiva makamına erişeceğini aktarır:

Pūte-i ʿışk içre nefsüñ kāl idince bir kişi

Hall ü ʿakduñ sırrı zāhir ḥod olısar istivā (4/5)

Beyitteki hall ü akd sırrının zahir olması, gizlilikle yürütülen elkimya çalışmaları sonucunda amaçlanan manevi olgunluğun elde edilmesine anlamında yorumlanabilir.

Burkchart (2017: 138), hall ü akd kavramını nefis ve Hz. Musa’nın asasını yılanı dönüştürme mucizesiyle ilişkili şekilde değerlendirir:

“İslâm mistisizminde ‘Allah’ın emri üzerine’ bir yılanı dönüşen ve Musa tarafından tutulmasıyla da bir asaya geri dönen Musa’nın asası, tutkucu nefis (nefs) ile karşılaştırılır, nefis İlahî Ruh’un etkisi vasıtasıyla harikalar gösteren bir güce döndürülebilir. Manevî bir güce iştirak ettiği için, yılanı dönüşen Musa’nın asası Mısırlı büyücülerin oluşturduğu ve büyüsel –ve dolayısıyla da psişik- güçten ibaret olan yılanları yenebilir; çünkü Ruh, nefis ve onun sahası üzerine hakimdir. ... Simya bakış açısından Musa’nın asasının bir yılanı dönüşmesi ve sonra yeniden katılaşması kesinlikle, büyük işin solve et coagula’ına tekabül eder”.

Râhib Baba’nın aşağıdaki beyti Burkchart’ın tespitini doğrular niteliktedir:

Her ʿukadı müşkilātuñ ḥall olunmak isteyen

Menbaʿ-ı ḥikmet-i ejder merd-i dānādan ğaraẓ (14/13)

Beyitte tüm sıkıntıların çözümünü arzulayanların ejder hikmetinin kaynağı olan âlim kimseleri talep etmesi gerektiğini ifade eden Râhib Baba, “hikmet-i ejder” terkihiyle Hz. Musa’nın mezkûr mucizesine telmihte bulunur. Bu telmih doğrultusunda beyitte akd kelimesinin çoğulu olan ve düğümler anlamına gelen ‘ukad kelimesiyle birlikte çözmek manasındaki halli kullanarak elkimyanın temel işlemi olan “hall u akd”e imada bulunur. Böylece Râhib Baba, beyt çerçevesinde elkimyayı öğrenmek isteyenlerin bu ilmi âlimlerinden talep etmesi gerektiğini belirtirken tasavvufi açıdan mürşid-talip ilişkisine işaret eder. Aynı imaj daha açık şekilde aşağıdaki beytinde de mevcuttur:

ʿÖmrüñ içre saʿy ide gör kâmil insāna iriş

Dest-i Mūsādan görünsün heft-ser [‘a]şā-yı ‘ışk (15/49)

Aşk esasının Musa’nın elinde yedi başlı yılan şeklinde görünmesi için yani belli bir manevi olgunluk mertebesine ulaşmak için kişinin çalışarak kâmil insana ulaşması gerektiğini ifade etmiştir.

Bir başka beytinde hall u akd terimini kullanılarak farklı benzetmeler üzerinden aynı hususu konu edinmektedir:

Şīşe-i ‘ışk içre kılgıl ‘aқdini ‘aқluñ helāl

Yedi deryāya ulaşdur cūş idüp ‘ummān gerek (17/18)

Elkimyanın zannat yönüne işaretlerle kişinin aşk şişesi içerisinde akdini (katılmış haldeki niteliklerden mürekkep maddeyi) hall ederek (çözdürerek) taşkın şekilde yedi denize ulaştırması için engin bir denize (ummana) gerek olduğunun belirtildiği beyitte CH’nın genelinde olduğu üzere tasavvuf ve elkimya sembollerini birlikte kullanmıştır. Özellikle Bektaşî meşrep tasavvuf düşüncesinde derya, insan-ı kâmil için sembol olarak kullanılmaktadır (Gökbel, 2019: 219). Bu nedenle deryayla olan anlam yakınlığından dolayı ummanın, insan-ı kâmil olan mürşide istiare olduğu söylenebilir. Yedi derya ise nefsin yedi mertebesi olan etvar-ı seb’a’ya istiaresidir. Bu bağlamda Râhib Baba beyitte, müridin aşk içinde özünü terbiye etmesi gerektiğini ve böylece nefsin yedi mertebesini aşarak insan-ı kâmil olabilmesi için mürşid-i kâmile ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir.

“Hall u akd” dışındaki çeşitli elkimya pratiğine özgü terimlere şiirlerine daha az rastlanılmaktadır. Aşağıdaki beyitte birden fazla kimya işlemini bir arada zikretmiştir:

Gehī taқtīr gehī tenzīl gehī tenқış gehī tekml

Gehī taқcīr gehī taқlīl ider ancak şunū‘atı (42/21)

Taktir, damıtma işlemine verilen addır ve tahlil ise birden fazla maddeden oluşmuş cisimleri parçalarına ayırma, çözme anlamındadır (Ullmann, 1972: 262). Sözlüklerde bir şeyin taş gibi sertleşmesi olarak adlandırılan tahcirin kimyevi çözeltinin sertleşmesi, kristalize hâle getirilmesi anlamına gelebileceği söylenilebilir. Sözlüklerde tenzil, tenkis ve tekml kelimelerinin kimya ile alakalı bir anlamına rastlanılmamıştır ancak beytin anlam çerçevesi elkimya mizan teorisi³⁶ doğrultusunda değerlendirildiğinde

³⁶ Pratik manada mizan, her cismin sahip olduğu dört niteliğin oranını tespit ederek bu cismin terkiibini yenilemesiyle dönüşümün amaçlayan teoridir. (Kaya, 1992: 535)

elkimyacının çalıştığı maddede bulunan niteliklerin (tabayî) oranını ayarlamak adına indirgeme, eksiltme ve tamamlama doğrultusunda yaptığı işlemlere işaret eden kelimeler olarak değerlendirilebilir.

Özden eser iklîl olur teşmî° olan tahlîl olur

°İlm ü °amel tekmîl olur emtârını gel gör hele (50/55)

Yukarıdaki beyitte kullanılan teşmî° kelimesi erimiş balmumuna batırmak, batırılmak anlamının yanı sıra elkimya terimi olarak sert ve kuru bir maddeyi devamlı olarak ısıtırken sıvı vererek yumuşatmak işlemine verilen addır (Ullmann, 1972: 263). Bu işlem sonucu madde bal mumu kıvamı alacaktır bu nedenle teşmî° olarak adlandırıldığı düşünülmektedir. Beyit rumuzlarla örülü olsa da teşmî° kelimenin tahlil terimiyle birlikte yer alması maddeyi ayrıştırmaya dair kullanılan bir yöntem olduğunu çağrıştırmaktadır. Yavuz (2021:126) tarafından hazırlanan elkimya konulu mecmuanın neşrinde teşmî° kelimesinin ocakla ilişkili şekilde yer almaktadır: “...yine teşmî° ocağına koyup kırk gün tura ve nâr-ı (14) hükemâ ile tabh ola andan alasun göresün ak toz gibi olmuş.”. Bununla birlikte Gür (2016:93) tarafından ilgili çalışmada Arapçadan Türkçeye çevrilen İznikî Ali Çelebi’nin *Cevahir el-Esrar* adlı eserinde teşmî° kelimesi “Akabinde bunların tamamı teşmî° işlemin tekrarı ile pıhtılaşmış cevher haline gelir.” ifadesinde kullanılmıştır. Bu iki eserdeki teşmî° kelimesinin geçtiği ifadeler dikkate alındığında bir tutarsızlık gözlemlenmektedir. Birisinde teşmî° işleminin sonucunda toza benzer bir madde elde edilirken diğerinde “pıhtılaşmış” kelimesine binaen sıvımsı bir madde elde edildiği belirtilmektedir.

Tabayî° hikmeti tevḥîd ider ṭurmaz hemîn taş°id

Bu üslûbca ider te’kîd olar ḥod cümle ezkârı (?) (34/6)

Tas’id, yükselmek, çıkarma anlamıyla birlikte terim olarak süblimleşme işlemi için kullanılmıştır (Ullmann, 1972: 263). İmbik veya diğer aletler vasıtasıyla katı maddenin ısıtılarak gaz hâline getirilmesine verilen addır. Bununla birlikte yukarıdaki beyitte Râhib, te’kid kelimesini belagat terimi olarak ibareyi muğlak ve girift yapma anlamını gözeterek kullanmıştır. Elkimya çerçevesinde ise te’kid, maddeleri kaynaştırma, birleştirme ve katılaştırma anlamlarını ihtiva etmektedir.

Uhtu'n-nebî (Uht-ı Nübüvvet)

Mısırlı Elkimyacı İbn Ümeyl, (ö. 350/961 [?]) *Hallu'l-Rumuz* adlı eserinde Hz. Ali'nin elkimyayı “nübüvvetin kız kardeşi” olarak tanımladığını belirtmiştir. Ardından böylesine kutsal bir ilmin söylenildiği/yazıldığı gibi saç, kan, dışkı gibi necis nesnelerle alakası olmadığını ifade etmiştir (Abt, 2006: 280-281). İbn Ümeyl'in Hz. Ali'ye atfettiği elkimya “nübüvvetin kız kardeşidir” ifadesi *Cezîretü'l-Hükemâ*'da “peygamberin kız kardeşi” şeklinde aşağıdaki beyitlerde bulunmaktadır:

°Āşıklaruñ her maṭlabı yoldaş ola uḥtu'n-nebî

Ṭal'at ider şems kevkebi ḥalvet olur ārāmgehi (52/10)

Neymiş bilüñ uḥtu'n-nebî yokdur bunuñ hîç mektebi

Biñ yılda bir er kevkebi ṭal'at olur ārāmgehi (52/12)

İznikî Ali Çelebi'nin *Dîvân-ı Hikmet*'inde ise “uht-ı nübüvvet”, bir madde için remz olarak kullanılmıştır: “Tekrar kırk gün teşmî' aletine koy diyen şair, beyazlığı âlemi aydınlatınca hikmet ehlinin ona “Beyâz-ı Sanî” dediğini bildirmiştir. Hatta “Yed-i Beyzâ” ve “Uht-ı Nübüvvet” de dedikleri belirtilmiştir. Onun bir dirhemi o anda koyulursa yüz bakırı ihya eder/canlandırır denilmiştir.” (Aydın, 2020:89). Râhib Baba'nın beyitleri incelendiğinde “uht-ı nebî” ibaresinin İbn Ümeyl'in belirttiği üzere Hz. Ali'nin sözlerine atfen elkimya ilmi anlamında kullandığı gözlemlenmektedir.

İksîr

Antik Mısırlı Grek elkimyacıların, yaraları tedavi etmek için dönüştürücü özelliğe sahip ilaç niteliğinde “xērion” adlı bir toz kullandıkları ifade edilir (Pricipe, 2013: 53). Bu tıbbi terim Arapçaya el-iksir olarak geçmiş ve Cabir'in eserlerinde elkimya terimi olarak yer almıştır. İksirin tıp ile ilişkisi Cabir'in dört nitelik kuramıyla yakından ilgilidir. Ahlât-ı erbaa³⁷ teorisi çerçevesinde niteliklerin (tabayî) insan sağlığına doğrudan bir etkisi olduğu kabul edilmiştir. Hastalıkların, niteliklerin etkisiyle ahlât-ı erbaa dengesinin

³⁷ Eski tıp ilminde insan bedeninde bulunduğu kabul edilen kan, safra, balgam, kara safradan oluşan dört temel sıvıya ahlât-ı erbaa adı verilir. Ahlât-ı erbaa (humoral patoloji) teorisi insan bedenini oluşturan dört sıvının dengede olmasıyla bedenin de dengede ve sıhhatte olacağı esasına dayanır (Demirha Erdemir, 1986:24)

bozulması sonucu meydana geldiği düşünülmekteydi. Örneğin bugün bile hâlen “soğuk” algınlığı olarak adlandırılan herhangi bir rahatsızlık vücutta balgam sıvısının artmasına sebep olarak görülüyor ve tedavi olarak “sıcaklık” öneriliyordu. Bu düşünce doğrultusunda ahlat-ı erbaası dengeli olan birey sağlıklı olarak tanımlanıyordu. Cabir bu bağlamda altın dışındaki madenleri, “hasta” olarak değerlendirmiş ve madenlerin niteliklerini (tabayî) dengelemek için yaptığı kimyevi işlemleri de ilaca benzeterek iksir olarak adlandırmıştır (Principe, 2013: 50-55).

Tasavvuf ıstılahatında ise iksir ve iksir-i azam kavramları tekâmül sürecinde belirli bir dereceye ulaşmış kişilerin yetkinliğine işaret eder şekilde tanımlanmıştır: “İksîr-i a’zam defâlarca damıtılıp işlenerek ve türlü derecelerde ateşte yakılarak edilen bir iksîrdir ... Bakır parayı ağartıp gümüşe, daha sonra da kızılaştırarak altına çeviren iksîr-i a’zam gibi, sıdk erbâbının nazarları da isâbet ettiği kişilerin iç ve dışlarını saf gümüş ve hâlis altına dönüştürür.” (Ceylan, 2007:219). İksir ve iksir-i azam, ihtiva ettikleri tasavvufî anlamları doğrultusunda şekilde klasik Türk şiirinde yer bulmuştur. Aynı veya oldukça yakın anlamlara sahip olmaları nedeniyle cevher, gevher, güher, iksir, kâf ve kîmyâ kavramlarını birlikte ele alan Şentürk (2023:186), yukarıdaki tanıma benzer şekilde iksir ve nazar ilişkisini şu sözlerle ifade eder: “Özellikle tasavvufa ilgi duyanlar arasında eren ve evliya olduğuna inanılan kimselerin kerametleri gibi bakışlarının da büyük sırlara sahip olduğu kabul edilir. Bunlar gibi manevî vasfı yüksek olduğuna inanılan şahsiyetlerin nazarları, ayaklarını bastıkları yerler veya ayak izleri de altın elde etmeye yarayan “cevher” yani iksire benzetilir.” Râhib Baba, iksiri bahsedilen anlam çerçevelerinde beyitlerinde kullanmıştır.³⁸ Aşağıdaki beytinde nefis ve ruhunun arasındaki dengeyi bularak manevi tekâmülünde belirli bir mertebeye ulaşan kimselerin her “nigâh”ının yani nazarının iksir niteliğinde olduğunu ifade etmiştir:

Ẓeker ünşâ ile tezvîc nef(i)s rûhla iden temzîç

Dü ‘âlemde bulur tervîç olur iksîr her nigâhi (45/2)

Konuk (2004:29) ise iksiri “hacer-i mükerrem” ve “kibrît-i ahmer” kavramları ile yakın anlamlara sahip şekilde tanımlar:

³⁸ Beyitler için bk. (3/1), (10/14), (12/8), (16/16), (17/20), (24/36), (31/2), (36/11), (36/20), (39/5), (44/5), (45/2), (48/5), (53/8).

“‘Hacer-i mükerrer’ eski kimyacıların ‘iksir’ dedikleri şeydir ki, bununla kalay ve demiri gümüşe, bakır ve kurşunu altına çevirirler. Bunun mukabil insanlarda ‘latife-i ahfa’ ve ‘nefs-i sâfiye’ sahipleri arasında bulunur. Eski kimya ile uğraşanlar ‘iksir’ ile âdî madenlerden gümüş ve altın elde ettikleri gibi, ‘kibrit-i ahmer’ denilen ‘nefs-i kâmile’ erbabı da bir nazarla ‘âsî’nin itaatkar ve ‘kâfir’in mü’min olmasını sağlarlar.” (Konuk, 2004:29)

Cezîretü’l-Hükemâ’da iksir bu düşüncelere paralel şekilde beyitlerde karşımıza çıkmaktadır:

Kâmillerüñ iksîr sözi tefsîr ider her bir yüzi

Deryâ-yı-veş Kur’ân özi âksun dile ‘ummân budur (10/14)

Şanâyîc hikmetüñ bir bir bu dilden kim iden tefsîr

Sözüm kibrît özüm iksîr haķâyık fenn-i esrârı (39/5)

Fîl-i tezâd hikmet bilen Kur’ân özi tefsîr hâ

Nutķumca gör revnaķ viren luţf-ı kerem iksîr hâ (3/1)

Beyitlerde görüldüğü üzere iksir; nefis ve ruhunun arasındaki mükemmel dengeyi bularak manevi tekâmül sürecini tamamlamış olan “kâmil” kişilerin inayetidir. Tasavvufi çerçevede dervişin “ahsen-i takvim³⁹” olduğunun bilincine varması ve tekâmül yolunda rehberlik eden mürşidiyle ilişkisi; içerisinde tüm nitelikleri bulundurmasına rağmen bu niteliklerin dengesizliğinden dolayı “hasta” olan adi madenlerin, iksir sayesinde dengeye kavuşarak altın olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Râhib Baba, yukardaki beyitlerinde kendisinin bu olguya erdiğini ve sözlerinin iksir mahiyetinde olduğunu belirtmiştir.

Kibrît-i Ahmer ve Kibrît-i Ebyaz

Kırmızı kükürt anlamına gelen kibrît-i ahmer, elkimya ıstılahatında zahirî vechiyle değersiz madenleri altına çevirmek için kullanılan cevher; bâtinî anlamıyla ise ölümsüzlük veren madde anlamlarına sahip iksir ile aynı anlamda kullanılmıştır. Ullmann (1972: 258), iksiri tanımlarken aynı anlamda kullanılan kelimeler arasında kibrît-i ahmeri de zikreder: “... elkimyacılar çoğunlukla iksir için hacerü’l-felâsife, hacerü’l-hükemâ, el-hacerü’l-mükerrer, el-hacerü’l-kerîm, el-hacerü’l-a’zam, el-beyzâ, el-kibrîtü’l-ahmer

³⁹ “Allah’ın en mükemmel mazharı, halifesi, ergin ve olgun insan. İnsan benlik ve ruh bakımından varlıkların en mükemmelidir.” (Uludağ,2012:31).

gibi remizleri kullanır.” Benzer şekilde kibrît-i ahmer için *Lûgat-i Remzi* ve *Lûgat-i Nâcî* sözlüklerinde iksir anlamı verilmiştir (H. Remzî, 2018:184 ; M. Nâcî, 2009:335). Elkimya ilminin temel öğretilerin olan Cıva-Kükürt kuramı çerçevesinde bu iki madde itidal hâlinde iken faaliyet cıvada ise gümüş, kükürtte ise altın meydana gelmektedir bu doğrultuda kibrît-i ahmer maddede dönüşümü sağlayacak olan cevherdir ve bilginlere göre altın olabilecek en temiz kükürtten doğmuştur (Çeçen, 2012:764).

Elkimya ilmine ait bir kavram olan kibrît-i ahmer, tarihî süreçte tasavvufî bir sembol olarak farklı anlamlar kazanmıştır. Uludağ (2012:218), kibrît-i ahmer için “marifetullah, ilahi hakikat ve buna âşina olma, bunu yaşama” ve “erenler sohbeti ‘Yolunu sapıtanları ancak kibrit-i ahmer olan ehl-i irşat sohbeti ıslah eder’” ifadeleriyle tanımlar. CH’de kibrît-i ahmer, tasavvufî anlam çerçevesinde kullanılmıştır⁴⁰. Râhib Baba, özellikle beyitlerde tekraren “sözi kibrît özi ahmer” ifadesini kullanarak kibrît-i ahmere “erenlerin irşat eden sözleri/faaliyetleri” anlamıyla şiirlerinde yer vermiştir. Aşağıdaki beytinde “nüsha-ı ekber” olarak tanımladığı mürşid-i kâmilin sözünün kibrît özünün ahmer dile getirerek irşat edici özelliğine işaret etmektedir:

Sözi kibrît özi ahmer kim oldur nüsha-ı ekber

Nikâtından saçup enver hezâr-fenden haber peydâ (1/3)

Bir başka bendde ise benzer ifadeleri remizle gizlediği kelimeye atfen kullanmıştır. “Sözi kibrît özi ahmer” olan o kimsenin kâmil insan olduğunu açıkça belirtmiştir:

Dil-i dâna olup havzı nükâtından akar Kevşer

Kim ol kâmil-i insân[dur] sözi kibrît özi ahmer

⁴¹ol nokta-ı âzam teâlâ şānuhu ekber

°Ulūm-ı zāt ile °āmil olan kâmil dinūr Hāk er

°Akl nākış kalur bunda verā-yı harf beyān söyler (55/3)

⁴⁰ Beyitler için bk. (1/3), (39/5), (45/13), (48/9), (50/6), (50/33), (52/17), (55/3).

⁴¹ remiz

Râhib Baba bir beytinde ise kibrît-i ahmer ile birlikte kibrît-i ebyaz ifadesini kullanmıştır.

Kibrît-i ebyaz aḥmeri bilseñ nedür ol dilberi

Hikmetlerüñ mîkât yeri bisyârını gel gör hele (50/33)

Ullmann (1974:140), Cabir'in mineral tasnifinde “ruhlar” adlandırdığı ateşte tamamen eriyebilen maddeler arasında dört çeşit kükürtün olduğu ve bunların kibrît-i ahmer, kibrît-i asfer, kibrît-i esved ve kibrît-i ebyaz olarak adlandırıldığını aktarır. Bununla birlikte bâtnî elkimyacı İbn Ümeyl'in *Hallu'l-Rumuz* adlı eserinin incelenmesinde kibrît-i ebyazın (beyaz kükürt) cıva olduğu ifade edilmiştir: “Kükürt, Tanrı'nın mineral dünyasını tezahür ettirdiği eril aktif ilkenin adıdır. Cıva (bazen beyaz kükürt olarak da adlandırılır) dişil, edilgen ve alıcı ilkedir. Cabir'in bu öğretisi (İbn Ümeyl'den sonra), örneğin İhvân-ı Safâ ve İbn Sînâ tarafından da sürdürülmüştür. Kükürt ve cıva veya kırmızı ve beyaz kükürt, maddi maddeler değil, kozmik ilkelerdir.” (Abt ed. 2006: 54). Bu bilgiler doğrultusunda Râhib Baba'nın yukarıdaki beytinde bâtnî elkimyanın temel öğretilerinden olan ruh-nefs/cıva-kükürt, dualizmiyle ilişkili olduğu söylenebilir.

Âb-ı hayât

Karanlıklar ülkesi bulunduğu ve içenlere ya da yıkananlara ölümsüzlük kazandırdığına inanılan efsanevi su olan âb-ı hayât, neredeyse tüm dünya mitolojilerinde çeşitli şekillerde yer alır. İslam dünyasında ise İskender efsanesi merkezinde yaygınlaşmış bununla birlikte Kehf Suresi'ndeki Musa ve Hızır kıssasında hayat suyuna dolaylı olarak değinilmiştir. Klasik Türk şiirinde özellikle mutasavvıf şairlerce âb-ı hayat'ın Hızır, İlyas ve Musa peygamber çerçevesinde şiirlere konu edildiği görülmektedir (Yıldırım, 2008: 34-35).

Cezîretü'l-Hükemâ'da âb-ı hayât'ın elkimya ilmi bağlamında ele alındığı muhtemel olan beyitler bulunmaktadır. Bu beyitler kimyevi bir çözelti olduğu düşünülen ve isminin Hâlid bin Yezid'den gelmesi muhtemel olan “mâ-ı hâlid” ile ilişkilidir. Râhib Baba, mâ-ı hâlid'in âb-ı hayat'a benzer şekilde diriltici özelliğine işaret ettiği beytinde mâ-ı hâlidin kaynağının gönül dağında bulunduğu belirtir:

Küh-ı şadrı del akıt nefs-ile ḥod rūḥ için

Mâ-i hâlid den dirülsün her yanun ihyâ gözet (8/3)

Aynı şekilde bir başka beytinde âb-ı hayâtın da gönül dağınını zirvesinde bulunduğunu ifade etmiştir:

Kûh-ı şadruñ zirvesinde âb-ı hayvân gizlüdür

Sedd-i bendün hedm idince seyl ide icrâ-yı ışk (15/23)

Aşağıdaki beyitte ise Râhib Baba, âb-ı hayât'ın zulmet ülkesinde bulunmasına işaret ederek mâ-ı hâlid'den bahsetmektedir:

Zulmet-i gam kaplamışken dört yanun virmez emân

Mâ-i hâlid bendün açdur özden öz mecrâyı bul (51/13)

Osmanlı elkimyasının önde gelen âlimi İznikî Ali Çelibî, Arapça kaleme aldığı *Cevâhir el-Esrâr fî Ma'arif el-Ahcar* adlı eserinde “el-mâ'ü'l-hâlid”in nasıl yapılacağına dair birtakım kimyevi işlemler tarif etmiştir (Gür, 2016: 98). Bu doğrultuda Râhib Baba'nın yukarıdaki beyitlerde sembolik bir dille mâ-ı hâlidî elkimya ile ilişkili şekilde ele alması mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte İznikî'ye ait olan ve Râhib Baba'nın CH'de yer verdiği aşağıdaki beyitte elkimyanın sembolik dilinde âb-ı hayât ve mâ-ı hâlid kavramlarının benzer hususiyetlere sahip olmalarıyla birlikte ele alındığını gösterir niteliktedir:

Hayy olur nâkış cesed tâ haşre dek iksîr ile

Mâ-i hâlid eyleyelden cevherin âb-ı hayât (9/10)

Ayrıca mâ-ı hâlidin elkimya ilmi çerçevesinde muhtemel terim anlamı dışında hâlid kelimesinin “daimî” ve “baki” anlamları göz önüne alındığında Râhib Baba'nın bu kelimeyi âb-ı hayât ile eş anlamı şekilde kullanılmış olma ihtimali de bulunmaktadır.

CH'de âb-ı hayat (mâ'ü'l-hayât, hayât âbı, âb-ı hayvân) daha çok tasavvufî yönüyle beyitlerde vücut bulmuştur⁴². Mutasavvıf şairler âb-ı hayat'ı, Kur'ân ve hadis kaynaklı Hz. Musa ve Hızır kıssası odağında ele almışlardır. Kehf Suresi 60 ve 82. ayetler

⁴² (1/11), (2/3), (2/10), (3/20), (10/4), (11/11), (15/5), (15/23), (15/27), (17/14), (17/15), (19/10), (22/8), (24/17), (24/22), (25/36), (27/7), (27/18), (35/5), (35/13), (35/18), (36/13), (37/17), (39/9), (41/16), (42/42), (43/5), (43/7), (45/18), (47/10), (48/35), (51/2), (52/7), (52/14), (53/12), (53/13), (56/5).

arasında bulunan kıssada Hz. Musa'nın görüştüğü ve ilim talep ettiği kişinin Hızır olduğu ve Hızır'la buluşacakları yerin yanında hayat kaynağı (aynü'l-hayât, âb-ı hayât) denilen bir kaynağın bulunduğu ve Hz. Musa ile yardımcısının azığı olan balığın bu kaynaktaki suyun diriltme özelliği nedeniyle canlandığı hadislerde rivayet edilmiştir (Gökbel, 2019: 17). Bu kıssa doğrultusunda tasavvufî bir sembol olarak âb-ı hayât, Allah katında Hızır'a öğretilen ledün ilmine⁴³ kinayedir ayrıca mürşid-i kâmilin, müridini manevî açıdan diriltten sözleri ve nazarıdır (Pala, 2018:3; Şentürk, 2022: 388). Bektaşî mutasavvıf Gâmizî Ali Baba, *Tercüman-nâme*'sinde âb-ı hayât ve Hızır'ı benzer şekilde açıklar: "Mürşid-i kâmil cemi-i zamânda Hızırdır. Ve isminiñ Hızır ve İlyâs olmasına iktizâsı yokdur. Ve Hızırñ âb-ı hayâtı, mürşidiñ dervîşe ibtidâ-yı emrde ikrâr ve telkîn ciheti, ya'nî dervşîñ birinci mertebesidir." (Erden, 2021:54). Râhib Baba CH'de, âb-ı hayât'ı bu anlam çerçevesinde birçok beytinde kullanmıştır. Aşağıdaki beytinde Râhib Baba, kâmil zatların karanlıkta bulunan âb-ı hayâtı akıtan kimseler olduğunu ve bu suyun her derde dermân olduğu ifade eder:

Zulmetde çün âb-ı hayâ[t] ayru degül çü şeş-cihât

İcrâ ider kâmil zevât her derde hüd dermân budur (10/4)

Aşağıdaki diğer bir beytinde ise âb-ı hayât'ın mürşid-i kâmil anlamı taşıyan "şâh"ın ağzında olduğunu belirtir:

Hayâ[t] âbı dinen mecrâ dehân-ı şâh durur zîrâ

O deryâdan alup icrâ be-her mevcden dürer peydâ (1/11)

Bir başka beyitte ise âb-ı hayat ve Kevser suyuna kananları kemâl ehli ile birlikte olmaya davet eder:

Kemâl ehli ki perverden olur ger be-her yerden

Hayât âbı vü kevşerden kanan gelsün bu meydânâ (53/13)

⁴³ "Allah'ın sırlarını ihtiva eden manevî bilgiye verilen ad... Allah tarafından öğretilen ilim. Şeri ve zahiri ilimler, melek ve rasul aracılığıyla gelir; ilham ise doğrudan Hak'tan gelir. Bu sebeple ilhama ilm-i ledün denilmiştir...ilm-i ledün, susarak ve yaşamakla (kâl ile değil hâl ile) elde edilir." (Gökbel, 2019:442)

Âb-ı hayât'ı mürşid-mürîd ilişkisi kapsamında ve ilm-i ledüne kinaye olarak kullandığı bir diğer beytinde erenlerden olduğunu belirttiği hacir kavminin hayat âbı içerek ledün ilmine hâkim olduklarını ifade eder:

Hacer kavmi erenlerden kim ol-zâtı görenlerden

Hayât âbı içenlerden ledün 'ilmiyle serşârî (39/9)

Râhib Baba, âb-ı hayâta yer verdiği kimi beyitlerinde mezkûr kıssaya telmihte bulunarak Hızır-İlyas ve Hz. Musa'yı doğrudan veya dolaylı şekilde zikretmiştir. Nefs ve ruhu arasındaki mükemmel dengeyi bularak tekâmülünü tamamlayan kimselerin kalbine âb-ı hayât yağacağını, bu kimselerin âb-ı hayât havuzu olacağını ve İlyas-Hızır'ın dostluklarını kazanacağını ifade ederek manevi olgunluğa ulaşan kimselerin ledün ilmine vâkıf olacaklarına işaret eder:

Nefs-ile rûh olsa sebât kalbe yağar mâ'ü'l-hayât

Havzı olurduñ şeş-cihât İlyâs Hızır yârân saña (2/10)

Bir başka beyitte ise Hz. Musa'ya işaretle Tur Dağını zikreden Râhib Baba, ilm-i ledün hakkında bilgi sahibi olduğunu marifet göğünde âb-ı hayât içtiğini belirterek ifade eder. Kalbin Tur Dağında karanlığı aydın olan kimseler ifadesiyle kendisini ilm-i ledün bahşolunmuş kâmil kimselerin anlayabileceğini dile getirir:

Āsumān-ı ma'rifetde âb-ı hayvân içmişüz

Tūr-ı kalbde zulmeti tâbân olan añlar bizi (41/16)

Hacer Kavmi ve Felâsif Zümresi

Râhib Baba'nın tasavvufî görüşlerini konu edindiği şiirlerinde elkimya geleneğine ait terim ve kavramları sembol olarak kullanmasına örnek olarak değerlendirebilecek bir diğer husus, manevi tekâmülünü tamamlamış olan erenlerden hacir kavmi olarak bahsetmesidir⁴⁴. İksîrle ilgili bölümde bahsedildiği üzere madenleri altına dönüştüren veya ölümsüzlük verdiği düşünülen iksir farklı isimlerle anılmıştır, bu isimler arasında “hacer-i felsefî”, “hacerü'l-felâsife”, “hacerü'l-hükemâ”, “hacerü'l-kerîm” ve “hacer-i mükerrem” elkimyaya dair eserlerde sıklıkla zikredilmiştir. (Onay,

⁴⁴ (6/5), (24/23), (24/24), (24/30), (39/9), (40/5), (42/3), (42/15), (43/15), (50/11).

2009: 247,290; Ullmann, 1972: 258). Tasavvuf literatüründe iksire atfen hacir, mürşid-i kâmil için bir sembol olarak kullanılmıştır:

“Mürşidin envâ’ı çoktur. Ednâsı sana tövbe telkîn edip nefsin emmârelikten levvâme mertebesine terakkî ettirendir. Ve a'lâsı nezdinde hacir-i mükerrer sırrı bulunan ve “îksîr” gibi mahfî ve nâdirü’l-vücûd olanlardır ki, seni mertebe mertebe terakkî ettirerek nefs-i sâfiye mertebesine îsâl eder; ve sende hacir-i beht sırrını inkişâf ettirir. Eğer hakkında inâyet-i ezeliye sebk etmiş ise, sana hacir-i mükerrer sırrı münkeşif olarak, sen de mürşidin gibi nâdirü’l-vücûd bir iksîr olursun” (Konuk, 2004: 399)

Bu bağlamda Râhib Baba, iksir mertebesine erişmiş mürşidler için hacir kavmi ifadesini kullanmış, hacir kavmini kâmil kişiler ve erenler olarak tanımlamıştır:

Ḳavm-i hacir kâmil kesân her bir sözi ḥikmet olan

Görgüleri ‘ibret hemân hemvârını gel gör hele (50/11)

Hacer kavmi dinen cânâ erenlerdür dil-i dâñâ

Muṭalsam kenzü lâ-yefnâ olup hâmil mühimmâtı (42/15)

Râhib Baba özellikle “Bir şehre irdi [kim] yolum ḥūrî melek şağı şolum/ Ol ḳavm[e] hîç irmez ölüm rü’yetleri env[â]r ḳamu” matla’lı 24 numaralı kıt’a-ı kebîresinde beyitler boyunca manevî tekâmülünü tamamlamış, velî mertebesine ulaşmış kimselerden bahsetmektedir. Aynı şiir kapsamında hacir kavmini sahip oldukları üstün manevi vasıfları çerçevesinde beyitlerine konu eder:

Ḳavm-i hacir ḳalb-i selîm dâ’im ider Ḥaḳla kelîm

Zât ‘ilmine olmuş ‘alîm ins ḳavmine serdâr ḳamu (24/24)

Ḳavm-i hacir tutsa oruc ‘arşa o gün eyler ‘uruc

Ḳalur girü on iki burc rü’yet ider ifṭâr ḳamu (27/30)

Şıbg-ı Ḥudâdan çok eşer merkûz olan ḳağı şecer

Ṭanur anı ḳavm-ı hacir n’itmek gerek hemvâr ḳamu (24/23)

Bu şiirdeki muhtelif beyitlerde “‘ayn-ı cem”, “ikrar” “erkân”, “yol eri”, “beste-miyan” gibi Bektaşî-meşrep tasavvuf düşüncesine ait kavramlar bulunmaktadır. Bu bilgilere doğrultusunda Râhib Baba’nın “kavm-i hacet” ifadesini, Bektaşî meşreb tasavvuf ehli için elkimya kaynaklı bir sembol olarak kullandığı söylenilebilir.

Daha önce bahsedildiği üzere elkimya ilminin şekillenmesinde Antik Yunan felsefesi başta olmak üzere birçok düşünce sistemi etkili olmuştur. Amacı ve araştırma alanı doğrultusunda elkimya, kapsamlı bir tabiat bilgisini gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu ilimle ilgilenen âlimlerin felsefe (hikmet) alanında da bilgi sahibi kimseler olduğu görülmektedir. İslam düşünce dünyasında elkimya ilminin önde gelen âlimlerinin yalnızca elkimya ile ilgilenmedikleri, felsefe alanında da muhtelif konularda birçok eser verdikleri bilinmektedir. Felsefe ve elkimya ilminin ilişkisi üzerine İbn Nedim (2019:1094), *el-Fihrist* adlı eserinde meşhur elkimya âlimlerinden Ebu Bekir er-Râzî’nin şu ifadesine yer verir: “Felsefe ilminin geçerliliği ve âlim insanın ‘filozof’ olarak isimlendirilmesi kimya sanatı olmadan olmaz.” Bu doğrultuda elkimya âlimleri için felâsife ve hükemâ ifadelerinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin İznîkî Ali Çelebi, DH’de elkimya âlimi için “feylesof” ve “hâkim” kelimelerini kullanmıştır: “Hall ü ‘aķduñ sırrını açmaz hâkîm ... Feylesof açmaz bu remzi câhile” (Aydın; 2020: 188). Klasik Türk şiirinde de bu kullanıma rastlanmaktadır örneğin; Rûznâmecî-zâde Şînâşî (ö. 1114/1702), bir beytinde elkimya ilmiyle ilgilenenlerin felâsife zümresi olduğunu belirtir: “Tıyn-ı mücevher-i süm-i rahşî hucet yiter / Hâcet nedür felâsifenüñ kîmyâsına” (Harmancı, 1999: 28).

Râhib Baba’nın felâsîf kelimesini tasavvufî çerçevede kullandığı gözlemlenmektedir.⁴⁵ Hacer kavmine benzer şekilde mürşid-i kâmil olan kimseler için elkimya ilimine işaret eden bir kelimeyi sembol olarak kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte Râhib Baba, kendisini de felâsîf olarak tanımlar:

Miśl-i Râhib bir felâsîf ‘ârife tıtgıl kulaķ

‘İlm-i zâtuñ levhasından ķārî-i ķurrâyı bul (51/21)

Râhib Baba, aşağıdaki beytinde ise tasavvuf düşüncesinde önem arz eden “Kendini bilen nefsinin bilir nefsinin bilen Rabb’ini bilir” anlamına gelen “Men arefe

⁴⁵ Beyitler için bk. (45/5), (45/7), (45/11), (49/5), (49/6), (50/29), (51/11), (51/21).

nefsehû fekad arefe rabbehû” hadisine iktibasta bulunur (Yılmaz, 1992:122). Mutasavvıflar bu hadisi, insanın, Allah’ın zatından üflediği öz ruhunu keşfetmesiyle Rabbini tanınması ve böylece evrenin sırrına vâkıf olan insân-ı kâmil mertebesine erişmesi olarak yorumlamaktadır. (Gökbel, 2019: 487). Beyitte felâsif zümresi, “men ‘aref” dersinin gözleyeni, bekleyeni, koruyucusu olarak tekâmül yolundaki müritlerin bu sırra erişmesi yolunda rehber olan mürşid-i kâmil kimseler anlamında kullanılmıştır.

Men ‘aref dersin nigh-bânı felâsif zümresi

Tâ ezelden min cihet ol zât-ı ihsân andadur (49/5)

Felâsıfdür be-her kâmil ‘ulûm-ı zât ile ‘âmil

Hezâr kenze olup nâ’îl yedi iklîm şehensâhı (45/7)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CEZİRETÜ'L-HÜKEMÂ'NIN ÇEVİRİ YAZILI METNİ

3.1.Nüsha Tavsifi

Eserin tespit edebildiğimiz tek nüshası Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesinde 15039 Envanter Numarası ile kayıtlıdır. Katalogda eser adı “Ceziretü'l-Hükema” ve müellif bilgisi “Rahib Baba” olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte 87 yaprak sayısına ve 17 satır sayısına sahip olduğu ve eserin cilt özelliği hakkında “Sırtı deri, kapakları bez kaplı karton” bilgileri verilmiştir. Genel Not başlığı ile “Sonunda boş varaklar var.” ibaresi kataloğa işlenmiştir.⁴⁶

Eserin iç kapağında rika hatla kurşun kalem kullanılarak envanter numarası ile eser ve müellif adı yazılmış altına ise “Brahma'ya tapıyor sanki” şeklinde bir not düşülmüştür. 1a sayfasında “Der Beyân-ı Tertîb-i Şerbet-i Habbü's-selâtin” başlıklı bir tarif vardır. Tarifin altında İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kitaplığı mührü ve üzerinde Latin harfleri ile “Rahib Divanı” yazılı bir etiket bulunmaktadır. 1b sayfasında rika hatla kurşun kalem kullanılarak “İçinden bir beyt: Mâdâm seni ahsen şanem Halk eylemiş ol pür-himem / Cehlûn senin neymiş dimem fikr eyle var pinhânı bul” şeklinde bir not bulunmaktadır. Aynı sayfada not alan şahıs tarafından beyitteki “pür-himem” ifadesini “Brahma” olarak yanlış bir şekilde tamir edilmiş ve müellifin Hinduizm Tanrısı Brahma'ya tapıyor olabileceğini dair yukarıda belirtilen şekilde eserin kapağına not düşmüştür. 2a sayfasında iki adet İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kitaplığı mührü ile rika hatla kurşun kalem kullanılarak yazılmış eser ve müellif bilgisi bulunmaktadır.

Ceziretü'l-Hükemâ, yazmanın 2b-75b sayfaları arasında toplam 73 varaktan oluşmaktadır. 76a sayfasında ise kırmızı mürekkep ile “Kısmet-nâmeden Muḥrecâdur” başlığı ile Muhîti Dede'nin *Kısmet-name*'sinin ilk üç beyti vardır bu beyitlerin ardından son sayfa olan 87a'ya dek yapraklar boştur. Yazma varaklarının a yüzünün sol üst köşesine kurşun kalem ile numara verilmiş ancak bu numaralar düzenli şekilde devam etmemektedir. Yazma tarafımızca yeniden numaralandırılmış ve tıpkıbasım bölümünde sol üst köşede belirtilen numaralar, çalışmanın çeviri yazılı metin bölümünde sayfa sayısı olarak kullanılmıştır. Yazmada herhangi bir telif, istinsah veya temellük kaydı

⁴⁶ <https://koyunoglumuzesi.konya.bel.tr/cgi-bin/koha/opac-MARCdetail.pl?biblionumber=195035> Erişim Tarihi 20/08/2024

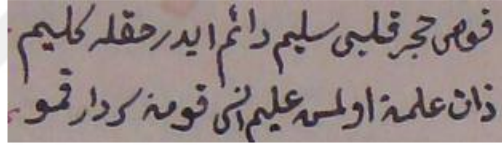
bulunmamaktadır.

Cezîretü'l-Hükemâ, rika hatla tek sütun hâlinde her sayfada 17 satır olacak şekilde tertip edilmiş ve reddâdeleri düzenli olarak gösterilmiştir. Tezhip özelliği olarak nüshadaki tek başlık “Cezîretü'l-Hükemâ-yı Râhib” ve ardından gelen besmele ile şiirlerin son beyitleri ve bunlarla birlikte beyitlerin sağ ve sol tarafında görülen sıralı şekilde devam eden tezhip motiflerinde kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

3.2.Nüshanın İmla Özellikleri

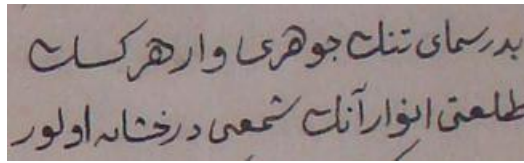
Ulaşabildiğimiz tek nüshanın imla özellikleri örnek beyitlerle birlikte bu başlık altında maddeler hâlinde sunulmuştur.

- İzâfet kesrelerinin “ى” harfî ile gösterilmesi: Kesrelerin geneline bakıldığında bu durumun tutarsız olduğu gözlemlenmektedir.

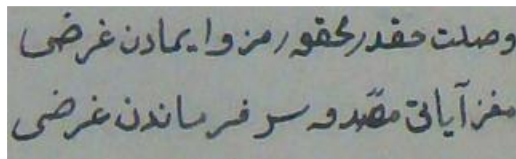
Ḳavm-i ḥacer ḳalb-i selīm dā'im ider Ḥaḳla kelīm

Zāt 'ilmine olmuş 'alīm ins ḳavmine serdār ḳamu (24/24)

Bedr-i **semā-yı** tenūñ cevheri var herkesūñ

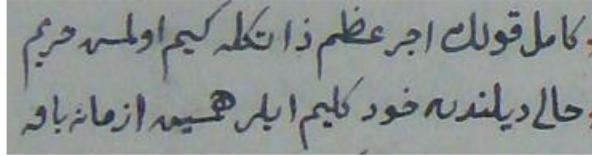
Ṭal'atı envār anuñ şem'î dirahşān olur (47/12)

Vuşlat-ı Ḥaḳdur muḥaḳḳaḳ remz ü 'imādan ġaraż

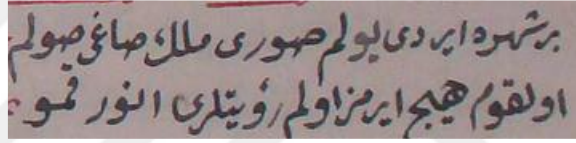
Mağz-ı āyāt-ı muşaddaḳ sırr-ı fermāndan ġaraż (14/1)

- Kelime sonlarındaki kimi ünlüler yazılmamıştır. Bu durum nüshanın pek çok yerinde mevcut olan hatalı ve eksik yazımlar içerisinde en sık görüleni niteliğindedir.

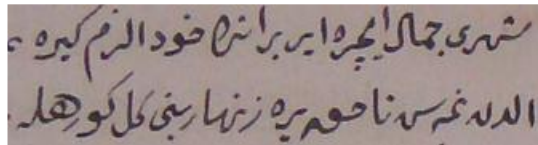
Kāmil ҡuluñ **ecr[i]** ʿaẓim zātuñla kim olmış ھاṛīm

Hāl dilinden Һod kelīm eyler hemīn ezmāna baқ (16/8)

Bir ҫehre irdi [kim] yolum Һūrī melek ҫağı ҫolum

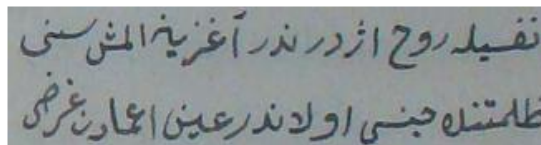
Ol **қavm[e]** hīç irmez ölüm rüʿyetleri env[ā]r қamu (24/1)

Ҷehr-i cemāl içre **ir[e]** bir ānda (?) Һod elzem gire

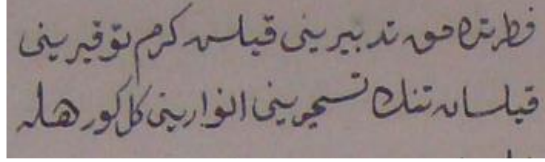
Aldanma sen nā-Һaқ yire zinhārını gel gör hele (50/77)

- Türkçe eklerin yazımında “ک” ve “ن” harfleri karıştırılarak yanlış yazılmıştır. 2. teklik kişi iyelik eki, 3. teklik kişi iyelik eki ve ilgi hâli eklerinin imlasında görülmektedir.

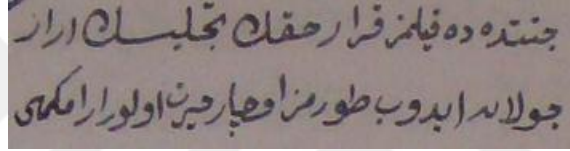
Nefs-ile rūh **ejderindür** ağızına almış seni

Zulmetinde habs olandır ʿayn-ı āʿmādan ğaraž (14/7)

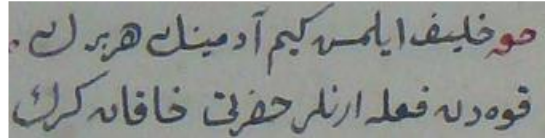
Fıtratda Hāk tedbīrini kılmış kerem tevķīrini

Qılsan tenüñ teshīrini envārını gel gör hele (50/23)

Cennetde de kılmaz qarār Hākkuñ **tecellisüñ** arar

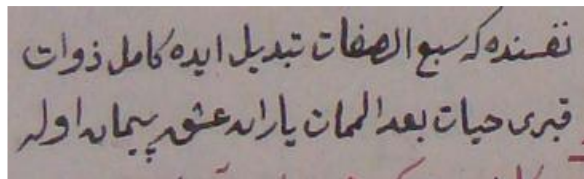
Cevlān idüp tırmaz uçar hayret olur ārāmgehi (52/2)

Hāk ḥalīfe eylemiş kim ādemīniñ her **birüñ**

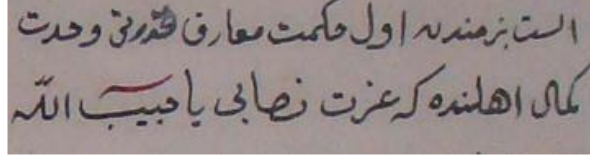
Qıvveden fiʿle erenler ḥazret-i ḥākān gerek (17/12)

- Aitlik eki olan “-ki” ile bağlaç “ki”si karıştırılmış, hatalı şekilde yazılmıştır.

Nefsindeki sebʿüʿş-şifāt tebdīl ide kāmīl zevāt

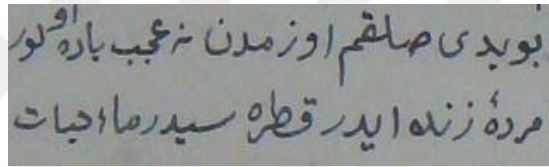
Qabr-i hayāt ba‘de’l-memāt yārān-ı ‘ışk peymān ola (44/18)

Elest bezminden ol hıkmət ma‘ārif qudreti vaḥdet

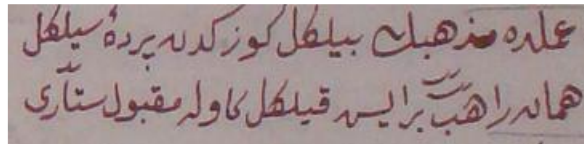
Kemāl ehlindeki ‘izzet nişābı yā ḥabībullaḥ (30/30)

- Kimi kelimelerde belirtme hâli eki hemze ile gösterilmiştir. Bu durum istikrarlı değildir.

Bu yedi şalkım üzümnden ne ‘aceb bāde olur

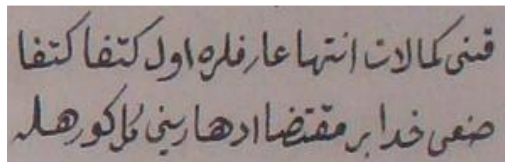
Mürdeyi zinde ider qatresidür mā‘-i hayāt (9/18)

‘Amelde mezhebüñ bilgil gözüñden **perdeyi** silgil

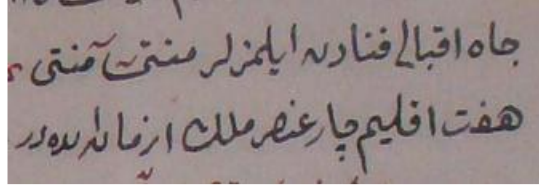
Hemān Rāhib bir iş kılgıl k’ola maḵbūl-i Settārı (37/23)

- Mısra sonlarında hatalı şekilde yazılmış mükerrer kelimeler mevcuttur.

Fenn-i kemālāt intihā ʿarīflere ol [i]ktifā <ketfa> (?)

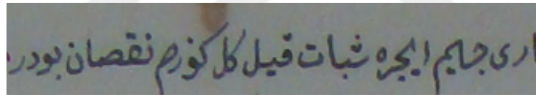
Şun-ı Hudā ber-muktezā edhārını gel gör hele (50/35)

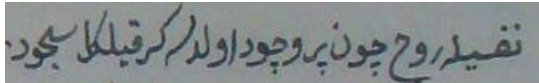
Cāh-ı iqbāl-i fenādan eylemezler minneti <minneti>

Heft iqlīm çār ʿunşūr mülk-i ezmān andadur (49/14)

- Türkçe emir kipi olan -GII eki istikrarlı şekilde “ك” ile yazılmıştır. Kullanıldığı kelimelerde kimi zaman ayrı kimi zaman bitişik yazılmıştır:

Nār-ı caḡīm içre şebāt **kılgıl** gözüm noḡsān budur (10/7)

Nefs-ile rūḡ çün bir vücd oldı[y]sa ger **kılgıl** sücüd (10/19)

3.3. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem

Aşağıda maddeler hâlinde belirtilen yöntem ve tasarruflar belirlenirken Berat Açıl vd. (2022) tarafından hazırlanan *Tenkitli Neşir Kılavuzu* ve M. Fatih Köksal'ın (2009; 2008) kaleme aldığı *Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler* ve *Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)* adlı makalelerinden yararlanılmıştır.

- Klasik Osmanlı Türkçesi imlası esas alınmıştır.
- Her şiir ve beyit sıralı şekilde numaralandırılmıştır.
- Arapça ve Farsça eklerin yazımında İsmail Ünver'in (2008) *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* makalesine bağlı kalınmıştır.
- Hemze harfine sahip kelimelerin **ۛ** harfi ile yazılması durumunda nüshadaki imlaya bağlı kalınmıştır.
- Metinde bulunan Arapça ayet iktibasları Latinize edilmiş ve Türkçe çevirileri dipnotta verilmiştir.
- “-i” (imek) fiili, “ile” edatı/bağlacı ve içün edatı vb. unsurlarda nüshadaki yazım şekillerine göre birleşik yazılmışsa (-) işaretiyle birlikte, ayrı yazılmış ise herhangi bir işaret kullanılmaksızın ayrı yazılmıştır: “nefs-ile ; nefis ile”. Bu unsurların ünlü ile biten kelimelerle birleşik yazılmalarıyla meydana gelen “i” sesinin düşerek yerine “y” kaynaştırma sesinin geldiğinde durumlarda işaret olmaksızın birleşik yazılmıştır: “ilmiyle”.
- Müstensih tarafından yanlış yazıldığı düşünülen ibarelerin tashih önerisi metne eklenmiş ve hatalı yazıldığı düşünülen ibarenin çeviri yazısı veya fotoğrafı dipnotta gösterilmiştir: “vāqıf: vakf, nüsha.” “aḥlāk: **اخلاق**” . Bu uygulama çerçevesinde noktalama ve yakın seslere sahip harflerin karıştırılmasından kaynaklı “ḥayāl: ḥayāl; taḥhīr: tathīr” gibi hatalar gösterilmemiş tashih edilerek metne dâhil edilmiştir.
- Okunduğu hâlde doğruluğuna emin olunamayan ibarelerin yanına (?) işareti eklenilerek fotoğrafı dipnotta gösterilmiştir.

- Nüshada bulunmayan bağlam ve vezin gereği metin tamiri amacıyla tarafımızca metne eklenen kelime, ek ve harfler “[]” işareti içerisinde belirtilmiştir: “Hayā[t]”
- Nüshada bulunmayan şiirlerin başlarına tarafımızca eklenen vezin ve nazım şekli bilgisi “[]” işareti içerisinde metne eklenmiştir: “[Gazel]”
- Müstensih tarafından yazılmış ancak bağlam ve vezin göz önüne alındığında sehven fazladan yazıldığı düşünülen kelime, ek ve harfler “< >” işareti içerisinde gösterilmiştir: “<hod>” “hikmet<dür>”. “dil-ārāda<n>”
- Yazmadaki tahrifat nedeniyle okunamayan ve tahrifat bulunmaksızın okunamamış ibarelerin fotoğrafı metin içine eklenmiştir.
- Vezin gereği eksik kelime/hece olduğu düşünülen beyitlerde eksik olduğu düşünülen kısım (...) işareti ile gösterilmiştir.
- Vezin gereği yapılan ses türetmelerinde türeyen sesler “()” içerisinde gösterilmiştir: “nā-feh(i)m”
- Zihafı kelimelerdeki uzun ünlü nüshadaki imlaya uygun şekilde transkribe edilmiş ve *eğik (italik)* yazılarak gösterilmiştir: “āzād”
- Remzin bulunduğu beyitlerde remizin fotoğrafı eklenmiş ve dipnotta remiz olduğu belirtilmiştir

3.4. Çeviri Yazılı Metin

[1^b]Cezîretü'l-Ḥükemā-yı Rāhib

[1.]

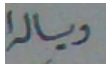
[Gazel]

[Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün]

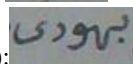
[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Ri'āle (?)¹ özge bir seyrān zuhūr eyler bir er peydā
Sülūkınca velī 'irfān olur bir pür-hüner peydā
2. Mükerrerem lutfuna nā'îl lisān-ı hāl ile şāğîl
Ledün 'ilmince ol 'āmil olup müşmir eşer peydā
3. Sözi kibrîit özi aḥmer kim oldur nüṣṣa-i ekber
Nikātından saçup enver hezār-fenden ḥaber peydā
4. Kemāl ehli içün kıymet Ḥudā vechüh virir ücret
Budur nācî olan ümmet be-her 'usrı zafer peydā
5. Bu ten evsāḥ-ı Nemrūdı kılup taṭhîr meşhûr
İdüh Tezvîc buhūdı (?)² toğur bir tıfl-ı ter peydā
6. Tenüh ḥāmuñ kılun ḥod puḥt cinān içre serer bir post
Begensen-kim anı ol dost ḥayâtı mā-ḥazar peydā

¹ Ri'āle (?):

² buhūdı (?):

7. Beden içr[e] ʿazīm zulmet nef(i)s rūhdur viren ʿillet
Devāsın kıl bula şıḥḥat olur pūr-nūr nazār peydā
8. Bu ḳavmüñ her biri ḥālā kılı kırka yarar mollā [2a]
Tel ehlidür bular illā Ḥudā şala (?)³ beşer peydā
9. Diyem bir söz güzel öğren Muḥammedle ʿAlī bir ten
Gelüp göçmiş bu vādiden çü gevher laʿl-i fer peydā
10. Muḥammedle ʿAlī nesli gelür bir bir giden ḥaylī
İçi meknūz tışı zıllī girān-māye güher peydā
11. Ḥayā[t] ābı dinen mecrā dehān-ı şāh-durur zīrā
O deryādan alup icrā be-her mevcden dūrer peydā
12. Ḥudā kılmış anı icād ki zulmetde idüp iḳʿād
O cā irmeklige üstād gerek bir şīr-i ter peydā
13. ʿİnāyet Ḥaḳ k’ola gālib yūrür ḥükmüñ be-her cānib
Velī senden saña Rāhib kılnca bir sefer peydā

[2.]

[Kıtʿa-ı Kebīre]

[Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün]

[Recez — + — / — + — / — + — / — + —]

1. ʿİlmiyle Ḥaḳḳ kılmış kerem ḥaḳḳa’l-yakīn bilseñ⁴ dedem

³ şala (?) :

⁴ bilseñ: bilsen, nüsha.

Menzil saña bāğ-ı irem huddām uça ğilmān saña

2.  ilm  n  zi bir i  gerek bilmez ola ins   melek
  ler i  n hem n h felek    up  ala  ayr n saña
3.  abr-i  ay [t] bir i   ıla m   'l- ay t  olsun dile
 ly s H z r yolda  bile hem-dem ola p r n saña [2^b]
4.  st d olan k mil ki i  ağlam gerek her bir i i
 ks r gibi i i    i altun mi  l elv n saña
5. Ha  n r n  sende nih d  ıldı da g r neydi mur d
E d d-ı   r ile cih d itdi es r p y n saña
6. K mil s zi s yler rum z feh  eyleyen    maz omuz
Her n ktede bi  bir k n z eyler  at  i s n saña
7.  st dlar n her birleri y llar y lı tedb rleri
 r  d i  n ta b rleri  m  ider b rh n saña
8. Ha  erleri yekt -y  fen firdevse  od z net viren
 abr-i  ay t r  yet iden d r 'l- ul d mi m n saña
9. Nefs ile r     l-da  eger  ıldı n ise d ny  deger
Far n  tam m itd n meger menzil olur c n n saña
10. Nefs-ile r   olsa  eb t  albe ya ar m   'l- ay t
 av z  olurdu     -cih t  ly s H z r y r n saña

11. °Äriflerüñ °ayn-ı cemi yārān gibi derd ü ğamı

Seylān ola qalbüñ demi dūrler şaça °ummān saña

12. Ezdā[d]-ı fen hayru'l-umū[r] işler işüñ yevmü'n-nüşūr [3^a]

Bā-emr-i Hāq hedmü'd-duhūr bī-°arz u meydān saña

13. Kāmil olan Refref-süvār dōrt cānibe cevher şaçar

Ehl-i cinān⁵ kevşer şunar hūriyle hep ğılmān saña

14. İsmiyle Hāq ā°zam diyü halk eylemiş bil ey °amū

Yakmaz ola ašlā tamu pervāne-veş cevlān saña

15. Bir yol gider senden saña dōndür yönüñ zātđan yaña

Ğam çekme gel Rāhib Baba güçlük degül āsān saña

[3.]

[Gazel]

[Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

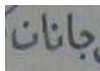
1. Fi'l-i tezād hikmet bilen Qur'ān özi tefsīr hā

Nutqumca gör revnaq viren lutf-ı kerem iksīr hā

2. Böyle kurulmuş Hāq yolu n'eyler buña kāmīl kulı

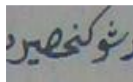
Özge nikāt ma°nā tolı muğlaq velī ta°bīr hā

⁵ cinān:

3. Şerʿ-i şerīfūñ kaʿrını uş bul sen anuñ baħrını
Girdāb-ı fenn gör ğavrını dilde dönen tekrīr hā
4. Andan çıkan dürr-i güher her bir ʿaded dünyā deger
Yüz biñ kırāt dirhem çeker mişlü’l-ʿadīm tanzīr hā
5. Bu ʿilme çok muħkem temel kılmış nihād [R]abbüm ezel
Bulmaz işi hergiz ħalel mümkün degül taķrīr hā [3^b]
6. Ħalleyle ʿaķd erbāb kulu zāta varan toĝrı yolu
Üstād olan ʿārif velī aĝzı dili taṭhīr hā
7. Maʿn[ī]de şāh olmuş serīr her bir velī hem bī-nażīr
Ħükmince hep şīr-i dilīr şevket-ħaşīr (?)⁶ tevķīr hā
8. Kāvümūñ eri fikri ʿamīk ʿilm ü ʿamel ğāyet daķīķ
İlyās ile Ħızrı refīķ itmiş zāhīr tenvīr hā
9. ʿİlmiyle kim fiʿl-i tezād hükmiñ bilen zātü’n-nejād
Nefsiyle ħod kılmış cemād gülbank çeker tekbīr hā
10. Terķīb ü kayduñ bendini āzāde kılmış kendini
Özde biten [ol] ķandını eyler güzel taķtīr hā
11. Üstād-ı küll özge nümā her bir işi hem dāʿimā

⁶ şevket-ħaşīr (?):

Şıbg-ı güher seb'ü's-semā tadbīr ile tahmīr hā

12. Kādri yüce cümle 'ibād bā-dest-i Hāk kılmış nihād

Fikr eyle gel neymiş⁷ murād hālxınca <hod> hoş teşhīr hā

13. 'Işkında hod āgāh gerek ādem olan kāmīl dimek

Tahşīl için düşvār emek çekmek gerek taqdīr hā

14. Üstād gerek kılsun habīr cān perdesin aç yā emīr [4^a]

Senden saña olsun esīr nefsün kıla tahzīr hā

15. 'Āşık olan Hāk varına bırakmaz işün yarına

Yanmağda hep Hāk nārına rūzı bile teşkīr (?)⁸ hā

16. Hāk emrini bilmiş kesān müddet hayāt her ān-be-ān

Gözler yoluñ olmış revān fermān-beri taştīr hā

17. 'Işkuñ katı ahvāline añ[l]a⁹ gerek akvāline

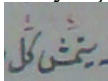
İrgürse Hāk a'māline düşvār işün teşhīr hā

18. Nefsiyle rūh ol pūr-ḥasūd kıldıkda çün sen bir vücūd

Ol-dem saña senden sücūd kırklar ider tebsīr hā

19. Esrār-ı luṭf senden bile elden gerek bir iş gele

⁷ Neymiş gel: gel neymiş. Nüshada kelimelerin üzerine 1 ve 2 sayıları eklerek takdim-tehir yapılmıştır:

⁸ teşkīr (?):

⁹ añ[l]a:

Mā'ü'l-hayât aksen dile cismüñ kıla tathîr hâ

20. Ârif kişi Hakkâ vusûl sözden öze kılmış duhûl
Kabr-i hayât hemdem resûl kâmil gürûh tenşîr hâ

21. Ârif kişi hayrû'n-neseb nuţkınca hep gözler edeb
Vuşlat içün neymiş sebeb senden saña muhbîr hâ

22. Nefs askerüñ kılmış şebât rûhuñ bile hemtâ berât
Tezvîc idüp çün ber-hayât afva qarîn takşîr hâ [4^b]

23. Nefs ile rûh çün izdivâç oldukda yok hîç ihtiyâc
Heft iklîme hükmi revâc fermân-revâ tezkîr hâ

24. Zîr-i zemîn fevka'l-alâ kavlen dahı fılen şalâ
Teşîr ider bi'l-iktizâ bâ-emr-i Hak müşmir hâ

25. Kavmüñ eri şâhib-eşer her bir sözi yüz biñ dürer
Mu'ciz edâ hep pür-hüner üstâd-ı küll hep pîr hâ

26. Farzdan katı feyz-i [Hudâ] kabr-i hayât kılmış edâ
Olmış terākî[b]den cüdâ hep pîşvâ dest-gîr hâ

27. Râhib Baba hep ber-karar Düldül-süvâr hem Zü'l-fikâr
Her dem-be-dem zâta uçar unşur şifât ta'bîr hâ

[4.]

[Gazel]

[Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün]

[Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –]

1. Cevher-i encüm semāvāt u zemīn ü hem hevā
Raṭb u yābis ḥikmet[in]den zāhir oldı bi’l-ḫuvā

2. Çār ‘unşur mehteridür ş[un^e-ı] ḥikmet¹⁰ nefḥa-sāz
Raḫş-ı devrān fi’l-i mağzuñ bilmemekde ne revā

3. Herkesüñ gördi de sende dīde-i ma’nā mı yok
Cüst u cū it çāresin bul derdine kılgıl devā

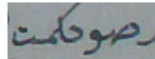
4. Cān içinde bir daḥı cān vardur ancak ey kişi [5^a]
Bulmak içün¹¹ sa‘y ide gör kāmili kıl pīşvā

5. Pūte-i ‘ışk içre nefsüñ kāl idince bir kişi
Ḥall ü ‘aḫduñ sırrı zāhir ḥod olısar istivā

6. Pehlīvāndur ol kişi-kim ‘aḫdini ḥall eyleye
Nefs-ile rūḥuñ¹² şebātıdur muḥaḫḫaḫ māsivā

7. Ba‘d-[e]z-īn tenkīḥ u tezvīc eyleyen ḥod Rāhibā

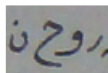
¹⁰ ş[un^e-ı]:

¹¹ içün:

¹² rūḥuñ:

Şırf ḥaḳḳat leşkerinden kayd olur tahte'l-livā

[5.]

[Kıt'a-ı Kebîre]

[Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Şun'ı cihān 'unşur-tezād zāt 'ilmini eyler mezād
Tālib iseñ kıl ictihād 'ālim himem 'ibret-nümā
2. Deryā-yı-veş emvāc atar tāliblere dūrler şaçar
Her dem-be-dem leyl ü nehār bā-emr-i Ḥaḳ bi'l-iḳtizā
3. Şun'ı Ḥudā nüh fen-nümā 'āriflere hep iktifā
Gūşa irer özge şadā ifşā-yı rāz eyle[r] nevā
4. Şanma gözüm dünyā tehī zāt 'ilminüñ var Allāhı(?)¹³
'İlmüñ özinde müntehī vuşlat içün-kim reh-nümā
5. Kur'ān özi gāyet 'amīk kıldan katı ince daḳıḳ
İlyās Hızır olsa refīḳ dersin virir bī-intihā [5^b]
6. 'arşuñ ebvābı añlar ne[dür] her ḥikmeti
'İbret yüzinden ḳudreti rü'yet ider hep māverā
7. Dānā-yı rāz ḥallü'l-'uḳad fi'lü't-tezād bi'l-ittihād

¹³ Allāhı(?):

Kılmış şebāt bi'l-ictihād k'andan bulur kenz-i bekā

8. İns [ü] melek cümle düvel memlûkidür her bir milel
°An-dest-i Hâk kılmış emel her gamdan ol olmuş rehā

9. Bir söz diyem hayrū'l-haber halden hâlel sıhhat eşer
Terkīb yüzünden kıl güzer kendinde bul bâkī şafā

10. Zāt şehrinüñ tiğ-bend[leri]¹⁴ bu kavmüñ ol her birleri
Şāhib-°alem Hâk leşkeri sancāk diker °arş üzre tā

11. °Ömründe bir kılmak kazā farzdan be-cidd farzı edā
Hācet ise kıl iktidā işte imām Ruhbān Baba

[6.]

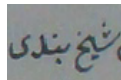
[Kıt°a-ı Kebīre]

[Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Hâk-ile āb nār-ı hevā (...) gerek zāta revā
Lā-büd aña bir pīşvā şabr eyle hōd ezmān gözet
2. Kāmil olan her bir velī binmiş uçar °ışk Düldüli
Yoldaşları şāhım °Alī zāt-ı huzūr erkān gözet
3. Bu sırra hiç olmaz qarīn nādān kişi ašlā yakīn [6^a]

¹⁴ tiğ-bend[leri]:

Evvel dağı hem āhirīn ādem dime hayvān gözet

4. °Āriflere kim söz atar la°net aña hem şad-hezār
Dām-ı hayāl dā°im kırar merdūd-ı Hāk şeytān gözet
5. Kıvm-ı hācerden ğayr hep ins içre çok kelb oğı kelb
Murdār nef(i)s ten leb-be-leb tölmiş kıoķar insān gözet
6. Ćarpmış bütün zehr-i hevā derdince hōd bulmaz devā
Tā haşre dek hep bī-nevā kıalmış hemīn nādān gözet
7. Gel vaşf idem neydür kemāl andan zuhūr eyler cemāl
Kısmet olan baħr-i nevāl her kıatresin °ummān gözet
8. Devr-i yoluñ kılmış tamām bundan yüce var mı maķām
Ol kıavme Ćün Hāk ihtirām kılmış kerem iħsān gözet
9. Ten °arşasuñ kıldım ħarāb biñ bir °użvum oldı tūrāb
Andan tōĝup nüh-per ğurāb āĝreb ğarīb seyrān gözet
10. Mişl-i nazır olmaz şehā tāliblelere ol reh-nümā
Olmış olan murĝ-i Hümā tayyü°l-mekān meydān gözet
11. Hikmet semāsı Ćün nihā[n] dilden yüce ol nev-civān
Mi°rāc ider hep °ārifān cismen dağı bī-cān gözet [6^b]
12. °Ārif içün imā yiter andan nice işler biter
Kıldan kıla ince gider yollar kıatı mīzān gözet

13. Sözden öze kıl intikāl dilden gide şekk [ü] hayāl
Kılsun tecellī ol cibāl vālih olup hayrān gözet
14. Kāmillere izzet kamu mūcib olan hikmet kamu
Bezm-ı huzūr ūlfet kamu peygamberān pīrān gözet
15. Aç gözlerüñ bak bir amū ilmince Hāk birdür kamu
Şāni ile ol rū-be-rū kalbinde Hāk her ān gözet
16. Cānān ili dirler uzak azm idelüm bi'l-ittifāk
Bizden bize çok bir ayak nefsinde ol pinhān gözet
17. Çün dört direk sābit kadem kılduk hayātı gör bu dem
Bir hayme-gāh kurdum dedem dā'im konak Sübhān gözet
18. Nefsüm suṭūn rūhum tınāb cismüm aña çün nüh kıbāb
Hil'atları nūrdan şiyāb bezm-i huzūr dīvān gözet
19. Hayrdan çıkup olma āṣī tut pendini hāṣṣu'l-hāṣī
Dilden gide unşūr paşı ayne'l-yakīn cānān gözet
20. Bā-dest-i Hāk yazmış kadīm ins kavmini kılmış kerīm [7^a]
Hākka'l-yakīn Rāhib harīm olmuş iken ʿirfān gözet

[7.]

[Gazel]

[Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün]

[Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -]

1. Beyze-i hikmetden evvel hâşıl olur bir ğurāb
Bu ğurābuñ her cenāhından dökilü[r] müşk-i nāb
2. Kābil olan qatl iderse cevheri Hābil gibi
Kābre defn eyle diyü eyler işāret bu ğurāb
3. Perr açup pervāz uraldan āsumān-ı hikmete
Sāyesin rūy-ı zemīne eyledi müşgīn-nikāb
4. Bu sevād-ı evvelüñ her kim ğurābın şayd ider
Şan'at-ıla bu ğurāba aldırur zerrīn 'uqāb
5. Bu ğurāb içer şuyın mīkāt-ı Mūsāda tamām
Düşse arz-ı hikmete tāb-ı temüz-ı āfitāb
6. Bu ğurāb ile hümā-yı devleti şayd eyleyen
Kaf-ı kudretde virür 'ankā gibi fakra cevāb
7. Bu ğurābuñ āhīr 'ömrinde sevādı aķ¹⁵ olur
Bu beyāz ile bulur 'ömr-i dırāzı¹⁶ şeyh ü şāb
8. Bu ğurābı şayd idüp eyle per ü bālin buhūr

¹⁵ Aķ: aĝ DH.

¹⁶ dırāzı: dırāzın DH.

Ger¹⁷ tılısm-ı hikmeti bulmak dilerseñ fetḥ-i bâb[7^b]

9. Bu ğurābuñ resmidür¹⁸ miftāḥ-ı bâb-ı hikmetüñ
Bu ğurābuñ remzini bilmektedir ammā hisāb

10. Cāhil olan bu ğurābı bir yinür nesne şanur
Remzini tıymaz ne bilsün cānına eyler ʿazāb

11. Derd-men[d] kendü yuvasında gezer¹⁹ menʿ eylemeñ
ʿÖmr[i] perrānīde geçsün²⁰ eylemeñ taʿn u ʿitāb

12. Cāhile lāyık degüldür keşfi ʿilm-i hikmetüñ
Bildigüm budur benüm vallāhu āʿlem biʿş-şavāb

[8.]

[Gazel]

[Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

[Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –]

1. <Ey gönül gel> ḥalk-ı ʿālemden ayır sen kendini ʿalā gözet
Kim ne cevherden sirişte oldıġuñ bālā gözet

2. Maʿden-i ten cevherüñ bil kim pahāya virme sen
Heykeli bırak aşlını gör qadrini ʿulyā gözet²¹

¹⁷ ger: bu DH.

¹⁸ resmidür:sımdür DH.

¹⁹ yuvasında gezer: havāsında uçar DH.

²⁰ geçsün: geçse DH.

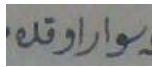
²¹ Vezne uymamaktadır.

3. Kūh-ı şadrı del akıt nefis-ile hod rūh için
Mā°-i hālidden dirülsün her yanūñ ihyā gözet
4. Şervet-ı sāmān-ı nefsi bi'l-fi°l vir rūhına
Tarfetü'l-°ayn içre her-cā bī-°araz şahrā gözet
5. Vādī-i hikmetde dizgin itdügüñ var mı senüñ [8°]
Düldül-i °ışk[a]süvār o[ld]uğda²² her dem bī-cihet °ankā gözet²³
6. Sünnet-i silk-i maḥabbet ehline var bir qarış
Özge erkān-i mezāhib meşreb-i dānā gözet
7. Bağ-ı hikmet °arşasuñ bir gül-i ḥandānīsin²⁴
Koğla kōk (?)²⁵ gül-berg-i ter-veş °anber-i sārā gözet
8. Zümre-i °irfān kitābında olan āyetleri
Vird-i şihḥat kıl tezekkür fikrini pinhā[n] gözet
9. Halk-ı °ālem ḡaflet içre cīfe-ḥ°ār murḡān gibi
Rāhibā hod kıl ta°accüb kısmetüñ °Ankā gözet

[9.]

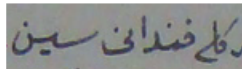
[Kıt°a-ı Kebīre]

²² süvār o[ld]uğda:

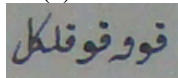

²³ Vezne uymamaktadır. Bir tefile fazladır.

²⁴ gül-i ḥandānīsinin (?):

²⁵ Koğla kōk (?):

[Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün]

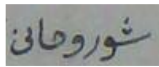
[Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –]

1. Ma°den-i iksīrūñ aslıdur nebātı bu²⁶ hacar
Tūr-ı Sīnāda biter aḥmer şecerdür bu²⁷ nebāt
2. Şö[yle] rūḥānī²⁸ şecerdür mā° göricek ḥall olur
Düñ olur nār-ıla şemsūñ bādla olur²⁹ şebāt
3. Bu nebātuñ milḥidür neşşāduruñ³⁰ cinsi olan
°Aḳd ider neşşāduruñ³¹ maḥlūlını mā°-i ḥayāt
4. Ma°den-i ḥikmetde bitdi arz [u] mā°dan bu şecer
Oldı her bir meyvesinüñ lezzeti ḳand-ı nebāt [8^b]
5. Her şecer neşv ü nemā buldıḡu[nu]ñ aşlı bu kim
Her birinüñ cismine rūḥ-ı nebātīdür ḥayāt
6. Nār ile iḥr[ā]ḳ idüp alsañ³² remād-ı milḥini
Rūḥı³³ cisminden gider mevt irişü[r] eyler vefāt
7. Mā°-i ḥalid virdigünce bu remādı ḥall³⁴ ider

²⁶ bu: bir DH.

²⁷ bu: ol DH.

²⁸ şöyle rūḥānī:

²⁹ olur: bulur DH.

³⁰ neşşāduruñ: nişādur DH.

³¹ neşşāduruñ: nişāduruñ DH.

³² alsañ: alsuñ DH.

³³ Rūḥı: Rūḥ DH.

³⁴ ḥall: ḥayy DH.

Şan°at-ıla ehl-i hikmet eyler ihyā-yı memāt

8. Ğāfıl olma bu remāduñ milḥidür iklīl olan
Dühn olur bu milḥ-ile kibrīt olursa şeş-cihāt

9. Dühn olan kibrīt ider rūḥānī iklīl[i] cesed
Cism-i rūḥānī olur şıbgın ider³⁵mā°-i ḥayāt

10. Ḥayy olur nākış cesed tā ḥaşre dek iksīr ile
Mā°-i ḥālīd eyleyelden cevherin āb-ı ḥayāt

11. °Aḳd olur nār-ı ṭabī°atla ṭuru gevher³⁶ olur
Düşicek ağzına şadef hikmetüñ her kıtarāt³⁷

12. Ma°-i ḥālīd bu remāduñ cismini ihyā ider
Ḥaşrı inkār idene göstermek ister beyyināt

13. Cāhile gösterse tarzın ehl-i Ḥaḳ inkār ider [9^a]
Cehl[in] arturdu³⁸ Ebū Cehl³⁹ görür(i)ken mu°cizāt

14. Şıbg-ı iksīrūñ ider her cesedi şemş ü kamer
Nūr-ı şems ile ne dem perve[r]iş olsa şecerāt

15. Ebr-i nīsān dökicek kıtresini ney şekkere
Lezzeti pertev-i şems ile olur kand-ı nebāt

³⁵ ider: ideñ DH.

³⁶ ṭuru gevher: dūr ü gevher DH.

³⁷ Düşicek ağzına şadef hikmetüñ her kıtarāt: Şadef-i hikmetüñ ağzına düşicek kıtarāt DH.

³⁸ Chehl[in] arturdu: Cehli artardı DH.

³⁹ Ebū Cehl: Ebu Cehlūñ DH:

16. Cevher-i ma'edeni tedbîr ile hayvânî⁴⁰ olur
Mâ' ile mevt irişür nâr ile eyler harekât
17. Arz-ı hikmetde yedi hüşeli bir aşma olur
Bâğbân-kim şuvara kırk güne dek mâ'-i hayât
18. Bu yedi şalkım üzümde ne 'aceb bāde olur
Mürdeyi zinde ider kaçresidür mâ'⁴¹-i hayât
19. Rûh-ı hayvânî⁴² ile [ol] mürdeyi ihyâ ider⁴³
Rûh-ı sâninün⁴⁴ ider kaçresi ihyâ-yı memât
20. Mevci bahruñ birağur ma'eden-i milhe semeki
Cesedi milhe döner resmi tururken bi'z-zât⁴⁵
21. Tuz ile sirke olur küb tolusu olsa şarāb
İstimāl⁴⁶-ile olur bādeye tebdîl-i zevāt [9^b]
22. Cevher eyler cesed-i nākış[1] şems ile kamer <kamer>
Zevb olur gavş idicek cevher-i pākîze-şîfāt
23. Göre mi cāhil⁴⁷ olan 'ālem-i iksîri 'aceb

⁴⁰ hayvânî: hayvân DH.

⁴¹ mâ': āb DH.

⁴² hayvânî: hayvân DH.

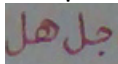
⁴³ ider: eyler DH. Vezin gereği "ider" şeklinde tamir edilmiştir.

⁴⁴ Rûh-ı sâninün: Rûh-ı sânidür DH.

⁴⁵ Vezne uymamaktadır.

⁴⁶ İstimāl: İstiḥāl DH.

⁴⁷ cāhil:

Gözini perde-i cehl-ile bürürken zulumât

[10.]

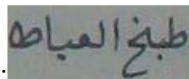
[Kıt'a-ı Kebîre]

[Müstef'ılün müstef'ılün müstef'ılün müstef'ılün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Esrâr-ı Hâk şun°-i Celîl ezdâd-ı çâr oldı delîl
Feth eyleyen Hayder-nesîl rü'yet iden insân budur
2. Hâk vechini anda nihân kıldı gözüm nuṭkum inan
Pinhân degül va'llâh °ayân görmiş olan merdân budur
3. Vahdet yolu ince gider refref yeli anda eser
În-câ varan nev°ü'l-beşer ikrâr için meydân budur
4. Zülmetde çün âb-ı hayâ[t] ayru degül çü şeş-cihât
İcrâ ider kâmil zevât her derde ḥod dermân budur
5. Şun°i gider Hakkuñ yolu vuşlaṭ ider toḡrı kulu
Cevher tolu sağı solı Hâk leşkeri pîrân budur
6. °Âriflerüñ ḥod aş evi nâr-ı caḥîmüñ pertevi
Dünya ile hem uḥrevî ṭabḥu'l-°ibât (?)⁴⁸ °irfân budur
7. Ṭabḥ eyleyüp nefsi necât tebdîl gerek seb°a's-sıfât⁴⁹[10^a]

⁴⁸ ṭabḥu'l-°ibât (?):

⁴⁹ seb°ü's-sıfât: semî°ü's-sıfât, nüsha.

Nār-ı caḥīm içre şebāt kılgıl gözüm noksān budur

8. Nefs-ile rūḥ tezvīc gerek kabır-i ḥayāt ḥayrū’l-emek
Farzđur bize yetmiş demek ʿāriflere şāyān budur

9. Nefse otağ nāzik beden rūḥ-ile ḥod işbāt iden
Tezvīc idüp Ḥaḳḳa giden şervet ile sāmān budur

10. ʿİlmi degül Ḥaḳḳuñ nihān fīʿl[i]-ile dāʿim ʿayān
Dersūñ alur⁵⁰ ʿārif hemān kāmīl-ʿayār izʿān budur

11. Āyetleri biñ bir varak şahrā tolu her bir zuḳak
Andan alur kāmīl sebāk meşhūd olan seyrān budur

12. Mürşid gerek üstād kişi refʿ eylesün her teşvīşi
Dünyā ile ulḫrā işi mānend-i zer īmān budur

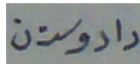
13. Bulmaz fenā hīç bir cihet kabır-i ḥayāt biñ bir rüʿyet
Beyne’l-Ḥudā bir keyfiyet dād u sitād⁵¹ pinhā[n] budur

14. Kāmillerūñ iksīr sözi tefsīr ider her bir yūzi
Deryā-yı-veş Kurʿān özi aḳsun dile ʿummān budur

15. ʿİlm-i ledün müşmir eşer kıldan kıla köpri giçer
Vuşlat ile gülbank çeker hem-dem resūl erkān budur [10^b]

⁵⁰ alur: olur, nüsha.

⁵¹ dād u sitād:

16. Fî'l-i tezâd şanma tehî kârı özüñ ol

Hikmet semâsuñ ol mehi rüşen-zamîr tabâ[n] budur

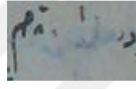
17. °İlmiyle kim kılmaz °amel Hakk-ıla çün itmez emel

Bî-aşl işi tutmaz temel münker gurû[h] şeytân budur

18. Nefs-ile rûh her bir diyâr pervâz ider leyl ü nehâr

Hikmet eri olmuş süvâr topuñ kapar çevgân budur

19. Nefs-ile rûh çün bir vücûd oldı[y]sa ger kılgıl sücûd

Zâhir olur sırr-ı şühûd cânân budur

20. Tâliblere ihbâr için °aşıklara işmâr için

Hâzıklara âşâr için °âdet olan i°lân budur

21. Bir iş gerek işden katı olsun Burâk rûhuñ atı

Arslan ola nefsüñ iti her câda kim sultân budur

22. Hikmet için mekteb āyā °unşur cihât ey meh-liķā

Bakup okusun muṭlaķā °ilmüñ özi Qur°ân budur

23. Kırk kılı[nu]ñ vardur yeri hükümünce gör şun°uñ biri

Takşim iden var bul eri ma°nide hod mîzân budur

24. °Aklı bütün fikri mezîd Hızra yiter rāhı resîd [11^a]

Rızk-ı kesîr yevm-i cedîd ʿadl⁵² içre kim ihsân budur

25. Rûh-ile nefis keyfiyyetüñ deyr ü şanem her hikmetüñ
ʿilm-ile didim niyyetüñ kıl iktidâ Ruhbân budur

[11.]

[Gazel]

[Müfte ʿilün fâ ʿilün müfte ʿilün fâ ʿilün]

[Münserih - + + - / - + - / - + + - / - + -]

1. Meşreb[i] ʿâriflerüñ vuşlat-ı cânân olur
Hizmet[i] şâdıqlaruñ himmet-i merdân olur
2. ʿĀşık olan âdemi vahdet ü ʿayn-ı cemʿi
Hoş göricek bu demi rüʿyeti hayrân olur
3. Dervîş olan er kişi kılmayıser teşvîşi
Halk ile olmaz işi hâzreti hâkâ[n] olur
4. Mürşid ise pür-hüner olmaludur ey püser
Sağlam olan hod haber şöbeti bürhân olur
5. ʿĀkil ü dānā sözi maʿn[ī] vü âyet yüzi
Hâkâ ki toğrı özi hikmeti Qurʿân olur
6. Rûzi-i ferdâ hisâb görmeye aşlâ ʿazâb
Olsa şefîʿ dört kitâb şöbeti sultân olur

⁵² ʿadl: ʿâdil, nüsha.

7. İnsān için bir maḳām ḳahr ile luṭf-ı kirām
Allāhu āḳlem babam rahmeti şāyān olur [11^b]

8. Baḳ şu gezen her ḳulı miḥnet ile ḡam tölü
Görmez o toḡrı yolu ḥidmeti noḳşān olur

9. Farzdan evvel farzın hemān gizli degül hep ʿayān⁵³
İşlemeyen ey civān nisbeti nādān olur

10. Rüʿyet-i zāta sebep ḥikmeti farzla edeb
Ādem olan Ḥaḳ-neseb ḥilḳati ʿirfān olur

11. Āb-ı ḥayātı babam ḳıldı nihād fiʿz-zulām
Fātiḥi Rabbüʿl-enām zulmeti rüşān olur

12. Ḳabza-i kāmile gir baḥr-ı ḥayāt[a] ki ir
Cümle-i ten aña vir ülfeti ʿumrān olur

13. Şīve-i kilḳ-i ḳader böyle ḳalmış⁵⁴ ḳul nʿider
Hoşca⁵⁵ ḳılan ḥod güzer ec(i)ri iḥsān olur

14. Ḳāmile ḳıl iḳtidā bay olasın ibtidā
Kim-ki ider cān fedā ʿibreti Keyvān olur

15. Özge ʿacāyib<dür> cihān ʿibret ile ḥoş baḳan

⁵³ vezne uymamaktadır.

⁵⁴ ḳalmış: ḳalınmış, nūsha.

⁵⁵ hoşca: hoş-nice, nūsha.

Gör saña Ruhbān Baban kısmeti ʿummān olur

[12.]

[Gazel]

[Müfte ʿilün fā ʿilün müfte ʿilün fā ʿilün]

[Münserih - + + - / - + - / - + + - / - + -]

1. Meşreb-i Hāḡ kāmīlān meşʿal-i enver olur [12^a]

Hikmet-i ʿışḡ ders-h^vān⁵⁶ ülfeti esrār olur

2. Mürşid-i kāmīl ḡulı dört yañı⁵⁷ cevher ṭolı

ʿĀrif olan her velī rüʿyet-i dīdār olur

3. Ḳalʿa-i ḡāf-i nihān sendedür ol bī-gümān

Zirvesine çık hemān maʿdeni aḡcār olur

4. Menbaʿ-ı māʾü'l-hayāt kūhī-i fi'z-zulumāt

Cārī-i ez-ḡacerāt neşʿesi hemvār olur

5. Hāzret-i ḡavmūñ izi hikmet-i Ḳurʿān özi

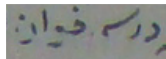
Remz ile dir her sözi ehline işmār olur

6. Fehm idene āferīn olsun aña Hāḡ muʾīn

ʿAfve ḡayātı ḡarīn ʿizzeti tekrār olur

7. Raḡm-i anadan emel bezm-i elestdür temel

⁵⁶ ders-h^vān:

⁵⁷ yañı: yanı, nüsha.

Bahş u ʿiṭā-yı ezel kırbetî⁵⁸ mîkdār olur

8. ʿAvnî-i mâ Hâk neseb oldığına ḥod sebeb
Şabr ile kılan edeb ḥidmet-i Settār olur

9. Şulb-i peder hem anan māʿidesi ol hemān
Kālbi güher kim girān iksîr-i dînār olur [12^b]

10. ʿİlm ü ʿamel bî-zevāl kılsa tecellî Cemāl
Eyleyiser pür-kemāl özgece d[ī]zār olur

11. Mesned-i ḥikmet resûl Reh(i)bî Hâkka vuşûl
Ḥikmet-i zātı kabûl eyleyen ebrār olur

[13.]

[Gazel]

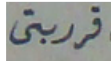
[Mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Bu kıvmüñ fıtratı ancak ḥaḳîkâtde toğanlardur
Cinānuñ zîneti el-ḥaḳ leṭāfetle uçanlardur⁵⁹

2. Anuñ-çün kim izi özden olur îmā özi sözden
Olup āzād be-her yüzden bu silki hep kıranlardur

⁵⁸ kırbetî:

⁵⁹ uçanlardur: ucanlardur/o cānlardur, nüsha.

Gazel kafiyeeye sahip olmadığı için redife uygun olarak okuma tercihinde bulunulmuştur.

3. Neden nāşi ol esbābuñ bulunca şahş-ı bevvābuñ
Şeb-i kudret nüh ebvābuñ tutup bunda açanlardur⁶⁰
4. Hākāyık ʿilmüñ āgāhı degül ğayrī ki va'llāhī
Şuhūdı hep yedu'llāhı ʿaceb bi'l-fi'l tutanlardur
5. Mezāhirce bütün laķlāk sülūkınca velī ancak
İrişmez menzile ahmaķ be-her lāşe konanlardur
6. ʿAdālet şāhibi insān bu kavme kim dinür el-ān
Gezer zāhir degül pinhān künüz-ı Hāk bulanlardur
7. Şarāb-ı Kevşer-i cennet hayātında içen⁶¹ümmet [13^a]
Aña külfet degül elbet huzūr[in]da kıanlardur
8. Hayāt-ile ʿaceb her-bār kim ol ser-çeşme-i ebrār
Yedinden Hayder-i kerrār be-tekrārī şunanlardur
9. Olardur bī-kenār deryā cevāhirler atar taşra
ʿAẓīm girdāb döner āyā hezār emvāc atanlardur
10. Göñül Kāfuñ döger talğa çevirmiş dört yanuñ halka
Velī ğarbdan dahı şarka bu tağdan-kim aşanlardur
11. Bu ilde hōd olur hāl-daş velī ʿAnkā ile sırdaş
Dahı Kāknūs ile yoldaş od içre hep yananlardur

⁶⁰ açanlardur: uçanlardur, nüsha.

⁶¹ içen: içsin, nüsha.

12. K linden-kim olur peyd  yaşar bi  yıl o da z r 
Vel  şark dan da ı ġarba u arken ol ba anlardur

13. Bulur bir ş r-i ter hey et me  n de  az m heybet
 ak k tl  vel -ni met yolunca  ak k uyanlardur

14. Bu [d]eyr-i  ikmete R hib olaldan ş hreti n bit
Yedi i lim ki şeş-c nib  ar c u b c alanlardur

14.

[Gazel]

[F   il t n f   il t n f   il t n f   il n]

[Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -]

1. Vuşlat-1  ak dur mu ak  ak remz   im dan ġar  
Maġz-1  y t-1 muşadda  s rr-1 ferm ndan ġar  [13^b]

2. Kavm-i  irf n i re oldu işbu ma n ler zuh r
Z t-1 mu lak  old[1] ancak c mle ma n dan ġar  

3. Kendi   amdur kıymeti kem kadri v l dur vel 
Nefs-ile r     lfeti firdevs-i   l dan⁶² ġar  

4. Kim m  ellif k mil ins n oldu unca
Ol ş k ru   lfetid r z r   b l dan ġar  

⁶²   l dan:   l dur, n sha.

5. Nefs-ile rūḥ imtizācı her işüñ oldı başı
Heft-ser ejder dimekdür devr-i dünyā[dan] ğaraż
6. Ez başın hem merhem eyle ur oñulsun yārası
İmtizāc-ı ḥikmetīdür rūḥ [u] dünyādan ğaraż
7. Nefs-ile rūḥ ejderindür ağızına almış seni
Zulmetinde ḥabs⁶³ olandur ʿayn-ı aʿmādan ğaraż
8. ʿĀlem-i zāt ḥāleti gör ʿaks olunca rū-nümā
Çün şuhūdıdur müselleḥ zevk-i ʿuḳbādan ğaraż
9. Zıkr ü tesbīḥ-i müdām üzre bulur her iş ḥitām
ʿİlm [ü] aʿmālī olupdur ḥükm-ı ferdādan ğaraż
10. Bir dağı devre girince āḥeri bulmak gerek [14^a]
Fıʿl-i maḥşûş[ı] gerekdür rūḥ-ı ibkādan ğaraż
11. İşbu ʿilmüñ fıʿlī taʿlīm çün olunmışdu[r] ezel
Rāhibā gel kıl tefekkür neydi dünyādan ğaraż
12. Nāmını kıldum kitābuñ Cezīretü'l-Ḥükemā
Fehm olunmak çün meʿānī kayd u imlādan ğaraż
13. Her ʿuḳadı⁶⁴ müşkilātuñ ḥall olunmak isteyen

⁶³ ḥabs: cins, nüsha.

⁶⁴ ʿuḳad: ʿuḳād, nüsha.

Menba°-ı hikmet-i ejder merd-i dānādan ğaraż

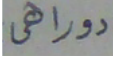
[15.]

[Gazel]

[Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün]

[Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –]

1. Şol tabāyi° şeklini perver iden lālā-yı °ışķ
Emr-i Hākla bī-muḥābā ḥüküm ider üstād-ı °ışķ
2. İḥtilāf-ı çār-ezdād devr-hā-yı (?)⁶⁵ ber-zemīn
Mā°-i bārān fi°lin şıbg ider kimyā-yı °ışķ
3. İsmi mevcūd cismi nābūd dilde destān murğ-vesş
Kāf-ı ḳalbden perr açup pervāz uran °Anḳā-yı °ışķ
4. Sidret-i ḳalb āsumānuñ devr ider tūrmaz hemīn
Lāne-i ḳudret nihānī bī-cihet °ışķ
5. Menba°ı mā°ü’l-ḥayāt olmış civārı zulmetī
Ref° olunca °arş-ı hikmetden giçer mecrā-yı °ışķ [14^b]
6. Beyze-i arzı cenāhuñ taḥtına almış uçar
Küll-i zī-r[ū]ḥ cümle eşyā neş°e-yāb iḥyā-yı °ışķ
7. Ma°den-i ecsām-ı ādem kim anuñla maḥż olur

⁶⁵ devr-hā (?):

Kāmil-°ayār şıbgı āşāruñ virir tūtyā-yı °ışk

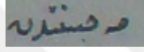
8. Dem-be-dem ihyā-yı māt eyler tabāyi° leşkeri

Nūr-ı aķdesdür muħaķķaķ zāt-ı sīmā-yı °ışk⁶⁶

9. Kār-ı °ālem hıketince hūkm ider kim ser-te-ser

Müftī-i ezdād-fendür lā-cerem mollā-yı °ışk

10. Sūrme-i hādīden irmiş ol gözün kim pertevi

 çekilmiş hikmeti imzā-yı °ışk

11. Her kitābuñ ma°nāsi ādemdür ancaķ ey kişi

Özge tefsīr kil-k-i ķudretle yazar ma°nā-yı °ışk

12. Kālb-i mü°min °arş-ı ā°zām kim neden olmış sebeb

Ratb [u] yābisden geçürmiş bī-cihet hem-pā-yı °ışk

13. Kādr-i kāmil tā ser-ā-pā sidretü'l-uħrā durur

°Uķde-i şirki tabāyi°den idüp ibrā-yı °ışk

14. Kāmil insānı bulunca gör neler çekdüm neler [15^a]

Şarķ-ı hikmetden görindi şīve-i kālā-yı °ışk

15. Cām-ı meyde⁶⁷ hoş tekevvün eyleyen reng-āmīzi

Mū-yı dil-ārāda<n> tüten °anber-i sārā-yı °ışk

16. °Andel[ī]b-i hoş-nevālar kim oķur vaķt-i seher

⁶⁶ Vezne uymamaktadır.

⁶⁷ meyde: meyve, nüsha.

Küh-ı kalbde berg-i ter-veş lāle-i hamrā-yı ʿışk

17. Tekye-i ʿirfān-i dilde devr ider bir çok melek
Nüh kabā-yı āsumāndur mesken-i meʿvā-yı ʿışk

18. Gör ne hikmet halk-ı ʿālem birbirin görmezliyin
Mest-i medhūş-i cihāndur neşʿe-peymā-yı ʿışk⁶⁸

19. Şīve-i bedr-i kemālāt nev-be-nev eyler zuhūr
Baħr-i ʿunşur hikmetinden dürr atar talğa-i ʿışk

20. Çār-ʿunşur mektebinden ehl-i hāle dāʿimā
Bī-hurūf u bī-şadā hem şerh ider fikrā-yı ʿışk

21. Böyledür ahvāl-i ʿirfān fehmi iderseñ bī-riyā
Cümle eşyā hāl dilinden nuṭk ider efzā-yı ʿışk

22. Kible-i kalb beyt-i Haksın hod-be-hod kılğıl tavāf
Şark-ı hikmetden tuluʿ itsün saña bedrā-yı ʿışk [15^b]

23. Küh-ı şadruñ zirvesinde āb-ı hayvān gizlüdür
Sedd-i bendüñ hedmi idince seyl ide icrā-yı ʿışk

24. Bir nazarda eyledi bend tırta-ı şeb-reng[ine]
Bī-muḥābā eyledi Mecnūn-veş Leylā-yı ʿışk

25. Ol hicāb-ı *len terānī*⁶⁹den göründi vech-i Hāk

⁶⁸ Vezne uymamaktadır.

⁶⁹ “Sen beni göremezsın” (A’rāf Suresi 7/143).

- Kıldı ihsân-ı tamâmunla hemîn ihdâ-yı ʿışk
26. Hicr-i ğamla bu vücûdum külçe oldu pür-şafâ
Pütede haşır kıldı ecrâhî iken ilķâ-yı ʿışk
27. Menbaʿı mâʿü'l-hayâtdur ʿarşası âdem teni
Dem-be-dem tûrmaz akar ol vâdî-i bî-câ-yı ʿışk
28. Zûlmet iķlîmi bedendür bendini aç yol yola
Zümre-i erbâb-ı hâli mest ide şahbâ-yı ʿışk
29. Zâhirâ gör ehl-i hâlûñ hʻânende vü sâzendesi
Hoş nevâ-yı nefhalarla kim öter tûrna-ı ʿışk
30. Ğayr[ı]larla yâr olur mı ol civân peyker perî
Ehline maʿlûm dur[ur] ğayrıya ihfâ-yı ʿışk
31. Maʿrifet rūhuñ<dur> hâķîķat oldu tahsîş nefsüñe [16^a]
Baş şerîʿat ten tarîķat kim yazar fetvâ-yı ʿışk
32. İşbu ķavlûñ fiʿl-i maḥşûş[ı] gerekd[ür] tâlibâ
Ten şadefdür dürlerûñ peydâ ider deryâ-yı ʿışk
33. Şadr-ı ʿarşuñ taht-nişîni ʿışk-durur çün ey ķişi
Raṭb u yâbis cümle eşyâya irer fermâ-yı ʿışk
34. Sırr-ı ʿışķı bilmege ʿârif gerekdür ey şehâ
Vaşf-i taʿrîfi ne mümkin ḥaṭṭ-ıla imlâ-yı ʿışk

35. Ol cihāna şığmaz amma kim <aña nisbet> cihān bir dānedür⁷⁰

Özge şahrā kebk-i ʿālī bī-ʿarāz fehvā-yı ʿışk

36. ʿİşk dinen bir sırr-ı Hākdur gayrıya olmaz mişāl

Kāmil insān rehberi olmuş velī dānā-yı ʿışk

37. Bī-ʿarāz ol cā-yı ʿışka ʿazm ider şāhib-dilān

Hāḡ-naẓardan dūr degül kim menzil-i şahrā-yı ʿışk

38. Ehl-i hikmet ḡadr-i āʿlāsın bilüp añla hemān

Vechine ḡod Hāḡ yed-ile ḡoş başar tamḡa-yı ʿışk

39. İşbu ḡavmi ḡayrılar görmez velī ehli bilür

ḡod yüzünde mihr-veş lemʿan ider tuḡrā-yı ʿışk [16^b]

40. Tıfl-ı ʿışk her demde ter tāze civān bīkr-i perī

Her anda biñ şūret nev[°]ā gösterür tuḡrā-yı ʿışk

41. Hem dedemdür hem babamdur hem ninemdür hem anam

Öz içinde özge oldur ḡālet-i kübrā-yı ʿışk

42. Raḡm içinde raḡm olan āṣār-ı şunʿuñ hikmeti

Noḡta-i ʿilm içre zāt<i> dersi viren ʿışk

43. Şol zālām-ı şebden ancak rū-nümā eyler hemīn

⁷⁰ Vezne uymamaktadır

Dem-be-dem izhār [ider] °unvānını pinhā-yı <ider> °ışk

44. Maḥremimdür hem-[rehim]dür ten içinde cān gibi
Ḥālet içre her demimdür ḥalvet-i ḡarrā-yı °ışk

45. Şāh-ı °ışkuñ dört vezīri çār °unşurdur velī
Heft iklīme sirāyet eylemiş sīmā-yı °ışk

46. Cümle zī-rūḥ hem nebātāt u cemādāt her nev[°]ā
Çün tezād-ı şun°-ı Ḥaḡḡa hoş irer ḥadrā-yı °ışk

47. Kār-ı °ışkum çün °uḡūl-ı cins-i ādemden berü
Sırr-ı eşyā oldıḡun-çün setr ider esmā (?)⁷¹-yı °ışk

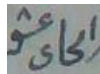
48. Zāhidā ḥod kıl sucūdı işbu cā olsun ḡabūl [17^a]
Deyr-i vaḥdetdür maḡām-ı sırr-ı mā evḡā-yı °ışk

49. °Ömrüñ içre sa°y ide gör kāmīl insāna iriş
Dest-i Mūsādan görünsün heft-ser [°]aşā-yı °ışk

50. Hem kerāmāt mu°cizāt-ı enbiyādan mā-selef
Kāmīlāndan hep şuhūdı göster[ir] tenhā-yı °ışk

51. Pūte-i °ışk içre nefsuñ rūḥla kim ḡal ide
Zerr olunca kim başār ol sikke⁷²-i zībā-yı °ışk

⁷¹ esmā (?):

⁷² sikke: sekte, nüsha.

52. Cennet-i zāt içre yanmaz ol kişi kim zerr olur
Nār-ı dūzaḥdan ḥalāş eyler tenüñ mevlā-yı ʿışk
53. Muʿcizātı hem kerāmāt ḥarḳ-ı ḥikmetdür şehā
Ġarḳ-ı Firʿavnı Nīle īmā iden ʿaṣā-yı ʿışk
54. Devr-i dünyā emrūñe maḥkūm olupdur ser-te-ser
Deyr-i ḳudretde cülūs itmiş hemīn ġarrā-yı ʿışk
55. Cümle eşyā ten-dürüsti kār-ı şihḥat ecrinüñ
Ger iderse rüz-ı ferdā ḥaḳḳını daʿvā-yı ʿışk
56. Raṭb u yābisden tekevvün eyleyen her bir zuhūr
Ecrinüñ daʿvā idince rüzī-i ferdā-yı ʿışk [17^b]
57. Kevn-i ʿālem ḥalk olinmazdan muḳaddem <ʿışk> var idi
Zāt-ı Haḳda özge pervāz eyleyen Hümā⁷³-yı ʿışk
58. Şol tedābir kār-ı ezdād yoġ-iken ol var idi
Kār-ı ezdāddan gelüpdür cāna şadā-hā-yı ʿışk
59. Müddet-i ʿömr içre evvel ehl-i hālün maḥremi
Ḥazretince cāna şıġar velī ġidā-hā-yı ʿışk
60. Farz-ı eflāk-ı semavātuñ kuvāsı ʿayn-ı fer
Pertev-i şemsün şuʿā^cı lemʿa-efzā-yı ʿışk

⁷³ Hümā: hemtā, nüsha.

61. Ehl-i hālūñ çün naşībi ʿışk elinden hoş irer
Çün huzūr-ı ʿārifānca bī-met(i)n peydā-yı ʿışk

62. ʿĀrifānuñ müşkilātuñ hāl ider āhuñ gibi
Maʿdeni aşluñ nebātı cevherüñ sevdā-yı ʿışk

63. Deyr-i hikmet içre kalbūñ sündüs-i dībā bütün
Ferş idüpdür dört melekke Rāhibā lemḥā-yı ʿışk

[16.]

[Kıtʿa-ı Kebīre]

[Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Sözden özi idem ʿayān erbābına olsun beyān
Fiʿl-ile ḥod ʿilmi beyān bī-ḥarf⁷⁴ u şavt Qurʿāna bak
2. Ṭabl-ı tezād āheng ider ʿārif içün dirneg ider [18^a]
Şunʿ-ı cihān çün derk ider ʿibret ile devrāna bak
3. Ketm-i ʿademde bī-zamān hem-zāt iken Ḥaḳ nāgehān
Raḥm-ı nücüm şol āsumān māder peder erkāna bak
4. Nüh āsumān oldı peder ʿunşur cihāt māder püser
Ṭāliblere sağlam ḥaber elzem olan ʿirfāna bak
5. Her bir ʿulūmuñ şıḥḥati aʿmālını kılğıl katı

⁷⁴ ḥarf: ḥurūf, nüsha.

Mısr-ı dilüñ ol devleti hükmi revān hākāna bak

6. Hızr ile kim kardeş ola Kırklar bile yoldaş ola
Ahmed °Alī sırdaş ola mü°min olan merdāna bak

7. Kıla namāz çün °arifān ervāh-ı pāk peygamberān
Eyler imāmet <her> ān-be-ān hākķında şol ihsāna bak

8. Kāmil kuluñ ecr[i] °azim zātuñla kim olmuş harīm
Hāl dilinden hod kelīm eyler hemīn ezmāna bak

9. Gel pendümi hod bīşnevī ögren °ulūm-ı ma°nevī
Mübrem nükāt hem meşnevī menşūr olan bürhāna bak

10. Kabr-i hayāt herkesce borç dil °arşına kılmak °urūc
Kalsun girü on iki burc anda konan hayvāna bak [18^b]

11. Nefsinde bed-ahlākını kaç° eyle gel erz[ā]ķını
Tā kim bile Hallākını tekrīm olan insāna bak

12. Kāmil kesi bul ibtidā kılgıl aña sen iktidā
Uğrında kıl cān baş fedā °ibret alup seyrāna bak

13. Her bir yanı kenzü'l-beķā bā-dest-i Hāk kılmış hafā
Her dü-cihān hod iltikā eyler hemīn sultāna bak

14. °Arif sözi kadrin beyān eyler hemīn ey nev-civān
Hācet degül şormak hemān fikr eyle gel mīzāna bak

15. Her nüktede biñ bir meâl hep intihâ hem pür-kemâl
Tanzîrine irmez mecâl ma'nâ maḳâl rindâna baḳ
16. Ḳur'ân özüñ tefsîr ider ḥâk-i ḥacer iksîr şecer <şecer>
Her bir nükât dünyâ deger şun'ı Hudâ zî-kâna baḳ
17. Zî-kân demek bir hoş eṣer Kur'ân özi virdi ḥaber
Kâmil zevât kim pür-hüner 'aḳl dürdâna baḳ
18. Nefs-ile rûḥ çün itmi[°]nân itmek gerek ey nev-civân
Hükmüñ revâ olsun hemân kırklardan ol sâr-bâna baḳ
19. Ḥall içre kıl 'aḳdüñ ḥelâl irmez olan hergiz zevâl [19^a]
Her dü-cihân ol pür-nevâl bitmez olan 'ummâna baḳ
20. Nefs-ile çün rûḥdan murâd Ḥaḳḳ anda ḥod kılmış nihâd
Kûh-ı belâ 'uḳad ḥallinde ol pinhâna baḳ
21. Her 'uḳdede kim dört vezîr kılmış cülûs şevket-ḥaşîr (?)⁷⁵
Her cisme çün anlar müdür mücib ḥayât ebdâna baḳ
22. Her birleri çün kûh-ı Ḳâf sedd eylemiş dört bir taraf <taraf>
Bırakmaz kıla zâtuñ tavâf ol şeş-cihât tuḡyâna baḳ⁷⁶

⁷⁵ şevket-ḥaşîr (?):

⁷⁶ Vezne uymamaktadır.

23. Halkınca gör şun^e-ı Hudā her cisme hod baş ibtidā
Konmuş velī ten intihā ʿibret ile dört yaña bak
24. Her tende kim biñ [bir] künūz Qurʿān özi söyler rumūz
ʿĀlim olan şıkmaz omuz kāmīl ʿayār izʿāna bak
25. Ezdād-ı fen baħr-ı nevāl mevcūñ atar her bir maħāl
Dürler şaçar hep bī-misā[1] hikmet-şinās yārāna bak
26. Şulb-i peder raħm-i ana sırr-ı nebāt şun^e-ı Hudā
Cevher ider bi'l-iķtizā peydā olan zī-cāna bak
27. Rūħ-ile nefsūñ hikmeti vuşlat idince ħizmeti
Şun^e-ı Hudānuñ kudreti izhār olan cismāna bak [19^b]
28. Halkınca gör ħayrū'l-ħalef bi'l-cümle ten kānū'ş-şadef
Aħsen-şifat hem pür-şeref bi'l-ķuvve ol dürdāna bak
29. Kıl nuţkuma hod pīşvā olsun saña ol reh-nümā
Rehber ola murğ-ı Hümā pervāz uran vicdāna bak
30. Kavmūñ eri ħayrū'n-nejād tā ħaşre dek bulmaz kesād
Eyler zuhūr hep infirād iħbār iden Ruhbāna bak

[17.]

[Gazel]

[Fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn]

[Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -]

1. Ka°r-ı deryā-yı zemīn ü kulzüm-i pinhān gerek
Lü°lü°-i lālā vü ter çün hod °amīk °irfān gerek
2. Ol nihānī cām-ı hikmetden [çıkar] dürr-i yetīm
Cevher-i zī-kānı bulmak kāmīl-i insān gerek
3. Hāletinde cān dilinden eylemek-çün Hāḡ kelīm
Pūte-i ḡāl içre ol-kim ḡāllini sūzān gerek
4. Vaḡdeti yektā-yı fendür rütbesi intihā
Ḳavm-i nācī ol mücerred rūḡını⁷⁷ iḡsān gerek
5. İḡtiyācı mess idinmez aḡniyā-yı ṡākirīn
Her dü°ālem bī-zevāl ol ṡervet-i sāmān gerek
6. Baḡr-ı hikmet bī-kenār deryā velī görmez huffāṡ [20^a]
Ḡarḡ olupdur cümle eşyā °ibret-i mīzān gerek
7. Zūlmet-i zıll-ı ṡabāyi° kim iḡāta eylemiş
Kim ḡalāṡ olmak içün bir ṡab°-ı ter arslan gerek
8. Raḡm-ı māder hem baba ṡulbı nebāt-ı bī-ṡebāt
Bir daḡı luṡf-ı kerāmet evliyādan cān gerek
9. Gel fūrū°atı ḡitām it sen ulaṡ ol behreye

⁷⁷ rūḡını: rūyını, nūsha.

Hod-be-hod mümkin degül bil himmet-i pīrān gerek

10. Hüzün ü gâmdan kıl güzër hüd gel karış ol zümreye
 Kāvım odur kim özden özge zātını seyrân gerek

11. Ādem olan baħr-i ƙulzūmden alur bāc-ı ħarāc
 Şark u ġarba cümle ħākān emrine fermān gerek

12. Hâk hâlıfe eylemiş kim âdemînüñ her birün
Kuvveden fîle erenler hâzret-i hâkân gerek

13. Bir zen-i ahpe cihāna pes esīr olmak neden
 uvveden H udretüñ bul dü-cihān şultān gerek

14. Ādemīde işbu hikmet var iken kıl cüst u cū
Zulmet içre āb-ı hayvān içmege ‐atşān gerek [20^b]

15. Sendedür ol āb-ı hayvān gezme taşra ser-te-ser
Sākī-i ezdād-i fenden ʿunşur-ı erkān gerek

16. Nefs-ile rūḥuñ miyānında qurulmuş menba^ı
 Raṭb [u] yābis ḥikmetinden teşne-i ebdān gerek

17. °Akl u fikrũn sedd olup tab°uñ tutar İskenderi
Çeyş-i ezdād zulmetinde hikmet-i rüşān gerek

18. Şīše-i ʿıışk içre kılgıl ʿaḳdini ʿaḳluñ helāl
Yedi deryāya ulaşdur cūş idüp ʿummān gerek

19. Fülk-i ten cāy-ı selāmet bulsun ancak sāhili
Ceyş-i ʿunşur leşkerüñ hōd ğark için tūfān gerek

20. Mağz-ı insān bir derīn deryā-yı iksīrdür velī
Kim aña ğavta iden dūr-kān olur cevlan gerek

21. Düldül-i esrār-ı eşyānuñ licāmı bend idüp
Hem süvār olmuş uçar kim vaḥdeti seyrān gerek

22. Mağz-ı Qurʾān kāmīl insān oldığı hīç şek degül
Muṭmaʿinne ırgüriser şāhib-i zī-cān gerek

23. Heft kişver ʿuḳde-i ḥāl ḥāletüñ ʿummān gibi [21^a]
İşbu baḥrūñ hep şikārı lü'lü-i mercān gerek

24. Her bir esmānuñ müsemması aña mekşūf iken
Zümre-i Ḥaḳ düldül süvār çün arar meydān gerek

25. Bir metāʿ var müştērīsi Ḥaḳ olupdur Rāhibā
Ḳıl tedārik ol ḳarīn āferīn-i Yezdān gerek

[18.]

[Kıtʿa-ı Kebīre]

[Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Mādām seni aḥsen şanem ḥalḳ eylemiş ol pūr-himem

Cehlũñ senũñ neymiş dimem fikr eyle var pinhānı bul

2. Haṭṭ-ı huṭuṭ<ı> bā-dest-i Haḫ yazmış anı dōrt gözle baḫ
Maʿnī yüzünden al sebaḫ kāmīl olup sübhānı bul

3. Kāmilleri ḫalka⁷⁸ rezīl imrūz [u] ferdāda ḫacīl
İzden öze bir secde ḫıl bī-intihā meydānı bul

4. ʿİlm-i Ḥudādan ḫāʿide öğren vire ḫod fāʿide
İnsün semādan māʿide zātında ol iḥsānı bul

5. Haḫ ehlini bulmaḫ sebeb neymiş ʿaceb ṭaleb
Öğrenmege ḫılgıl taʿab⁷⁹ üstād-ı küll insānı bul

6. ʿĀrif ile it iḥtilāṭ ʿaḫluñ müdām ṭart (?)⁸⁰ iḥtiyāt
Her bir sözũñ ḫıl irtibāt zīrek olan ʿirfānı bul [21^b]

7. İḫlīm-i nefis heft ḫiřveri zabt eyle gel ol ejderi
Tezvīc ola rūḫ dilberi andan ṭoḡan oḡlanı bul

8. Nefsũñle ḫıl ekber cihād ařluñ olan gevher nejād
Ḫılsun melekler inḫiyād ḡāzī-i nām zī-řānı bul

9. Zātı ḫużūr meydān gören ʿunşur tezād erkān süren
İḫrār-ı Haḫ mīzān viren kāmīl olan merdānı bul

⁷⁸ ḫalka: ḫālike, nüsha.

⁷⁹ taʿab:

⁸⁰ ṭart (?):

10. Bir söz diyem lâzım olur öğrenmeyen nâdim olur
Ferdâ hem ol zâlim olur hâliş-‘ayâr imânı bul
11. Nefsinde ol cehl-i zulâm pûşîde-ten hem bi’t-tamâm
Sun‘î-durur Rabbu’l-enâm zâtdan toğup tâbânı bul
12. Ğarb-ile şark hükümñ revâ yüzler sür[e] hep hâk-i pâ
Nâmuñ olur zât-ı Hümâ ‘Ankâ-yı zât pîrânı bul
13. Yoldaş olup bezm-i huzûr ülfet kıla hep bî-kuşûr
Nefsünle rûh ten ber-klubûr ihyâ ider bir cânı bul
14. ‘Arş üzere gel baş kadem fehm itmeze ya ben n’idem
‘Aklıñ başa topla dedem Hakkâ varan s[â]r-bânı bul
15. Âsân ide her bir işin tahtîr ola içün tışuñ [22^a]
Bulsun selâmet hem başın vuşlat için erkânı bul
16. Kâmillerüñ hep meşrebi gayrı degül Hakk mezhebi
‘İşk ‘ilminüñ hod mektebi özden okur Qur‘ânı bul
17. İzden öze özden söze ma‘nîleri her bir yüze
Ğâ‘ib lisân diller döne⁸¹ gonce dehân handânı bul
18. Çal bir nefîr şûr-ı nihân nefsünle rûh olsun ‘ayân
Haşruñ yetür bunda hemân maqbûl-ı Hakk iz‘ânı bul

⁸¹ döne: düze, nüsha.

19. Derd ehline derd[dür] devā eczāsı hōd hep māsivā

İẖyā-yı māt ol mā-cerā ẖazık hekīm Loḳmānı bul

.

20. Şanman diri etlen deri (?)⁸² hayvān mişāl her bir yeri

Şaşkın kesān hep serserī cehline baḳ dermānı bul

21. Terkīb yüzünden it güẕer hayvān içinden kıḷ ẖazer

Ḳıldan kıḷa bir yol gider menzil olan iẖvānı bul

22. Zāhirce şol rehber baba düşmen olupdur hep saña

Döndür yüzüñ senden yaña eglence kıḷ seyrānı bul

23. Rāhib saña deyrü'l-vişāl rüyet şanem olmuş cemāl

Hikmet yüzünden pür-kemāl iẖvān ile aḳrānı bul [22^b]

[19.]

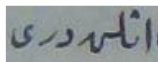
[Gazel]

[Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün]

[Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -]

1. Nefs-ile rūḥ kayd-ı ebdān içre ḥükmi ber-devām

⁸² etlen deri (?):

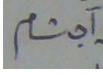

Kim anuñla hayy olupdur cism-i insān ey hümām

2. Muhtelifdü[r] birbirinden imtizāc-ı hikmeti
Mümteziç olsa bulurdi şāhib-i ten ihtimām
3. Şark u garba cümle enfüs emr ü fermānı revān
Hāk-i pāya yüz sürerdi ceyş ü hākān-ı ʿizām
4. Taʿn olunmaz ʿabd-i memlūkī dinilse cümle halk
Āsumān-ı Kāf-ķudret pay-ı tahtı hōd maķām
5. Devlet ü dārātı bākī dü cihāndur her biri
Zāt-ı Hākla enbiyā ez-cümle kılmış ihtirām
6. Çün hayātı zāt-ı Hākdan toğdıgınca bī-ana
Hōd cemālī pertevinde eyleyiser ol hırām
7. Şüretā insān vel[ī]kin sīreti ʿirfān neden
İmtiyāz olduklaruñ bilmek gerekdür haşş u ʿāmm
8. Şāh-ı ʿışķuñ [r]enç-beridür nefisle rūh hīn-i ezel
İns ü hayvān hem zemīn ü āsumān-ı şubh u şām
9. Şunʿ-ı Hākķuñ hikmetince eyler icrā ser-te-ser [23^a]
Cümle eşyā feyz alur andan daķı eyler be-kām
10. Menbaʿ-ı māʿü'l-hayātuñ zulmeti andan durur
Perde-i zıll-ı hicābuñ refʿ idenler ey imām

11. Pertev-endāz-ı şıbāgat kaplayupdur cismini
Ol zamān-kim şun^c-i hikmet bulduğunca ihtitām

12. Rūh u nefsūñ hikmeti çün raṭb u yābisdür şehā

 devr-i zemīni kıldı ancaḳ

13. Rūh u nefsūñ ictimā^c-ı hişşesinden neşve-yāb

Cümle zī<r>-rūh hem de eşyā perverişdür

14. °Ārifānuñ sürdügi dem nefis [ü] rūhuñ °izzeti
Kendi nefsinde şebāt itdi şuhūd-ı °ayn-ı tām

15. Kām alup virdi bularla çün hayāt-ı cāvidān
Gün ṭulū^c itdi gurūbdan hem sücūdı ḥod kıyām

16. Çün cülūs itdikde cāna şāh-ı iḳlīm-i vücūd
Şeş-cihetle buldı eczā-yı beden ol-dem nizām

17. Ṭalibān u °aşıḳān u şādıḳāna Rāhibā
Rāyegān it kıl teraḥḥum eylegil sen iltizām

[20.]

[Gazel]

[Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün]

[Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + – –]

1. Fıtrat-ı encüm semavât cevherinde intizâm
Hikmetinden eyledi içcâd bizi Rabbu'l-enâm
2. Kendi şun[^c]-ı pertevinden şakķ idüp ervâhımız
Dâm-ı ebdân-ı şikâr içre bezetti bi't-tamâm
3. Tıyn-ı aḥmerden yaratdı dâm-ı ebdânı velî
Kenz-i luṭf-ı ekreminden rûhlara °âlî-maķâm
4. Dâm-ı ebdân içre Ḥaķķuñ luṭfına irsen eger
Anana ḥod babana daḥı dimezdüñ ey ğulâm
5. Öyle bir ağreb ğarâib sırr-ı [a]°zamdur velî
Levḥa-i dilden °Alîm ismüñ kılagör ḥod devâm
6. Fetḥ olunca sırr-ı a°zam kim ḥiṭâb eyler saña
Cümle maḥlûķ ḥod musaḥḥardur muḥaķķaķ her merâm
7. Şun^c-ı devrânı ḥükümden âdeme °aķle'l-yakîn
Cümleden aķreb nebâtât olduğuñ bil ihtimâm
8. Şun^c-ı Ḥaķķuñ hikmetüñ gör şulb u erḥâm-ı şadef
Çün tağaddî cevherüñ peydâ idiser iltizâm
9. İşbu şaḥra-yı bedene ķonmıř iken ḥod şikâr [24^a]
Şayd idegör virme mühlet olmadan çün inhidâm
10. Sa°y idegör olmadan ten çün ḥarâb-ender-ḥarâb

Ḳuvve-i ḳadr-i şu'ûruñ elde ikeñ ḥod zimām

11. Ḳadrinüñ terfî'ine mûcib nedür bilseñ dedem

Ol-sebebden cümle maḥlûḳ şânına <ḳılmaḳdadur> çün ihtirām⁸³

12. Murğ-ı °Anḳāyı Hümāya °aḳd u tezvîc ḥāletüñ

Ḳıl tefekkür ḥalvetüm külhān mıdur yoḥsa ḥamām

13. Rûḥ-ı aḳdes çün şikārı dā'imî bālā uçar

Ger tokunsa sāyesinde pâdişāh olur °avām

14. Rehberümle mürşidüm ol her °uḳadı ḥall iden

Şun°-i °ıṣḳdur mā-taḳaddüm hem anamla hem babam

15. Şervet-i şāmānıma virdi revācı ṡābite

Kim anuñla buldı nāmım ḥod bedenle tām ḳıvām

16. Ḳāf-ı ḳudret zirvesinde murğ-ı °Anḳā lānesi

Her şikāruñ pâdişāhı oldığı-çün ol hümām

17. İsmi mevcūd cismi nā-būd ehl-i şayda āşikār

Andan ötri kāmīl insān ḳurdılar bir özge dām [24^b]

18. Sāyesinde bunca leşker ser-firāz-ı ādemi

Sırr-ı luṭf-ı °izzetinden ḥalka irdi iḳtiḥām

19. °İzz ü ḳudret ḥikmetinden toṡṡolu deryā gibi

⁸³ Vezne uymamaktadır.

Zerresinden dad alan irmez memāt yaşar müdām

20. Her fūnūnuñ ser-firāzı olduĝun⁸⁴ ehli bilür
İşbu şayyād kavmine kim bizden olsun şad şelām

21. Hatm-ı hālet intihāsı mahv olup icrā-yı ten
Tūr-ı nefśümde Hudā kıldı o dem biñ bir kelām

22. °Unşur-ı sem°e irişmez vahdet-i harfden şedā
Vahdet-i harf noktası şıĝmaz cihāna ey °avām

23. Cümle esmādan müsemmādur muḥakḳak et taleb
İktidā kıl vaqt-i ḥālce Rāhib olsa ger imām

[21.]

[Kıt°a-ı Kebīre]

[Müstef°ilün müstef°ilün müstef°ilün müstef°ilün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Bir söz diyem kıldan kıla sensin-kim ol zāt-ı Hü mā
Nüh perr açup senden saña seyrān idüp zātūñ hemān
2. Tuhm-ı beḳā cevherinden ḥāşıl iken cehlūñ neden
Ġaybuñ bulup Ḥaḳḳa giden nācī gürūh hep nev-civān
3. Zātuñla gel kıl ber-ḥuzūr hīç qalmaya sende kuşūr [25^a]
Sāḳıṭ ola yevmü'n-nüşūr neşe°ñ k'ola hem cāvidān

⁸⁴ olduĝun: olduĝuñ, nüsha.

4. Hallince hall ol gel ʿazīz şāfi çıka cevher temīz
Kevşer gibi māʿü'l-lezīz kılgıl özünden hep revān
5. ʿUnşur cihāt tabʿü't-tezād kılmakda hod vechüñ sevād
Kıl kendini andan āzād zātuñ saña olsun ʿayān
6. Sābit gerek nefsüñ işi rūhı aña vir ey kişi
Tezvīc olunca ol dişi bir tıfl toğar hākān cihān
7. Nefs-ile rūhuñ imtizāc kılmak gerekdür izdivāc
Katli degüldür ihtiyāc sağlam işi kıldum beyān
8. Hall-eyle çün ʿağd-i merām sağlām olan toğrı kelām
Kılgıl baña sen ihtimām nāmuñ oğunsun ʿārifān
9. Kāmillerüñ her bir sözi şerhi-durur Kurʿān özi
Şol-vechle pīrlir izini ʿazm eylemiş ārif olan
10. İnce gider gāyet bu yol Hāk şehrine eyler duḥūl <duḥūl>
Mürsel velī bunda uşūl taʿlīm olur hep nāgehān
11. ʿIşk ehlinüñ zevki ebed sürdükleri seyrü'ş-Şamed
Nefs-ile rūḥ şāfi cesed ḥayyü'l-bekā her dü-cihān [25^b]
12. Ādem olan zāt-ı Hümā kabır-i ḥayāt hem dāʿimā
Şāniʿ ile cılve-nümā eyler tekellüm bī-zebān

13. Şan°atda Hâk kılmış himem neymiş anuñ nāmuñ disem
Kendüñ evel kân-ı kerem kılgıl enīsüñ rāyegān

14. Müşmir olan ol berg-i ter mazhardur ol ism-i beşer
Her dem-be-dem tāze biter irmez aña aşlā hāzān

15. Rabbüm bize kılmış kerem deyrü'l-beķā vechü'l-hārem
Her dem-be-dem zātü'ş-şanem tūrmaz tıpar Rubān Babañ⁸⁵

[22.]

[Gazel]

[Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Elā ey kāmīl-i ādem haber vir Tūr-ı °uzmādan
Ne kemdür kim bu keyfiyyet haber vir °ilm-i mevlādan

2. Bu gizli āşikār olsun ⁸⁶ ehli olan cāna
Bu sun°uñ tıynetün⁸⁷ bildür haber vir fenn-i ih[y]ādan

3. Cihānuñ hey°eti deryā ten-i ādem şedef dūrri
Ne hikmetle olur peydā haber vir şun°-ı dünyādan

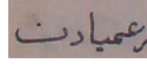
4. Gehī ādem olur deryā cihān anda kalur dāmla

⁸⁵ babañ: baban, nūsha.

⁸⁶ remiz

⁸⁷ tıynetün: tıynetüñ, nūsha.

Nedendür hikmet-i kulzüm haber vir baħr-ı

5. Velī şol şüret-i hayvān nebātātdan gelür bir bir [26^a]

Nedendür Ādem ü Havvā haber vir tıyn-ı hamrādan

6. Gehī maħkūm gehī ħākim olur yüz biñde bir peydā

Nedendür ħadr u zī-şānı haber vir nesl-i ālādan

7. Bu edyāl ü bu mezhebler olupdur her biri vālih

Nedendür kaplamış zulmet haber vir Hızr-ı ma‘nādan

8. Şuyuñ aşlı ħayāt ābı ābuñ aşlı dahı kevşer

Nedendür şol lebūñ⁸⁸ ġarrā haber virgil o mecrādan

9. Cinān içre olan Kevşer anuñ ħavzı-durur ādem

Nedendür mebdēuñ aşlı haber vir aşl-ı ‘uqbādan

10. Görüp āyīneden kendūñ kim irdi ‘ışķ-ı Leylāya

Nedendür ħubb-ı Mecnūnī haber vir ħalb-i sevdādan

11. Hümā ‘Anķā dahı Ķaķnūs bular mevcūd dīnür ammā

Nedendür cism-i nā-būdī haber vir şekl-i zībādan

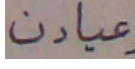
12. Bu ādem tıynetı cevher muħaķķaķ ma‘deni enver

Nedendür hikmeti aħmer haber vir tuħm-ı tūbādan

⁸⁸ lebūñ:

13. Bu âdem hikmeti ihyâ ider emvâtı ebdânı

Nedendür kuvveden fi'li haber vir sırr-ı [26^b]

14. Ayâ mu'ciz kerâmâtla olur icrâ bu fi'liyyât

Neden nâşî irer himmet haber vir şun'ı kübrâdan

15. Haķâyık şehrinüñ 'arzı kâdem yek cā velî tûlı

Nedendür ahz u 'itâsı haber vir bey'ı şirâdan

16. Tecellî zevk-i vicdânı o cādan eylemiş menşûr

Nedendür şavk-i elvânı haber vir devr-i â'mâdan

17. Vücûduñ mahv idüp işbât idenler devr-i â'lâda

Nedendür cismüñ ibkâsı haber vir seng-i hârâdan

18. Şer'at 'uķdesin hall it görünsün 'arşuñ ebvâbı

Açılsun kıble-i Raķmân haber vir şehrü'l-beķâdan

19. Kuluñ bilmez gibi Hâlık ayâ sehv-i haķâsında

Nedendür 'arsa-ı mahşer haber vir haşr-ı neşrâdan

20. ⁸⁹ elzem ki hod bir cā ola kim cümlesi mecmû'

Erenlerden daķı mâ-'adâ haber vir semt-i uhârâdan

21. Özüñ hal-hānede temy[ī]z iden tedbīr ile teşbīh (?)⁹⁰

⁸⁹ remiz

⁹⁰ teşbīh (?) :

Tenüñle hall olur enfās haber vir rūḥ-ı tutyādan

22. İrince himmet-i üstād dev(i)rden ḥod olur āzād [27^a]

Bu kavm içre budur muṭād haber vir zāt-ı vālādan

23. Mükāfātuñ kılup Allāh bu kavm[e] ḥod ḥayāt-ıla

Nedendür kim degül muḥtāc haber vir rüz-ı ferdādan

24. Olar çün hīç qalem ašlā günāh-ıla şevāb sākıt

Nedendür ʿafv olur lā-büd haber vir çün ü çerādan

25. Şefāʿat kenz[i] çün Kurʿān ḥayātında bulan insān

Nedendür mazharı ʿirfān haber vir sırr-ı esmādan

26. Müsemmā mazharı ādem olan kāmīl kişi Ḥaqqan

Nedendür zübdeṭü'l-insān haber vir qalb-ı dānādan

27. Kanāʿat baḥrinüñ kenzi olardur tılsımı el-ḥaqq

Nedendür defn-ı ارخاری haber vir cāy-ı o cādan (?)⁹¹

28. Ḥudānıñ ʿilm-i zātından okur bī-ḥarf vü hem bī-şavt

Nedendür fehm ider ehli haber vir ʿilm-i imādan

29. Ḥaqqāyık kenzüñ ibkāsı benī ādemde çün medfūn

Nedendür Rāhibā merkūz haber vir zıkr-i aḥfādan

⁹¹ o cādan (?):

اوجادن

[23.]

[Gazel]

[Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün]

[Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –]

1. Ay ü keyvān u zamān yoğ-idi bir var iken
Nūr-ı vaḥdet içre pertev baḥş ider bir nār iken [27^b]
2. Cevher-i encüm semāvāt u zamāndan intihā (?)⁹²
Çün tevellüd itmeden işbu ḥāk esrār iken⁹³
3. Va[°]de-i vaşluñ ḥayātı irdigince mū-be-mū
Cümle-i ten tıyn idi bī-cihet-i envār iken
4. Zümre-i nās hep görür bilmez ⁹⁴ hergiz bizi
°Aql [u] fikre şıgmayan bir özgece pāzār iken
5. Bī-ğaraż ol-cā-yı vaḥdet gülşeninde ğonce-veş
Nāgehān bād-ı maḥabbet irmemiş bī-ḥār iken
6. Bāde-i hecrüñ firāķı eyledi ḥayrān bizi
Şol zamān kim ḥüsn-i şahbā vü cām huşyār iken
7. Deyr-i devrāndan muḳaddem Rāhibā
Zāt-ı Ḥaḳda hep kemerbest cümlemüz zünnār iken

⁹²intihā (?):

⁹³ vezne uymamaktadır.

⁹⁴ remiz

[24.]

[Kıt'a-ı Kebîre]

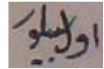
[Müstef'ılün müstef'ılün müstef'ılün müstef'ılün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Bir şehre irdi [kim] yolum hūrī melek sağı şolum
Ol kavm[e] hīç irmez ölüm rü'yetleri env[ā]r kamu
2. Bu kavmüñ ol cānān ili ol cā eser refref yeli
Bī-ḥarf u şavt hep Hāk dili şoḥbetleri esrār kamu
3. Kālbden yüce kūh-ı belā nāmı anuñ 'arşü'l-'alā [28^a]
'Āşıklara her dem şalā gūşa irer her-bār kamu
4. Mektepleri 'unşur tezād 'ilm-i ledün anda nihād
Kılmış Hudā ni'me'l-'icād 'ilm-i 'amel işmār kamu
5. Üstād hemīn ḥaḳdur bu cā dirseñ⁹⁵ giçer ḥavfü'r-recā
'İlmüñ özi envār saça yoldaşları ebrār kamu
6. Kālb kūhunı kılmış kemīn murğ-i Hümā anda hemīn
Gāhī gezer rüy-ı zemīn maḥbūb-ı Hāk settār kamu
7. Nefs-ile rūhun izdivāc kılmış ḥayātı imtizāc
Medḥe sezā ol ihtiyāc 'ahde kavī cebbār kamu

⁹⁵ dirseñ:

8. Hâk vechini bunda nihân gösterdi ol ‘ayân <u> beyân
Bir zerre kim anda cihân tolmış taşar serşâr kamu
9. ‘İlm-i ‘amel kâruñ celî eyler hayâtı her velî
Başdan eser ‘ışkuñ yeli ‘anber-şemîm ‘atfâr kamu
10. Dünya ile ‘uqbâ işüñ hergiz olar çekmez ğamuñ
Pür-nûr idüp içüñ tışuñ ibrîz-i zer ‘ayâr kamu
11. Nâr-ı cahîm itmez eşer Tûbâleyin müşmir şecer
Tuĥm-ı necât ekmiş biçer eşcâr ile aĥcâr kamu [28^b]
12. Terküñ urup uçar gider taĥte’ş-sırât postuñ serer
Nûrdan bütün kaftân giyer ĥakka’l-yakîn dîdâr kamu
13. Mürşid olan kâmil kişi enek içün yâĥûd dişi
Olmaz anuñ hîç teşvîşi nev-be-nev[i](?)⁹⁶ dost-dâr kamu
14. Her demleri çün nev bahâr eşcârına irmez ĥazân
Özge şecer ol her diyâr bî-vaĥt irer eşmâr kamu
15. Kabr-i ĥayât hep bî-kuşûr ĥall-eyle ‘aĥdi ol
Ĥayder nes(i)l zât-ı ĥuzûr erkân görüp ikrâr kamu
16. Keşf-i ĥubûr iden bilür zerrât gehî⁹⁷ evvel görür

⁹⁶ nev-be-nev[i](?):

⁹⁷ gehî: gâhî, nüsha.

Bâtin yüzün dâ'im okur rızkû'l-keşir enbâr kamu

17. Hall-eyle ʿaḳdi kim şebât itdikle ḥod bulmuş necât⁹⁸

Özden içe māvü'l-hayât bendün çözer şalvâr kamu

18. Himmet iderse yol eri baḥş eyle gel cān u seri

Bu kavm olup Ḥaḳ leşkeri ṭabʿ-ı tezād īmār kamu

19. Ferdā işün bunda görür zevḳ-i ebed bunlar sürer

ʿUnşur tezād ʿaḳdün çözer Ḥayder-şifāt eṭvār kamu

20. Şunʿ-ı cihān sırrı ʿayān ḥall-eyle ḥod ʿaḳdün beyān [29^a]

Eyler bütün ḡonce-dehān (...) açar kamu⁹⁹

21. Maʿnī yüzünde her ne <ne> var gizlü degül hep āşikār

Deryā-yı şunʿ taşra taşar dürdāneler şaçar kamu

22. Deryā-yı dil kaynar hemān girdāb-ı tenden nāgehān

Olmış zebān ḥod nāv-dān māvü'l-hayāt aḳar¹⁰⁰ kamu

23. Şıbg-ı Ḥudādan çok eşer merküz olan ḳaḡı şecer

Ṭanur anı kavm-ı ḥacer n'itmek gerek hemvār kamu

24. Kavm-i ḥacer ḳalb-i selīm dā'im ider Ḥaḳla kelīm

Zāt ʿilmine olmuş ʿalīm ins kavmine serdār kamu

⁹⁸ necāt: necād, nüsha.

⁹⁹ bir tefile eksiktir

¹⁰⁰ aḳar:

25.  İlmince  od ma n  kel m s yler yazar hem ber-dev m

 ır lar vek l<i>    im-ma   m  ır ı  ıla yarar  amu

26. Anlar  ab b  urb-i  ud   a  r h na c n ba  fed 

 tm   hem n vu l t be    once-li a ru s r  amu

27. Bu  avm i  n   li-ma   m i  s n id p Rabbu' -en m

S d t g r  h olmu   be-k  m n  il b t n mu  t r  amu

28. Pek  ok  i i yolda selef b -behre   n olmu   telef

N -ehl olan bulmaz  eref bilmekde  alk d   v r  amu [29^b]

29.  ol nu  kuma gel t t  ula    cet¹⁰¹ ise al bir seba 

C  h-  bel   alsun uzak z  ta iri   lg r  amu

30.  avm-i  acer t tsa oruc  ar a o g n eyler  uruc

 alur gir  on iki burc r  yet ider if  r  amu

31. Bu r  h-   a  pek n  z[e]n n tenn r (?)¹⁰² ider her c nibin

   if olur hem    if n¹⁰³ k  mil- ay r d  d r  amu

32. S yler yazar ma n  kel m v ri  ben   ilm-i fi    

N rlar  a  r ol c  m-be-c  m m  brem n  k t e   r  amu

¹⁰¹   cet:   ced, n  sha.

¹⁰² tenn r (?):

¹⁰³    if n:

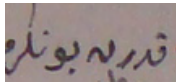
33. Hâkdan degül gayrı emel ʿilm ile ol özge ʿamel
İşler işi virmez hâlel reh-i rızâ efkâr kamu
34. Vuşlat durur her bir demi bezm-i huzûr ʿayn-i cemʿi
Râkid durur derd ü gamı gâfil degül bîdâr kamu
35. Nâz-ı niʿam Hâk perveri halk-ı cihānuñ serveri
Mevlâ-yı ʿışkdur rehberi beste-miyân zünnâr kamu
36. Hâk şaklaya halkdan bizi göstermeye işbu izi
İncü dürer her bir sözi iksîr yoluñ aḥbâr kamu
37. Devr-i zamân gam ʿişreti eşyâya bir bir sekreti [30^a]
Bed-mest idüp her fikrini hüşyâr degül bed-kâr kamu
38. Râhib saña azdur bu nâm şahbâ-yı ʿışk-ı cām-be-cām
Şunsun Hızır İlyās babam rüşen ola izmâr kamu

[25.]

[Kıtʿa-ı Kebîre]

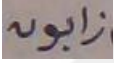
[Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Nefsüñ bütün cevher kılan maʿnî yüzünden pehlüvân
Kâmillere hem-dem olan meşrebleri sübhân kamu
2. maʿnevî gârgı mişâl her bir mûyı
Kaf [ta]ḡınuñ her bir dîvi hükmünde ḥod fermân kamu

3. Hâk ehline da'vet [v]uşûl itmez bu kavme hîç <bir> resûl
Kâlbince hep ilhâm nüzûl eyler hemîn Kûr'ân kâmu

4. Dil hânesi beyt-i Hudâ her birleri hoş meh-liķâ
Rûyet iderler dâ'imâ ülfetleri bürhân kâmu

5. Nefsi itdüñ andan çıkup özge şābun
Kıldım muṭahhar büsbütün her cānibi <hübān> hübān kâmu

6. Rūhımla yār oldı yār (?)¹⁰⁴ devr eyledi her bir diyār
Huşkî nebāt açdı bahār şahrâ vü tağ gülşān kâmu

7. Nefsümle rūh özge şecer gāhî nebāt gāhî hācer
Taḥcîr olan dürr-i güher bilmekde ḥalk ḥayrân kâmu [30^b]

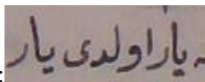
8. 'İlm-ile ol 'āmil şehā sābit olunca māsivā
Hākdan irer baḥş u 'itā ehl-i kemāl 'unvān kâmu

9. Derd ehline derddür deva şabr eyle ḥod bul sen şifā
Kılgıl güzār ḥavfû'r-recā rûyet ola Raḥmān kâmu

10. 'İşk bāğınuñ ol gülleri açdıķca hep sünbülleri
Hoş nağmelü bülbülleri ḥayrân ider mestān kâmu

11. 'İşk şehrine kılgıl sefer ma'nî yo[l]undan al ḥaber

¹⁰⁴ yār oldı yār (?)¹⁰⁴ :

Bā-emr-i Hāk kilk-i kader ʿibret ile ʿirfān kamu

12. Kandan gelür kanda gide terkīb içinde kim n'ide
Āzād olursañ¹⁰⁵ ey dede her derde kı l dermān kamu

13. Sağlam yola gelmez halel cehl-i maraz kalmaz ʿilel
Tālib durur her bir milel eyler hased edyān kamu

14. Sorsañ¹⁰⁶ baña neymiş peder virmem cevāb ey hūb püser
Her dü cihān maqbūl eşer ġāyet ʿamīk ezhān kamu

15. Sağlam tarīk rāhibleri ins kavminüñ ġāʿibleri
Vaḥdet ilüñ nāʿibleri şîr-i nükāt iʿlān kamu

16. şifāh-ile cevāb şıgmaz dehāna ol ḥiṭāb [31^a]
Remze yazar ʿalī-cenāb zevi'l-ʿuḳūl merdān kamu

17. Sağlam yoluñ ḥod vuşlat durur ʿayn-ı cemi
Rüyet olur her bir demi her bir işi āsān kamu

18. Nefsüm cibālinde esīr kalmış idim tenhā faḳīr
Çaldum aña bir dem nefīr teslīm olup ʿüryān kamu

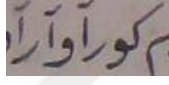
19. Çirden gidüp kavm-i uşūl söz maʿnisi kalsun şümūl
ʿIşķ şehrine kılgıl duḥūl aḥsen-şifāt insān kamu

¹⁰⁵ olursañ: olursan, nüsha.

¹⁰⁶ şorsañ: şorsan, nüsha.

20. Bir od yakup sönmez ola cennetde ol tütmez ola
Tabh-ı nevāl yinmez ola ni°metleri vicdān kamu

21. Ādem demüñ ögreñ peşin bitsün nihāyet her işin
Taḥhīr ola içüñ tısuñ itsün pesend cānān kamu

22. İşit diyem bir mācerā taşu idem
Atsam eger bir kavara sābit olur tuğyān kamu

23. Bir ḥayme çek kur bī-sütūn aṭnābını telden bütün
Kurgıl ḥayātı sen bu gün ferdā ola iskān kamu

24. Devrūñ özi ādem dimek °āşık durur şol nüh felek
Ādem olunca pek çok emek çekmek gerek ihvān kamu¹⁰⁷ [31^b]

25. °Unşūr tezād fi°lūñ görür °ayne°l-yakīn zevküñ sürer
Zıll-ı beden insān gezer ḥalkdan bütün pinhān kamu

26. Ḥaḳḳa özüñ ısmarlayan °Ankā-yı-veş uçar hemān
Uçup gezer tayyü°l-mekān şāhib-kemāl seyrān kamu

27. Maḳşadları rü°yet durur sīretleri ḥayret durur
Nācī gürūh şöhret durur her birleri °ummān kamu

28. İrmiş olar hep ber-murād iḥsān-ı Ḥaḳ bulmaz kesād

¹⁰⁷ Vezne uymamaktadır.

Fānī cihāndan hep āzād olmuş gider her ān kamu

29. Fānī yeli itmez eser olmuş halāş ol pür-hüner
Kabr-i hayāt kılmış sefer zāt-ı huzūr meydān kamu

30. Bakır işin altun hemān itmek için kıldum beyān
Üstād gerek ey nev-civān tahvīl ide izān kamu

31. Ma'lūm ola her hāl-daşa kabr-i hayāt her yoldaşa
Haşrı bütün қоша қоша geçsün sırāt mīzān kamu

32. °Arif olan toğrı kelām söyler dili тұrmaz babam
Kurān özi bedrü't-tamām kalbden toğar tābān kamu

33. °İlmi °azīz fi'li temiz cevher tolu hikmet ken(i)z [32^a]
Luṭfi lezīz kendi °azīz meslekleri pīrān kamu

34. Halk-ı cihān nāsdan firār tağlar başın kılmış qarār
Zāt-ı huzūr leyl-i nehār nūru'l-uyūn sulṭān kamu

35. Şüretde hīç olmaz sürūr her bir dahı itmiş mūrūr
Kılmış kılar dā'im huzūr nācī gurūh erkān kamu

36. Küfr içre ol āb-ı hayāt maḥfi iken her bir hayāt
İhrāc idüp içen necāt bulmış olur ḥandān kamu

37. Zāt-ı şanem pinhā[n] niyāz eyler kişi tuysun biraz
Sol nuṭkıımı ol infirāz eylerse ger iḥsān kamu

38. Hâk leşkeri hep bir vücūd kavmi ile zāta sūcūd
Hikmet semāsında şu'ūd eyler mūdām zī-cān kāmū

39. Çün ber-hayāt cevher fūrūş eyler bī-renk [u bī-]nuķūş
Cismi laţīf ṭab'ı sūrūş kāmīl ne hoş īmān kāmū

40. Maķbūl-i Hâk hīzmetleri 'unşūr tezād mektebleri
Deryā-yı zāt meşrebleri ma'°-i ṭahūr cevlān kāmū

41. Özden ṭoġa şems [ü] kāmēr pertev şala ol şu'le-ver
Bitsün gönülde nūrdan şecer nuṭķ eyleye 'ūmrān kāmū¹⁰⁸ [32^b]

42. Ṭaġ-ı derūn biñ bir kelām 'ayne'l-yakīn dā'im mūdām
Hâkdan görenler ihtirām her bir ¹⁰⁹ akṛān kāmū

43. İtmez kabūl hergiz hemān şūretde şol kāfir olan
Şāhib-hūner Rāhib Babañ¹¹⁰ zāt-perest şādān kāmū

[26.]

[Kıṭ'a-ı Kebīre]

[Mefā 'ilūn mefā 'ilūn mefā 'ilūn mefā 'ilūn]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Elā ey ṭalīb-i hikmet hezār-fenden gerek hīdmet

¹⁰⁸ Vezne uymamaktadır.

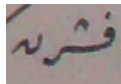
¹⁰⁹ remiz

¹¹⁰ Babañ: Baban , nüsha.

°Ulūmuñ kenzini ḥazret açup birer mu°ammāda

2. Ḥaḳāyıkça olan esrār ḥicābuñ ref° ider ey yār
Tecellī Ḥaḳ şaçup envār o lebden mest bu ārāda
3. Žiyāsı şad-hezār °ayār şu°ā°-ı murğ-veş tayyār
Zihī nūrānīdür seyyār ider pervāz ki her cāda
4. °Aceb ḳulzüm °azīm deryā tefekkür ḳıl degül rü°yā
Muḥaḳḳaḳdur sözüm āyā bilinmez kim bu ḥülyāda
5. Muḫalsam Ḥaḳ gülistānı hezār ḡonce vü elvānı
İder telvīn bu keyvānı ne gevher var şu eczāda
6. Kemāl ehli bilür ḥālūñ bu ḳavmūñ cümle aḳvālūñ
°Ulūm-ıla her a°mālūñ ider icrā bu eşnāda
7. Verā-yı kevn °aceb ferşin (?)¹¹¹ görür bunda daḡı ḥaşrın [33^a]
Çalup şūr-ı fenā neşrin idüp tekmīl bu dünyāda
8. Su°āline °amel kārı ḥisābuñ ḡod görüp bārı
Ḥayāt-ıla be-tekrārı idüp maḥsūb ol āzāde
9. Bu °ilmūñ ehline merhūn ṭabāyi° fen olup maẓmūn
Teẓād fi°li aña maḳrūn gerek aḡfā vü āmāde

¹¹¹ ferşin (?):

10. Be-ḥod¹¹² fetvā veyā taḳvā idenler hep tehī daʿvā
Şığışmaz nuṭḳ o cā aşlā yaz eydem şerḥ ü imlāda

11. Ḥarāret raṭbuñ esbābı tezevvüc¹¹³ kıl bu ḥāk ābı
Açılsun ḥikmet ebvābı toğup raḥm-i tecellāda

12. Bu ḳavmüñ cümlesi bī-şek Ḥudā nūrı ile hem-renk
Olup pervāne-veş evreng döner ṭurmaz bu beyzāda

13. Derūnuñ pasını taṭhīr vesah maḥfī vü mā[°]
K[i] her ḥallūñ ḳiluñ tekdīr ʿalāyim-veş ki ʿuḳbāda

14. Kimi hʿāb kimi rüʿyā kimi esmā kimi ḥilyā
Gümān-ender-gümān āyā cümle cūhelāda

15. Ṭabāyiʿ mehteri her ān çalup raḳşa gelür devrān
Bu āhengler yeter Ruhbān saña imrūz u ferdāda [33^b]

[27.]

[Kıtʿa-ı Kebīre]

[Mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Belāgat ḳavmini bir bir taşavvufla gerek taʿbīr <taʿbīr>

¹¹² Be-ḥod:

¹¹³ tezevvüc:

Kulaḳ tıtgıl idem tefsîr bütûn bî-şavt ʿalîmallāh

2. Lisān-ı hāl-ile işmār ider ʿālemde her bir kār
Gerek eşyā ile devvār tekellüm eyler ol va'llāh
3. Hāḳāyık sunʿ-ı eşyāda gerek zāhîr ü ahfāda
Anuñ çirküñden āzāde özüñ kılgıl ki māşallāh
4. Tabāyiʿ cevherüñ taḥhîr iden aydan olur tenvîr
Hacer ḳavminden ol teşhîr olur ol-kim ¹¹⁴allāh
5. Bu şunʿuñ ḳarını şāhum işüñ işler ʿaceb daʿim
Müʿekkel var nice kaʿim bu ḥikmetde bi-emrullāh
6. Tabāyiʿ ejderi nüh-ser atupdur dört yaña şehper
Bu vādide niçe ʿasker olur zāyiʿ maʿāzallāh
7. Ḥayāt ābı dehānında nefes rūḥuñ miyānında
Ḥayātı ḥod zamānında için ādem şafıyullāh
8. Mezāhîr ʿilminüñ faḥri maʿārifce ki yok ḳadri
Ki zāt ʿilminden ol ğayrı degül maḳbûl ḥuzurullāh
9. Bu ḥikmet baḥr-i ʿummānı yüzer ol kāmîl insānı [34^a]
Maʿārif ḳalb [u] vicdānı olur girdāb beḳābillāh <Allāh>
10. Bu cā kim ğarḳ olan illā cihāna baḳmaz ol aşla

¹¹⁴ remiz

Bu avmũñ her biri mollā abĩat Hak ibādullāh

11. Bulardur kim teni cevher zihĩ ma°den zihĩ enver

Aceb dũrdāneye beñzer cilā-yı vech-i zātullāh

12. Aceb ol lũ°lũ°-i lālā deger¹¹⁵ mişli anuñ aşlā

Bulunmaz kim o hĩ illā žiyā-yı zāt kerĩmullāh

13. Bu avmũñ ilmini āfā gerek enfũs gerek nũh-ā

Bilen olmaz bũtũn amaq alur bĩ-şek hĩcābullāh

14. Ulũmunca a°māl n[e]-vechle ider ikmāl

Anı bilmez kesān hāmmāl bũtũn ma°dũd azĩmallāh

15. Bu avmũñ kāmil insānı delālet sırr-ı ur°ānı

Görũrlər vech-i Rāhmānı °amel °ilmi abũlullāh

16. Hũmā-yı sadr-ı āfāı ider tavĩl alāı

Uar andan bu nũh āı irer mi°rac nebĩullāh

17. Bu avmũñ virdi rũ°yetdũr ne hĩkmetdũr ne udretdũr

Sũlũkuñca ki vuşlatdu[r] bũtũn cũmle hābĩullah [34^b]

18. Be-her malũ vũ hem evreng degũl mũmkũn o cā irmek

Hāyāt ābı gerek çmek tecellĩ Hak liāullāh

19. Sũlũkunca Rāhib gerek hāzır gerek ġā°ib

¹¹⁵ deger: diġer, nũsha.

Saṇa mekşūf be-her cānib künūzı şümme vechillāh

[28.]

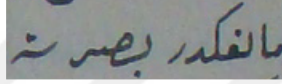
[Gazel]

[Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün]

[Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –]

1. Çün ‘avārız nüh ‘uḳāduñ ḥalli muḥtāc himmete

Şun‘-ı ezdād-ı terākib

2. Ḥall u ‘aḳdūñ ḥikmetinde her dü ‘ālem serveti

Vardur ancāk şāhibūñ eyler vişāli ḥazrete

3. Çār ezdād bahresinde dürr ü cevher toptolı

Ol ‘azīm deryāyı şābit eyle aḳsun sīrete

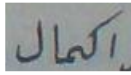
4. Kim şikārı āşikār it tā ḥuzūr-ı Rabbenā

Muḳtezā-yı ḥikmet oldur mūcib olsun rü‘yete

5. Çār ‘unşūr kişveri[dür] Cābliḳāyla Cāblisā <şehīr>

Heft iḳlīm çār köşe hep keşf olupdur ḥikmete

6. Tütyā-yı ḥāk-pāyından olurlar

Nūr-ı ḥazret Muştafādan çün çekildi ‘ayrete

7. Cümle ervāḥ zāt-ı Ḥaḳda ḳudretince ḥişsedār [35^a]

Oldıgunca bizde bunda rāzī olduk ḳısmete

8. Hakkımızda tā ezelden şiv[e]-kār[dur kim] kader
Fehm idüben kıl teşekkür talma bunda ğaflete
9. Bī-cihet pervāz iderken Rāhibā neymiş murād
İşbu çāh-ı miḥnet içre şaldı nāgāh ğurbete

[29.]

[Gazel]

[Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Himem cūduñ kılup maḥlūl 'uḳādı yā Resūlallāh
Sīmurġ-ı (?)¹¹⁶ 'Anḳānuñ ḳanadı <ḳanadı> yā Resūlallāh¹¹⁷
2. Senüñ luṭf-ı kirāmuñla girift eyler dil-i dānā
Şikār-ı ma'nevī ḳavmuñ cihādı yā Resūlallāh
3. Semā-yı şadr-ı ḥikmetde ider pervāz-ı hemvārı
Bu dām-ı vaḥdete düşmek murādı yā Resūlallāh
4. ¹¹⁸ 'Anḳā ile Ḳaḳnūs taġaddī eylemek müşkil
Leṭāfetle gerek envār cevādı yā Resūlallāh
5. Terāķibde hezār 'aḳdi bilüp ḥall eyleyen 'ārif

¹¹⁶ Sīmurġ-ı (?):

¹¹⁷ Vezne uymamaktadır.

¹¹⁸ remiz

<Hayâtında> olur tebyîz tabâyi° kim sevâdı yâ Resûlallâh

6. Ferâîz sırr-ı ahkâmıñ kuvâdan fi°le hod ihlâş
Kılup icrâ hayâtı her mevâdı yâ Resûlallâh [35^b]

7. Senüñ zâtuñ ile şaf-best olupdur cümle-i esrâr
Hużûrında kemâl ehlüñ kuvvâdı yâ Resûlallâh

8. Sen ol Leylâ-yı hâzretsün kim ol Mecnûnlaruñ aşlâ
Hużûrına kabûl itmez âzâdı yâ Resûlallâh

9. Haseble çün neseb elzem dinilmiş söz ¹¹⁹ ammâ
Sebîl-i himmetinden kim tebârı pâk nejâdı yâ Resûlallâh¹²⁰

10. Olanlar vâkıf¹²¹-ı kudret dü âlemde bulur °izzet
Saña °aşık melâmiyyün degişür mi adı yâ Resûlallâh¹²²

11. Cihân var olmadan evvel o dem kim vaḥdet-i sükker
Bulaşmış kim damağından yalar ancak o dadı yâ Resûlallâh¹²³

12. Haḳâyık deyrine mihmân olanlarla kabûl eyle
Bu da bir kemterüñ Râhib °ibâdı yâ Resûlallâh

13. Terâzû-yı °adâletdür ruṭûbetle ḫarâretdür
°Aceb sırr-ı leṭâfetdür bu vâdî yâ Resûlallâh

¹¹⁹ remiz

¹²⁰ Vezne uymamaktadır. Bir tefile fazladır.

¹²¹ vâkıf: vakf, nüsha.

¹²² Vezne uymamaktadır.

¹²³ Vezne uymamaktadır. Bir tefile fazladır.

14. Bu vādiden yağar enver gehī ebyaž gehī aḥmer
Hızır İlyās olur rehber reşādı yā Resūlallāh

[30.]

[Gazel]

[Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Hicābı *len terānīden* ḥiṭābı yā Ḥabīballāh [36^a]
Rumūzı ḥod me'ānīden cevābı yā Ḥabīballāh
2. Verā-yı şavt bütün ĩmā bī-gūş dahı sīmā
Göñül 'ilmi ¹²⁴ ğıyābı yā Ḥabīballāh
3. Ki zātından olup neşri ḥaḳāyık 'ilmüñ ol şehri
Ki sensin cümleñüñ bahri kitābı yā Ḥabīballāh
4. Meẓāhirce olan i'lān ḥurūf [u] şavt ile furkān
Anuñ lebüñ kılp pinhān cenābı yā Ḥabīballāh
5. Nebīlerle ¹²⁵ cinsi Muḥammed şehr olar kürsī
Huẓūrullah alup dersi vehābı yā Ḥabīballāh
6. Hazer kılgıl buña cānā bu 'ilmi kim bilen ifşā

¹²⁴ remiz

¹²⁵ remiz

İderse ger görür ferdâ ʿazābı yâ Ḥabībballāh

7. Bu ʿilmüñ fiʿlini mestür kılan[lar] çün olur menşūr

Min ʿindillāh ki yok destūr جلابی yâ Ḥabībballāh

8. Yedi ahlāk gerek tebdīl kıla nefsüñ anı taḥvīl

Dev(i)r hükmi olur tebdīl tölābı yâ Ḥabībballāh

9. Bu ḥikmetde biten aşma virir meyve yedi ḥūşe

Bilen ādem gelür cūşa ʿinānı yâ Ḥabībballāh [36^b]

10. Bu bāğuñ her kenārından yedi deryā civārından

Şunar sākī ʿuşārından şarābı yâ Ḥabībballāh

11. Budur kim mest iden sārā iden serḥoş bizi yāra

O meydür bil gözüm zīrā gül-ābı yâ Ḥabībballāh

12. Devādur bu hezār derde kılup iḥyā niçe mürde

Ki ruḥ-sūde be-her yirde rikābı yâ Ḥabībballāh

13. Biz ol ḳavm-i ʿarab-cüyān bu yüzdendür bize iḥsān

Kemend-i zülf-i نسيان şebābı yâ Ḥabībballāh

14. Giçer başdan ʿazīm devlet ḥayātında be-her millet

Anı-kim bilmiyen ümmet devāb-ı yâ Ḥabībballāh

15. Töküz kāt perdede maḥcūb olup zātuñ uça نظوب

Dü ʿālemde olan maṭlūb ğurābı yā Ḥabībballāh

16. Bu meskende niçe esrār olunca himmet-i ebrār
Kim ol senden saña ey yār zehābı yā Ḥabībballāh

17. Ki emsāli anuñ nādir omuzda (?)¹²⁶ sündüs-i hād(i)r
Kurup bir bī-sütün çadır tınābı yā Ḥabībballāh

18. Senüñ sâyende ben mihmān olam ferdā gehī iskān [37^a]
Ola yoldaş baña Qurʿān şevābı yā Ḥabībballāh

19. Dilümde sırr-ı Qurʿānı yedümde fiʿl-i bürhānı
Gözümde nūr-ı sübhānı şavābı yā Ḥabībballāh

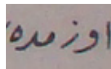
20. Bu ʿışk nārı tenüm büryān idüp yaqdı bütün el-ān
O nār içre bulup dermān kebābı yā Ḥabībballāh

21. Bu sözden fehmi iden insān muḥaqqāq kāmīl-i insān
Yolundan ḥod gelen merdān kıbābı yā Ḥabībballāh

22. Ḥuzūrullāh olup kâʿim gice gündüz bütün şâʿim
Bu ilde çün olar ḥākim tevvāb[ʿ]ı yā Ḥabībballāh

23. Senüñ sırruñ bizi nā-gāh tıyaldan eyledi āgāh
Ḥuzūrunda şehā vaʿllāh ḥicābı yā Ḥabībballāh

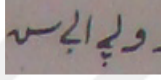
¹²⁶ omuzda (?):

24. N[e]-vechi eylesiz hürmet bu hikmet[d]ür ʿazīm niʿmet
Dü ʿālemde yüce devlet ʾicābı yā Ḥabībballāh

25. Bu ʿilmi çün kılan yağma iden sensin şehā ḥālā
Şad(ı)rdan şadra ol ʾimā niḳābı yā Ḥabībballāh

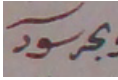
26. Bu ʿilmi kim bilen ḥālā cihān ḥalkuñ ider ihyā
Merām eylerse ger zīrā ḥarābı yā Ḥabībballāh [37^b]

27. Kim üç murğ var bu iḳlīmde gehī dem-keş
Biri ejder ki heft ser-veş yā Ḥabībballāh

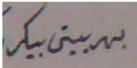
28. Bir[i] Ḳaḳnūs daḥı ʿAnḳā kemāl ehli Hümā ammā
Üçüncüsü ¹²⁷ ḥaḳḳan ʿuḳābı yā Ḥabībballāh

29. Be-her bint-i bik(i)r (?) ¹²⁸ meknūz kılu[r] ʾimā ¹²⁹ mermūz
Senūñ zātuñ olup merkūz şıʿābı yā Ḥabībballāh

30. Elest bezminden ol hikmet maʿārif kudreti vaḥdet
Kemāl ehlindeki ʿizzet nişābı yā Ḥabībballāh

31. Bu ebyāt ile tertīb niçe ḥālāt
Meʿānisi gerek biʾz-zāt ḥisābı yā Ḥabībballāh

¹²⁷ remiz

¹²⁸ Be-her bint-i bik(i)r (?):

¹²⁹ remiz

32. °Ulūmuñ sırr-ı pāyende gönülde vird-ḥ^vānende
Bu Rāhib ḥ[ā]k-pāyında turābı yā Ḥabīballāh

[31.]

[Gazel]

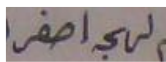
[Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Nükāt-ı ḥikmetüñ şehri kerāmet yā Resūlallāh
Lisān-ı ḥāl-ile cārī feṣāḥat yā Resūlallāh
2. Bu şehrüñ kavmini ihyā iden sensün bütün zīrā
Zihī iksīr ¹³⁰ kimyā kemālet yā Resūlallāh
3. Bu °ilmi eylemek menşūr o emr varınca [kim] maḥzur [38^a]
Ḥudādan yoḡ aña destūr icāzet yā Resūlallāh
4. Bu °ilmi kim iden ezber sözi kibrit özi aḡmer
Olur hem lehce-i aşfer (?) ¹³¹ leṭāfet yā Resūlallāh
5. Defā'in gā'ibi ḥikmet bu °ilm içre durur elbet
Gerek īmā ile ülfet nezāket yā Resūlallāh
6. Ḥakāyık şehrüñ āgāhı gönüller burcunuñ māhı
Be-her maḥlūk şehenşāhı °adālet yā Resūlallāh

¹³⁰ remiz

¹³¹ lehce-i aşfer (?):

7. Saña ümmet olan insān be-her derde kılar dermān
Kemāl ehli dinür ʿunvān irādet yā Resūlallāh
8. Ledün ʿilmi hezār hikmet şunūʿātdan irüp ʿibret
Bize bunda olan himmet kifāyet yā Resūlallāh
9. Bu ʿilmüñ hikmeti deryā hezārān mürdeler ihyā
Misi altun iden kimyā ihālet yā Resūlallāh
10. Bu ʿilmüñ fiʿline ilhām ir[er] Hāḳdan 132
Tecellī zāt olur encām velāyet yā Resūlallāh
11. Bu ʿilmi ketm iden Bārī degüldür herkese cārī
Şad(ı)rdan şadra işmārı işāret yā Resūlallāh [38^b]
12. Bu ʿilm içre olan kudret bilen ādem bulur devlet
İrişmez hīç aña miḥnet saḫāvet yā Resūlallāh
13. Bu bir ḥükm-i hidāyetdür zihī zīrek-dirāyetdür
ʿAceb Hāḳdan ʿināyetdür ḫilāfet yā Resūlallāh
14. Emānet sırr-ı insāna ḳonarken cümle ebdāna
Bizim-çün bezm-i Sübhāna kefālet yā Resūlallāh
15. Verā-yı ʿaḳl olan mādde olupsun sen saña perde
Ki var ādem olan p[ī]rde cesāmet yā Resūlallāh

¹³² remiz

16. Belā bezminden ol ikrār huzūrāta virüp ey yār
Bu ğafletden olan bîdār beşâret yâ Resûlallâh
17. Mu‘ammā-yı sözüüm yâra terākibden özüñ ayra
İden âdem bilür zîrâ ferâset yâ Resûlallâh
18. Bu sözler ma‘nîsi Qur‘ân bilür yüz biñde bir insân
Sözi özden kılup mîzân ‘alâmet yâ Resûlallâh
19. Me‘ânî hikmetüñ kârı şunû‘âtla hüner-vârı
İder işbât bu âşârı tezâdı yâ Resûlallâh
20. Bu ‘ilm içre tûrar dünyâ zihî bir beyze-i ‘Ankâ [39^a]
Hudâ-yı emrle ibkâ izâfet yâ Resûlallâh
21. Bu beyzâda ki bir dünyâ dağı ahsen-şîfat âyâ
Kurulmuş ‘âlem-i kübrâ şerâfet yâ Resûlallâh
22. Künûz-i ‘izzetüñ merhûn benî âdemde hep medfûn
Sedef mişli kılup meknûn ‘inâyet yâ Resûlallâh
23. Hâkîkat mağz-ı âyâtı gerek evvel nihâyâtı
İder îmâ kemâlâtı işâbet yâ Resûlallâh
24. Hayâtında kişi ta‘cîl kılup ‘ağdûñ bütûn tahtlîl
İşüñ bunda idüp tekmîl ‘imâret yâ Resûlallâh

25. Zamānımda ki bir sırdaş bulunmaz kim iden haldāş
Bu hı̄kmetde k'ola yoldaş qarābet yā Resūlallāh

26. °Ulūm-ı vaḥdetüñ kânı olupdur kāmīl insānı
Bilenler ḥod o merdānı selāmet yā Resūlallāh

27. °Amelde mezḥebi ḥalvet giren anda bulur devlet
İçer la°lī lezīz şerbet nihāyet yā Resūlallāh

28. Hezār-fenen[n]üñ olur kânı hemān ol kāmīl insānı
İrince Ḥaḳḳuñ iḥsānı deḥālet yā Resūlallāh [39^b]

29. Bu fen içre °azīm ḳudret Ḥudādan ol-kese °izzet
Zevāl irmez aña elbet şadāret (?)¹³³ yā Resūlallāh

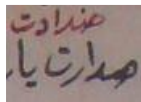
30. N[e]-var gökde daḥı yirde gerek baḥr ü gerek berde
Be-her maḥlūk kılar secde ziyāret yā Resūlallāh

31. Terākibden özüñ iḥrāz be-her eczā ola ibrāz
Erenlerden olur i°zāz delālet yā Resūlallāh

32. Bu °ilm içre olan aḥvāl saña ma°lūm durur her ḥāl
Ki bir ḥarfle kılop icmāl °ibāret yā Resūlallāh

33. Senüñ sırrın kime irdi ḥaḳīḳat şehrine girdi
°Alīm ismi olup virdi sa°ādet yā Resūlallāh

¹³³ şadāret (?):

34. Hâkâyık şehrûñ erkânı meʿânî nuṭḡ-ı bürhânı

Yazarlar ʿilm-i vicdânı hikâyet yâ Resûlallâh

35. Bu bir ağreb ġarîb ülke irişmez kim aña gölge

Müşâbih vahdet-i mülke yâ Resûlallâh

36. Kemâl ehli¹³⁴ demek Râhib bu mülk içre olur nâʿib

İrer hükmi be-her cānib şecāʿat yâ Resûlallâh

[32.]

[Gazel]

[Mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün]

[Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -]

1. ʿUlüm-ı zât-ı hażretde serîr yâ Nebîallâh [40^a]

Hâkâyık fenn-i hikmetde hamîr yâ Nebîallâh

2. Dil-i dānālaruñ āġāh hezār-fenenden olup vallâh

İderler mûm bütün billâh demir[i] yâ Nebîallâh

3. Señindür hep bu hikmetler harîk-ʿāde o hikmetler

Nihāyetsüz şu niʿmetler nezîri yâ Nebîallâh

4. Bu fânî kaşra¹³⁵ pek yüksek kurulmuş bir ʿazîm evreng

¹³⁴ ehli: ehlini(?)

¹³⁵ kaşra:

Teżād ehli ider āhenk nefiri yā Nebīallāh

5. İrişmez hîç buña efkār n[e]-vechi eylesiz icbār
Bu hikmet mahzen-i esrār ḥabīri yā Nebīallāh

6. Kim oldur ḥ^vāce-i ebrār bu ʿilmi neşr iden ey yār
Şehā ol Ḥayder-i Kerrār emīri yā Nebīallāh

7. Hümā-yı zāt açup şehper bu kavm üzre saçup enver
Kim ol dāmād-ı peygamber dilīri yā Nebīallāh

8. Erenler Ḥaḳ dīvānında ḳuluñ Rāhib miyānında
İliñüz hem rikābında debīri yā Nebīallāh

9. Ḳılınca ḥande-i gül-rū vücūdumda olan her mū
O zūlf-i caʿd-ı ʿanber-bū esīri yā Nebīallāh [40^b]

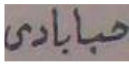
[33.]

[Gazel]

[Mefā ʿlūn mefā ʿlūn mefā ʿlūn mefā ʿlūn]

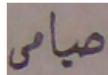
[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Ḥuzūra ʿarzihāl taḳdīm kelāmı yā Resūlallāh
Göñül ārzū ider dāʾim revā mı yā Resūlallāh

2. Ḳabūl eyle ḳuşūrāta ücūrāta
Faḳīr nāçīz ḥuzūrāta selāmı yā Resūlallāh

3. Gice gündüz gönül bîdâr señüñ hasret-keşüñ ey yâr
Niyâzında kuluñ her-bâr kıyâmî yâ Resûlallâh
4. Rikâb-ı hâk-pâyından sefid-i kühl gubârından
Çeküp ʿayn-i hayâtından devâ mı yâ Resûlallâh
5. Ayağüñ başdığı tozu hâkîkat râhınıñ izi
Kim ol izden bulup özi tamâmı yâ Resûlallâh
6. Dev(i)r hükmi olan zaḥmet kemâl ehli dinen ümmet
Yedinde var ʿazîm kudret zimâmı yâ Resûlallâh
7. Bular şâhib-eşer dehri idenler bal be-her zehri
Yedi ırmağ cinân bahri melâmî yâ Resûlallâh
8. Bu kıymüñ her biri hâlâ bulunmuş rütbe-i bâlâ
Zevâl irmez aña aşlâ fiḥâmı yâ Resûlallâh
9. Cemâlullâh gören dîde tecellî Hâk be-her yirde **[41^a]**
Ziyâ-yı şems aña n'ide ziyâ mı (?)¹³⁶yâ Resûlallâh
10. Olur bir şavm içün niyyet olur iftâ[r] aña rüʿyet
Zekât fıtrüñ virir ḥazret şıyâmı yâ Resûlallâh
11. Olar ʿabdi vişâl eyler tecellî hep kemâl ister
Tökülmez hîç nevâl ister müdâmı yâ Resûlallâh

¹³⁶ziyâ mı (?):

12. Şataşdık özge bir nāre cigerde açdı bir yāre
Bulunmaz derdime çāre şifā mı yā Resūlallāh
13. Hākāyık ʿilmüñ āsārı Hudānuñ sırr-ı envārı
Hezār-fenenden o işmārı kıla mı yā Resūlallāh
14. Yolunda қоç ki қurbānum senüñ emrinde fermānum
Bağışla mübrem ʿişyānum haṭāmı yā Resūlallāh
15. Hayātumda idüp icrā kılup <bir> ifhām anı ferdā
Nihāyet güç-durur zīrā hitāmı yā Resūlallāh
16. Bu қavme kim bütün aʿlā tedārik eylemiş Mevlā
Ki yok havfū'r-recā aṣlā maḳāmı yā Resūlallāh
17. Terākibden olup iḥrāc zükūr ile gerek ezvāc
Göñül ʿarşuñ kılup miʿrāc hıyāmı yā Resūlallāh [41^b]
18. ʿAnāşırdan tokuz ʿillet gidince ḥod bulur nuşret
İder bundan o dem hicret Hümā mı yā Resūlallāh
19. Göñül kāfından ol ḥaydud bu Rāhib bendegī maʿdūd
Hużūrunda ḳabūl mevcūd ḡulāmı yā Resūlallāh

[34.]

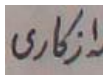
[Kıtʿa-ı Kebīre]

[Mefā ʿlün mefā ʿlün mefā ʿlün mefā ʿlün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Mükerrerem ismine cesbān kemāl ehli-durur ey cān
Anı bi'l-fi'l bulan insān n'iderler ğayrı efkārı
2. Hākāyık hikmeti āyā zihī kılzūm ʿazīm deryā
Çıkan dūrler bütün zīrā Hūdānuñ reng-i dīzārı
3. Gül-i aḥmer ki bir deste vesāḥdan kıl anı şuste
Dönünce levn-i Hāk dostā şaḥlur būy-ı gülzārı
4. Gül-i aḥmerdeki elvān o şehri fetḥ iden insān
O demde mest olur [mestān] bulur ol zevk-i hüşyārı
5. Ṭabāyiʿ deyrini üstād idince bī-sütūn icād
İçinde leşker-i ezdād miyān-best[e]-i zünnārı
6. Ṭabāyiʿ hikmeti tevḥīd ider tırmaz hemīn taşʿīd
Bu üslūbca ider teʿkīd olar ḥod cümle ezkārı (?)¹³⁷
7. Cihānuñ tılsımı şol fen tefekkür kıl sözüñ aḥsen [42^a]
Hidāyet rāhına gir sen ʿaḳīdūñ bozma zinhārı
8. Elā ey ḥāmil-i esrār neler varmış anı gör var
ʿAyān olsun saña ey yār gerek zāhir ü pinhānı

¹³⁷ ezkārı (?):

9. Terākibden olam āzāde¹³⁸ dirseñ ki ire çāre
Olup bende bir üstāda ide s̱ābit bu erkānı

10. Şunūcātdan ¹³⁹ taşra uçup görmek gerek zīrā
Bu cān tende iken icrā idüp rüyet o meydānı

11. Huzūrundan bizi nā-gāh bu vādīye atup Allāh
Gerek her cüz[^o] ola āgāh özüñ görsün o Sübhānı

12. Bu kayd-ı bend-i isārı bozup kıl hall-i tekrārī
Özinden zātuñ envārı ider tahmīr Keyvānı

13. Gerekdür kāmīl-i insān delīl olsun saña ey cān
Fikir köpri cāqıl mīzān geçürsün haşr u ebdānı

14. Öz[ü]nden kim olan āgāh dirim Rāhib ki eyvallāh
Kemāl ehli ¹⁴⁰ Allāh odur aqtāb-ı devrānı

[35.]

[Kıt'a-ı Kebīre]

[Mefā 'lün mefā 'lün mefā 'lün mefā 'lün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Saña teblīğ olan aḥsen-şifāt kim ğavrına irsen
Anı bulgıl eger ersen görürdün reng-i hamrāyı [42^b]

¹³⁸ olam āzāde: āzāde olam, nüsha.

¹³⁹ remiz

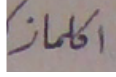
¹⁴⁰ remiz

2. Şemīm a[[°]]lā olur ebdān aña mālīk olan insān
Zihī gül-āb zihī edhān ki °anber-būy sārāyī
3. Anuñla balçıguñ °aṭṭār kılup teşhīr tenüñ settār
Koḡarsın kim anı ey yār tebahhur kıl buḡārāyī
4. °Amelce kıl anı taş°ıd budur Ḥaḡka olan tevḥīd
Ki üç kerre gerek tecdīd alup mā°-i °uşārāyī
5. Ḥayāt ābı gıbi meş°al bunuñla ol hemen eşḡal
Olurduñ cümle-i muḡbil idersin zabṭ o şaḡrāyī
6. Senüñ şun°ında ki esrār konulmuş bil nice envār
Anı keşf eyleyen her-bār görür rüy-ı dīl-ārāyī
7. Anı ḡall eyleyen meftūn dü °ālemde olur mecnūn
Cemālullāh o cā medfūn zıyā-yı şems sitārāyī
8. Künūz-ı vaḡdetüñ kānı olupdur kāmīl insānı
Bu °ālem ten odur cānı kemāhī ḡurş-ı bedrāyī
9. Künūz-ı ḡikmeti ḡāmil revā mı ki ola sā°il
 sensin aña ḡā°il ḡoyup nefis-i müdārāyī
10. Saña senden olur devlet ideydi-kim himmet [43^a]
Kuluñ¹⁴¹ disem be-her millet bütün cümle neşārāyī

¹⁴¹ kuluñ: kulun, nüsha.

11. Yed-i kudret ile taḥrīr ki bir ḥattı anuñ tefsīr
Degül mümkün ola taḥrīr kemāliyle o şuḡrāyı

12. Bu ḳavmüñ her biri ḥālā cihāngīrdür be hey mollā

kim bu cā aṣlā gerek kisrā vü dārāyı

13. Bular meşhūr degül mestūr ḥayāt ābı ile maḥmūr
Sunū'atdan alup destūr ḥaḳāyık ʿilm-i ḡarrāyı

14. Hızır İlyās olup sāḳī bu meyden ḥod şunar bāḳī
Anuñ sekri bu nüh ṭāḳı tutar nāḥīd u zehrāyı

15. Bu ḳavme kim olan inʿām ana raḥminden ol ikrām
Yed-i kudret yazar iʿlām başılur fenn-i tuḡrāyı

16. Mükerrerrem ismine lāʿiḳ ider bunda anı ḥā[l]iḳ
Olur aḳrānına fāʿiḳ bilür ol kadr-i kübrāyı

17. Ḥudā rengi ile hem-renk olanlar cümlesi bī-şek
Tezād şūrı ile āhenk iderler ḥaşr u neşrāyı

18. ʿAnāşırdan¹⁴² aḳan deryā vüçüdundan ṭaşār ṭaşra
Ḥayāt ābı odur yārā aḳıt tenden bu mecrāyı [43^b]

19. ʿİl(i)m kārūñ ide teʾmīn özünde ḳıl bir āyīne

¹⁴² ʿAnāşırdan: ʿunşurdan, nüsha.

O ferdāda kıla tezyīn kemāhī bezm-i uḫrāy

20. Maʿārif ehline ey cān Ḥudā<nuñ> rengi-durur her ān
Tecellīsūñ Ḥudā iḥsān kılup şıbgınca pīrāy

21. Belā vaḳti olan iḳrār ḥuẓūrātı idüp bāzār
O dem-kim Rāhibā ebrār unuttun mu o fırḳāy¹⁴³

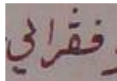
[36.]

[Gazel]

[Mefā ʿlün mefā ʿlün mefā ʿlün mefā ʿlün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Elā ey ḳavm insānı sözüm-den mağz-ı Ḳurʿānı
Ḥaber al ʿilm-i pinhānı nükāt-ı remz-i ʿirfānı
2. Bu kāf ʿilmi durur kimyā kim andan mürdeler iḥyā
 ¹⁴⁴ bī-vaḳt be-her eşyā vir[e] eşmār u ezmānı
3. Bu ʿilm[e] kim olan dānā hezār-fenden söze maʿnā
Virir elbet özi bīnā irince Ḥakkuñ iḥsānı
4. Bulardur zümre-i ebrār ḥaḳāyıkca be-her esrār
Aña meḳşūf durur ey yār ʿulūm-ı zātuñ ʿummānı

¹⁴³ fırḳāy: ; fırka (فرقه) kelimesi kafiye nedeniyle bu şekilde imla edilmiştir.

¹⁴⁴ remiz

5. °Amelde mezhebün kâfî nezâketle bil inşâfı
Tefennünle kı1 elţâfı bulunsun vezn-i mîzânı
6. Zekerle hem-dağı üñşâ neden nâşîdür ol esmâ [44^a]
Müsemması nedür cânâ güzel bilgil kı1 iz°anı
7. ¹⁴⁵ tenkîh ile tezvîc dü-°âlemde ide tahrîc
Revâcınca zîhî tervîc bulupdı reng-i Sübhânı
8. Bu fen ehline sirâc gerekdür ibtidâ ihrâc
Mağâmı hod ola ebrâc şu°â-1 ğam-1 rahşânı
9. Bunuñla şayd-i (?) ¹⁴⁶ tayyârı idenler zabt hemvârî
Dü °âlem kuţb-1 hünkârı kim ol üstâd-1 pîrânı
10. Bunuñla hem nice eczâ olur °ağd-i güher icrâ
Budur iklîl gözüm zîrâ sözüm añla kı1 ezhânı
11. Budur bil mâye-i iksîr ¹⁴⁷ hem muhtaşar ta°bîr
Şu Keyvânı ider tahmîr o şıbg-1 nûr-1 Yezdânî
12. Bu şun°a kim ider secde ne var gökde ve hem yerde
°Ağı1 küllse eger serde gerek ecsâm-1 rûhânî
13. Hayât âbı dinen damla leyâlî zulmet-i bâmla

¹⁴⁵ remiz

¹⁴⁶ cedd-i (?):

¹⁴⁷ remiz

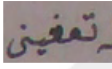
Yağar dilden dūr-i ğamla şular ervāḥ-ı cismānı

14. Bu dūrle ʿaḳd ider üstād şebāt aşla irer zī-bād (?)¹⁴⁸

Olur fırır güher müzdād şaḳāyık reng-i nuʿmānī [44^b]

15. Zeker ünsāya kim lāyık ʿadāletle hem muvāfık¹⁴⁹

O dem tezvīci muṭābık olur ol ḥall-i rūmmānī

16. Kulaḳ tutgıl ki diyem bir kez ki taḥmīnī

İrince vaḳt-i¹⁵⁰ terhīni ider taḥmīr Keyvānı

17. Taʿalluḳ şemʿ-i nār ister bir pīšekār ister

Taḥammüm bī-şümār ister temizlensün ki her yanı

18. Bu fen terkībini āsān diyem bir bir idüñ izʿān

Ki beş eczā durur bī-cān ğubār-ile hem edhānı

19. Meʿādinden degül maʿdūd mekānında olup mefḳūd

Bilen ādem kıla mescūd olur ol kāmīl īmānı

20. Yed-i beyzā gibi ḳat ḳat taḥammümle gerek işbāt

K’ola iksīr-i neşriyyāt be-ḥükm ḳuṭb-ı cülām

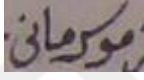
21. Bu şaḥrāda ʿaẓīm dīvān ḳurulmuş bī-kenār meydān

O cā ḥayrū’l-beşer insān irişür emr ü fermānı

¹⁴⁸ zī-bād (?):

¹⁴⁹ vezne uymamaktadır.

¹⁵⁰ vaḳt-i: vaḳt ü, nüsha.

22. Şebāt u nefsüñ işbātı gerek ervāḥ u iskātı
Kılup Tezvīc nihāyātı giye tebrīr ‘unvānı
23. Tokuz ‘illet gide bī-şek nef(i)s rūḥla ola hem-renk [45^a]
Ġubārı mürde hem-seng ki ara her derde dermānı
24. Nef(i)s rūḥla gerek ülfet yed-i üstād ile vuşlat
Bu ḥikmetde hezār ḡudret yazar Ḥaḡ maġz-ı Kur‘ānı
25. Bu şan‘at-ı ilāḥīdūr kemālāt-ı kemāḥīdūr
Kuluñ melce‘ penāḥıdur ḡabūl itmez
26. Bu sözlerde hezār ma‘nā virir ancāḡ dil-i dānā
Ki zāt ‘ilmi dinūr buña iderler şerḥ vicdānı
27. İşāretle ‘ibārātı göñülden ḡod kırā‘atı
Ruṭūbetle ḡarārātı bu ḡikmet sun‘-ı devrānı
28. Bu devrūñ ḡikmetūñ tebdīl bu meslekden idüp tekmīl
Ḥayāt-ile gerek ta‘cīl kılup nefsūñ bu erkānı
29. Dev(i)r ikmāline minnet gerekdür ehline ḡizmet
Saña senden ki bir himmet iderdi¹⁵¹ kāmīl insānı
30. Ne dilden <şerḡ> eylesem ta‘bīr degül mümkin ola taḡrīr

¹⁵¹ iderdi: ider idi, nüsha.

Hurūf [u] şavt ile tefsīr sığışmaz çün edhānı

31. Bu ʿilmüñ maʿnisi muğlak lisān-ı hāl ile muṭlak
Civār-ı hāmeden el-ḥaḳ berīdūr nuṭḳ-ı Ruhbānī [45^b]

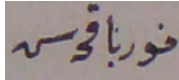
[37.]

[Kıtʿa-ı Kebīre]

[Mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Zeker zevci ide maḳ[b]ül kılup tezvīc ide mefʿül
İki cevher gerek maḥlūl çözülsün bend-i şalvārı
2. Bu beyzāda ʿaceb teşkīl olan māʾı daḥı taḥvīl
Tabāyiʿden kıluñ taʿṭīl bozulsun bīkr ü ebkārı
3. Diger-gūna hevā tebdīl idüp ilḳā anı taʿcīl
Olur civānī bir iklīl döner taḡyīr ü eṭvārı
4. Gidince zūlmet-i perde cevāhir defn olan yerde
Müvekkeller saña secde kılardı cümle iḥdārı
5. Hezār-fendür ḳatı aʿmāl sözüm fehn it dirim icmāl
İşüñ bunda iden ikmāl bilür neymiş bu āṣārı
6. Ḥaḳāyık şehridür zerre içine gir ki bir kerre
Şedef-veş beyze-i dürre girüp görmiş her ebrārı

7. Bu bir fenn-i me'ânîdür şedef-veş dūr mekânıdur
Degül deryâ zamânîdür atar taşra güher-vârı
8. Zeker ünsâya kim ilkâ ider nuqt[1] hemân ibkâ
İki deryâdan ol haqqâ olur peydâ her âhcârı
9. Nüfûs ervâh ile kerrâr ki hîç tūrmaz güler oynar [46^a]
Gice gündüz müdâm tekrâr şular her-bâr şu devrânı
10. Tabâyi'ce ider hizmet bularda var hezâr hikmet
Nebâtâtıdan nice ni'met olur peydâ vü eşmârı
11. Birün kârı harâretdür birün dahı ruḡubetdür
Ki üstâd-ı şibâgatdur boyar ol cümle ezhârı
12. ¹⁵²cı şıkkdur ana üstâd ezelden tâ ebed mu'tâd
Tarab-cûdur hemîn dil-şâd kemâl ehlün o ¹⁵³dil-dârı
13. Nef(i)s rûhla ider icrâ zamānuñ fi'lini zîrâ
Buña yārâ zamānıñ özge mi'mârı
14. Nef(i)s rûhdan degül ayrı şaḡın şanma anı ğayrı
Gerek beri vü hem bahri iden taḥrîk edvârı
15. Kemâl ehli ḥazâkatla hezâr-fenden nezâketle
Yazar nuṭḡı neşâhâtla beyân eyler her esrârı

¹⁵² remiz

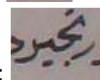
¹⁵³ o: ol, nüsha.

16. Be-her mübrem işi āsān idüp tefsīr ü hem i°lān
Güzel fehm it sözi ey cān n[e]-vechi kıldum işmārı
17. °Amel müşmir gerek maḥşūl min °indillāh ola maḥbūl
Ḥayāt ābı gibi maḥlūl ide taḥmīr seyyārı [46^b]
18. Ḥudānuñ vechi elvānī zihī ol ḡonce ḡülşānı
Ḳoḡanlar bū-yı Sübhānı ider taşbīḡ [ol] envārı
19. Şunū°ātdan nice añam (?)¹⁵⁴ ṭabāyi°ıdūr iden i°lām
Ma°ārifce cevāb saḡlam virir taḡrīr hemvārı
20. Bu fenni ehline iḡbār ide gelmiş bütün ebrār
Şedefden ḡikmet-i envār şaḡılsun nuṭḡ-ı eş°arı
21. Bu eşyā bāṭınī deryā olup andan daḡı kimyā
Kemāl ehli görür āyā ḡül-i aḡmerde iḡmārı
22. Ne ḡikmetdür anı bir bir degül mümkin idem ta°bīr
Şedefde kim olur tebhīr (?)¹⁵⁵ ḡaḡāyıkda dürer-bārı
23. °Amelde mezhebūñ bilḡil gözüñden perdeyi silgil
Hemān Rāhib bir iş kılgıl k°ola maḥbūl-i Settārı

¹⁵⁴ añam (?):

¹⁵⁵ tebhīr (?):

[38.]

[Kıt'a-ı Kebîre]

[Müstef'ılün müstef'ılün müstef'ılün müstef'ılün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Âriflerüñ mektepleri şun^e-ı tezâd hikmetleri
Her dem-be-dem ülfetleri işmâr olur eglencesi
2. Hâk erlerüñ halvetleri zât-ı huzûr izzetleri
Mu'ciz-nümâ hizmetleri esrâr olur eglencesi
3. Kır'ân özi baħr-i nevâl bulmaz o kim hergiz zevâl [47^a]
K'andan zühûr eyler Cemâl envâr olur eglencesi
4. Halvetleri şadrü's-semâ biñ bir kelâm ol dâ'imâ
Eyler ¹⁵⁶ şubh u mesâ dîdâr olur eglencesi
5. Kılmış tülû^e bedrü'l-beķâ her dem şefâ-ender-şefâ
Eyler hemîn hep pîriyâ hemvâr olur eglencesi
6. Nâcî gürûh hep mü'minûn her birler evvel reh-nümûn
Bi'l-cümlesi nûru'l-uyûn ebrâr olur eglencesi
7. Me'mûr iken cehlüñ neden uç bahri kim ʻummân iden
Nefs-ile rûh cevher beden i'câr olur eglencesi
8. Kılmış tecellî hâzreti ırmış ʻinâyet hikmeti

¹⁵⁶ Remiz.

°İşk ehlinüñ her hizmeti hark nâr olur eglencesi

9. Kim şâh iken olmak gedâ lâyıķ mıdur ey meh-liķâ
Söz tutmayan hōd muṭlaķâ devvâr olur eglencesi

10. Kıl̄sa tecellî Hâķ nihân âdem dir [i]düm hemân
Nûrânî ten ṭayyü'l-mekân Settâr olur eglencesi

11. Kıl̄gıl terākibden güzâr Hâķdan iriṣṣün îtibâr
Râhib gibi Refref-süvâr seyyâr olur eglencesi [47^b]

[39.]

[Kıt'a-ı Kebîre]

[Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Güzel diñle bu aķvâlüm perîṣân¹⁵⁷oldı [kim] hâlüm
Sülūk içre her ikmâlüm ma'ârif remz-i işmârı
2. Bu yolda hep bizi irṣâd iden terkîb zihî ezdâd
Anı icâd iden üstâd hâķâyıķ kenz-i dînârı
3. Bu meslekden bütün pîrân iriṣmiş menzile hey cân
Olupdur Tañrıya mihmân berâber cümle ebrârı
4. °Ulûmuñ sırrını mollâ dehânuñ keç gözün şehlâ
Görimezsın n'idem aşlâ ne deñlü kıl̄sañ efkârı

¹⁵⁷ perîṣân: perûṣân, nüsha.

5. Şanāyi° hikmetüñ bir bir bu dilden kim iden tefsîr
Sözüm kibrît özüm iksîr haķāyık fenn-i esrârı
6. Melekler hîç degül ķādir hezārān ins dahı nādir
Gehî bir kes olur şādir görür ol zāt-ı envārı
7. Ma°ārif zümresi yārā erenlerdür bütün zîrā
Olur kim nüsha-i kübrā görürler zāt[ı] hemvārı
8. Terākib °uķdesin özde ider ĥallüñ be-her yüzde
°Ulüm-ile °amel sözde ider i°lān [be-]her-bārı
9. Ĥacer kavmi erenlerden kim ol-zātı görenlerden [48^a]
Ĥayāt ābı ićenlerden ledün °ilmiyle serşārı
10. Dil-i dānā olup çeşme ĥazer kılgıl derin eşme
Düşersen gel şakın çıkma n[e]-deñlü görsen icbārı
11. *Seķāhum rabbuhum*¹⁵⁸ ĥamrı tutupdur ĥod anuñ sekri
Olupdur mest göñül şehri anuñ olmaz ki hüşyārı
12. Göñül beytüñ ziyāret kııl niyāz eyle °ibādet kııl
Nihāyetle vişālet kııl bilinsün lutfuñ izmārı
13. Vaşatda nokķa-i sevdā ģarīb āġreb zihî peydā
Anuñ ĥikmetlerüñ ferdā görürsin şekl-i āşārı

¹⁵⁸ “...rableri onlara tertemiz bir iķecek verir” (İnsān Suresi 76/21).

14. Ledün bahri ʿaceb Rāhib atup emvāc be-her cānib
Dehānında olur ġāʿib zihī k̲ulzüm bī-kenārı

[40.]

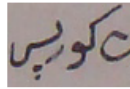
[Kıtʿa-ı Kebīre]

[Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün]

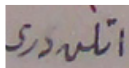
[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. ʿĀriflerüñ gör bes (?)¹⁵⁹ eri kılmış hicāb etlen deri (?)¹⁶⁰
Haḳ rāhına koymış seri vuşlat durur eglencesi
2. Nefs-ile rūḥ ekber ciḥād eyler hemīn ḥayrū'n-nejād
Hergiz işi bulmaz kesād ḥikmet durur eglencesi
3. Ḥikmet işi ġāyet katı her bir işüñ ol şıḥḥatı
Baḥre-nevāl her ciheti kısmet durur eglencesi [48^b]
4. Bitmez ʿaceb bulmaz fenā kenzü'l-beḳā ol Rabbenā
Medfūn olan hep āşinā ḥazret durur eglencesi
5. Cehlince ḥalk olmış rızā devrinde ḥod kalmış fenā
Ḳavm-i ḥacer bulmuş necā vaḥdet durur eglencesi
6. Rāh-ı hidāyetden eşer bulmuş olan ol pür-hüner

¹⁵⁹ gör bes (?):

¹⁶⁰ etlen deri (?):

Şaşmaz yolu ٲođrı gider  ayret durur eglencesi

7. D ru’l-h l d olmiş mek n   arif i   n ey nev-civ n
Hergiz olar itmez g m n  uzlet durur eglencesi

8. ş r-ı cih n  zge şad  her dem-be-dem eyler nid 
K mil i   n r   a ğid   ibret durur eglencesi

9. ş n -ı cih n dery  miş l mevc  n atar ş hr  cib l
Cevher  olu her bir ma  l neş et durur eglencesi

10.  ikmet ile p r-mu ciz t   s -y -veş i   -y  m t
Eyer hem n k mil zev t himmet durur eglencesi

11.  ikmet iş  g yet g zel eyler pesend her bir meel
Bulmaz <o> iş  hergiz  alel  urbet durur eglencesi

12. Mu ciz s ze  ıl i  tir m ş r  n  zi her bir kel m [49^a]
Fehm eyleyen d  im m d m r  yet durur eglencesi

13. K miller  n her bir s zi şer i durur ş r  n  zi
Ma  nleri  ikmet y zi  ud[r]et durur eglencesi

14.   rifler  n şadr  sem  bi’l-c mlesi z t-ı H m 
Perv z iderler d  im  zillet durur eglencesi

15. N r-ile   k  b u hev  ş bit idenler p şv 
Her bir mer tib intih   alvet durur eglencesi

16. Ğam çekmesün hergiz hemān Rāhib ile yoldaş olan
Pīrān ile peygamberān ülfet durur eglencesi

17. Serv-i sehī kıdd-i nihāl ām[ā]dedür Kāf-ı cibāl
Üstād gerek hem pūr-kemāl sīret durur eglencesi

[41.]

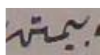
[Gazel]

[Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

[Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –]

1. Ey gönül kim kāmīl-i insān olan añlar bizi
Zülf-i yārūñ kaydına pūyān olan añlar bizi
2. Çün tecellī Hāķ içün biz günde yüz biñ cān fedā
Nār-ı ıışķda bī-sitem¹⁶¹ sūzān olan añlar bizi
3. Cümle hālüm çün deġişdi geldi hālet ber-beķā
Hālet içre hāl-i bī-pāyān olan añlar bizi [49^b]
4. Hāricīler hōd ne bilsün hālīmüz ahvālīmüz
Hūsni ahsen Yūsuf-ı Ken‘ān olan añlar bizi
5. Kār-ı hikmet içre bi’l-fi‘l tıynetūñ cevher kılan
Ehl-i hāl ol zūbdetü’l-ebdān olan añlar bizi

¹⁶¹ bī-sitem:

6. Nār-ı ʿışkda pişmeyen nā-puḥtedür vallāhi kim
Nār-ı Nemrū[d]da gül-i gülşān olan añlar bizi
7. ʿİlm-i enfüs şöhretince kim göge irse başı
Fehm olunmaz rüʿyeti Yezdān [olan] añlar bizi
8. Biz bu kayd-ı ʿuḳdeden ḥalle irişdik hey dede
Sen ne şanduñ ḥikmeti ʿirfān olan añlar bizi
9. Bī-şemer ʿilmüñ nesinden iftiḥār itmek ʿabes
ʿİlm-i zātuñ himmeti pīrān olan añlar bizi
10. ʿİlm-i zātuñ baḥresinde gör neler var gör neler
Ġavş idüben lüʿlüʿ-i mercān olan añlar bizi
11. ʿİlm-i zāta vākıf olduk bir işāretle tamām
Mağz-i Qurʾān āyeti ḥayrān olan añlar bizi
12. Māverā-yı ḥarf u şavtdur kim n[e]-vechi naḳl idem [50^a]
Ġayr ḥāşā vaḥdetī merdān olan añlar bizi
13. ʿİlm-i enfüs bātınuñ kısrı olupdur nā-feh(i)m
Kudretince vuşlatı izʿān olan añlar bizi
14. Ġayr vechi kim ne mümkün fehm ide şol şūreti
ʿİlm-i Ḥaḳda baḥr ile ʿummān olan añlar bizi

15. Biz cüneyd-i Hakk olunca gör neler çekdik neler
°Aql-ı külden meşrebi mizân olan aňlar bizi
16. Âsumân-ı ma°rifetde âb-ı hayvân içmişüz
Tür-ı kalbde zulmeti tâbân olan aňlar bizi
17. Çün hakâyık gülşeninde ehl-i hikmet goncedür
Berg-i ter-veş ol gül-i handân olan aňlar bizi
18. Tis°a-i fenn içre kâl olduk begüm biz ser-te-ser
Mağz-ı zer-veş kâmil-i imân olan aňlar bizi
19. Ehl-i hâlûñ hâlet içre °ışk olunca rehberi
Âşinâ-yı hikmet-i devrân olan aňlar bizi
20. Ol cevâb-ı *len terânî*¹⁶² perdesin-kim çâk iden
Hem fedâ-yı şad-hezârân cân olan aňlar bizi [50^b]
21. Şol sülûk-ı °arîfânda °âr [u] nâmûs ber-hevâ
Ehl-i hâlet bezmine şâyân olan aňlar bizi
22. Zâhirâ gör Hakk-erenler nuṭkunı <bî-semer> i°lân ider
Ol degül-kim °ibreti erkân olan aňlar bizi
23. Ol zaman-kim cümle ervâh tırdığı dem şaff şaff
Bezm-elest bir cām¹⁶³ ile mestân olan aňlar bizi

¹⁶² “Sen beni göremezsın” (A’râf Suresi 7/143).

¹⁶³ cām: cân, nüsha.

24.  İlm-i z ahirle tefenn n m mk n olmaz h c

 İlm-i vah det  oh beti b rh n olan a lar bizi

25.  avm-ı efser   n batırdur (?)¹⁶⁴ cism-i la  f er degil

Bezm-i elest menzil-i c n n olan a lar bizi

26.  A l u fikr  n m ver sından gi er kim H k yolu

Ol h z r-ı bezm-i H k erk n olan a lar bizi

27.   ret ler kim ne bils n  rmemi  a l  i i

Ol tecell  z 'l-cem l meyd n olan a lar bizi

28.   bu  avm  n h d lis n  H k dilid r p riy 

H zrla  ly s hem n y r n olan a lar bizi

29. Emr-i H kla  ehr-i dilden emr   ferm n eyleyen [51^a]

P ye-i rind me reb-i z -  n olan a lar bizi

30.   zzet oldur     at-i far  v cib ender i -[i]le

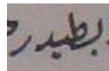
Meskenetle h lvet-i rind n olan a lar bizi

31. Kim o h li h let i re h ll ide t  k lmaya

Mihnet   g m k rı h d  s n olan a lar bizi

32. Her n[e]-vechi ca d olunsa kim bilinmez H k eri

¹⁶⁴ batırdur (?):

Pür-hüner ol hikmeti Ruhbân olan añlar bizi

[42.]

[Kıt'a-ı Kebîre]

[Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. İşit bir söz idem taḥrîr lisân-ı ḥâl-ile taḥrîr
K'ola andan nice tedbîr ledün 'ilmüñ kemâlâtı
2. Ḥaḳâyık 'ilminüñ şehri degül âdemden ol ğayrı
Tecellî Ḥaḳ anuñ mihri ṭolunmaz hîç cemâlâtı
3. Ecel irmez bu cā aṣlâ ider tebdîl mekân illâ
Ḥacer kavmi olan ḥâlâ ḥuzûrâta vişâlâtı
4. Ḥaḳîkat 'ilm u âyâtı özden rivâyâtı
Ne mümkin şerḥ fesâḥâtı ki hergiz yok nihâyâtı
5. Murâd itsem anı i'lân lisân-ı ḥâmeden el-ân
Zemîn âfâḳ siyâh elvân ider hem-renk semâvâtı [51^b]
6. Senüñ 'ilmüñ be hey mollâ vefâ itmez saña illâ
'Ulûm-ı zât bilen ḥâlâ ider şun'î ḥikâyâtı
7. Şunû'âtdur bizi irşâd vesâḥdan kim bizi âzâd

Terākibdür zihī üstād hezār-fenle muḳārātı

8. Hezār kenzi Hudā medfūn kılupdur ādemi meknūn
Nedendür oldıguñ maḡbūn tezzekkür kıl ʿibārātı

9. Mükerrerrem ismine cesbān degül lāyık be-her insān
Tıışı insān içi ḡayvān nebātī-veş zuhūrātı

10. Kemāl ehli olan el-ḡaḡ odur ādem dinen muṭlaḡ
Ḥayāt-ile bütün ancaḡ idüp işbāt izāfātı

11. Dü ʿālemde Hudā ʿizzet ider dāʿim zihī devlet
İrişmiş-kim aña himmet erenler Ḥaḡ ʿināyātı

12. Ṭabāyiʿce olan ḡikmet kemāl ehli içün ḡizmet
Gice gündüz ider ḡürmet döner ṭurmaz seyārātı

13. Anuñ kim ḡadrini her ān kemāl ehli bilür hey cān
İder tevḡır bütün devrān gerek zāhir ḡuyübātı

14. Kemāl ehli olan el-ḡaḡ muṭalsam kenz-i Ḥaḡ muṭlāk [52^a]
Bu ḡavme kim irer ancaḡ dü ʿālemde mükāfātı

15. Ḥacer ḡavmi dinen cānā erenlerdür dil-i dānā
Muṭalsam kenzü lā-yefnā olup hāmīl mühimmātı

16. Şunūʿātda be-her esrār aña meḡşūf durur ey yār
Bilinmez kim bular her-bār ider īmā maḡālātı

17. Ki her maḥlūk be-her yirde bilüp ḳadrūñ ider secde

Gerek bahren gerek yirde iderler hep riʿāyātı

18. Ṭabāyiʿ ḥikmetūñ işi biri erkek biri dişi

Bunı bilmek gerek kişi ināş-ile zükūrātı

19. Gerek nābit gerek aḥcār bu üslūbca bulup eṭvār

Tecessüm eyleyen her var bu şunʿuñ hep icābātı (?)¹⁶⁵

20. Bitüren hem yetüren hem bütün encüm semādur hem

Getüren hem götüren hem bu devrūñ hep ḥubūbātı

21. Gehī taḳṭīr gehī tenzīl gehī tenḳīş gehī tekmīl

Gehī taḥcīr gehī taḥlīl ider ancak şunūʿātı

22. Bu devrūñ hep budur kārı aña emr eyleyen Bārī

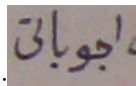
İki erkān ile cārī ruṭūbetle ḥarārātı [52^b]

23. Ruṭūbet çün dişi ālet ḥarāretdur¹⁶⁶ aña ḥācet

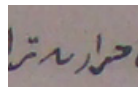
Mülāḳatı ğarīb ğāyet olup mūcib maṭārātı

24. Bu vech üzre be-her maḥlūk bu deryāda olup maġrūk

¹⁶⁵ icābātı (?):

¹⁶⁶ ḥarāretdur:

Bu meslekden gerek mefrūk gelüpdür hōd nūsūyātı (?)¹⁶⁷

25. Bu hālk içre niçe murdār dīni nākış işi eşrār
Ne nāmūs var daḥı bī-‘ār vüçüduñ cümle ālātı

26. Görünce şūretā insān sözi beñzer özi ḥayvān
Nice deyyus kişi şeytān qabūl itmiş o ḥālātı

27. O şulbdan-kim gelen evlād muḥakkaḥ neslidür Şeddād
İder kim Ḥaḡ anı berbād bulur her-dem rezālātı

28. Bunuñ bir ‘avratı bed-nām refīk olduḡ ki bir hengām
Nice bed-kārlıḡı encām zuhūr itdi fuḥūşātı

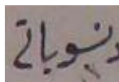
29. Buña bizden hezār la‘net erenlerden daḥı elbet
Bularca bir fenā ‘illet irer bir gün işārātı

30. Mü‘minlere kāfir emek virse daḥı nān u nemek
Māl-ı menāl ḥelāl dimeḡ ‘ırz-ı vaḡār nevālātı

31. Bu vechi mü‘minüñ ḥālī oñat fehmi it bu aḡvālī [53^a]
Ḥelāldür kāfirüñ mālı bütün cümle müsāvātı

32. Nemekle hem gerek nānı gerek ‘ırz vü gerek cānı
Daḥı ḡatlı itse ger anı ḥelāldür hep tirācārātı

¹⁶⁷ nūsūyātı (?):

33. Denāset¹⁶⁸ halkını mevrūs¹⁶⁹ himār Mervāndur o deyyūs
Babasından degül menhūs şu bed-aḥlāk¹⁷⁰ ṭabīʿātı

34. Kişinüñ ḥilḳati murdār olunca ey veled zinhār
Anuñ cildi daḥı bed-kār ḳabūl itmez debāḡātı

35. Kenīfde şöḡbeti herān çocuklarla ider elān
Bular ṭabīʿī himār Mervān bütün bī-ʿār feżāḥātı

36. Ana baba ile bī-ʿār olunca kim n’ide iḥṭār
Ṭutar mı sözüni idbār erenler Ḥaḳ naṣīḥātı

37. ʿİl(i)müñ hem ʿamel iʿlān kemālātı ider ḥayrān
O fenni fehmi iden ʿirfān ider rüşen bu zulmātı

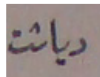
38. Maʿārifce Ḥudā üstād olunca bil āña imdād
Terākibden ider āzād bulur ol-zāt ṭahārātı

39. Bu vech üzre olan insān cevāhir kenzidür ol-cān
Mülākāt eyleyen her ān irer her cā nezārātı [53^b]

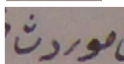
40. Gözi nūri benī ādem kemāl ehli dimeḳ mādēm

Her ān ¹⁷¹ her dem-be-dem silüp gözden ḥicābātı¹⁷²

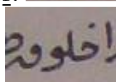
¹⁶⁸ denāset:

¹⁶⁹ mevrūs:

¹⁷⁰ aḥlāk:

¹⁷¹ remiz

¹⁷² Vezne uymamaktadır.

41. Bu ʿilmi kim bilen aṣlā zarūret çekmez ol illā
Dü ʿālemde olar ḥālā muʿazzezdir maḳāmātı

42. Ḥayāt-ile ḥaṣ(i)r neṣri āzād etmiş anı Tañrı
Ḥayāt ābuñ tutup sekri kılup maḥsüb ḥesābātı

43. Ḥudānıñ sevdigi insān sırāt-ile daḥı mīzān
Geçüp gitmiş ¹⁷³ ol cān ḥużūrāta sefārātı

44. Sözi özden toḡar¹⁷⁴ nāgāh kemāl ehlinden ol āgāh
Be-her nuṭkı min ʿindillāh iner ḳalbe işārātı

45. Maʿārif ḳavmini iʿzāz iden Ḥaḳdur daḥı mümtāz (?)¹⁷⁵
Terākibden özüñ iḥrāz iden almış icāzātı

46. Ḥikāyetdür degül daʿvā şıḡışmaz hīç bu cā taḳvā
Meʿāniden yazar fetvā toḡar ḳalbe beşārātı

47. Ḳanı bir rüʾyet-i insān hezār-fenden ḳıla iḥsān
Ḳılı kırḳa yara ol cān yaza hep maḡz-ı āyātı

48. Gerekdür vuşlat-ı merdān olan bir ʿizzet-i ʿirfān [54^a]
Ḥaḳīḳat ḥikmet-i Ḳurʿān bezetmiş cümle ebyātı

49. Bu fenden cāhili ibʿād idüp atmış niçe üstād

¹⁷³ remiz

¹⁷⁴ toḡar: toḡrı, nüşha.

¹⁷⁵ mümtāz (?):

Bu bir kânûn Hudâ icâd idüp kılmış¹⁷⁶hakîkâtı

50. Bu ʿilmi bilmeyen mürde hesâbında be-her yerde
Gerek bahrî gerek berde hacet mişli şebîhâtı

51. Bu fennüñ kârını ihfâ için erzel olur dâna
Muḥâlif söz ile gûyâ olur gâhî mişâlâtı

52. Bu ʿilm ehli aşâletlü feşâhatle nezâketlü
Ruṭûbetle harâretlü esâs-ı fen ʿimârâtı

53. Bu silke gel karış el-hak dü ʿâlemde ğanî mutlak
Hudâ ihsân ide ancak beḳâ mülküñ ʿaḳârâtı

54. ʿAceb Râhib zihî hâlet şaşup kaldum saña ğâyet
Kelâmuñ hep ğarîb âlet bu hikmetde sunûhâtı

[43.]

[Kıtʿa-ı Kebîre]

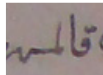
[Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Bir vâd[î]ye kıldum duḥûl erkânları ağreb uşûl
Allâhuma anda vuşûl buldum hemîn pâzârını

2. Görmeklige hem dâʿimâ ʿahd eyledük hem mutlakâ

¹⁷⁶ kılmış:

Va^cdinde half itmez Hudā ketm eylemez esrārını [54^b]

3. Hallu'l-^cuḳād her bir nükāt fehmi eyleyen kıldı şebāt
Nefsindeki seb^ca's-şifāt tahvīl ide eṭvārını
4. Rāh-ı rızā bir özge hāl irmez ^caḳ(ı)l¹⁷⁷ hergiz muḥāl
Ġāyet ^camīḳ āġreb me^cāl bilmek gerek izmārını
5. İlyās Hızır çün ber-hayāt içdikde ḥod mā^cü'l-hayāt
Ḥikmet yüzünden mu^ccizāt gösterdi Ḥaḳ āşārını
6. Bu vād[ī]ye çün nūr yaġar Ḥaḳḳuñ yüzi şuyı aḳar
Ḳaṭrātuñ ol ḳalbe şaḳar mā^c-ı ṭahūr emṭārını
7. Bu vād[ī]ye her kim irer mā^cü'l-hayātı ol içer
Maḥşer işi ol dem biter tecdīd ider i^cmārını
8. Dil ^carşını kılmış mekân murğ-ı Hümā anda nihān
Pervāz ider tende hemān fīkr eyle gör devvārını
9. Zāt ^cilmine kim āşinā olduḳda ḥod fī^cli añā
Ta^clīm ider ol Rabbenā tebdīl ider efkārını
10. ^cİlm-ile ḥod a^cmālını devrūñ tamām ikmālını
Eyler ḥutām aḥvālını kılmış kılar tekrārını
11. Nuṭḳumda var pek çok dürer bilmez anı her bir beşer [55^a]

¹⁷⁷ ^caḳ(ı)l: ^caḳīl, nüsha.

Ehli bilür kim pür-hüner nazmında hep eş'arını

12. Qur'ân özi hep mu'cizât fehm eyleyen kâmil zevât

Fi'lince hep bulmuş necât zâtuñ gören dîdârını

13. İnşâf gerekse ey şehâ nuṭṭum saña hep iktifâ

N'itmek gerek ey bî-vefâ şun'ınca bil ızhârını

14. Kılmış bizi Hâk ihtirâm Qur'ân özi çün iltizâm

Medh eylemiş Rabbü'l-enâm ḥalkınca ḥod aḥyârını

15. Kavm-ı ḥacer hep pür-hüner bir iş yapar dünyâ deger

Bilmiş nedür ḥayrû'l-eşer seng-i güher işmârını

16. Düşvâr katı ḥayrû'l-umûr kılsun ḥalâs yevmü'n-nüşûr

Maḳbûl ola 'inde'l-Ġafûr vird eyle bil ezkârını

17. Deyrû'l-beḳa her câda var Hâk vechine Râhib ṭapar

Kırka kılı fi'len yarar gel gör miyân zünnârını

[44.]

[Kıt'a-ı Kebîre]

[Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün]

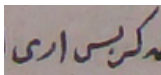
[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Kâmillerüñ ṭoğrı yolu vuşlat ile cānân ola

Her cānibi cevher ṭolı bezm-i ḥuzûr mihmân ola

2. Kavmũn hemĩn ger bes (?)¹⁷⁸ eri olmış terākibden berĩ
Tahte'l-livā Hāk leşkeri ġāyet ʿamĩk ʿirfān ola [55^b]
3. Bi'l-cümlesi nũru'l-ʿuyũn Hāk rāhına hem reh-nümũn
ʿAhde kavĩ hep da'imũn şoşbetleri bũrhān ola
4. şoşbet-durur řũn tercümān eyler ¹⁷⁹ kadrũn beyān
Ma'lũm olur andan hemān aşlınca hep rāygān ola
5. Nefsũmle rũř bi'l-cümle zer kāmĩl-ʿayār iksĩr meger
Bir zerresi kanā[r] çerker himmet ile iřsān ola
6. Kavmũn eri bul āgehi her dũ cihān řehenřehi¹⁸⁰
Dil ʿarřınıř şems ü mehi eyler řulũ ʿtābān ola
7. Nuşkımda var pek çer k eşer şikmet yũzũnden al şaber
Şalbindeki esved şacer ʿařlınca şoş mĩzān ola
8. ʿIřķ ehline özge řarāb bā-dest-i Hāk kudret niřāb
Mestān olan ʿālĩ-cenāb gözden o dem pinhān ola
9. ʿAřlu'l-verā eyler kelām ilhām ile dā'im mũdām
İzden öze kılmış mařām zātınca hep seyrān ola
10. ʿAřlu'l-beşer varmaz bu cā řābit cesed ister buña

¹⁷⁸ ger bes:

¹⁷⁹ remiz

¹⁸⁰ şehenşehi: řehenřāhı, nũsha.

Geçmiş olan havfu'r-recā nūru'l-uyūn merdān ola

11. Kıldan şırāt her kim giçe gündüz olur ol-dem gice[56^a]

Mā-i tahūr bunda içe menzil beķā sübhān ola

12. Cild-i seri şay nüh tabāk şanma tehī sen bu kabāk

Cevher tūlū° hep şimşırāk fetḥ eyleyen ḥandān ola

13. Kılmıř muṭalsam ḥazreti her bir vücūd çün şıḥhati

Āyetleri hep ḥikmeti ma°nī yüzi Qurān ola

14. Bā-dest-i Ḥaķ yazmıř ḳadīm ḥaṭṭ-ı ḥuṭūṭ mişlü'l-°adīm

Ḳārī olan ḳalbū's-selīm yüz biñde bir insān ola

15. °İlmince ḳılgıl bir °amel bulmaz ola hergiz ḥalel

Ba°de'l-memāt tutsun temel yoldaş saña pīrān ola

16. Nefs-ile rūḥ çün bir vücūd ḳıldıķda evvel ḥod-be-ḥod

Dārında hep eyler sücūd ḥüddām saña her ān ola

17. Bundan ḳatı düşvār emek °arīf bilür n'itmek gerek

Bilmez bu sırrı nüh felek vālih bütün devrān ola

18. Nefsindeki seb°ü's-şifāt tebdīl ide kāmīl zevāt

Ḳabr-i ḥayāt ba°de'l-memāt yārān-ı °ıřķ peymān ola

19. Rāhib saña nūrdan kemer raḥm-i anadan al ḥaber

Bend eylemiş fiṭrat-eşer °aḳlü'l-beşer ḥayrān ola [56^b]

[45.]

[Kıt'a-ı Kebîre]

[Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. °Ulüm-ı ma°nevî tefsîr işâretle kılup taḥrîr
Zebân-ı ḥâmeden taḥrîr yazıldı cümle şifâhî
2. Zeker ünsâ ile Tezvîc nef(i)s rûhla iden temzîç
Dü °âlemde bulur tervîç¹⁸¹ olur iksîr her nigâhî
3. Bu fen ehline hep ma°lûm gerek menşûr dahı manzûm
Degüldür °ârif-i mektûm bilenler Ḥaḳḳı kemâhî
4. Yakın olma şaḳın mollâ dilüñ keçdür gözün şehlâ
Gözün nûrı ki yok aşlâ göridün şems-i dil-i mâhı
5. Felâsif zümre-i ebrâr aña mekşûf be-her esrâr
Şunû°âtdan görür her-bâr bulanlar bildi Allâhı
6. Felâsif meşreb-i a°lâ begenmiş her işün Mevlâ
Hüner-ver şihriyet eri tutup dâmen o melcâhı
7. Felâsifdür be-her kâmil °ulüm-ı zât ile °âmil
Hezâr kenze olup nâ°il yedi iḳlîm şehensâhı

¹⁸¹ Tervîç: tezvîç, nüsha. Müstensih tarafından hatalı şekilde tekrar yazıldığı düşünülerek kelime tamiri yapılmıştır.

8. Göñül şāhiblerüñ tekrīm (...) zāta iden tekrīm (?)
Bilürsen kıl [anı] taʿzīm Hūdānuñ ol nazargāhı
9. Zirāʿat itdigi cevher biter ol ʿarzda çün hep zerr [57^a]
Dü ʿālemde yüz-i dilber biçenler buldı refāhı
10. Nef(i)s rūḥda olan elvān anı işbāt iden iḥvān
Odur kāmīl dinen insān şevāb olmaz hem günāhı
11. Felāsif mezhebi meşreb sülūkınca ʿamel ağreb
Kılupdur nefsinı merkeb ḥuzūrullāh irer rāhı
12. Meşāyih şūreti torlaḳ buña āgāh degül ancaḳ
 ¹⁸² bildüm diyen aḥmaḳ bütün şapḳın kıl ikrāhı
13. Kim oldur nüsha-i ekber sözi kibrīt özi aḥmer
Dil-i dānā olan Ḥaḳ er ziyāret kıl o dergāhı
14. Niyāz eyle aña her-bār olardur maḥzen-i esrār
Anı bilsen eger ey yār yolunda kıl āh [u] vāhı
15. Özünden kim olan ġāfil cünüb oldur daḥı cāhil
Ḥaḳīḳatde işi bātıl çıkar itme (...) iştibāhı
16. Erenlerce ḥıyānetler neler itmiş ḥabāsetler
Özünden gör cenābetler ḳatʿa bir cā yok penāhı

¹⁸² remiz

17. Kibārī nāmūsı her hāl hayâtında kılup ikmāl
Gerekmez hîç buña aḥmāl ola nefsünle güvāhī [57^b]

18. Ḥayāt ābuñ içüp tenvîr nef(i)s rûhla ola taṭhîr
Urulsun ma'nevî temhîr kıla rûşen şeb siyāhı

19. Ḥaḳīḳat ehli 'irfānı bu ḳavmüñ re'si Ruhbānı
Dilinde ḳavl-i bürhānı hezār-fennüñ ol āgāhı

[46.]

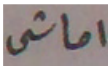
[Gazel]

[Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Semā-yı saḍr-ı ā'lāya iden pervāz merdüz biz
Dil-i ḡamgīneden gitmez semā-yı lāciverdüz biz
2. Ḥuzūr-ı ḳalb-i āgāhī ziyāretgāhı kemāhī
Esās¹⁸³-ı beyti fi'l-lāhı kılan ḥuccāc ferdüz biz
3. Çalınca ma'rifet şūrı göñül Ḥaḳḳa varup toḡrı
Taşup ol dem Ḥudā nūrı muḥaḳḳak la'l-i ferdüz biz
4. Ehālī vaḥdet-i kübrā 'an[ā]şırdan¹⁸⁴ çıkan zîrā
Ciger pür-pāredür yārā oñulmaz ehl-i [der]düz biz

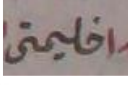
¹⁸³ Esās:

¹⁸⁴ 'anāşırdan: 'unşurdan, nüsha.

5. Göñül bâğı açup beyyin hezār nergis ile zerrīn
Gül-i aḥmer ile rengīn dem-i hoş-bū-yı verdüz biz

6. Hūdā rengi ile telvīn özüm tende kılup tezyīn
Görindük şūretā çirkin muḥālif reng-i zerdüz biz

7. Bu ten tesmīr ḥallince Rāhibā taʿmīr [58^a]
Binen ol düldüli tedbīr felāsif-fehm cerdüz biz

[47.]

[Gazel]

[Müfte ‘ilün fā ‘ilün müfte ‘ilün fā ‘ilün]

[Münserih – + + – / – + – / – + + – / – + –]

1. Kim bu duʿāyı bilür bakır işi zerr olur¹⁸⁵
ʿİlm-i leddüni okur ḥikmeti ḥākān olur

2. Kulle-i şadr-ı semā lāne-i murğ-ı Hümā
Ehline ol reh-nümā himmeti her ān olur

3. İsm-i muʿazzam ʿalem gülşen-i Hāk çün n’idem
Maʿnevī-hʿān bülbülem sāmīʿī ḥayrān olur

4. Z[ā]hid ü şeyḥān şorar ʿārif u dānā arar
Hīle-i dāmuñ kırar ʿömri perīşān olur

¹⁸⁵ Bu beyit nüshada gazelin 2. beyti konumundadır. Kafiyesi nedeniyle matla’ beyti olduğu düşünülerek nüshadaki ilk beyitle yer değiştirilmiştir.

5. ʿİlmi ile Hāk ʿamel kılsa kişi bī-ḥalel
İrmez aña hīç ecel şāhib-i ʿirfān olur
6. Şāhib-ʿirfān pür-hüner olur ey püser
Fıtratı ḥayrū'l-beşer cevheri izʿān olur
7. ʿUḳde-i ḥallüñ ḥelāl kılmış olan pür-kemāl
İrmez [ana] hīç zevāl ḥākim-i devrān olur
8. Şark ile ğarba revān ḥükmi anuñ her zamān
Ḥalk-ı cihān hem çünān ḥikmete fermān olur [58^b]
9. Kanda ki insān yolu ʿarşa-ı ḥikmet güli
Her yañı ğonce tolı gözsüze pinhān olur
10. Küfrüñ içi heft-şifāt ḥavza-ı māʾü'l-ḥayāt
Fātihi kāmīl zevāt zulmeti rüşān olur
11. Nüktemüñ ḥalli cinās eyleye gör var kıyās
Ehlini kıl iltimās şoḥbeti Qurʿān olur
12. Bedr-i semā-yı tenüñ cevheri var herkesüñ
Ṭalʿatı envār anuñ şemʿi dıraḥşān olur
13. ʿİlm-i özüñ her işi tekmīl iden er kişi
Kalmaz olur teşvīşi ḥazret-i sultān olur

14. Kim-ki bunuñ sālīki ölmeyicek mālīki
Mürde tenüñ hālīki ʿömrīde hayvān olur
15. Qurʿān özünden haber almış olan pür-hüner
Kenz-i Allāhı görür şervet-i sāmān olur
16. Rüʿyeti sırf meh-likā kılsa tecellī beḳā
Ḥayret alır muṭlaḳā dört yañı¹⁸⁶ ʿummā[n] olur
17. ʿUḳde-i ḳalbde nihān ʿārif olan ey civān [59^a]
ʿİlmüñ özünden hemān şoḥbeti bürhān olur
18. Mürde-i cān ḥod şifā senden umar çün şafā
Rüʿyet-i vaşluñ devā merhem-i hicrān olur
19. Ḥikmet-i arzdaki hep nābiti zerʿüʿz-zehab
Ketmi gerek çün edeb vācib-i Yezdān olur
20. Şīve-i ṭabʿ-ı türāb sengi ider kām-yāb
Şıbg-ı şebāt inḳılā laʿl-i bedahşān olur
21. Ādeme luṭf-ı kerem neydi sebep ey dedem
Bilmeyicek ben nʿidem ketmide şāyān olur
22. ʿİlmüñ özi çün gerek ṭālib iseñ pek emek
Ḥāşıl ola her dilek ʿibreti mīzān olur

¹⁸⁶ yañı: yanı, nüsha.

23. Dikkat eyle her sözi gösterelüm Hakk izi
Kim bile furkân özi vâsıl-ı cânân olur
24. Dilber-i şûret-likâ var durur anda beķā
Fânî degül muṭlakâ pertev-i Keyvân olur
25. Fehm ide mi cāhilân remzini hîç kâmilân
Neyleyelim biz hemân hilḳati nādân olur [59^b]
26. Kim ki buña âşinâ olmuş o ḳalb pür-ğınā
Ḳudreti var her yaña ülfet-i pîrân olur
27. Nokṭa-i ʿilm-i laṭîf âdemedür münkeşîf
Dindi emîr u şerîf maʿnîsi seyrân olur
28. Nefs(i)le rūḥ bir vücūd ins ü melek rū-be-ḥod
Eyleyiser hep sücūd zümre-i merdân olur
29. ʿAvni ile ülfeti ʿilm u ʿamel ḥizmeti
Ögreden ol ḥikmeti himmet-i Ruhbân olur

[48.]

[Gazel]

[Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün]

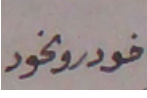
[Recez — + — / — + — / — + — / — + —]

1. Kâmil iseñ ins ü melek vâlih olup ḥayrân saña
Ferdâ demi ğıbtâ ider ḥūrî ile ğılmân saña

2. İmrüz vü hem ferdā şehā elzem olan sağlam ʿamel
Andan daḥı özge eṣer hīç var mıdur iḥsān saña
3. Gāhice dil eyyām-ı ğam Nūḥı nihān tūfān gerek
Emvāc atup dürlər şaça kılzüm gibi ʿummān saña
4. Hāl-ḥānesūñ ḥālī kılup özden daḥı özge güher
ʿİşk nārına girdikde ol pertev şala sūzān saña
5. Hāll içre tā ḥālet bulup iksīr-veş ṣābit ola [60^a]
Nār-ı cahīm kār itmeye menzil o dem cānān saña
6. Nefsinde şol dürr-i cihān ḥāll olsa tā cevher mişāl
Lāyık o dem bezm-i vişāl hem-dem olur pīrān saña
7. Şūret için şerʿī ʿamel ʿaklı zaʿīf ḥayvāniyān
Kāmiller efʿāl-i ḥ[ā]şı maḥşūs olan ʿirfān saña
8. Derk eyle gel Hālīk neden ḥalk eyledi cevher teni
Balçık diyü şanma anı maʿden ğarīb ebdān saña
9. Kibrīt-veş şahrālīguñ şıbg-ı Hudā kıldı eṣer
Bākī-durur her tende ol ʿakluñ delīl mīzān saña
10. Aşār-ı Hāk ifşā ider her ānda biñ ʿibretini
Bun[dan] daḥı özge ʿatā şunʿınca gör bürhān saña

11. Hüsniinde var biñ bir varak var andan al sen¹⁸⁷ bir sebak
°İlmüñ özi olsun turaq kırklar vire °unvān saña
12. °İlmüñ özi sende nihān kılmış Hudā ey nev-civān
Ehli bakup yazar hemān bī-ḥarf u şavt Qurān saña
13. °İlmüñ özi dilden taşup kılsun hücūm senden yaña
Cūşa gelüp girdāb-ı ten emvāc ata cevlan saña [60^b]
14. °İlm-i resūl vāriş olan °İlmüñ özidür çün merām
Müşmir gerek ol Haq kelām ḥālet ire vicdān saña
15. Vicdān-ı Haq irse kese kāmīl olurdı ol zamān
Ma'nen bütün secde kılar eşyā bile devrān saña
16. Ā[d]emdeki noqşān şıfat kāmīl olup bulsa şebāt
Dūzaḥ odı itmez eşer gülşen olur nīrān saña
17. Kıl ber-ḥayāt def-i ḡamuñ meşhūd ola °ayn-ı cemūñ
Puḥt eyle kim nefis-i ḥāmuñ şun'ında var fermān saña
18. Nefs-ile rūḥ çün bir vücūd olduḡda ḥod-rū be-ḥod (?)¹⁸⁸
Āfāk u enfüs hep sucūd eyler bütün yeksān saña
19. Envār-ı Haqquñ maḥzeni aḥsen-şıfat zāt ma'zeni

¹⁸⁷ al sen: sen al, nūsha.

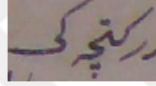
¹⁸⁸ ḥod-rū be-ḥod (?): Vezne uymamaktadır.

Bulmaz iseñ ger sen anı şad hayf dirüm her ân saña

20. Ahsen-şifat lafzı murād şüretde çün şavkı müzād
Çirkāb içinden kıl āzād rūşen ola tābān saña

21. Bātın yüzüñ envār-ı Hāḡ fetḡ eyle gel gitme ırak
Kılgıl süvār oldur Burāk ta‘līm gerek merdān saña

22. ‘Ārif için kıl cüst [u] cū dünyāyı devr it sū-be-sū [61^a]
Pendüm tutarsan mū-be-mū derdüñ olur dermān saña

23. Şun‘-ı Hudā bir özge (...) fehḡ eylemekdür
‘Aqlında var fikrinde re‘y ‘ilmince Hāḡ erkān saña

24. İhsān-ı Hāḡ her bir eşer şun‘ında var pek çok ḡaber
Ādem iseñ ol pür-hüner vālih ḡala ezmān saña

25. ‘Ārif yolu ince gider ‘arş istivā¹⁸⁹ sancak diker
Şun‘u’l-verā postuñ serer ḡallu’l-‘uḡād zī-cān saña

26. Zāhirde gör mollā kişi irmiş gibi göge başı

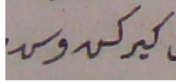
Tutar mı hīḡ mīşe aşı mişlü’l- insān saña

27. Şun‘ında ḡikmet şad-hezār terk eyleyüp andan ḡüzār
Kılmış iseñ yok i‘tibār itmez o dem sübhān saña

¹⁸⁹ Rahmān olan Allah arşa istivā etmiştir. (Tāhā Suresi 20/5)

28. Farq ehline gelmez firāk terk eyleyüp gitmez ırak
Hergiz Hudā olmaz uzak şun^c-ıla Hāk ibkân saña

29. A^cmā olunca fıtratı gūş itmeyen Hāk şöhet

Mevtā gibi ol şıhhati hayvān saña

30. Cisminde çok rūhı tomuz a^czāsı bed cümle uyuz
Deryāya ol düşse temiz olmaz hımār Mervān saña [61^b]

31. Ahsen-şifat ādem dost bāğınūñ gonce güli
Her dem öter cān bülbüli şeydā-yı-veş efgān saña

32. Şahrā-yı ten çün bī^caraz nefsūñle hod hem pür-ğaraz
Tolmuş tenūñ biñ bir maraz dīvler bile mihmān saña

33. Nefsūñ dīvi ejder mişāl rūhuñ za^cif çün bī-mecāl
Birleşdirüp kıl i^ctidāl düşvār ola āsān saña

34. Hācet degül Tūrda kelām kāmīl kişi dā^cim müdām
Şāhib-zam[ī]r zātū'l-kirām ilhām irer fermān saña

35. Mā^cü'l-hayāt dilden taşā cūş eyleyüp başdan aşā
İrmez ecel var çok yaşā dūzah cinān seyrān saña

36. ^cĀrif kulı kalbū's-selīm Hālīk ile eyler kelīm
Kıldan şirātu'l-müstakīm uçup giçer Ruhbān saña

[49.]

[Gazel]

[*Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün*]

[*Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -*]

1. Gel katıl bir noktaya kim nūr-ı Yezdān andadur
Kālb-i mü'min levh-i kudret mağz-ı Kur'ān andadur
2. Ol hūṭūṭ-ı kīlk-i ḥikmet zāt-ı vaḥdetden müdām
Fenn-i ezḍād-ı şunu'āt içre 'ummān andadur
3. Mü'minüñ her bir sözi hem 'ibreti ḥikmet durur [62^a]
Cümle-i eşyā muḥakḳak kūtḇ-ı devrān andadur
4. Zerre-i şemsüñ içinde at sürüp meydān açar
Ol cüneyd-i zāt-ı vaḥdet nūr-ı 'irfān andadur
5. *Men 'aref* dersüñ nigeḥ-bānı felāsif zümresi
Tā ezelden min cihet ol zāt-ı iḥsān andadur
6. Mürşid-i kāmīl mükemmel her murādıñ maḥzeni
Ol felāsif ehl-i ḥikmet cümle erkān andadur
7. Meşrebi mezheb olupdur zāt-ı pāk-i kibriyā
'İbretince fikr-i a'zam 'aql u mīzān andadur
8. Nokta-i sırr-ı Hudādur kālb-i 'ārif bī-gümān

°İlm-i enfüs [ü] āfāk [hem] fīl-i pinhān andadur

9. Raķķ-ı menşūruñ mükerrem kıldı Hālķ mu°teber
Kenz-i aḥfā-yı muṭalsam özgedür kān andadur

10. Kim melāmet ehli olmaķ ister iseñ ey püser
Var ķarış ol noķtaya kim sırr u vicdān andadur

11. Hālet içre ḥall olanlar özden özge intihā
Derd içinde özge dārū °ayn-ı dermān andadur [62^b]

12. Hālet içre ḥall olanlar vuşlata olmış revā
Zī-fünūn oldur muḥaķķaķ kāmīl īmān andadur

13. Raḥm-ı māderden ḥilāfet çün virilmiş herkese
°Uķde-i ḥallinde gör kim sırr-ı insān andadur

14. Cāh-ı iķbāl-i fenādan eylemezler minneti <minnetī>
Heft iķlīm çār °unşūr mülk-i ezmān andadur

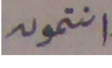
15. °Uķde-i ḥall müşkilātıñ ḥall edenler Rāhibā
Her kemālūñ intihāsı sırr-ı iz°ān andadur

[50.]

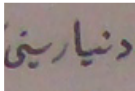
[Gazel]

[Müstef°ilün müstef°ilün müstef°ilün müstef°ilün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Esrār-ı kün tabl-ı tezād öz kārını gel gör hele
Enfās-ile ervāh mezād bāzārını gel gör hele
2. °Ārif için āhenk ider zevk-ı şafā gerçek sürer
°Unşur cihāt dilek diler işmārını gel gör hele
3. Devr içre gör dört mehteri āhenk ider her birleri
Nāhīd ü nāz °ışk duhteri ebkārını gel gör hele
4. Hāl dilinden ülfeti °ārif ile her şohbeti
Eyler müdām hem °işreti hüşyārını gel gör hele
5. °Ārif kişi Hāk [l]eşkeri ins kavminüñ ol serveri [63^a]
İksīr nükāt hāş gevheri dīnārını (?)¹⁹⁰ gel gör hele
6. Şāhib-kemāl ol zī-fünūn kibrīt-veş aḥmer-lev(i)n
Tekrīm olan hoş aḥyārını gel gör hele
7. Peydā olan eşyā hezār kār-ı tezād her bir diyār
Bā-emr-i °ışk eyler güzār izhārını gel gör hele
8. Gelmez lisāna söz tehī ḳalbi olan Hāk dergehi
Zāt °ilminüñ ol āgehi izmārını gel gör hele
9. °Aynında kim envār var ḳalbinde Hāk esrārı var

¹⁹⁰ dīnārını(?) :

Bi'l-fi'l anuñ āsārı¹⁹¹ var ʿimārını gel gör hele

10. Hall eyleseñ ʿaḳdūñ peşīn āsān olur her bir işüñ
Kālden kıle içüñ tışuñ¹⁹² tīmārını gel gör hele

11. Kavm-i ḥacer kāmīl kesān her bir sözi ḥikmet olan
Görgüleri ʿibret hemān hemvārını gel gör hele

12. Şunʿ-ı teẓād içre keşīr var duḡteri hep dil-peẓīr
Bendūñ çözüp sündüs ḥarīr şalvārını gel gör hele

13. Esrār-ı şunʿuñ duḡteri ʿārif içün hep müşterī
Olmış arar her bir biri devvārını gel gör hele [63^b]

14. İksīr-veş ḥayrū'l-liḳā vech-i ḥasen şıbgū'l-beḳā
İrmez ḥazen ḥubbu'ż-żiyā didārını gel gör hele

15. Zülfi teli ber-dār ider bāḳī ḥayāt hemvār ider
ʿİşk şehrine serdār ider icbārını gel gör hele

16. Senden saña kıl bir ḥuzūr tā ḳalmaya hergiz ḳuşūr
Maḳbūl ola yevmü'n-nüşūr iḳrārını gel gör hele

17. Cinsü'l-Hümā ʿālī-cenāb yazmaḳlıḡa ḳıldum ḥicāb
Kāf-ı beden içre ḡurāb tayyārını gel gör hele

¹⁹¹ āsārı: āṣāre, nüsha.

¹⁹² tışuñ: tışun, nüsha.

18. Raḥm-i ana laḥmi olan ʿilm-i zātdan toğan¹⁹³
Ölmezden evvel öl<mek> hemān esrārını gel gör hele
19. Ol neydüğün¹⁹⁴ bildüm dime çokdur dinen kimden kime
Nuṭṭumla baş gel izime serkārını gel gör hele
20. Muʿciz edā şakḳu’l-kāmer ehlince ol ḥayrū’l-ḥaber
Emrince ḥod şaçmış dürer āşārını gel gör hele
21. Emriyle māt iḥyā olur bākī ḥayāt her cā bulur
Şunʿu’l-verā eyler mürür imrārını gel gör hele
22. Hālī degül fikri devām her dem-be-dem vaşlu’l-merām [64^a]
Halvet ile zikri müdām ezkārını gel gör hele
23. Fıtratda Hāk tedbīrini kılmış kerem tevķīrini
Kılsan tenüñ teshīrini envārını gel gör hele
24. Şunʿınca var esrār-ı Hāk ḥüsünde şol biñ bir varak
Ehlinden al var bir sebaḳ eşmārını gel gör hele
25. İrdükde var vaḳtū’s-saʿīd eyler güzār ʿaynü’l-ḥadīd
Mermüz olan rengü’s-sefīd aḥcārını gel gör hele
26. Yek ḳabza-i ḳudret velī ʿarşdan yüce gör sen teli
Anda esen refref yeli şarşarını gel gör hele

¹⁹³ Vezne uymamaktadır. Beyitte kelime eksikiği bulunmaktadır.

¹⁹⁴ neydüğün: neydüğün, nüsha.

27. Bilsen neler var ھرırkada dervīş dinen şol fırkıada
Ser-pūş ile ol arkıada (?)¹⁹⁵ destārını gel gör hele

28. Nuṭṭ-ıla¹⁹⁶ hep ھرıket nişār itmek gerek ʿibret müşār
Her nüktede maʿnī hezār mişārını gel gör hele

29. Kavm-i felāsif biz bize olduķ revān sözden ize
Menzil kılup izden öze esrārını gel gör hele

30. Her bir vücūd māşī ḳubūr cins-i ināş daḥı zükūr
Yevmü'l-ḳıyām bezm-i ḥuzūr nevvārını gel gör hele [65^b]

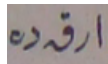
31. Şunʿ-ıla kim ھرıket bilen zāta varup oldur gelen
Ḳabr-i ḥayāt her dem ʿalen tekrārını gel gör hele

32. Ḥayder nesil yoldan gelen belden degül ibni fülān
Kāmil kişi ol kim bulan ebrārını gel gör hele

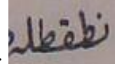
33. Kibrīt-i ebyaḡ aḥmeri bilseñ¹⁹⁷ nedür ol dilberi
Ḥikmetlerüñ mīḳāt yeri bisyārını gel gör hele

34. ʿĀrif maḳāmı ibtidā rızḳı ḥelāl eyler ġıdā
Ḥācet içün ḥalkdan cüdā enşārını gel gör hele

¹⁹⁵ arkıada (?):

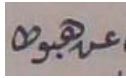
¹⁹⁶ Nuṭṭ-ıla:

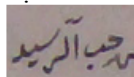
¹⁹⁷ bilseñ: bilsen, nüsha.

35. Fenn-i kemālāt intihā ‘āriflere ol [i]ktifā
Şun‘-ı Hudā ber-muktezā edhārını gel gör hele
36. ‘İlm-i ‘amā fi‘l-i semā ‘unşūr cihāt çün reh-nümā
Kāmillere ‘ibret-nümā efkārını gel gör hele
37. Kilk-i kader şun‘-ı huṭūṭ ‘ārif velūdı ‘an hubūṭ (?)¹⁹⁸
Naḥsü’n-nücüm eyler suḫūṭ seyyārını gel gör hele
38. Kūh-ı bülend ḳalbū’s-selīm Hālīḳ ile eyler kelīm
Zikr-i müdām ism-i ‘Al[ī]m ıṣdārını gel gör hele
39. Ser-ḥalḳa-i cevher ‘uyūn anuñladur her bir fūnūn [65^a]
Āyīne-i vech-i derūn eṭvārını gel gör hele
40. Sīretde biz kūh-ı bülend pervāz iden ‘Anḳā-mānend
Gāhī ‘āsī gāh müste-mend dilşādını gel gör hele
41. Cism-i raḥīḳ ca‘d-ı ser-i müşk-i ‘abīr berg ü teri
Bulmuş olan ol dilberi kerrārını gel gör hele
42. Ḳadri yüce vaktü’s-sa‘īd çağ-ı ḥasen ḥubbu’r-resīd (?)¹⁹⁹
Zülfī siyāḥ aḥsen mezīd ṭarrārını gel gör hele
43. Şābit olunca heft şıfat ol lücce-i baḥr-i nükāt

¹⁹⁸ velūd-ı ‘an hubūṭ:

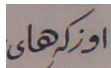

¹⁹⁹ ḥubbu’r-resīd:

- İtlāk olur kāmīl zevāt gavvārını gel gör hele
44. Ol-kim muḥibb-i ʿarīfān evlād püser peygamberān
Ḥayder nesil Bektāşiyān dīzārını gel gör hele
45. Deryā-yı ḥikmetden dürer saçdum size birer birer
Yardım idince Ḥaḡ ḡader ʿayārını gel gör hele
46. Faḡr eylemez şāḥib-kemāl müflis degül hep pür-nevāl
Ḥaḡ leşkeri kāmīl ricāl ḡaṇṡārını gel gör hele
47. Ḥāzıḡ erüñ ḥikmet işi ʿilm-i ledün hem dānişi
Olmaz kʼanuñ ḥiḡ teşvīşi ʿşārını gel gör hele [65^b]
48. ʿİlm-i ledün müşmir eşer ister iseñ şaḡla[m] ḡaber
Dürler ṡolu dünyā deḡer ʿmārını gel gör hele
49. ʿĀrif kesī şormaz hemān aḡvālını sözle beyān
Eyler hemīn ḡod imtiḡān miḡdārını gel gör hele
50. Şadruñ yüce Ḳāf-ı ʿalā andan uḡar ʿarşüʼl-verā
Gözden nihān zāt-ı Hümā minḡārını gel gör hele
51. Düşdi gine şāḥib-dile [ol] özge-hā-yı(?)²⁰⁰ velvele
Zülf-i nigār ol berḡle ber-dārını gel gör hele

²⁰⁰ özge-hā-yı velvele (?):

52. Görseñ²⁰¹ nedür şaff-i sülûk kırklar ile ol bir bölük
Bendeñ olur her bir mülûk hünkârını gel gör hele

53. Nefs-ile rûh bir er arar bi'l-fi'l anı kılmış şikâr
Elbet kızum bir kârı var her varını gel gör hele

54. Ten gülşeni olmuş karar daldan dala uçup konar
Gonce güli çün şad-hezâr gülzârını gel gör hele

55. Özden eşer iklîl olur teşmîc olan tahlîl olur
İlm ü amel tekml olur emtârını gel gör hele

56. Taḥvîl olunca şüreti tebdîr olur çün sîreti [66^a]
Kılsun tecellî hayreti fevvârını gel gör hele

57. Ârif olan Refref-süvâr olmuş uçar her bir diyâr
Dört cânibe cevher şaçar ılgârını gel gör hele

58. Hâl dilinden şöḥbeti eşyâ ile her ülfeti
Eyler hemîn var kudreti âşkârını gel gör hele

59. Şakrak-durur her bir lisân eyler tekellüm²⁰²ey civân
Oldur Süleymân-ı zamân ifḥârını gel gör hele

60. Kâmil o kim insân olan belden degül yoldan gelen
Uğrunda Hâk kırbân olan kıoçlarını gel gör hele

²⁰¹ görseñ: görsen, nüsha.

²⁰² tekellüm: tekellîm, nüsha.

61. Mā'ide-ḥ^vār şāḥib-ğidā eyler hemīn devr-i semā
Lāyık olan Ḥaḳdan ʿatā toğlarını gel gör hele
62. Vaḳtū's-sa'īd maḥbūbluğı ins ḳavminüñ mergūbluğı
Müşmir gerek maḥcūbluğı estārını gel gör hele
63. Maḥbūbdan ol neymiş murād bilmez olan ḥayvān mezād
Eytdüm bütün ḳıl ʿtimād züvvārını gel gör hele
64. Ḥaḳ şun'ına vāḳıf velī her cā irer ḳudret eli
ʿAnḳā-lisān hep Ḥaḳ dili güftārını gel gör hele [66^b]
65. Ḥaḳ ʿilminüñ kim agehī ḳalbi daḥı Ḥaḳ dergehi²⁰³
Envār-ı zāt cevlangēhi reftārını gel gör hele
66. ʿĀrif ḳulı şun'-ı Ḥudā eyler kelīm ḥod bī-şadā
Esrār-ı Ḥaḳ olmış ġarā şehvārını gel gör hele
67. Ḳısmetleri deryā-mişāl mā'ide-ḥ^vār ḥod pür-nevāl
ʿİlm-i ʿamā rüyet-me'āl ġavvārını gel gör hele
68. Mübrem işi ġāyet ʿacīb neslü'n-nejād gevher necīb
ʿIşḳ ehlinüñ ḥālī ġarīb mi'mārını gel gör hele
69. Ḥikmet eri ġāyet dilīr her bir işi çün dil-pezīr
Derde devā misk-i ʿabir ʿaṭṭārını gel gör hele

²⁰³ dergehi: dergāhı, nüsha.

70. °İşk ehli-kim zülf-i nigār āyetlerüñ bakup yazar
Baħr-i °ulūm çoşmış taşar enhārını gel gör hele

71. Hūrī ile ğilmān nevār sākī olup Kevser şunar
Dil baħresi kaynar taşar edvārını gel gör hele

72. Nābit olan laħm-i beden tedbīl idüp zāta ğiden
°Aķlu'l-verā iħrāk iden °ışķ nārını gel gör hele

73. Vāreste-i kayd-ı cihān ol zümre-i ĥod nāciyān [67^a]
Kırklar ile her ān-be-ān dost dārını gel gör hele

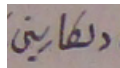
74. Rūħ-ile nefsi bir [v]ücūd sābit iden zātı be-ħod
Rūyet ider zātı şuhūd iktārını gel gör hele

75. Hāķ cilvesin bunda ider özden izi nice gider
°Ārif o cā sözle irer esfārını gel gör hele

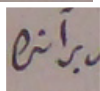
76. Şāni° içün bir fen gerek bilmez ola ins ü melek
Şaşup kıla şol nüh felek dil kārını (?)²⁰⁴ gel gör hele

77. Şehr-i cemāl içre ir[e] bir ānda (?)²⁰⁵ ĥod elzem gire
Aldanma sen nā-ħaķ yire zinhārını gel gör hele

²⁰⁴ dil kārını:

²⁰⁵ bir ānda (?):

78. Zıkr [ü] namāz zāhir işi kaydı degül kāmīl kişi
Havfū'r-recā yok teşvīşi Hāk varımı gel gör hele
79. Devrler tāmamı (?)²⁰⁶ zeredür şıbg-ı Hudā ol yirdedür
Gözülerün çün perdedür dīzārını gel gör hele
80. Zerde olan şıbg-ı bekā her dü cihān ol meh-likā
Bulmaz fenā hem mutlakā ihtārını gel gör hele
81. Her bir beyit bir āyeti tefsīr ider çün şıhhati
Hikmet dilinden şöbeti eş'ār[ını] gel gör hele [67^b]
82. Maḥbūba kim 'ārif nazar kılsa kıluñ kırka yarar
Ekler ekün bir tel yapar kırkarını gel gör hele
83. Maḥbūb ile çağdan murād neymiş 'aceb şun'-ı mevād
Hikmet ile kılsañ²⁰⁷ küşād idhārını (?)²⁰⁸ gel gör hele
84. Maḥbūbluğuñ çağ-ı şafā Hāk vechini anda hafā
Kılmış bulanlar iktifā settārını gel gör hele
85. 'Işk Düldülün olmış süvār tayyü'z-zamān Rāhib uçar
Zāt-ı şanem 'aynen tapar zünnārını gel gör hele

²⁰⁶ Devrler tāmamı (?):

²⁰⁷ kılsañ: kılsan, nüsha.

²⁰⁸ idhārını (?):

دورلرده تمامی

ادخانی

[51.]

[Gazel]

[Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün]

[Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -]

1. Ey gönül gel cān içinde cān olan sārāy bul
Şīve-i şevk-i maḥabbet ḥumretü'l-kübrāy bul
2. Kuvve-i şıbgūñ ḥayātı (?)²⁰⁹ āb-ı ḥayvān baḥresi
Kalb içinde kalb olan şol nokṭa-i ḳaray bul
3. Kulle-i ḳāf-ı bedenden uçmadan °Anḳāy tut
Ol şikāruñ ḳıl hediyye rūyet-i ğarrāy bul
4. Gel beyābān illerinde gezme yā hū serserī
Şān-ı ādem fītratında ḥıttā-ı tuğrāy bul²¹⁰
5. Bārekallāh ḥüsnünün āyetlerün tefsīr idem [68^a]
Tıynetinde şıbgatullāh zübdetü'l-ḥamrāy bul
6. Şun°-ı ebdān-ı beden biñ bir ḥacerden mümtעיç
Her ḥacer seb°a'l-me°ānī remz ider ḥafrāy bul
7. °İlm-i zātı kim bilenler nātık-ı Ḳur°ān-durur

²⁰⁹ ḥabātı (?):

²¹⁰ Vezne uymamaktadır.

Cümle-i ten nūr olan ol kıble-i bedrāy bul

8. Mazhar-ı fahr-i hilāfet ādemīnūñ ekmeli
Kuvveden fi'li muhaşşaş kıdvetü'l-ārāy bul

9. Azı bilmeyen kişi çoğı nice bilsün
Kār-ı ezdād içre meknūz leyle-i kudrāy bul

10. Ādem iseñ gāfil olma hikmet[in]den al haber
Āsumān-ı şadra irgür beyzetü's-şakrā (?)²¹¹y bul

11. Zümre-i ʿirfāna dāhil olmak isterseñ²¹² şehā
Bir ehālī-i felāsif himmetü'l-büşrāy bul

12. Dīde-i cān kim açılsun qalmaya gizlü ʿayān
İçerüden içerü gir ol ʿazim şahrāy bul

13. Zulmet-i ğam kaplamışken dört yanūñ virmez emān
Māʿ-ı hālīd bendūñ açdur özden öz mecrāy bul [68^b]

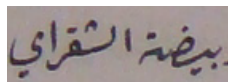
14. Mollā mollā sen ne şanduñ işbu vādī Eymeni
Bunda işin gör bırakma ferdā haşrile neşrāy bul²¹³

15. Ādemīnūñ el-Ḥakīm[i] her fūnūnuñ māhiri
Hāzık ol-kim bāde-i laʿl-i lebin garrāy bul

²¹¹beyzetü's-şakrā (?):

²¹² isterseñ: istersen. nüsha.

²¹³ Vezne uymamaktadır.

16. Kuvve-i kudsi nihādında²¹⁴ neler var gör neler

Ḳabza-i kāmilde evvel ṭurfe-i ḥaḍrāyı bul

17. Kāmil üstād kim gerekdür şayḳal-ı zengu'l-uyūn

Dilde pinhān özde özge ʿibret-i pīrāyı bul

18. Şāniʿ-i ḥikmet neden ḥalḳ eylemiş cevher teni

Āsumān-ı burc-ı dilde ğurretü'ş-şīʿrāyı bul

19. Kā'inātuñ cevheri ādemdür ancaḳ bī-gümān

Āsumān-ı burc-ı dilde encüm u mihrāyı bul

20. ʿİlm-i zātuñ mektebi ol raḥm-i māder bī-ḥurūf

Emr-i Ḥaḳla yılda bir kez fetḥ olan maḡrāyı bul

21. Mişl-i Rāhib bir felāsif ʿārife ṭutgıl ḳulaḳ

ʿİlm-i zātuñ levḥasından ḳārī-i ḳurrāyı bul

[52.]

[Gazel]

[Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün]

[Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -]

1. Kāmil kişi levḥden baḳar ḥikmet olur ār[ā]mgehi [69^a]

Dil ʿarşına çıkmış yazar rüʿyet olur ār[ā]mgehi

²¹⁴ nihādında: nihātında, nüsha.

2. Cennetde de kılmaz karar Hakkıñ tecellīsüñ arar
Cevlān idüp tu Hakk halife eylemiş olur ārāmgehi
3. ʿĀrif yolu hep müstaķīm olmaz olar hīç müttehim
Her bir işi Rabbü’n-naʿīm niʿmet olur ārāmgehi
4. Rüyeyet iden ehl-i kemāl her dü cihān irmez zevāl
Ėarķ olmış ol deryā-nevāl kısmet olur ārāmgehi
5. Kırklardan ol Hakk leşkeri şemş-i haķīkat aķteri
Necmü’n-nebī hep Müşterī fıtrat olur ārāmgehi
6. Bir söz diyem kıl ıtimād müşkil işi hallü’l-ʿuķad
Terkıbden ol olsa āzād vaķdet olur ārāmgehi
7. Zülmetde kim māʿü’l-hayāt bulmış olan irmez memāt
Bilmiş önüñ böyle zevāt vuşlat olur ārāmgehi
8. İzden öze sözdür delıl bulmış olan ʿabdü’z-zelıl
Her cā aña Hakkdur vekıl hażret olur ārāmgehi
9. ʿĀrif kişi ķalbü’s-selīm Şāniʿ ile olmuş harīm
Hālīķ ile her dem kelīm ülfet olur ārāmgehi [69^b]
10. ʿĀşıķlaruñ her maķlabı yoldaş ola uķtu’n-nebī
Talʿat ider şems kevkebi halvet olur ārāmgehi
11. Devrüñ tamāmın kıl emel irmezden ol vaķt-i ecel

Ehli kılarlsa ger  amel himmet olur  ar amgehi

12. Neymiş bil  n u tu'n-neb  yokdur bunu  h   mektebi
Bi  y lda bir er kevkebi  al at olur  ar amgehi

13.   lm-i led n fi l-i kem l dil  aynına h [ ]k iktim l
Pertev çalınca H  k cem l  ibret olur  ar amgehi

14.  Aynında kim  ibret ola d  im h   r  izzet bula
M   'l-h  t  alb  n  ola  işret olur  ar amgehi

15.  lh m ile vahy-ı H d  dil  arşına Refref şad 
 ren kişiye ol nid   izzet olur  ar amgehi

16. Dery -y  z t   n b -ken r d rd neler  aşra atar
 adr  n bilen alup şatar h rmet olur  ar amgehi

17. Dery -y  dil o[l] gevheri kibr t-i a mer enveri
C ndan olunca m şter   udret olur  ar amgehi

18. Bir s z kılam h ş y dig r sizden size a reb civ r [70^a]
Her kim anı kılsa şik r  urbet olur  ar amgehi

19. Ol z mre-i k mil zev t kır lar ider h d  ltif t
Nefs-ile r   k lmış şeb t h mret olur  ar amgehi

20. İns kavminüñ çün ol begi olmuş olur Findiriskî²¹⁵

Cābir gibi hem Cildekī nuşret olur ārāmgehi

21. ʿİlm-i ʿamā bir mertebe fiʿlince mübhem menkıbe

Yazmış dili hep melʿabe mühlet olur ārāmgehi

22. ʿİlm-i ʿamā deryā mişāl ʿaql-ı beşer irmek muḥāl

Ʒılmış olan ʿaḳdi ḥelāl ḥıffet olur ārāmgehi

23. Dil ʿarşına Ʒılmış cülūs Rāhib yüzi dāʿim ʿabūs

Şeş-cānibe işler nüfūz devlet olur ārāmgehi

[53.]

[Gazel]

[Mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün mefā ʿilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Hümā-yı zāt-ı firdevsī tutan gelsün bu meydāna

O kim tennūr-ı Ʒaḳnūsī uçan gelsün bu meydāna

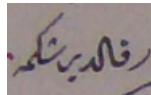
2. Cinān-ı ḳalb-i ʿulyāya uçan ḳarşu o mevlāya

Semā-yı şadr-ı vālāya ḳonan gelsün bu meydāna

3. Hidāyet ʿilm-i ʿizzetde rumūzı nuṭḳ u vaḥdetde

Semā-yı şadr-ı ḥikmetde toğan gelsün bu meydāna [70^b]

²¹⁵ Findiriskî:

4. Bu  ar da ma den-i  ikmet be-   km-i    n  -i  udret
 acer n  bit olur elbet bulan gels n bu meyd na

5. Kim oldur  alveti ma b s kem l ehli ile me n s
Me  n  n  kted n   m s olan gels n bu meyd na

6.  un   t k r-ı ebd n  ter kib fenn-i s b  n 
Bilenler  ayd u erk n  o c n gels n bu meyd na

7. Baba  ey   n b t n  b  ceh letle g z[i]   m 
An -kim fehm iden c n  nih n gels n bu meyd na

8. Te enn le  ılan tedb r be-her   ki ider iks r
Ma  rifle  okuz tekb r alan gels n bu meyd na

9. Zih   umm n durur ancak te  d  ilmi ²¹⁶ mu lak
Kim [ol] bahre dil  mu lak  alan gels n bu meyd na

10. Bu   lem i re var hey  t zih   umm n ki yok   y t
V c du ²¹⁷ f lkini bi'z-z t  alan gels n bu meyd na

11.  uv  fi ince ol maz ar olanlar n   a-ı ekber
  z nde nok a-i enver  onan gels n bu meyd na

12.  ay t  b  ki i her-b r gerekd r hem da ı tekr r [71^a]
Elinden  ayder-i Kerr r  unan gels n bu meyd na

²¹⁶ remiz

²¹⁷ V c du : V c dun n   a.

13. Kemāl ehli ki perverden olur ger be-her yerden²¹⁸

Hayāt ābı vü kevşerden kınan gelsün bu meydānā

14. Huzūr-ı Rabb-ı izzetde bu rāh-ı ilm ü vahdetde

Haqıkat nār-ı vuşlatda yanan gelsün bu meydāna

15. Haqāyıkca be-her ebyāt olup şerhi bütün āyāt

Raṭ(1)b yābis gerek işbāt kılan gelsün bu meydāna

16. Kemāl ehli be-her cihet idinmez kimseye minnet

Gurūh-ı Nāciyān-ümmet uyan gelsün bu meydāna

17. Tezād içre o hizmet-kim bu devrānca o hikmet-kim

Çalınca kūs-i rihlet-kim tıyan gelsün bu meydāna

18. Meʿānī hikmet-i esrār kime kim keşf olur ey yār

Kim oldur zümre-i ebrār şoran gelsün bu meydāna

19. Sivā fiʿlūñ gerek sengüñ iden taḥhīr be-her çirkūñ

O dem işbāt kıla terkūñ uran gelsün bu meydāna

20. Kabāda hem dahı kırk[a] ʿaceb Nācī dinen fırka

Olardur hep kılı kırka yaran gelsün bu meydāna [71^b]

21. Hekīmāne her āşarı tabāyiʿden şol aḥbārı

Meʿānī ilm ü işmārı yazan gelsün bu meydāna

²¹⁸ Vezne uymamaktadır.

22. Hayâtı âb-ı kevşerden lebinden ak o enverden
Kenâr-ı ke'si Hayderden tutan gelsün bu meydâna

23. İdenler kāmili peyrev özünden Şāni'î bişnev
Degül gayri ol nev-civân gelsün bu meydâna

24. Qararken mâ gelüp humret bî-hâr (?)²¹⁹u bî-hevâ hikmet
O dem kim fîtrat-ı tıynet qaran gelsün bu meydâna

25. Bozunca kim beden saḳfî irer Hâḳḳuñ o dem luṭfî
Qılan pervâz o kim 'aṭf-ı 'inân gelsün bu meydâna

26. Terākib şûrî pinhânî tefennün fi'l-i 'irfânî
Nefîr-i sırr-ı merdânı çalan gelsün bu meydâna

27. 'Ulûmuñ vaḥdet-i gâ'ib 'amelde mezhebüñ Rāhib
Özünden öz giden şāhib-dilân gelsün bu meydâna

[54.]

[Gazel]

[Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. Özümden sırr-ı Qur'ânı idem bir bir size ifşâ
(...) mecnûn her insânı gerek dünyâ vü mâ-fî-hâ

²¹⁹ bî-hâr (?) :

2. Be-her āyet ʿazīm esrār hikāyetle idem işmār [72^a]
Maʿārif ehline ey yār hezār-fenden ola īmā
3. Lisān-ı kavm haḳāyıkdur be-ḡāyetle daḳāyıkdur
Kim ol ʿAnḳā meşārıkdur ḡarīb āḡreb be-her fıkra
4. Göñüller burcunuñ mihri Muḥammed Murṭazā nūrı
Tecellī vaḥdetüñ baḫri zebānumdan taşar taşra
5. ʿUlūmı kenz-i vaḥdetdür haḳīḳat zāt-ı ʿizzetdür
Zihī vuşlatla rüʿyetdür maḳāmı hażret-i bālā
6. Aña mālİK olan insān ʿulūmunca ʿamel iḥsān
İder el-haḳ aña sübhān gerek dünyā gerek ʿuḳbā
7. ʿUlūm-ı enfüse merküz olan ʿilm-i ʿamā meḳnūz
Lisān-ı ḫāl-ile mermūz ḳılınmış çün ʿamel icrā
8. ʿUlūm-ı zāt ile ʿāmil olanlardur ²²⁰ kāmil
Muḥammed nūrına vāşıl olınmış ol dil-i dānā
9. Diyār-ı vaşlına himmet gerekdür ʿār[if]-i ḫikmet<dür>
Ḳarīn olmaḳ ʿazīm devlet bular[dur] pūr-hüner pīrā
10. Ne kemdür bu ne keyfiyyet buña vālih be-her millet
Velī lafzı olan ḫikmet meʿānisi neden aḫfā [72^b]

11. Gerekdür bu ola inkār ne-ḥācet-kim kıla efkār

Meger keşfüñ ola esrār iderdi ol seni ihyā

12. Xanı şādık kişi ey <bir> cān gönülde hoş kılan mihmān

İdüp ḥizmet bize her ān mükāfat eyleyen mevlā

13. Kulillāh sırruñ āgāhı kelāmından Hudā r[ā]hı

Ola ma'łüm hem kemāhı²²¹ zihī ḥikmet zihī imlā

14. Zihī ḥikmet zihī kudret zihī izzet zihī devlet

Tükenmez ol ʿazīm niʿmet gerek ferdā gerek ḥālā

15. Terākibce ḥalāyıkdan kıla ʿuzlet ʿalāyıkdan

Ola āzād meżāyıkdan gönül ḥālī kıla cānā

16. Bu ʿilmüñ qadrini torlaq ne bilsün echel-i aḥmaḳ

Buña tālib olan ancaḳ kılar varuñ bütün yaḡma

17. Bu ʿilme kim ola meʿzūn kūnūz-ı ḥikmete maḳrūn

Defā'in Ḥaḳ aña merhūn yedinde kenz-i lā-yefnā

18. ʿİl(i)mde Ḥaḳ gerek izhār ḥaḳāyıkdan nice işmār

Dü ʿālemde giçen hemvār yıḡar hem de yarar āyā

19. Gönül Ḥaḳdan kemāl ister elbet cemāl ister [73^a]

ʿUḳāduñ ḥod ḥelāl ister irişsün maḥlabuñ vālā

²²¹ kemāhı hem: hem kemāhı, nüsha.

20. Göñüldür maḥzen-i esrār zuhūr eyler nice envār

O cādur kıble-i dīdār delīl elzem yārā

21. °Aceb Rāhib saña üstād şunū°āt mı veyā ezdād

Hudā şun°ı seni irşād ider şarkā daḥı ğarba

[55.]

[Mefā 'lūn mefā 'lūn mefā 'lūn mefā 'lūn]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

Tahmīs-i Nazīre-i Nakşī-Ġazel

1. Şunū°āt ḥālını yārā bize bir bir °ayān söyler

Terākibden hezār-fenni vel[ī]kin rāyegān söyler

Debistān-ı tezād içre °aref dersin beyān söyler

Tezād-ı ḥod degül āgāh anı andan nihā[n] söyler

Zebānı kat° olan ḥāme derūnundan yazan söyler²²²

2. Ḥaḳīkat °ilmini ta°līm iden vechūñ durur imā

Huṭūṭ-ı ḥatt-ı kudretten okur āyetlerūñ cānā

Seḳāhum rabbehum²²³ ḥamrı anı-kim mest ider yārā

Dimāğı maḥẓ olan gevher içüp andan bulur iḥyā

Özinden ma°nevī tefsīr ider bī-şavt nihān söyler

3. Dil-i dānā olup ḥavzı nükātından aḳar Kevşer

²²² Bu bend, nüshada şiirin 4. bendi olarak tertip edilmiştir. Kafiyesi gereği tarafımızca ilk bend ile yeri değiştirilmiştir. Bendler, 73^a-74^b sayfaları arasında bulunmaktadır.

²²³ "...rableri onlara tertemiz bir içecek verir" (İnsān Suresi 76/21).

Kim ol kâmil-i insân[dur] sözi kibrîr özi aḥmer

²²⁴ ol noḳta-ı aẓam teʿālā şānuhu ekber

ʿUlūm-ı zāt ile ʿāmil olan kâmil dinür Hâk er

ʿAḳıl nāḳış ḳalur bunda verā-yı ḥarf beyān söyler

4. Muḥaḳḳaḳ bil lebūñ keʿsi dehānuñ ḥavz-ı kevşerdür

Kelāmuñ sūre-ı Nürdur tenūñ bilgil ne gevherdür

Şuhūduñ şems ü encümdür tecellî zāta maẓhardur

Göñül ʿarşı velāyetde muḳarreb cā-yı envārdur

Bu elfāz-ı meʿāniden göñülde bir civān söyler

5. Tecellî-ḥāne-i ḳalbūñ ḳılup Tūr-ı münācâtı

Maʿārif men ʿaref dersin idüp ḥatm-ı ihālâtı

İzāfātuñ ḳılup işbāt bulur andan vişālâtı

ʿUlūmuñ ḥikmeti müşmir olur insân kemālâtı

Kemāl ehlūñ be-her nuṭḳı muḥaḳḳaḳ cāvidān söyler

6. ʿAdem iḳlîminūñ şehri görindi çün nūh kubābı

Verā-yı sıdretü'l-uḥrā açılmış heft ebvābı

Bu ḳufluñ ʿayn-ı miftāḥı zihî âdemdür esbābı [74^a]

Aña nisbet dinür ancak bu ʿālem ḳuṭb u aḳṭābı

Min ʿindillāhi ebrār vü ḥayrun²²⁵ sözi ʿaṭf u ʿinān söyler

7. Göñüller burcuna bülbül olupsun Naḳşiyā bir gül

Açılmış ḡonceden nāşî ḥaz[ā]n irmez ki bir sünbül

Müheyyādur saña [a]ncaḳ rikābında zihî düldül

²²⁴ remiz

²²⁵ “Allah katındaki mükâfat iyi kimseler için daha hayırlıdır.” (Âl-i İmrân Suresi 3/198).

Gülistān-ı ma'ārifde senüñ nāmuñ olu[r] bülbül
Hemān medhinde kim Rāhib velī lāl-i zebān söyler

[56.]

[Kıt'a-ı Kebīre]

[Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün]

[Hezec + --- / + --- / + --- / + ---]

1. °Uḡaduñ bendine Ḥallāk nihād itmiş yedi ırmaḡ
Lebinden aḡ kıızıl berrāk yüzi şuyı-durur Sübhān
2. Tenüñ girdāb döner ancaḡ görimez kim anı aḡmaḡ
Seni ġarḡ eylemiş muṭlaḡ koyupdur teşne-i ḡayrān
3. Tenüñde çün yedi deryā ki dört ırmaḡ velī āyā
Ḥayātuñda gerek icrā ola bi'l-fīl bular ey cān
4. Bularda var °azīm ḡikmet zihī °izzet zihī ḡudret
Zevāl irmez yüce ni°met Ḥudā kılmış saña iḡsān
5. Bu mā[°]dan kim i°er elbet ḡayāt-ı cāvidān ḡudret
Bulur Ḥaḡdan °azīm devlet olur yoldaş aña pīrān [74^b]
6. Bu mā[°]dan-kim i°en insān aña kıymet bütün devrān
Anuñ ḡabzındadır her ān yedinde ḡazret-i fermān
7. Ma'ārif bezmini telvīn bu mā[°]dur çün iden tezy[ī]n

İçen sermest olur kanar gelmez aña ʿatşān

8. Budur ol ādemi ihyā iden hālet zihī kimyā
Kuvādan fiʿle hōd āyā getürür maʿnevī merdān
9. Kova içre konan cevher zihī yāķūt zihī aķmer
Haķīķat hīkmeti enver görüp kāmīl ider seyrān
10. ʿAceb Rāhib seni sermest iden ol mey dem-i vaķdet
Anuñ-ķün dīdeden ʿibret nuķūşuñ maķv ider ʿirfān
11. Binā-yı dest-i ķudretsüñ muķalsam kenz-i hīkmetsüñ
Muķaddes şekl-i ʿizzetsüñ ʿil(i)m hālūñ faķat noķşān

[57.]

[Fā ʿilātūn fā ʿilātūn fā ʿilātūn fā ʿilūn]

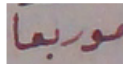
[Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –]

Taķmīs-i Naķīre-i Murabba²²⁶ Ğaybiyā

1. Hāl dilinden hīkmeti gel vaşf ideķör ey dilā
ʿUķde-i hālūñ helāl it virdūñ olsun yā şabūr
ʿİlm-i Haķdan tālībāna cān u dilden ķıl şalā
ʿUķde-i hālūñ helāl it virdūñ olsun yā şabūr [75^a]

2. Zāhidā gel bildigūñ ʿilm-ile olmaz fāʿide

²²⁶Murabbā:

°İlm-i Hākla <bir> kıl °amel²²⁷ insün semādan mā°ide
Ehl-i vaḥdet meslegince var-durur bir kā°ide
°Uḳde-i ḥāllüñ ḥelāl it virdüñ olsun yā şabūr

3. Devr-i dā°im üzre dünyā secde eyler mū-be-mū
°Abd-ı memlüküñ gerekse cümle-i ḥalḳ sū-be-sū
Her nefesde Tūr-ı ḳalbden Hāk kelīm ol rū-be-rū
°Uḳde-i ḥāllüñ ḥalāl it virdüñ olsun yā şabūr

4. Ma°rifet mi°rācını ḳıl kendi kendine ḥuzūr
Len terānī perdesinden eyleyiser Hāk zuhūr
Cāvidānīler şuna ol ānda ḥod mā°-ı ṭahūr
°Uḳde-i ḥāllüñ ḥelāl it virdüñ olsun yā şabūr

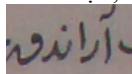
5. H°āb-ı ḡaflet perdesin ḳ[ā]k eyle özden aç gözüñ
Ḳıl teveccüh zātına kim Hāk dili olsun sözüñ
Sen seni ber-āyīne ṭut özden öz baḳ gör yüzüñ
°Uḳde-i ḥāllüñ ḥelāl it virdüñ olsun yā şabūr

6. Ḳayd-ı varı maḥv idüp vaḥdet dilinden söyleriz [75^b]
Māsivādan hep arınduḳ²²⁸ ḡusl u abdest neyleriz
Şūret-i erkān gerekmez ḳıble-i dīdāra secde eyleriz²²⁹
°Uḳde-i ḥāllüñ ḥalāl it virdüñ olsun yā şabūr

7. H°āb-ı ḡafletden özi bīdār olanlar Ğaybiyā

²²⁷ ḳıl °amel: °amel ḳıl, nüsha.

²²⁸ arınduḳ:

²²⁹ Vezne uymamaktadır.

Şehr-i vahdet içre dâ'im ʿayn-ı rü'yet-dîd-hâ
Özden özge ğayr[1] görmez ʿayn-ı şābit Rāhibā
ʿUḳde-i ḥāllüñ ḥelāl it virdüñ olsun yā şabūr

[58.]

[Gazel]

[Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün]

[Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -]

1. Her dü ʿālem ḥikmetüñ ancaḳ mişilli sendedür
Ferd ü cāmiʿ sensin ayā Ḥaḳ kemāl[i] sendedür

2. Cümle varlık hep Celālüñ mazharı olmuş ²³⁰
Sensin ol nūr (...) Ḥaḳ cemāli sendedür

3. Cümle eşyā vāşıl olmaḳ-çün döner tırmaz saña
Bi'z-żarūrī bildüler çün Ḥaḳ vişāli sendedür

4. Sen seni bilgil dilā evvel Hümā-yı lā-mekān
Āşiyā-yı murğ-ı lāhūt hep ḥayāli sendedür

5. Her dü ʿālem rūḥı sensin ismüñ āʿzam Rāhibā
Zāhir u bâṭn ʿāleminüñ çün mişāli sendedür

SONUÇ

Çalışma kapsamında Râhib Baba'nın *Cezîretü'l-Hükemâ* adlı eserinin çeviri yazılı metni hazırlanarak nazım tekniği ve muhteva açısından incelenmiştir. İncelemeler sonucunda ilgili kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye bulunmayan Râhib Baba'nın hayatı ve kişiliğiyle ilgili eserinden hareketle çeşitli bilgiler edilmiştir. Ruhbân ve Rehbî mahlasları da kullandığı görülen Râhib Baba'nın Bektaşiliğin Babagân koluna müntesip olduğu düşünülmektedir. Şiirlerindeki tebliğî üslubu, muhtevasında ele aldığı tasavvufî hususlar ve Baba ünvanını kullanması, Râhib'in irşat faaliyetlerinde bulunabilecek bir konuma sahip olduğunu gösterir niteliktedir. Yaşadığı dönem hakkında kesin bir veri elde edilememiştir ancak eserinde zikrettiği ve şiirlerine yer verdiği şairlerin hayatta oldukları zaman dilimi, Râhib Baba'nın 17. yüzyılın ikinci yarısından önce hayatta olma ihtimalinin zayıf olduğu göstermektedir. Araştırmalarımız sonucunda *Cezîretü'l-Hükemâ*'nın dışında Râhib Baba'ya ait başka bir eser bulunamamıştır.

Cezîretü'l-Hükemâ'nın tespit edilebilen yegâne nüshası Konya Koyunoğlu Şehir Müze ve Kütüphanesinde 15039 Envanter Numarası ile kayıtlıdır. Herhangi bir telif, istinsah veya temellük kaydı bulunmamaktadır. Nüshanın imla özellikleri incelendiğinde tutarsızlıklar ve hatalar dikkat çekmektedir. Bununla birlikte harf rumuzu içermektedir. İncelemeler sonucunda rumuz çözülememiş ancak ilk hecesi açık diğeri kapalı olmak üzere iki heceden mürettep bir kelimeye işaret ettiği ve gizlenen kelimenin kapalı hecesinin uzun i sesi (î) olma ihtimali kuvvetli olduğu tespit edilmiştir.

Cezîretü'l-Hükemâ; 34 gazel, 22 kıt'a-ı kebire ve "Taḥmīs-i Naẓīre-i Nakṣī Gazel" başlığı altında bulunan ancak son bendinin ilk mısraında Nakṣī'nin mahlasının bulunması sebebiyle tahmisten farklı ve son mısraında Râhib mahlasının bulunmasıyla da taştir olarak değerlendirilemeyen ve aynı şekilde nazım şekli açısından kesin bir yargıya ulaşılamayan "Taḥmīs-i Naẓīre-i Murabba'-i Ğaybiyâ" başlıklı dört mısralı bendlere sahip iki şiirle birlikte toplam 58 şiirden oluşmaktadır. *Cezîretü'l-Hükemâ*'da bulunan 7 numaralı gazel ve 9 numaralı kıt'a-ı kebirenin isim zikretmeksizin İznikî Ali Çelebi'nin *Divân-ı Hikmet* adlı eserinden alındığı tespit edilmiştir. *Cezîretü'l-Hükemâ*'nın hurûf-ı hecâ ve klasik divan tertip usulüne uygun bir düzenlemeye sahip olmadığı gözlemlenmiştir.

Cezîretü'l-Hükemâ'daki vezin ve kafiye çeşitlilik arz etmemektedir. Şiirlerin toplam dört farklı aruz vezni çerçevesinde kaleme alındığı, kafiye ve rediflerin mükerrer şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Rahib Baba'nın vezin ve kafiye uygulamalara ihtimam gösterdiği söylenilebilir ancak vezne uygunluk sağlamak amacıyla çoğu kez manayı nakıs bırakacak şekilde kelime ve eklere yer vermemiş, söz dizimsel açıdan eksik ve düzensiz beyitler tertip etmiştir. Bununla birlikte çoğu şiirinde iç kafiye kullanan Râhib, kafiye-i teng nedeniyle kelimeleri tahrif ettiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Râhib'in ahenk hassasiyeti her ne kadar uygulamada başarılı olsa da beyitlerde anlam muğlaklığına sebep olmuştur.

Râhib Baba, sanatkârane söyleyişten uzak tebliğ edasının hâkim olduğu bir üsluba sahiptir. Edebî sanatlardan ziyade ahenk unsurlarına önem vermiştir. İrşad ve tebliğ amacıyla taliplere seslenen Râhib'in üslubu, tekrar eden belirli kelime öbekleri ve nidalarla tembihat özelliği taşımaktadır. Her ne kadar bu hususlar sarîh bir üslup özelliği gösterse de Râhib, *Cezîretü'l-Hükemâ*'da rumuzlarla örülü bir dil kullanmıştır. Pek çok beyitte sözlerinin ehline ayan olduğunu ve şiirlerinde ele aldığı konuların herkesçe bilinmesinin uygun olmadığını belirtmiştir. Bâtını düşünce ekolleri etkisinde şekillenmiş metinlerde görülen bu kapalı üslup *Cezîretü'l-Hükemâ*'da da görülmektedir.

Râhib Baba'nın şiirlerinin muhtevasını elkimya geleneği ve Bektaşî meşrep tasavvuf düşüncesi oluşturmaktadır. Elkimya, Antik Mısır'a uzanan kökenlerinden itibaren gizlilik esası çerçevesinde şekillenmiş, metinleri remiz ve şifrelerle perdelenerek kaleme alınmıştır. Benzer şekilde çoğu Alevî-Bektaşî metni de tasavvufî metinlerin sembolik dilinden farklı olarak kendine özgü çeşitli remizler içermektedir. *Cezîretü'l-Hükemâ*, bu çift katmanlı sembolizm çerçevesinde elkimyanın mistik yönü ve tasavvuf düşüncesinin ortak noktası olan insanın tekâmülünü konu edinen şiirlerden oluşturmaktadır. Elkimya gibi bâtinî bir ilimin tasavvufî şekilde yorumlanması üzerine kaleme alınmış muhtelif şiirlerden oluşan bir eser olması açısından özgün niteliğe sahip olduğu düşünülmektedir. *Cezîretü'l-Hükemâ* gibi bâtinî telakkiler etkisiyle rumuzlu ve kapalı anlatıma sahip manzum/mensur edebî metinler üzerine yapılacak yeni çalışmalar, bu tarz eserlerin anlaşılması ve açıklığa kavuşması yönünde katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ABDÜRREZZAK KÂŞÂNÎ (2015) **Tasavvuf Sözlüğü (Letâifu'l-a'lâm fî işarâti ehli'i-ilhâm)**. Çev. Ekrem Demirli, İstanbul, İz Yayıncılık.

ABT, T. (ed.) (2006) **Book of the Explanation of the Symbols Kitab Hall ar-Rumuz**, İsviçre, Living Human Heritage Publications.

AÇA, M. ve diğerleri (2012) **Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Türk ve Şekil Bilgisi**, Kesit Yayınları, İstanbul.

AÇIL, B. ve diğerleri (2022) **Tenkitli Neşir Kılavuzu**, İstanbul, İsam Yayınları.

AKKAYA, M (1996) “Dîvân Şâirlerinin Gazellerinde Harf Tercihleri ve Redif Konusu”, **İlmî Araştırmalar**, Sayı 3, ss.19-24.

AKKAYA, Y. (2024) “İzzüddîn Alî B. Aydemir B. Âli El-Cildekî'nin el-Misbâh fî esrâri 'ilmi'l-Miftâh eserinde yer alan metaller, değerli taşlar ve ilaçlar bölümlerinin tercüme ve incelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü**, İstanbul.

AKSOYAK, İ. H. (2008) “Osmanlı Şairlerinin “Aruz Tasarrufları” ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri”, **Turkish Studies**, Sayı 3/6, ss. 59-74.

ANAY H. (1996) “FİNDİRİSKÎ” **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/findiriski>, Erişim Tarihi 12/02/2025.

ASLAN, M. (2024) “Bektaşiliği Çevreleyen Dinî Tartışmalar: XIX. Yüzyılda Balkanlarda Bektaşilik ve Hristiyanlık Etkileşimleri”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Sayı 13/1, ss. 138-158.

ATİK, H. "Esrâr-Nâme (Nakşî)". **Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü**, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/esrar-name>. Erişim Tarihi 18/01/2025.

ATİK, H. (2003) “Nakşî Ali Akkirmani Divanı (İnceleme-Metin)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Ankara.

AYDIN, A. (2006) “Câbir Bin Hayyân” **I. Uluslararası Katılımlı Bilim Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu**, 28-30 Nisan, Şanlıurfa, ss. 322- 329.

AYDIN, F. (2020) “İznîkî ‘Alî Çelebi'nin Simyaya Dair Dîvân-ı Hikmet Ve Risâle-i Hacer-i Esrâr İsimli Eserleri (İnceleme-Tenkitli Metin)”, Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.** İstanbul.

AYDIN, K. A. (2016) “Osmanlıda Simyadan Kimyaya Geçiş Süreci”, **Dört Öge**, Yıl 4, Sayı 9, ss. 105-114.

BURKCHARDT, T. (2017) **Simya Sembolizm ve Dünyagörüşü**, Ankara, Verka Yayınları.

CEVİZCİ, A. (1999) **Paradigma Felsefe Sözlüğü**. İstanbul: Paradigma Yayınları.

CEYLAN, Ö. (2007) **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, İstanbul, Kapı Yayınları.

CORBİN, H. (2014) **History of İslamic Philosophy**, New York, Routledge.

CROSLAND M. P. (2022) **Kimya Dili Üzerine Tarihsel İncelemeler**, Çev. Zeki Tez, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

ÇANKAYA, Ş.T. ; M. ŞEN. (2023) “Câbir b. Hayyân’ın Cisim ve Nedenlik Kuramı Üzerine”, **Nazariyat**, 10/1, ss. 33-66.

ÇEÇEN M. K. (2012), “Eski Kimyada Kibrît-İ Ahmer Teriminin Klasik Türk Şiirine Yansımaları”, **Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Sayı 7/3, ss. 759-780.

ÇELTİK, H. (2023) “Redifli Kafiyesiz Şiirler” **Turkish Studies - Language and Literature**, Cilt 18, Sayı Ö1, ss. 433-448.

ÇETİNKAYA, B. A. (2005) İhvân-ı Safâ Düşüncesinde Temel Tasavvufi Kavramlar ve Meseleler, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt, IX/2, ss. 205-261.

DÂVUD EL-KAYSERÎ. (2013) **Tasavvuf İlmine Giriş (Risale fi İlmi't-Tasavvuf ve Şerhu Te'vilatı Besmele)**. çev. Muhammed Bedirhan, Nefes Yayınları, İstanbul.

DEDEBABA, B. N. (2000) **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevîlik**, 3. Cilt, Ankara, Ardıç Yayınları.

DEDEBABA, B. N. (2001) **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevîlik**, 4. Cilt, Ankara, Ardıç Yayınları.

DEMİRHAN ERDEMİR, A. (1986) “AHIÂT-I ERBAA” **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlat-i-erbaa>, Erişim Tarihi 18/02/20.

DOKTOR HÜSEYİN REMZÎ, (2018) Lügat-i Remzî, (haz. Ali Birinci,) Cilt 1, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

DÖLEN, E. (2002) "Kimya", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kimya>. Erişim Tarihi 18/05/2025.

EBİNÇ, S. (2024) "Helenistik Aklın Son Işığı: İskenderiye Kütüphanesi'nden Beytül Hikme'ye", **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, ss. 314-333.

ELÇİN, Ş. (1988) **Akdeniz'de ve Cezâyir'de Türk Halk Şâirleri**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

ELIADE, M. (2011) **Demirciler ve Simyacılar**, Çev. Mehmet Emin Özcan, 2. bs., İstanbul, Kabalcı Yayınları.

ERDEN, E. (2021) Tercüman-nâme-i Gâmızî Ali Baba (İnceleme-Metin), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sakarya.

FAZLIOĞLU, İ. "Fazıl Ali Bey", **İslam Düşünce Atlası**, <https://islamdusunceatlasi.org/fazil-ali-bey/360>. Erişim Tarihi: 28/04/2025.

GÖKBEL, A. (2019) **Ansiklopedik Alevi Bektaşî Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

GÖLPINARLI, A. (2020) **Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar**, 9. bs., İstanbul, İnkılap Kitabevi.

GUÉNON, R. (1999) **Modern Dünyanın Bunalımı**, İstanbul, Verka Yayınevi.

GÜNGÖR, Ö. ve diğerleri (2022) "İskenderiye Kütüphanesinin Tarihi Serüveni ve Akıbeti", **Takvim-i Vekayi**, Vol 10, Issue 1, ss. 103-124.

GÜNŞEN, A. (2007) "Gizli Dil Açısından Alevilik-Bektaşilik Erkân ve Deyimlerine Bir Bakış", **Turkish Studies**, Vol. 2, Issue 2, ss. 328-350.

GÜR, M. N. (2016) "Ali el-İznîkî'nin 'Cevahir el-Esrar fî Ma'arif el-Ahcar' Adlı Eserinin Çeviri ve İncelemesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**. İstanbul.

HAMARNEH, S. K. (1982) Arabic–Islamic Alchemy–Three Intertwined Stages, **Ambix**, Sayı 29/2, ss. 74-87.

HARMANCI, M. E. (1999) Şînâşî Dîvânı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kocaeli.

İBN ARABÎ. (2020) **Filozof ve Sufi Metafizik Üzerine**, Çev. Ekrem Demirli, İstanbul, Litera Yayınları.

İMAM GAZÂLÎ. (2004) **Kimyâ-yı Saâdet**, Çev. Ali Arslan, İstanbul, Yeni Şafak.

İPEKTEN, H. (2002) **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, 5. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları.

İZCİ, C. (2020) Câbir Bin Hayyân Felsefesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tokat.

İZUTSU, T. (2020) **İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar-Kavramlar**. Çev. Ahmed Yüksel Özemre, İstanbul, Kaknüs Yayınları.

KAHYA, E. (2020) **Modern Kimyanın Kurucusu Cabir b. Hayyan**, 2. bs., Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları.

KAPLAN, H. (2019) “Mısrayı Aruza Uyduran Bir Şair: Zîver ve Şiirlerinde Aruz Tasarrufları”, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, ss. 279-311.

KAPLAN, M. (2019) **Hayriyye**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

KARADENİZ, B. ; AKBULUT, A. C. (2016) **Alevi- Bektaşî Şairleri**, Cilt 7, Bursa, KaraMavi Yayınları.

KARAKUŞ, N. ; HACİİSMAİLOĞLU, M. İ. (2023) “Kimya İlminin Öncüsü Olarak Kabul Edilen Bir Emevî Veliahtı: Hâlid b. Yezîd”. **Diyanet İlmî Dergi**. Sayı 59, ss. 1157-1178.

KAYA, M. (1992) “CÂBİR b. HAYYÂN” **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cabir-b-hayyan>, Erişim Tarihi 8/12/2024.

KEMİKLİ, B. (1998) “Sun`ullah-i Gaybi Divanı (İnceleme-Metin)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**. Ankara.

KEMİKLİ, B. (1998) Sun`ullah-i Gaybi divanı inceleme-metin, Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.

KILIÇ, M. E (2021) **Hermeslerin Hermes**, 4. bs., İstanbul, Sufi Kitap.

KONUK, A. A. (2004) **Tedbîrât-ı İlâhiyye Tercüme ve Şerhi**, Haz. Mustafa Tahralı, 4. bs., İstanbul, İz Yayıncılık.

KÖKSAL, M. F. (2008) “Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1, ss. 169-190.

KÖKSAL, M. F. (2009) “Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler Bazı Tespit ve Teklifler”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Sayı 3, ss. 63-86.

ÇELİK, H.; KURNAZ, C. (2011) **Divan Şiiri Şekil Bilgisi**, 2. bs., İstanbul, H Yayınları.

KURŞUNLUOĞLU, M. S. (2014) "Doğu Düşüncesinde Hermetik Ruhsal Simya Tecrübesi ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlâtı" **EKEV AKADEMİ DERGİSİ** Sayı: 58, ss. 605-628.

LEVEND, A. S. (1984) **Divan Edebiyatı / Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, 4. bs., İstanbul, Enderun Kitabevi.

MAMMADOV, S. (2021) “Fâzıl Ali Bey El-İznikî'nin Es-Sirru'r-Rabbânî Fî 'İlmi'l-Mîzân İsimli Eserinin Tahkik, Tercüme ve İncelenmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü**, İstanbul.

MARTİN, S. (2009) **Simya ve Simyacılar**. çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu, İstanbul, Kalkedon Yayıncılık.

MÉLIKOFF, İ. (1999) **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe**, İstanbul, Cumhuriyet Kitaplığı.

MUALLİM NÂCÎ, (2009) **Lügat-i Nâcî**, (haz. Ahmet Kartal) TDK Yayınları, Ankara.

NAMAZİ ESFEHANİ, M. (2003) **Philosophical and Mystical Dimensions In the Thought and Writings of Mîr Findiriskî**, Yayımlanmamış Doktora Tezi , **McGill University, Institute of Islamic Studies, Montreal**.

NASKALİ, E.G.; E. ŞAHİN, E. (ed.) (2016) **Kültür Tarihimizde Gizli Diller**, İstanbul, Ka Kitap.

NASR, S. H. (1995) **Makaleler 1**, İstanbul, İnsan Yayınları.

NASR, S.H. (1968) **Science And Civilization in Islam**, Cambridge, Harvard University Press.

NASR, S.H. (2011) **İslâm'da Bilim ve Medeniyet**, İstanbul, İnsan Yayınları.

ONAY, A. T. (2009) **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü -Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı-**, haz. Cemal Kurnaz, İstanbul, H yayınları.

ÖZ, M. (1993) "CA'FER es-SÂDİK", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cafer-es-sadik> Erişim Tarihi 12/11/2024.

ÖZDEMİR, M. (1999) Neccâr-zâde Rızâ Divanı'nın Edisyon Kritiği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Afyon.

ÖZMEN, İ. (1998) **Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi**, Ankara, Kültür Bakanlığı.

ÖZMEN, İ. (2023) **Simgeler ve Rıza Kenti: Alevilik/Bektaşilik, Cilt 2**, İstanbul, Urzeni Yayınevi.

PALA, İ. (2014). "İmale ile Med Arasında bir Hata". **İlmi Araştırmalar**, Sayı 10, ss. 107-112.

PALA, İ. (2018) **Asiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul.

PRIESNER, C. (2012) **Simyadan Kimyaya**, Çev. Neylan Eryar, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi.

PRINCIPE, L. M. (2013) **The Secret of Alcheym**, Chicago, The University of Chicago Press.

SALÇI, V. L. (2004) "Türkleşmiş Hristiyan Şairler-II", Aktaran Elvan Torun, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Cilt X, Sayı 32, ss. 295-317

SARAÇ, A. E. (2022) "Divan Şairlerinin Aruz ve Kafiye Kullanımına Dair Bazı Tesbitler", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Cilt 28, Sayı 28, ss. 556-582.

SARAÇ, M. A. Y. (2019) **Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagât ve Biçim-Ölçü-Kâfiye**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

SEZGİN, F (2008) **İslâm'da Bilim ve Teknik**, 4. Cilt, 2. bs., İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

SEZGİN, F. (1989) **Geschichte des Arabischen Schrifttums**, 4. Cilt, Leiden, Brill.

SOYYER, A. Y. (2005) **19. Yüzyılda Bektaşılık**, İzmir, Akademi Kitabevi.

STARR, P. (2009) Towards a Context for Ibn Umayl, Known to Chaucer as the Alchemist 'Senior'. **Cankaya University Journal of Arts and Sciences**, Sayı 1(11), ss. 61-77.

ŞAFAK, Y. (2000) “Fars ve Türk Aruzlarında Yeknesak ve Almaşık Vezinler”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1(7), ss. 187-232.

ŞENTÜRK, A. A. (2020) **Osmanlı Şiiri Kılavuzu**, Cilt 4, İstanbul, DBY Yayınları.

ŞENTÜRK, A. A. (2023) **Osmanlı Şiiri Kılavuzu**, Cilt 7, İstanbul, DBY Yayınları.

ŞENTÜRK, A. A. (2025) **Osmanlı Şiiri Kılavuzu**, Cilt 8, İstanbul, DBY Yayınları.

İBN NEDİM (2019) **El-Fihrist**, çev. Ramazan Şeşen, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

TASLIMI, M. (1954) “An Examination of the Nihayat al-Talab and the Determination of its Place and Value in the History of Islamic Chemistry”, PhD diss., **University Collage**.

TAŞKIRAN ÇANKAYA, Ş. ; MAMMADOV S. (2022) “İslam Düşüncesinin Klasik Döneminde Kimyevî Bilimsel Araştırma Modelinin Câbir Bin Hayyân’ın Elkimya Teorileri Üzerinden Tartışılması”, **Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 20, ss. 230-245.

Tesbitler, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Sayı 28, ss. 556-582.

TEZ, Z. (2016) **Kimya’nın Gizemli Arka Bahçesi: Simya**, 3. bs., İstanbul, Hayy Kitap.

ULLMANN, M. (1972) **Die Natur-Und Geheimwissenschaften Im Islam**, Leiden, Brill.

ULUDAĞ S. (2006) “NEFİS” **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nefis>, Erişim Tarihi 21/3/2025.

ULUDAĞ, S. (2012) **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Kabalcı Yayınları.

ULUSOY, A. (2004) “Sûzi Divanı (Tenkitli Metin Neşri)”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sivas.

USLUER, F. (2009) “Hurufi Şifreleri”, **Turkish Studies**, Vol. 33, Issue2, ss. 201-219.

USLUER, F. (2016) **Kismetnâme**, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

UZUNKAYA, U. (2018) “Eski Kimya Hakkında Türkçe Manzum Bir Eser: ‘Alî Çelebi’nin Dîvân-ı Hikmet’i” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 11, Sayı 59, ss. 211-243.

UZUNKAYA, U. (2018) “Turkish Alchemical Treatise: ‘Âşık Paşa’s Risâle-İ Kimyâ”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt 28, Sayı 2, ss. 205-230.

ÜNVER, İ. (2008). “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, **Turkish Studies**, Volume 3/6, Fall, ss. 1-46.

YAVUZ, K. (2021) “İlm-i Simyâya Dair İki Mecmua ve Eşrefzâde Ali'nin Şiirleri (İnceleme-Metin-Sözlük)”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Diyarbakır.

YILDIRIM, N. (2008) **Fars Mitolojisi Sözlüğü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

YILMAZ, M. (1992) **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler**, İstanbul, Enderun Kitapevi.

YILMAZ, M. (2008) **Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü**, İzmir, Sütun Yayınları.

EKLER

EK- 1: Şekil Özellikleri

Sıra	Varak	Beyit	Nazım Şekli	Kafiye	İç kafiye	Redif ¹	Vezin	Mahlas	Son harf
1	1b-2a	13	Gazel	aa xa xa / r mücerred	Var	peydā	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Rāhib	ا
2	2a-3a	15	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ān mürdef	Var	saña	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rāhib Baba	ا
3	3a-4b	27	Gazel	aa xa xa / ır mürdef	Var	hā	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rāhib Baba	ا
4	4b-5a	7	Gazel	aa xa xa / vā mücerred	Yok	-	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	ا
5	5a-5b	11	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ā mücerred	Var	-	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Ruhān Baba	ا
6	5b-7a	20	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ān mürdef	Var	gözet	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rāhib	ت
7 ²	7a-7b	12	Gazel	aa xa xa / āb mürdef	Yok	-	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Mahlas Yok Son beyit Kırmızı Yazılmıştır	ب
8	7b-8a	9	Gazel	aa xa xa / ā mücerred	Yok	gözet	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	ت
9 ³	8a-9b	23	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / āt mürdef	Yok	-	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Mahlas Yok	ت
10	9b-11a	25	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ān mürdef	Var	budur	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rubān	ر
11	11a-11b	15	Gazel	aa xa xa / ān mürdef	Var	olur	Müfte'ilün fā'ilün Müfte'ilün fā'ilün	Ruhbān Baba	ر

¹ Rāhib Baba ek olan rediflerin uygulamasında başarılı değildir, redif olarak ekin işlevini sıklıkla değiştirdiği gözlemlenmiştir.

² Bu şiir Ali İznikî'ye aittir.

³ Bu şiir Ali İznikî'ye aittir.

12	11b-12b	11	Gazel	aa xa xa / ār mürdef	Var	olur	Müfte'ilün fā'ilün Müfte'ilün fā'ilün	Rehbī	ر
13	12b-13a	14	Gazel	aa xa xa /-	Var	-anlardır	Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	Rāhib	ر
14	13a-14a	11+3 (13)	Gazel	aa xa xa / ā mürderred	Yok	-dan garaz	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	ض
15	14a-17b	63	Gazel	aa xa xa / ā mürderred	Yok	-y1 ışıķ	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	ق
16	17b-19b	30	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa /ān mürdef	Var	-a baķ	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Ruhbān	ق
17	19b-21a	25	Gazel	aa xa xa / ān mürdef	Yok	gerek	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	ق
18	21a-22a	23	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ān mürdef	Var	-1 bul	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rāhib	ل
19	22b-23a	21	Gazel	aa xa xa / ām mürdef	Yok	-	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	م
20	23b-24b	23	Gazel	aa xa xa / ām mürdef	Yok	-	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	م
21	24b-25b	15	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ān mürdef	Var	-	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Ruhbān Baba	ن
22	25b-27a	29	Gazel	aa xa xa /ā mürderred	Yok	-dan	Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	Rāhib	ن
23	27a-27b	7	Gazel	aa xa xa / ār mürdef	Yok	iken	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	ن
24	27b-30a	38	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ār mürdef	Var	ķamu	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rāhib	و
25	30a-32b	43	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ān mürdef	Var	ķamu	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rāhib Baba	و

26	32b-33a	15	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ā mücerred	Var	-da	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Ruhbān	◦
27	33b-34b	19	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa/-	Var	Allāh	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Rāhib	◦
28	34b-35a	9	Gazel	aa xa xa / t mücerred	Yok	-e	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	◦
29	35a-35b	12+2	Gazel	aa xa xa / ād mürdef	Yok	-ı yā Resūlal lāh	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Rāhib	◦
30	35b-37b	32	Gazel	aa xa xa / āb mürdef	Var	-ı yā Habībal lāh	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Rāhib	◦
31	37b-39b	36	Gazel	aa xa xa/ t mücerred	Var	yā Resūlal lāh	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Rāhib	◦
32	39b-40a	9	Gazel	aa xa xa / ır mürdef	Var	-i yā Nebīall āh	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Rāhib	◦
33	40b-41b	19	Gazel	aa xa xa / ām mürdef	Var	-ı yā Resūlal lāh	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Rāhib	◦
34	41b-42a	14	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa/ ār mürdef	Var	-ı	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Rāhib	ى
35	42a-43b	21	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / rā mücerred	Var	-yı	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Rāhib	ى
36	43b-45a	31	Gazel	aa xa xa / ān mürdef	Var	-ı	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Ruhbān	ى
37	45b-46b	23	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ār mürdef	Var	-ı	Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün	Rāhib	ى

38	46b-47a	11	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ār mürdef	Var	olur eglence si	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rāhib	ى
39	47b-48a	14	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ār mürdef	Var	-1	Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	Rāhib	ى
40	48a-49a	17	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / t mücerred	Var	-durur eglence si	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rāhib	ى
41	49a-51a	32	Gazel	aa xa xa / ān mürdef	Yok	olan añlar bizi	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rubān	ى
42	51a-54a	54	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / āt mürdef	Var	-1	Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	Rāhib	ى
43	54a-55a	17	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ār mürdef	Var	-ını	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rāhib	ى
44	55a-56a	19	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / ān mürdef	Var	-ola	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Rāhib	ه
45	56b-57b	19	Kıt'a-1 Kebire	xa xa xa / āh mürdef	Var	-1	Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	Ruhbān	ى
46	57b-58a	7	Gazel	aa xa xa / rd mukayyed	Var	-üz biz	Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	Rāhib	ز
47	58a-59b	29	Gazel	aa xa xa / ān mürdef	Var	olur	Müfte'ilün fā'ilün Müfte'ilün fā'ilün	Ruhbān	ر
48	59b-61b	36	Gazel	aa xa xa / ān mürdef	Yok	saña	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Ruhbān	ا
49	61b-62b	15	Gazel	aa xa xa / ān mürdef	Yok	andadur	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	ر

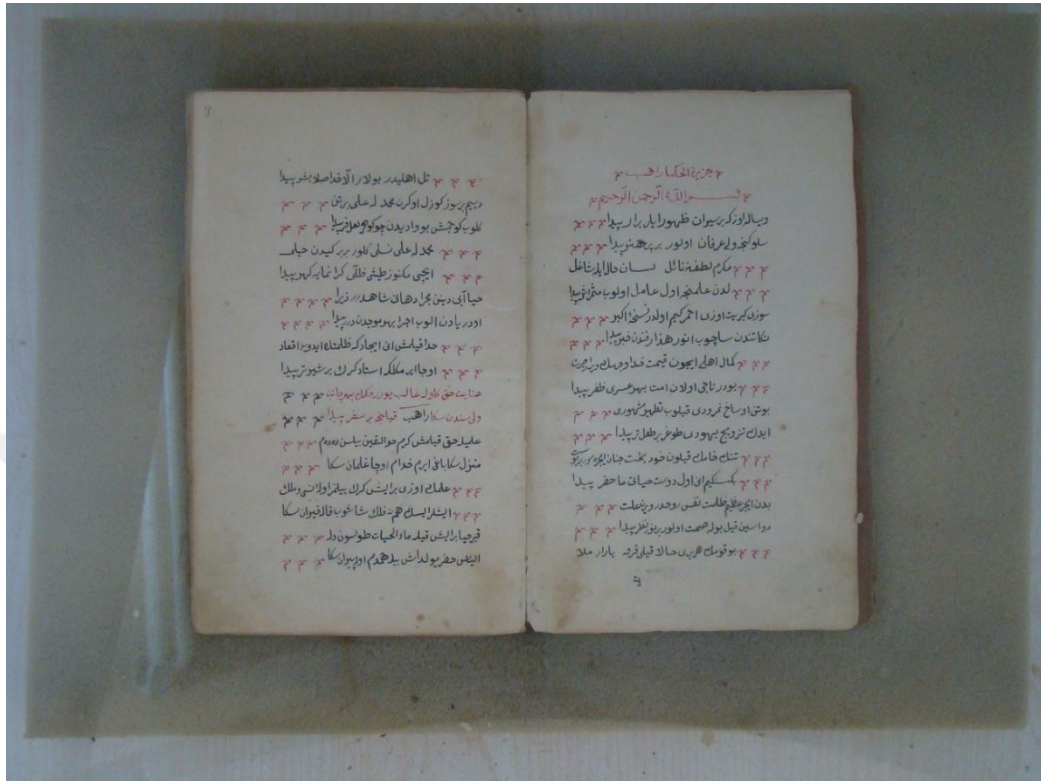
50	62b-67b	85	Gazel	aa xa xa / ār mürdef	Var	-ını gel gör hele	Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün	Rāhib	ه
51	67b-68b	21	Gazel	aa xa xa / rā mūcerred	Yok	-yı bul	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	ل
52	68b-70a	23	Gazel	xa xa xa / t mūcerred	Var	olur ārām-gehi	Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün	Rāhib	ى
53	70a-71b	27	Gazel	aa xa xa / -	Var	-an gelsün bu meydān a	Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	Rāhib	ه
54	71b-73a	21	Gazel	aa xa xa / ā mūcerred	Var	-	Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	Rāhib	ا
55	73a-74a	7 bend		aaaaX bbbbX / ā mūcerred,-r mūcerred, ān mürdef, -r mūcerred, āt mürdef, āb mürdef, -l mürdef (ān)	Yok	-, -, -, söyler, -dür, -1, -1, - (söyler)	Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	Rāhib	ر
56	74a-74b	11	Kıt'a-1 Kebire	aa xa xa / ān mürdef	Var	-	Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	Rāhib	ن
57	74b-75b	7 bend		aaaA bbbA / ā mūcerred, ? cinas, ū mūcerred, ūr mürdef, -y mūcerred, ā, mūcerred	Yok	-, -, -, -, -leriz, -	Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	Rāhib	ر

58	75b-76a	5	Gazel	aa xa xa / āl mūrdef	Yok	-i sendedi r	Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn	Rāhib	ر
----	---------	---	-------	----------------------	-----	--------------------	---------------------------------------	-------	---

EK-2: Tıpkıbasım

2

3

